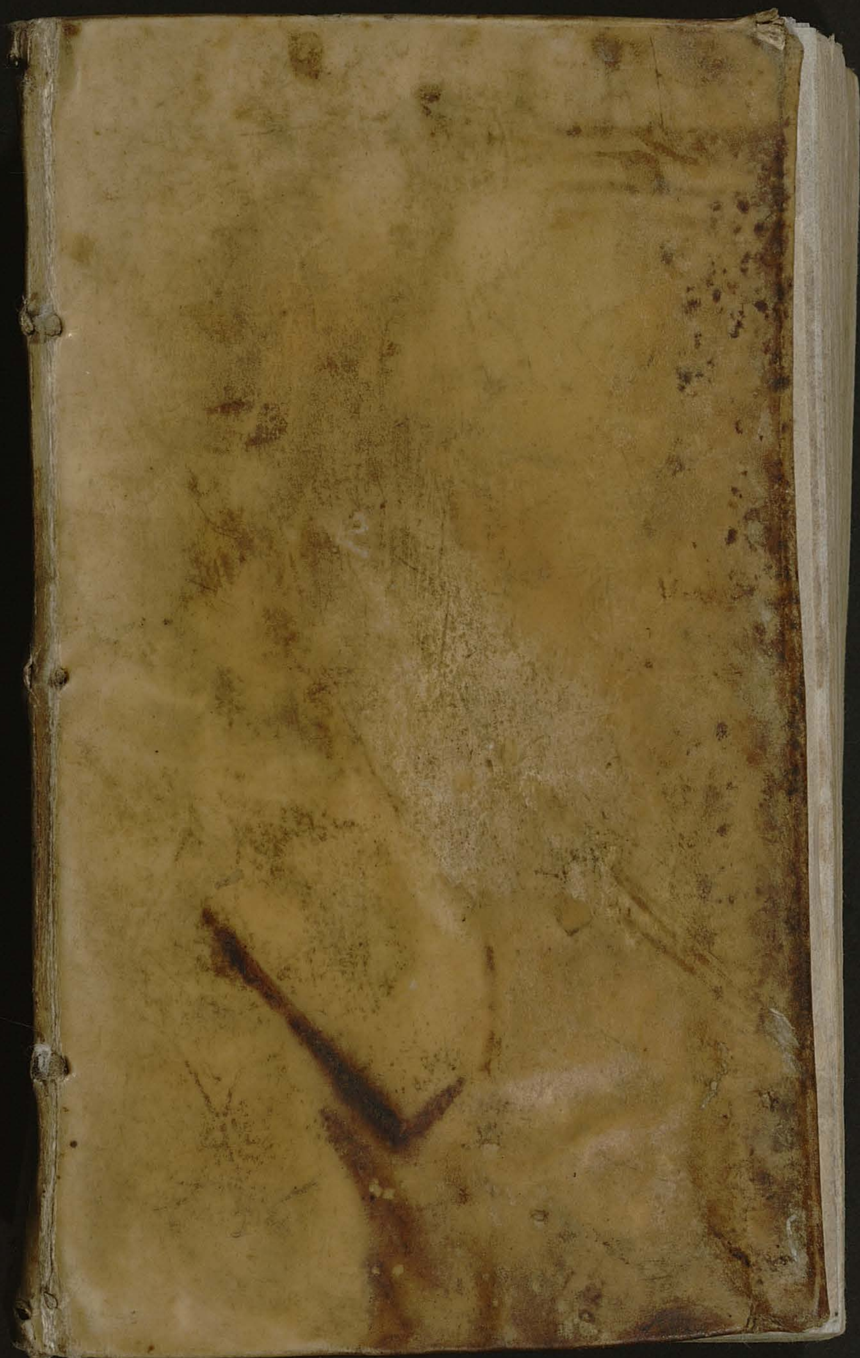

DEUS

Filius ipse tuus propria nos morte redemit,
Nos et in aetherias transtulit ipse domos.
DEBITA NOS aliis ex corde REMITTIMUS ut [tuis]
RURSUS et ad VENIAM TRABA PARTA SUMUS.
DÆMONIS INFIRMAS NUNQUAM TENTATIO MENTES
VEXET, et ad Stygios nos trahat arte lacus.
Semper nos tua dextra regat, Satanamque ferocem
Pellat, ut afflatus nos regat aura tui.

Christianus Risius
R. B. Ao 1684
d. 2. Octob.

ANSHELMUS IN EXTREMO DIE.

A dextris erunt peccata accusantia:
A sinistris infinita dæmonia.
Subtus horrendum chaos inferni:
Desuper judex iratus.
Foris mundus ardens:
Intus conscientia urens.
Ibi vix justus salvabitur:
Heu miser peccator, sic deprehensus quo fugies?
Latere enim impossibile.
Apparere intolerabile.
Memorare ergo novissima, et in æternum
non peccabis.

ORATIONUM
M. ANTONII MURETI, J.C. PRESBYTERI
Volumen alterum,

CORRECTUM, ET NOVIS ALIQUOT ORATIONIBUS, EPISTOLIS ET POEMATIS auctum, juxta Editionem Ingolstadianam.

ACCESSERUNT
PUBLII SYRI, MIMI OPE M.S. COD. FRISINGENS. CORRECti & locupletati, cum notis.

AD

AMPLISSIMUM VIRUM MARCUM VELSERUM REIP. Augustanæ Duumvirum.

Cum gratiâ & Privilegio ad decennium.

LIPSIÆ,
Impensis GOTHOFREDI GROSI Bibl.
ANNO

M. DC. XXIX.

NOBILI ET AMPLISSIMO DOMINO MARCO VELSERO, REIP. AUGUSTANAE II. viro.

SI, QUEMADMODUM Plinius Secundus existimat, beati putandi sunt, quibus Deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda; beatissimi verò, quibus utrumque: non poterit M. Antonius Muretus, non in beatissimorum numero locari, qui & fecit scriptione, & scripsit lectione dignissima. Ac de factis illius nihil in praesens: quae quilibet vel ex oratione funebri Francisci Bencii:

vel ex vita ejus ab Andrea Schotto ex eadem oratione concinnata conſcriptaq; diſcat licebit. De ſcriptis verò illius, quæ à multis abundanti ingenio & doctrina viris mirè ſunt magnificeq; laudata, illud affirmabo duntaxat, non legenda eſſe modò, & iterũ iterũq; ſumma diligentia volvenda: ſed quoad ejus fieri poteſt, etiam penitus ediſcenda, iis præſertim, qui in manſuetiorum Muſarum cultu, dicendiq; exercitatione verſantur. Quid enim hi quærant, quod in eis non inveniant? Eruditionem? reconditam habent longeq; ſupra vulgarem ſe efferentem opera Mureti. Antiquitatis prioriſq; ævi ſcientiam atq; notitiam? veterum memo-

moriarum thesaurum illa cornuque copiæ complectuntur. Orationis sive solutæ, sive numeris illigatæ, omnis generis lumina & ornamenta? abundant his Mureti, quæ posteritati reliquit, volumina: è quibus alterum orationum jam in lucem se tertiùm effert, cum præclaro variorum opusculorum prius aut nunquam, aut in Germania certè quidem non visorum comitatu. Quorum editio, & qui inde in amœniorum studiosos literarum manabit fructus, tibi, Marce VELSERE, Duumvir amplissime, debet magnam partem in acceptis referri: quippe qui tanti viri reliquias partim à te studiosè collectas, partim ab amicis acceptas, ma-

gnaq; cura conſervatas, non tuas eſſe ſolius voluiſti; ſed, quæ vis bonitatis eſt atque natura, communes omnium, qui earum deſiderio tenerentur, & amore devincti. Benè te Superi ament ob hanc tàm inſignem, tamq; beneficam voluntatem, nec non ob indefeſſum illud tuum inflammatumq; ſtudium, quo rem literariam, tàm tuis, quàm aliorum eruditorum hominum vigiliis in publicum proferendis florentiorem illuſtrioremq; non deſiſtis efficere. Quæ ſanè res & te jam nunc nationi doctorum valdè tùm amabilem, tùm admirabilem reddidit, & reddet indies magis: ac quemadmodum agri, qui accipiunt ſemina, referunt

cum fœnore; ſic illa, quicquid à te acceperit ſplendoris ac dignitatis, tibi cumulatè reſtituet, nomenq; tuum cum æternitate cõjunget. Nemo jam ferè ingenii eruditionisq; fama celebrior exiſtit, quem tu amicum, & ſapientiæ tuæ ſcientiæq; laudatorem non habeas, quiq; non ingenti cupidine flagret, vel oris tui contuendi vel fruendi ſermonis. O beatam tali viro Auguſtam, cujus eximiam in dandis de re ſumma quotidiè conſiliis audit cum utilitate magna prudentiam: cujus humanitatem in colloquiis ac congreſſibus familiaribus, cũ mirifica voluptate deguſtat: cujus raram & perpaucis uſitatam in tanta doctrinarum varietate

ac copia modeſtiam intuetur admirabunda: cujus deniq; libro de ſe divulgato nobilitatem ſuam & antiquitatem multis populis ac gentibus, quibus anteà fortè fuerat obſcurior, inclaruiſſe, immortaliter gaudet. Quæ cùm ita ſint, libro huic, quem tibi inſcribimus, non parùm ſplendoris acceſſurum, putavimus, ſi nomen tuum, ἄνερ εὐδοκιμώτατε, bonoq; publico nate, præferret, cui nec ipſum Muretum, ſi in vitam rediret, hac in re quenquam credimus antepoſiturum fuiſſe. Et debentur tibi illæ, quas ad eundem librum diximus factas acceſſiones: ut & Publii Syri Mimi emendati, recogniti, aucti & locupletati, poſt omnium editiones, ut quàm ma-

ximè & diligentissimè, ope Codicis Frisingensis calamo exarati; qui beneficio tuo ad nos pervenit. Reddimus igitur, quod debemus, optamusq;, ut quàm grata nobis, quamq; jucunda tua fuit in iis largiendis benignitas, tàm tibi accepta sit in redhibendis nostra, vel, si hanc ut minutam probare minus possis, incensa officio voluntas, Ingolstadii XIII. Kalend. Decembris, Anno sæculari sexto decimo.

VITA.

M. ANTONII MURETI, I.C. PRESBYTERI, ET CIVIS ROMANI.

EX SCRIPTIS EIUS, ET FUNEBRI ORATIONE FRANCISCI BENCH, SOCIETATIS JESU Sacerdotis, ab Andrea Schotto, ejusdem Societatis Sacerdote collecta.

NATUS EST M. ANTONIUS Muretus anno post Christum natum cIↃ IↃ XXVI. Mense Aprili in Gallia Aquitanica, in pago suburbano Lemovici, cui MURETO nomen; loco honestissimo, patre Jurisconsulto, genere perantiquo, & nobili; quippe quod & pagum illum antiquitus possederit (unde etiam familiæ nomen) & quadringentis ab hinc annis tulerit Stephanum Grantimontensium ordinis antistitem, virum sanctissimum atque ho-

hominem in corporis afflictatione singularem: cujus dies festus in Idus Februarias incurrit. Ab ipsa verò pueritia Muretus admirabili fuit ingenii magnitudine, vix ut ullam desideraverit disciplinam: & poenè puer discipulos prius habere coepit; quàm magistros. Nam ut primùm imbutus est literis, quibus informari ad humanitatem ætas puerilis solet, Lemovici, in patria sua, deinde verò Aginni (quæ urbs in Aquitania est poenè princeps) ea docere incepit, cùm esset adolescentulus aut poenè puer, quæ nunc quidem, communi more atque usitato, ea ætate, si quis disceret, in summa laude poneremus. Quippe ut ingenio doctrinam, sic etiam usu præcurrebat ætatem. Aginni verò eodem tempore usus est summo duce & adjutore studiorum Julio Cæsare Scaligero, viro in omni eruditionis, atque humanitatis genere perfecto ac perpolito. Hunc ille ut parentem colebat, à quo etiam ut filius diligebatur. Admirabatur enim vir omninò admirabilis excellentissimum ingenium adolescentis, eique volens ac lubens, rectam ac brevem, quæ ad rerum scientiam ferret, viam monstrabat, quô sua eum natura ducebat. In qua tamen bonitate naturæ, atq; ingenii abundantia tanta utebatur contentio-

ne

ne animi atque industria, quanta utendum est homini, qui quò minus ingenio potest, subsidio sibi comparat diligentiam: ut & ingeniosos diligentia vinceret, & ingenio diligentes: totũ illud sibi tempus perire crederet, in quo nõ aut doceret aliquid, aut disceret. Cùm igitur aliquandiu Aginni fuisset, ejusq; doctrina, atq; ingenium omnium fama atque oratione celebraretur, ad doctrinarum domicilium, & orbis terræ Museum Lutetiam profectus est: ubi cùm itidem explicaret divitias ingenii, nec latere posset in tanto orbis splendore, tàm illustre lumen, non magno negotio ad se omnium studia, atque ora convertit. Novus videbatur exortus Demosthenes Christianis Athenis: ita docente Mureto, & quidem adhuc peradolescente, concursus audiendi causa ex tota urbe fiebant, magna hominum frequentia Gymnasium celebratur: loci ipsi in Gymnasio occupabantur, aditus complebantur, ne pes quidem relinquebatur præ maxima audientium multitudine, ubi pedem doctor ipse ponere posset, ita per illorum humeros, quasi per undas gradiebatur ad suggestum. Nihil fermè aliud erat Lutetiæ magis eo tempore in hominum sermonibus, quàm Mure-

MURETUS: quem ipse etiam Rex aliquando & Regina, (ut quod fama, & auditione exceperant, re ipsa experirentur) audire voluerunt. Pictavienses, Burdigalenses, Auscitani, Tolosani (hic enim Juris Civilis docendi primùm quidem facultatem, deinde etiam potestatem accepit) juvenem tàm excellentem, omnique laude cumulatum videntes, ejus voce ac doctrina fruebantur, & trajectis literis, Mercurii filium alii, alii Mercurium audire se putabant. Consequens illud erat, ut posteaquam omnem propè Galliam illuminarat, suam quoque lucem diffunderet in Italiam. Itaque Venetias, cùm annum ageret duodetrigesimum, venit, Statim præclara ejus eloquentia, ut Phidiæ statua, simul & perspecta & probata est. Hîc apud Lauredanos, Bembos, Contarenos, Sorianos, Manutios, cæterosq; clarissimos viros tanto in honore, & pretio fuit, ut dulcis quædam inter eos contentio nasceretur, qui maximè amarent Muretum, aut admirarentur. Paulò pòst concessit Patavium, ut in optimam & vetustissimam in Italia ingenuarum artium & disciplinarum officinam. Neque hîc diu versatus est: anno enim ætatis scilicet quarto & tricesimo, honestissimis conditionibus invitatus ad summum illum doctorum Mœcena-

cenatem Hippolytum Cardinalem Estensem se contulit: in cujus comitatu cùm in Galliam rediisset, mox etiam legatione obita in Italiam revertit. Romæ tandem anno CIↃ IↃ LXIII. ipsius Cardinalis suasu, atque eorum rogatu, quorum consilio res ibi literaria regebatur, Aristotelis Ethicem docere publicè cœpit, tanta hominum frequentia, ut Aristoteles quidem ipse Romæ docere, seu Romano ore, & lux quædam urbi Romæ reddita veteris eloquentiæ videretur. Unum verò & viginti annos Romæ docuit. Quid docuerit, breviter perstringam. Docuit annos quatuor libros Aristotelis de moribus, totidem Jus Civile: nec vulgari sanè via spinosas illas Jurisconsultorum concertationes cum sermonis nitore conjungens. Ad annum verò ætatis undesexagesimum, Gregorii XIII. auctoritate, ac liberalitate permotus, in eorum librorum, qui non solùm acuere, sed alere etiam ingenium solent, ut Platonis, Senecæ, Horatii, Taciti, Ciceronis explicatione annos reliquos consumpsit. Quo tempore à Stephano Bathorio Polonorum Rege in Poloniam amplissimis præmiis arcessitus est, moremq; gessisset optimi Principis voluntati, nisi egisset idem GREGORIUS, ne discederet; cùm sua sponte,

te, tùm magistratuum admonitu, qui MURETO ipsi aliquot antè annis ultrò Romanæ civitatis jus detulissent. Quo factum est, ut tantum ei stipendium decerneretur, quantum haud scio, an nunquam antea nemini. Rem ut gesta est, ex ipsius ad Joannem Zamoscium, regni Poloniæ Procancellarium epistola discite: Præter spem & opinionem meam accidit, ut cùm me ad iter accingerem, atq; istic animo, cogitationeq; totus essem, subito ostenderet Gregorius Pontifex Max. profectionem meam sibi non placere, meq; per viros summa auctoritate præditos monendum curaret, ne ex urbe discederem: sibi curæ fore, ut ne in urbe deteriori conditione essem, quàm quæ mihi in Polonia deferretur. Quin etiam ad quingentorum aureorum annuorum stipendium, quod mihi jam pridem constitutum erat, statim ducentos adjici jussit, mandavitq; Datario suo, primo quoque tempore quoquo modo efficeret, ut aliunde mihi trecenti aurei nummi quotannis penderentur; ea re factum est, ut coactus sim deponere consilium, quod ceperam; à quo, nec vivam, si me alia ulla res, quàm summi pontificis voluntas, atq; auctoritas abducere potuisset. Hactenus ille. Nunc de iis quæ scripsit; dicamus. In quibus ejus

Lib. 1, ep. 8.

spirat

ſpirat imago atq; ingenium,ſuntque in manibus quædam,ut variæ lectiones, ut inde potiſſimùm incipiam,quibus nil uberius,nil elegantius fingi poteſt. Sunt & orationes plurimæ Venetiis,& Romæ in conſeſſu purpuratorum habitæ.Poemata item, quæ Romæ cùm eſſet compoſuit: nam quæ adoleſcenti annorum circiter viginti exciderunt, & juvenili quodam calore atq; impetu in Gallia profudit, atq; convenienti nomine Juvenilia appellavit,ea ſæpe Franciſco Bencio,cæterisq; familiaribus dicebat,ſibi adeo non placere,ut ne pro ſuis quidem agnoſceret,tantum abeſt ut probaret At ſeniles Mureti verſus pii ſunt,eruditi& jucundi,luſitq; Græcis & Latinis verſibus primæ ætatis Inſtitutionem in gratiam M. Mureti fratris filii.Hymnos quoq; ſacros Ducis Mantuæ rogatu, edidit, & Ferrariæ eruditas de jure civili diſputationes, in quatuor libri primi Pandectarum titulos,*de origine juris: de legibus & Senatusconſultis:de Conſtitutionibus principum:de officio ejus cui mandata eſt Jurisdictio*; Epiſtolarum item volumen ad familiares: neq; enim alias,quas nimis officioſi amici cum nominis aliqua contumelia ediderant, pro ſuis agnovit. Commentarii item varii ſunt & ſcholia in veteres Poëtas,

Te-

Terentium, Horatium, Catullum, Tibullum, & Propertium. In M. Tullii item Catilinarias commentarius extat peregregius; castigationes item in Philippicas. Nihil unquam (mirum dictu) bis scribebat, vix adeo bis legebat id ipsum, quod scripserat, rarò interpolabat, non sæpe mutabat aliquid aut emendabat, rarius demebat, delebatve: ita cum uno quasi tenore fluerent omnia, nihil nisi aptum, & accommodatum ad manum, mentemq; veniebat, ut multò meliora fortuito illi exciderent, quam alii; qui eandem assiduè incudem tuntunt, excudant labore. Ad summum singulis noctibus somno quinas horas, quaternas plerumque, aut etiam ternas tribuebat. Restant ut in aspectum proferantur in Aristotelis Ethicen, Politicen, Rhetoricen, & Platonis de repub. ac de Legibus libros notata, quæq; in Juris civilis Institutiones commentabatur.

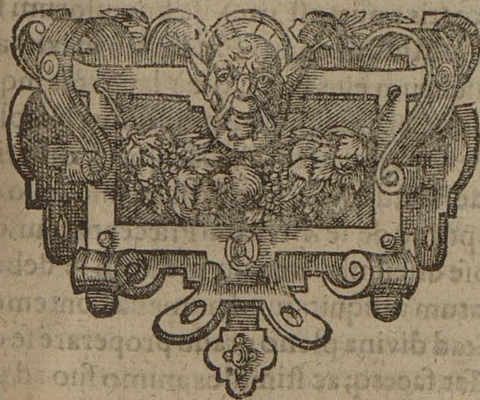
Duæ de multis in illo virtutes enituere, Benignitas, atque Relligio. Illa enim gratus atque acceptus summis, mediis, atque infimis vixit: cujus ædes portus quidam, oraculum ac perfugium omnium erant: exteri etiam ab extremis oris ejus visendi, discendique gratia Romam confluebant, qui & ipsi profitebantur, majora se omnia re

ipsa, quàm fama comperisse. Docebat quæ poterat, id est, quæ discere velles omnia. Religione verò ac pietate in Deum singulari fuit, Catholicam enim fidem non solùm servavit, sed & pro virili defendit, cum tamen non deessent in Gallia homines seditiosi, qui omnibus artibus ad suas eum partes traducere conarentur. Novem ipsos annos sacerdos vixit, quo tempore tàm sanctè sacris operatus est, ut inter sacrificandum & lacrimas effunderet frequenter, & easdem aliis excuteret: sacras quoq; quotidianas precationes diligenter obibat: sæpè de morte senex, tanquam de migratione cum familiaribus differebat, ut ex pedibus æger jam jam sibi esse migrandum domo, cujus fundamenta laborent, prædicaret. Mortuus est ornatus omni instrumento, & viatico quod Christiana religio tribuere homini atq; impertiri solet, quem parat ad mortem, â Xysto etiam Quinto Pontifice maximo privatim veniam peccatis impetravit, &ad eorum expiationem, ejusdem etiam illam publicam adhibuit indulgentiam, quâ qui ritè uteretur, ei non liberationem solùm culpæ, sed remissionem etiam pœnæ CHRISTI Vicarius benignissimè concedebat. Triduo ante mortem sacrosanctum Christi Corpus susce-

ſuſcepturus, omnibus qui eo convenerant præſentibus, atque audientibus ſupplex veniam à familiaribus petiit, lacrimantibus omnibusq; qui aderant. Dum vox aderat, mixtis ſuſpiriis identidem iterabat, ô Jeſu, ô Deus, ut aliud nihil in mente habuiſſe conſtet. Elatus honorificè Nonis Juniis, anno hujus ſæculi quinto & octogeſimo, laudatusque eſt pro funere à Franciſco Bencio Societatis JEsu Presbytero, in æde ſacra ſanctæ Trinitatis, quæ eſt in colle hortulorum ſodalium Minimorum (ubi ad aram maximam ſepulchrum ejus ſpectatur) laudatus inquã coram Cardinalibus ampliſſimis, Nicolao de Pelve Senonenſi, & Carolo à Lotharingia de Vaudemon. à grato ſanè diſcipulo erga optimè de ſe meritum Præceptorem, qui & ipſe diſcipulo Bencio multum ſe debere teſtatum reliquit: quod humana contemnere, & ad divina pleno gradu properare ſe docuiſſet, facesq; ac ſtimulos animo ſuo ad pietatem ſubdere nunquam deſtitiſſet. *Meritò igitur te amo*, inquit, (*Præfat. in Rhet. Ariſt. à ſe converſam.*) *& ut patrem filius, & ut filium pater, his enim nos quæ maxima ſunt caritatis vinculis bonitas divina colligavit.* Poetæ in ejus laudem epicedia varia conſcripſerunt: unum

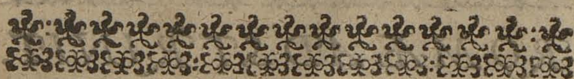
de multis Julii Roschii hominis præfamiliaris, adscribere placuit.

Hic Marci caros cineres Roma inclyta servat,
Quos Patria optasset Gallia habere sinu.
Stat colle Hortorum tumulus: stat proximus astris,
Quæ proprius puro contigit ille animo.
Tu sacros latices lacrymans asperge Viator,
Et dic: Heu linguæ hic fulmina fracta jacent.

ROMÆ AD S. TRINIT.
IN COLLE HORTULORUM.

M. Antonius Muretus Lemovix
Ad Dei Misericordiam Obtinendam,
Piorum precibus adiuvari cupiens,
Corpus suum post mortem hoc loco
sepeliri jussit.
Adtributis mille scutatis huius
Monast. sodalibus, impositoque
onere
Perpetui anniversarii.
Nicolaus de Pelleve Card. Senonen.
Testam. execut. Poni Mand.
Vixit Ann. Lix. Men. II. obiit prid. non.
Jun. cIↃ. IↃ. Lxxxv.
M. Ant. Mureto magni Huius Mureti
Fratris filio ætate quidem, et
Hominis celebrit. minori, spe autem
Et expectatione prope pari
Immatura morte prærepto:
Ludovicus Rualdus Lemovix, et
M. Ant. Lanfrancus Veron. eius
Testamento ad pias causas facto
Scripti executores Poss.
Vixit Ann. xvi. Men. V. obiit Prid.
non. Oct. cIↃ. IↃ. Lxxxvi

MARCI ANTONII MURETI PRESBYTERI.

De mysterio & Festo circumcisionis Dominicæ.

ORATIO PRIMA.

HABITA IN SACELLO PONTIFICIO KAL. JAN. M. D. LXXXIV.

QUOD felix faustumque sit tibi, Beatissime Pater, vobis Patres amplissimi, nobisq; omnibus & universæ Reipublicæ Christianæ, exorientis anni primus hic nobis illuxit dies. Quo die optare ac precari mutuo solebant veteres, ut sibi annare perennare feliciter liceret; seduloq; operam dabant, ut dira, & tristia, & feralia ne nominarent quidem: sed bona tantum verba dicerent, jurgiis utiq; omnibus abstinerent; læta inter se omnia & amica loquerentur. Quo nos æquius est, conjunctis & vocibus & animis tibi Beatissime Pater, cujus vita tanto opere bonis omnibus optabilis est, cujus salute, magna ex parte, tranquillitas orbis terrarum continetur, cujus ex hilaritate, publica hilaritas pendet, non hunc modò, sed secuturos etiam annos, faustos ac felices precari, & omni ope conari, ut ea tantùm loquamur, quibus Christianas mentes hilarari par

par est: dira autem & tristia, id est, ea quæ Deo displicere novimus, neq; loquamur, neq; cogitemus. Ac mihi quidem hujus anni principio, plura etiam solito concurrere videntur, propter quæ nobis hic dies augustior & religionis ac sanctimoniæ plenior esse debeat. Idem primus anni dies est, & dies Dominicus, id est, primus omnium dierum: natalis cœli, terræ, angelorum: natalis ipsius temporis; quo die populus Israeliticus maris rubri transitu à Pharaonis servitute liberatus, nostræ à servitute peccati per baptismum liberationis typus fuit: quo die primum manna è cœlo defluxit: quo die verum manna natus est Christus: quo die in vitam effractis mortis repagulis rediit: quo Spiritus sanctus cœlo demissus beatissimum illum cœtū divina luce collustravit, inflammavit, corroboravit. Agedum igitur precati prius eundem illum Spiritum, ut & mihi dicenti, & vobis audientibus adesse dignetur de mysterio Circumcisionis Dominicæ, quæ nobis ex Evangelio paulò ante recitata est, pauca quidem, sed Deo dante animis profutura meditemur. Tribus autem capitibus mea concludetur oratio. Primùm enim dicam de institutione Circumcisionis. Secundò cur Christus voluerit circumcidi. Postremò quid nobis attulerit Circumcisio Christi: & quem ex ea fructum capere debeamus. Omnes ritus externi, quos populo Hebræo, quem præ cæteris deligebat, observandos Deus ipse præscripserat; eorum quæ adveniente Christo expleta sunt, figuram quandam ac præsignificationem continebant. Quoniam enim populus ille duræ ac rigidæ cervicis erat: neq; facilè capiebat nisi ea, quæ corporeis oculis videret, quæq; contrectaret; idcircò ei Deus proponebat crassa quædam & corporalia, ut eum facilius ad spiritualia intelligenda quasi manu duceret. Hujus generis fuit & Circumcisio: quam Abrahamo, fœdus cum eo statuens; & in ipsius semine omnes gentes benedictum iri pollicitus, in carne fieri imperavit Deus, ut

ille jam tunc eminus ostenderet futuram, cum ille desideratus gentibus advenisset, perfectam animorum ac mentium Circumcisionem. Cujus perfectionem ut symbolicè exprimeret, octavum illi diem præstituit: quo numero in scripturis divinis absolutio ac perfectio significari solet. Lapideum etiam cultrum ad eam adhiberi voluit, ut ostenderet perfectam Circumcisionem fore in lapide, in illo, inquam, lapide angulari, qui summis ima connectit, qui fuit utraq; unum, in illa petra ad quam, beati sunt qui allidant parvulos suos: ex qua fluit mel; quo saturatur populus DEI: ex qua perpetuo erumpunt aquæ salientes in vitam æternam. Carnis igitur circumcisio, ut præclarè scribit Ambrosius, mysticum quoddam præceptum fuit castimoniæ & coercendarum ac refrenandarum cupiditatum. Ideoque in ea corporis parte jussa est fieri, in qua præcipuè libidinis impuritas effervescere videtur. Sed non est inusitatum, ex parte totum intelligi: ut cum caput pro homine dicimus, ut cum ex oculorum aut genarum pulchritudine totius corporis pulchritudinem intelligi volumus. Si igitur & Deus unam modo corporis partem circumcidi jussit: cum tamen vellet, inania omnia & supervacanea & immoderata resecari. Et hoc est; quod Abrahamo imperavit, ut circumcideret non se modò & filium, sed & vernas; & eos quos pretio comparasset. Vernæ sunt sensus nostri: vernæ sunt facultates animi: vernæ sunt affectiones quædam omnibus nobis ingenitæ, domi enim nasci videntur. Hæc igitur omnia circumcidenda sunt. Circumcidit oculos suos, qui avertit eos, ne videant vanitatem. Circumcidit os suum, qui diligenter cavet ne in eo inveniatur dolus. Circumcidit aures suas, qui sepit eas spinis, ne voces improborum audiant. Circumcidit ingenium suum, qui sapit ad sobrietatem, refugitq; ita scrutari majestatem, ut opprimatur à gloria. Circumcidit memoriam suam, qui bona fide obliviscitur injuriarum. Circumci-

cumciderat pater Abraham naturalem erga liberos caritatem, cum filium sibi charißimum immolare, mandante Deo, parabat. Circumcidit amorem vitæ, qui odit animam suam in hoc mundo, ut eam in futuro lucretur. Sed & pretio empta, id est, labore & studio parta, opes, honores, potentiam, eruditionis ac doctrinæ copiam, talia omnia, qui non circumciderit, ejus anima morietur. Dixi breviter de institutione circumcisionis. Sequitur, ut dicam, cur Christus circumcidi voluerit, quem constat & supra legem fuisse, & circumcisione nihil eguisse. Aperi nobis Christe caussas eorum, quæ caussa nostra pertulisti. Venerat Christus non ut everteret legem, sed ut impleret, factus erat sub lege, ut eos qui sub lege erant liberaret. Suâ igitur voluntate subditus legi, ea quæ legis erant implere omnia voluit. Voluit etiam, ut qui omnia provideret ac prospiceret, jam tunc confutare errorem illorum, qui negaturi erant, corpus ipsius verè corpus fuisse. Certe enim circumcidi & sanguinem fundere, nisi verum corpus non poterat. Cupidus igitur salutis nostræ, purißimi illius sanguinis, quem pro nobis in cruce fusurus venerat, jam tunc tener puerulus guttas aliquot sparsit. Sic cum è mortuis surrexisset, palpandum se ac contrectandum Thomæ dedit: ne cui unquam locum ullum relinqueret de corporis sui veritate dubitandi. Sed & nos exemplo suo obedientiam & submißionem animi docere voluit: ut cum eum, qui legibꝰ omnibꝰ superior erat, legi tamē paruisse videremus: tanto promptius ac libentiꝰ colla sua vißimo ipsius jugo submitteremus. Sic ab Johanne citra ullā neceßitatē in aqua baptizari voluit, ut nos in aqua & Spi. S. baptizaremur. Sic beatißimā Virginē matrem suā purificari, qua tamē nihil unquā purius fuit. Sic agno paschali & azymis cū Apostolis vesci, ut nos ipso, qui verus agnꝰ, verus panis azymꝰ est, vesceremur. Explevit deniq; legitima omnia, ut nos explēdorū illorū necessitate soluti ac liberati, quæ ve-

tustu patribus in figura obtigerant, eorum veritate frueremur. Quamvis igitur Petrus, quo facilius Judæos ad Christi fidem alliceret, circumcisionem toleravit ad tempus: quamvis Paulus, qui omnia factus est omnibus, ut omnes Christo lucrifaceret, eadem de causa Timotheum circumcidisse legitur: quod lacte ali oportebat eos, qui solidi cibi nondum capaces erant: nos tamen hodie veritate patefacta ac definita, carnis quidem circumcisionem non tantum ut mortuam omittamus, sed ut mortiferam refugiamus: ne impletam à Christo legem negare; & alibi quam in ipso spem salutis collocare videamur, sed pro illa vetere figura veram mentium & animorum circumcisionem amplectamur: omnem vanitatem, omnem fastum, omnem libidinem, omnia denique vitia à nobis circumcidamus, resecemus, amputemus. Verè de carnis circumcisione ab Apostolo dictum est: si circumcidamini, Christus vobis non prodest quidquam. Verè hoc quoque de circumcisione cordis dici potest: nisi circumcidamur; Christum, nobis nihil profuturum. Christe Jesu, qui hodierno die causa nostra circumcisus es, fac ut nos quoque tua caussa circumcidamur: evelle ex cordibus nostris omnes radices vitiorum: elide fibras omnes cupiditatum: extingue omnia nequitiæ semina: perseca gladio verbi tui quicquid in nobis redundat: ure igne Spiritus sancti spinas illas, quæ in nobis perpetuò succrescentes tui seminis profectum impediunt: ut expediti pondere inutilium sarcinarum, tua vestigia facilius & alacrius persequamur. Tu verò, beatissime Pater, quem meritò alterum Abraham vocare possumus, pater multarum gentium, pater Neophytorum, quos tam multos te Pontifice Christo renascentes videmus: pater Græcorum, qui rejectis erroribus gentis suæ in spem reliquorum convertendorum tua liberalitate educantur, pater Germanorum, pater Britannorum, quibus miseris, pro fide Christi vexatis, patria pro carcere ac carnificina, Roma pro patria

ac

ac domicilio est, pater pupillorum, pater viduarum, pater omnium Christo hærere cupientium, qui nuper in ista viridi ac vegeta senectute, tot repente fusis purpureis floribus, ver media hyeme renovasti, & ad coronam qua sacrosanctum caput tuum cingitur, tot longè lateq; lucentes gemmas addidisti: ingredere ut facis bonæ spei plenus feliciter in hunc annum; multiplicentur dies tui: reflorescat caro tua: renovetur, ut aquilæ juventus tua: ut cum una nobiscum novus Abraham, tot annos, quot vetus ille vixit, exegeris, ab illo qui hodie circumcisus est Abrahami secundum carnem filio in regnum promissionis, filiis ab æterno præparatum eveharis, Amen, Amen, Domine Jesu, qui cum Patre & Spiritu Sancto unus Deus vivis & regnas per innumerabiles myriadas seculorum.

De S. Joanne Evangelista.

ORATIO II.

HABITA IN SACELLO PONTIFICIO IV. KAL. JAN. M. D. LXXXII.

TRibus de caussis ab Ecclesia divinitus institutum arbitror, Beatissime Pater, vosq; Patres amplissimi, ut quo die cujusq; Sanctorum memoria recolitur, eodem die de vita ac laudibus ipsius aliquid publicè disseratur. Primùm, ut eis honos debitus non pro ipsorum dignitate, sed pro virium nostrarum tenuitate tribuatur: deinde omnes nos ad persequenda, pro suo quisq; modulo, eorum vestigia incitemur: postremo, ut, cum eos & generis nostri amantissimos; & apud Deum cum quo regnant, gratiosissimos esse, intelligamus, opem ipsorum ad conciliandam nobis Dei gratiam postulemus. Hodie igitur

cum mihi, licet immerenti, minimeq; ad tantum munus sustinendum idoneo, mandatum sit, ut in hoc majestatis & venerationis plenissimo loco, de illius, quem Christus eximiè præter cæteros amavit, sancti Johannis Apostoli & Evangelistæ laudibus breviter disseram: tria illa, quæ dixi, quantum in me erit, præstare conabor, sperans fore, ut non propter me; neque enim dignus sum, qui hic audiar: Sed propter eum de quo dicturus sum, mea benignè ac placidè excipiatur oratio. Quid igitur primùm in hoc sanctissimo planéque divino viro laudabimus? quid primùm proponemus, quod imitemur? Quid prius, quàm, quod Christo se vocanti ne tantulum quidem reluctatus, facilem se illi statim ac morigerum præbuit. (Nulla ille adhuc eum admirabilia opera edentem viderat: non regio cultu atque apparatu nitentem, non ingenti satellitum turba stipatum videbat: neque tamen ita respondit: Quis tu es, qui tàm pro imperio, ut te relictis omnibus sequar, jubes? Quam mihi spem, si id fecero, vitæ melioris ac nitidioris ostentas? Nihil tale, sed illo divinæ vocis oraculo, tanquam penetrabili quodam jaculo, usque ad ipsam animæ medullam transfixus ac transverberatus, desertis parentibus, abjecto omni instrumento artis, qua usque ad eum diem victitârat, nulla interposita mora, totus ad Christum & corpore & animo transit. Nimirum ut exsiccata materia ignem facilè comprehendit: sic animus ille ab omni improba cupiditate purus ac siccus ad conjectam unicam ignis divini scintillam totus exarsit. Felix piscatio: Felix jactus: felicia retia: quibus piscator ipsemet captus, eum vicissim, à quo captus est, cepit. At nos miseri, in medio Ecclesiæ gremio nati atq; educati, tot testimoniis, tot miraculis, tot Sacramentis confirmati, quàm sæpè vocanti nos Christo resistimus? quàm sæpè pulsanti cordis nostri fores aperire nolumus? quàm sæpè nos sub alas suas congregare cupientem refugimus? Jam verò, cum se ad optimum

ptimum magistrum optimus discipulus contulisset, ita se ad illius voluntatem conformare, ita sermones illius avidè haurire, ita ex nutu illius pendere cœpit, ut nunquam ab ejus latere discederet, nihil sibi præter eum dulce, nihil amabile, nihil expetendum duceret, omnem spem, omnem suavitatem, vitam deniq; ipsam in eo videndo atq; audiendo positam crederet. Itaque tanta sibi eum charitate devinxit, ut ab eo, quem amor erga homines hominem fecerat, ipse tamen eximie ac singulariter præ cæteris omnibus sectoribus ac discipulis amaretur. Cujus præcipui amoris causam quamvis magni ac probati scriptores ad perpetuam & animi & corporis castimoniam referunt, ego tamen, ut hoc non nego, ita non dubito, etiam alia fuisse, quæ tantam illi apud Christum gratiam conciliaverint. Omni ex parte amore dignissimus fuerit oportet, quem optimus judex amore dignissimum judicavit. Et quando in divinis literis ne propria quidem plerumque singulorum nomina mysterio carent; verè hîc ac meritò Johannes vocatus est; quo in nomine Hebraicæ linguæ periti divinæ gratiæ significationem inesse ajunt. Neq; verò facilè dixerim, utrum majus ac præstabilius sit, plus cæteris amare Christum, an plus cæteris à Christo amari quorum illud Petro, hoc Johanni sacrarum literarum auctoritate tribuitur. Novit hoc, qui novit omnia. Nobis certum exploratumque sit, & summè amari, qui summè amet: & summè amare, qui summè ametur. Et tamen ille Coryphæus Apostolorum & à Domino aliquoties acriter & severè objurgatus legitur: & illum durissima illa ac pavoris plenissima nocte ter abnegavit: hic purissimus Domini amator neq; unquam ab eo confitendo deterritus est, & eum usq; ad ipsam crucem secutus esse perhibetur. Ter & amplius beata copula, quæ DEUM & hominem cum homine DEI simillimo, indissolubili amoris nodo colligavit.

Propter hanc igitur nullis humanis verbis enarrabilem chari-

charitatem, testis perpetuus adhibitus est à Domino illis omnibus operibus, quibus ipse divinitatem suam, quàm maximè patefacere quasique contestari volebat. Vidit eum non modò morbos fugantem, immundos spiritus ejicientem, cæcos videre, surdos audire, mutos loqui jubentem, mortuos excitantem, ventis & fluctibus imperantem: quod alii quoque viderunt: sed cùm Dominus admirabilem illam divinitatis suæ gloriam quibusdam ex Apostolorum numero, mortali adhuc corpore conclusis, aliqua ex parte spectandam exhibere statuisset: ejusq; rei causa in montem Thabor conscendisset: ad hoc gloriosissimum spectaculum Johannem cum aliis duobus adsumpsit. Eâ quoque nocte, quâ futurum erat, ut in manus inimicorum traderetur: cùm, ut qui verus homo esset, cogitatione imminentium contumeliarum & appropinquantis sævissimæ mortis angeretur: ob idque Patrem oraturus, à multitudine secederet, ejusdem sibi tres illos comites, quibus cum animi sui mœrorem familiarius communicaret, adduxit. At hæc, quanquam magna sunt, ei tamen cum aliis communia sunt: quæ subjungam hujus propria ac peculiaria. Cujus enim amoris videtur, quod in illa mysteriorum plenissima cœna; quam Dominus cum suis, antequam morte sua mortem nostram deleret, exegit, qui in illo sacrosancto sinu recumberet, hic potissimùm electus est? Tunc videlicet, illius beatissimi pectoris pressu, inquo pater omnes scientiæ ac sapientiæ thesauros condiderat, in morem ejus aquilæ, sub cujus figura eum tanto ante Ezechiel viderat, non usque ad tertium modò cœlum, ut Paulus; sed longè suprà omnes cœlestes orbes evectus, & ipse cœlum quodammodo effectus, ea non tantùm didicit, sed vidit ac spectavit, quæ cum postea exponeret, Theologi nomen propriè effecit suum. Inde illa fluxerunt, quæ cum immortali voce intonaret, cur à Domino tonitrui filius vocatus esset, ostendit. Vidimus, vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unige-

nigeniti à Patre. Et rursus. Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, testamur & annunciamus vobis. Neque non illud singulare, quod Dominus in cruce jam pendens, id quod charissimũ habebat in terris, nitidissimum illud domicilium Spiritus sancti, illam omnis maculæ expertem matrem suam Johanni commendavit, eumque illi filium esse jussit.

Beatissima Virgo, quid tibi tunc animi fuit, tùm alterum tibi enatum filium audires? Certè unum pepereas, unigenum ut DEI sic tuum. Sed veri amoris ea vis est, ut ex pluribus unum efficiat. Ita verò dicere poteras, hoc quoque filio accepto, unicum tamen tibi filium esse. Tu verò, beatissime Apostole, quantam tunc amoris prærogativam consecutus es? quantum tibi à Domino supra cæteros cohæredes prælegatum est? Quantam consolationem sensisti acerbissimi doloris, quem ex Domini morte capiebas, cùm talem thesaurum apud te ab eo deponi, cum te ipsius voce in suum locum substitui videres? Jam minus miror, quod subvectus amoris alis ad sepulchrum ipsius eâ celeritate properasti, ut etiam Petro præcurreris: quod, cùm in vitam, superata morte rediisset, stantem in littore primus agnoveris. Obversabatur ille tibi perpetuo antè oculos; neque poterat ulla res intervenire tanta, quæ memoriam ipsius animo tuo obliteraret. Longus sim, si cætera sigillatim persequi velim: ut ferta illa & opima Asiæ arva divini verbi semine obseverit: ut mortiferum poculum innocuus obduxerit: ut in ferventis olei dolium injectus, illæso corpore exierit: tamquam nefas ducente flammâ eos artus violare, quos nulla unquam libidinis flamma violasset: ut relegatus in Pathmon, divinum illum libellum Apocalypseos conscripserit, quo, quæ postea contigerunt, ita complexus est, ut non ea eventura vidisse, sed eorum, cùm jam evenissent,

bisto-

historiam contexuisse videatur: ut rogatu fratrum ad retundendam Cherinthi, Ebionis, Marcionis rabiem, Evangelium, jam centum, ut sanctus Chrysostomus auctor est, natus annos literis consignaverit: ut, cùm prae senectute, ad plura verba non sufficeret, cygneam illam cantionem, FILIOLI DILIGITE INTER VOS, saepè in Ecclesia iteraverit: cùm hoc praecepto omnia diceret contineri: ut denique, cum Ephesi, in summa tranquillitate usque ad centesimum & vicesimum aetatis annum adventum Domini exspectâsset, ita ut Dominus fore praedixerat, excessu placidi soporis simillimo ad eum evolarit. O te sanctißime Johannes, suprà quàm à nobis, aut dici, aut cogitari potest, beatum: qui virgineo nitore, Apostolica dignitate, Evangelistae gloria, martyrii, citra violentam mortem, laurea, prophetico spiritu, unus ex omni coelicolarum numero insignis, quae singula ceteros ornant, consecutus es universa. Tu, tu igitur, Beatißime, suscipe causam nostram: pone nos apud eum in gratia, apud quem tu semper in maxima gratia fuisti: commenda nos ei, quae tibi commendata est, ut ei, qui tibi illam commendavit, utriusque precibus commendemur: tu, cui venenum nocere non potuit, effice, ne cuiquam nostrum haereticorum venena noceant: tu, quem oleum fervens non laesit, impetra nobis, ne unquam pravarum cupiditatum fervore laedamur: procurato Christianis principibus illam, quam tu tantoperè commendabas, pacem & animorum conjunctionem: inprimis autem GREGORIO XIII, Clementißimo Patri ac Domino nostro obtine à Christo placidißimam & tuae simillimam senectutem: ut, cum Ecclesiae pacem fundaverit: cum oves, quae oberrârunt, in CHRISTI ovile reduxerit, cum quod facere jam feliciter exorsus est, ut nomen JESU omnium gentium linguis celebretur, effecerit, vigil, prudens, fidelis dispensator inventus, super omnia bona consti-

tuat-

tuatur, illius, qui cum Patre & Spiritu sancto unus Deus vivit & regnat ultra omnem æternitatem, Amen.

Cum Senecæ librum de Providentia interpretaturus esset.

ORATIO III.

HABITA ROMÆ III. NON. JUN. M. D. LXXXV.

DE Seneca nihil hoc loco constitui dicere: nam si vituperatores illius confutare vellem: necessariò mihi ducenda essent præcipua argumenta è scriptis ipsius, ut ostenderem, eum & doctrinæ copia, & scribendi elegantia longè multumq; omnibus obtrectatoribus suis præstitisse. Nunc cùm apud eos disseram, quibus Senecæ scripta nota non sunt: (quotus enim quisq; vestrum ante hunc diem ea, non dicam, evolvit aut legit, sed inspexit aut attigit?) puto me commodius esse facturum, si prius hunc libellum mole quidem, ut videtis, exiguum, sed & orationis ornamentis, & argumenti gravitate, ut sentietis, eximium vobis proposuero, ac deinde permisero, ut ex eo Senecam, tanquam ex ungui, ut dicitur, leonem æstimantes, de ipsius sapientia & eloquentia arbitratu vestro judicetis. Urbanè Ulysses apud Euripidem in Cyclope, cum Sileno vinum venditurus esset, ita eum alloquitur,

Vin' tu prius gustare quid vini feram?
Cui Silenus:
Ita convenit, nam gustus emptorem vocat.

Ego quoq;, cum vobis hunc scriptorem non quidem vendere, sed certè commendare, atq;, ut apud vos in pretio sit, efficere

cupiam, debere videor eum vobis prius quasi gustandum dare. Hoc tantùm à vobis peto, ne quid huc præjudicatæ opinionis adferatis, neve permoveamini stultis ac temerè jactis vocibus quorundam, qui, quæ non intelligunt, vituperant. Tribuite hoc mihi: ut me non quidem valdè intelligentem & idoneum, sed tamen non multò deteriorem, quam isti sunt, harum rerum judicem existimetis. Qui cùm & ex quo huic muneri præpositus sum, nihil antiquius habuerim, quàm ut vos, quantum in me est, omni liberali doctrina excolam atq; augeam: & multorum annorum laboribus ac vigiliis hoc consecutus sim, ut non in vulgus modò, sed apud ipsos Principes civitatis non omninò malus eloquentiæ existimator habear: non debeo videri aut tàm iniquus, ut obstare profectui vestro, aut tàm stultus, ut existimationi meæ nocere de industria velim. Sed hæc quidem hactenus. Jam enim, quod hujus libri argumentum sit explicare decrevi. Vos, quæso, excitate atq; expergefacite animos vestros, quæq; de rebus omnium maximis ac gravissimis dicere ingredior, ea ut penitus percipiatis operam date.

Veteres illi, quorum animi densissimis errorum tenebris involuti, eâ quæ nobis divinitus affulsit æternæ veritatis luce caruerunt, cùm verum DEUM ignorarent, in varias sententias distrahebantur, & ut nullo firmo ac stabili fundamento subnixi, & commenta opinionum sequentes, huc illuc, tanquam incertis acti tempestatibus, fluctuabant! Interdum itaq;, cùm in cœlum oculos sustulerant, & illam admirabilem innumerabilem stellarum sine ulla erratione decurrentium varietatem notaverant, facilè intelligebant præpotens aliquod numen esse oportere, immensum, infinitum, æternum, quod illi tantæ moli præsideret, à quo hæc rerum universitas & à principio constituta esset, & ejus consilio ac voluntate regeretur. Rursus autem, cùm eorum, quæ infra lunæ orbem sunt, inconstantiam ac mutabilita-

tem

tem viderent; nihil in eis inesse certum, nihil perpetuum, nihil constans: eò prolabebantur impietatis, ut partim ex omnibus rebus divinam providentiam tollerent, partim, supera quidem ac cœlestia mente ac consilio regi, hæc autem inferiora sine ullo Rectore incertis fortunæ casibus agitari existimarent. Sed cùm & dierum ac noctium vicissitudinem, & quadripartitam anni temporum varietatem, & certa cùm dierum tùm noctium & incrementa & decessiones, & omnia humanis usibus servientia viderent, hærebant attoniti, ut qui perspicerent tantum & tam sapienter institutum ordinem, nisi à DEO esse non posse. Conturbabantur tamen cùm aliis argumentis, tùm hoc præcipuè, quod in rebus humanis, multa viderent secus evenire, quam ipsi divinæ sapientiæ ac bonitati convenire existimarent. Etenim ita statuebant: si humanarum rerum procurationem haberet Deus, fore ut bonis ac piis & justitiæ cultoribus benè esset, malis, impiis & injustis malè. Nunc autem contrà videbant, optimos quosq; plerumq; premi paupertate, cùm multi improbi divitiis abundarent: ignominiam, exilium, orbitatem, morbos, tormenta, cruciatus, proprium quodammodo bonorum virorum patrimonium esse: cùm intereà multi omnibus flagitiis cooperti in summis delitiis viverent, & in omnibus negotiis suis secundissimâ fortunâ uterentur. Ergo alii fortunam accusabant ut iniquam & injustam, quæ quasi deditâ operâ improbis mater, bonis noverca esset: alii, ut cæcam & temerariam, quæ nunc bonos, nunc malos nullo discrimine aut extolleret, aut deprimeret; idemq; dicebant de Pluto, quem divitiarum Deum esse fingebant: &, ut fit in erroribus, desultoria quadam levitate in contrarias sententias ferebantur. Nam ubi quid bonis benè evenerat, aut ubi improbus aliquis, & diu divina patientia abusus pœnas dederat, tùm Deum & esse, & humana curare clamabant. Estis in superi, ait Statius, cùm conva-

luisset à periculoso morbo vir eximiæ probitatis Rutilius Gallicus: at contra ubi quid contigerat, contra quam æquum esse censerent, Deos aut nullos esse, aut crudeles & injustos esse dicebant.

Marmoreo Licinus tumulo jacet: at Cato parvo:
Pompejus nullo: credimus esse Deos?

Mortuus erat alicujus amicus, quem ipse diutius vivere cupiisset: Negabat Deos esse: id enim ab eorum Justitia alienum videri. Itaq; in morte Tibulli Ovidius:

Cùm rapiant mala fata bonos, ignoscite fasso,
Sollicitor nullos esse putare Deos.

Apud Senecam Jason, cùm Medéam occisis filiis evolantem videret:

Testare, inquit, nullos esse, qua veheris Deos.

Neq; ulla tàm levis, aut ridicula causa erat, quæ non ad suscipiendam impietatem satis idonea videretur.

Reliquerat amicam amator? Nulli dii erant. Propertius:

Et queritur nullos esse relicta Deos.

Cupidum & libidinosum adolescentem impudica muliercula fefellerat: Nutabat malè de Diis fundata opinio Ovidius:

Esse Deos credamne? fidem jurata fefellit,
Et manet in solito, qui fuit ore decor.

Valdè scilicet id Diis curandum fuit. Apud Virgilium amisso immatura morte filio,

Atq; Deos atq; astra vocat crudelia mater.

Ecce tibi alter: quia serpentes unà cum pelle senium exuere dicuntur, Deos crudeles vocat, quod non idem beneficium formosis tribuerint.

Crudeles Divi, serpens novus exuit annos,
Formæ non ullam fata dedére moram.

At

At illa quidem levia, & à Poëtis fortasse per jocum dicta, etsi tales joci nullo modo ferendi videntur. Seriò quidem loqui videtur apud Aristophanem Chremylus, qui se, cùm pius ac justus esset, & malè tamen rem gereret, gravique paupertate premeretur, ac videret intereà alios sacrilegos, calumniatores, improbos divitiis abundare, profectum esse dicit ad Apollinem, ut ex eo sciscitaretur, quæ ejus rei causa esset, multoque magis ille in vetere Tragœdia. Τολμῶ κατειπεῖν, μήποτ' οὐκ εἰσὶ θεοί; κακοὶ γὰρ εὐτυχοῦντες ἐκπλήττουσί με, *& eodem argumento delusi, ut ait Juvenalis:*

Sunt, qui in fortunæ jam casibus omnia ponant,
Et mundum nullo credant rectore moveri,
Natura volvente vices & lucis & anni.

Gravissimè autem dubitationem ea de re suam expressit optimus avi sui Poëta Claudianus:

Sæpè mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.
Nam cùm dispositi quæsissem fœdera mundi,
Præscriptosque mari fines, annique meatus,
Et lucis noctisque vices, tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei, qui lege moveri
Sidera, qui fruges diverso tempore nasci,
Qui variam Phœben alieno jusserit igne
Compleri, Solemque suo: porrexerit undis
Littora, tellurem medio libraverit axe.
Sed cùm res hominum tanta caligine volvî
Aspicerem, lætosque diu florere nocentes.
Vexarique pios, rursus labefacta cadebat
Relligio: causæque viam non sponte sequebar
Alterius, vacuo quæ currere semina motu
Affirmat magnumque novas per inane figuras

Fortuna non arte regi, quæ numina sensu
Ambiguo vel nulla putat, vel nescia veri.
Abstulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Absolvitq; Deos.

Multò autem nervosius ac vehementius apud Ciceronem Cotta in tertio de natura deorum. Telamon, inquit, uno versu totum locum conficit, utrum Dii homines negligant,

Nam si curent, benè bonis sit, malè malis, quod nunc abest.

Debebant illi quidem omnes bonos efficere, si quidem hominum generi consulebant. Sin id minùs, bonis certè consulere dedebant. Cur igitur duos Scipiones fortissimos & optimos viros in Hispania Pœnus oppressit? cur Maximus expulit filium consularem? Cur Marcellum Annibal interemit? cur Paulum Cannæ sustulerunt? cur Pœnorum crudelitati Reguli corpus est præbitum? cur Africanum domestici parietes non texerunt? sed hæc vetera, & alia permulta, propiora videamus. Cur avunculus meus, vir innocentissimus in exilio est? cur sodalis meus interfectus domi suæ Drusus? cur temperantiæ prudentiæq; specimen ante simulacrum Vestæ Pontifex Maximus est Q. Scævola trucidatus? Cur etiam ante tot Civitatis Principes à Cinna interempti? Cur omnium perfidiosissimus C. Marius Q. Catulum præstantissimâ dignitate virum mori potuit jubere? Dies deficiat, si velim numerare, quibus bonis malè evenerit: nec minùs si commemorem, quibus improbis optimè.

Cur enim Marius tàm feliciter septimùm Consul domi suæ senex est mortuus? Cur omnium crudelissimus tàm diu Cinna regnavit? At dedit pœnas: prohiberi melius fuit, impedirią; ne tot summos interficeret, quam ipsum aliquando pœnas dare. Et paulo infra, Anaxarchum Democriteum

à Cy-

à Cyprio tyranno excarnificatum legimus. Zenonem Eleatem in tormentis necatum.

Quid dicam de Socrate? cujus morti illacrymari soleo Platonem legens. Videsne igitur, Deorum judicio, si viderent res humanas, discrimen esse sublatum? Diogenes quidem Cynicus dicere solebat, Harpalum, qui temporibus illis prædo felix habebatur, contra Deos testimonium dicere, quod in illa fortuna tam diu viveret. Piget plura recitare, est enim ipse Ciceronis liber in manibus. Seneca igitur, cùm & ab ea disciplina esset, quæ omnia maxima, minima divino consilio gubernari statuit, & ei, quem unicè diligebat, Lucilio idem persuasisset, quia tamen scrupulus in Lucilii animo aliquis residebat ex eo, quod perspicere non poterat, cur Deus optimos quosque tot acerbitatibus vexari sineret, ejus rei causas ad eum misso hoc commentariolo tractandas explicandasque suscepit. Unde constat veram illius inscriptionem non esse eam, quæ vulgò recepta est, quam ego tamen, ne omnia novare dicerer, retinui, DE PROVIDENTIA: *sed,* QUARE BONIS VIRIS MULTA MALA ACCIDANT, CUM SIT PROVIDENTIA, *ut constat ex Lactantio in libro de ira Dei: cujus verba huc pertinentia in eis notis, quas vestra causa ad hujus libri finem addidi, reperietis. Quod sit hujus libri argumentum videtis: quod mihi quidem ita pulchrum & cognitu dignum videtur, ut injuriam quodammodo vobis facturus videar, si tàm malè de vobis existimem, ut vos pluribus verbis ad ejus tractationem & cognitionem excitandos putem.*

Mihi credite, qui me attentè audient, perficiam eum Deo volente, ut & gravissimam ac pulcherrimam quæstionem tractatam divinitus à Seneca, & à me ipsum Senecam non negligenter tractatum esse fateantur.

Operæ pretium facturus videor, si antequam ad expen-

denda Senecæ dicta veniam, exponam vobis, quid super eâ ipsa quæstione, quæ hoc libello continetur, homines eruditissimi, iidemq; sanctissimi senserint. Nam si ut vasa eum odorem, quo primùm imbuta sunt, ita animi quas primas opiniones combiberunt, constantissimè servant: diligenter nobis videndum est, ut in gravibus & seriis rebus, statim à principio videamus, quid verissimum sit, idque animo conceptum ac comprehensum perpetuò retineamus.

Johannes igitur Chrysostomus, qui singularem vitæ sanctitatem admirabili quadam & doctrinæ abundantia, & dicendi facultate cumulârat, cùm dixisset, multis absurdum quodammodò videri, quod DEUS pios viros, quosq; ipse apertissimis signis sibi charissimos esse declarat, plerumque tamen omni genere acerbitatum agitari vexariq; patiatur, undecim causas adfert, cur ita fieri expediat, quas singulas non modò exponere, sed etiam breviter illustrare ac confirmare decrevi.

Prima igitur est, ne qui res magnas ac præclaras gerunt, propterea inflentur ac superbiant, sed summittant animos, memores imbecillitatis suæ. Confirmatur hoc testimonio Davidis & Pauli, quorum ille bono sibi fuisse ait, quod à DEO depressus, castigatusque sit, seque ex eo magis illius justitiam perspicere: hic autem, cùm usque ad tertium cœlum raptus esset, eaque vidisset, quæ vix homini in hac vita videre fas est, ne propterea sibi placeret, neve insolesceret, additum sibi esse ait angelum Satanæ, à quo quasi colaphis cæderetur. Hæc igitur prima causa est. Altera, ne ceteri mortales in errorem trahantur, & de præstantibus viris, non ut de hominibus, sed ut de Diis quibusdam, existiment: à cujus erroris periculo liberantur, cùm illos magnos & egregios viros multa perpeti vident, quæ illos non Deos, sed homines esse declârant. Nam si, qui multa bella gesserant, multas urbes expugnaverant, multa hominum millia

occide-

occiderant, antiquitus in Deorum numerum stultâ vulgi opinione referebantur: quid putatis eventurum fuisse iis, qui verbo, qui nutu, qui contactu, qui umbra sua fugabant morbos, claudis incessum, surdis auditum, cæcis visum oculorum restituebant, mortuos in vitam revocabant, nisi vulgus hominum eos ipsos, per quos tam multa admirabilia opera edebantur, esurire, sitire, algere, ægrotare, cædi, mutilari, ejusdemq; generis alia innumerabilia quotidiè subire ac perferre vidisset? Sic quoque quamvis vociferantur nihil eorum sua virtute fieri, CHRISTUM esse, qui per doctrinæ suæ præcones ea perficeret, vix tamen impedire poterant, ne sibi divini honores haberentur. Ad Paulum quidem & ad Barnabam Lystrenses aliquando etiam tauros coronatos adduxerant, quos eis tanquam diis immolare cupiebant, nisi id ipsi summa vi prohibuissent. Tertia caussa est, ut potestas Dei tanto magis elucescat, qui per homines imbecilles, morbis obnoxios, egentes, carceribus & ergastulis clausos, vinculis & compedibus impeditos, catenis onustos, ea faciat, quorum magnitudinem cæteri omnes obstupescant. Itaq; Paulus ipse cum fessus malis, quodam tempore petiisset à Deo, ut à se tantas illas & tam multas acerbitates amoveret, responsum hoc tulit: satis tibi sit, quòd mihi carus acceptusque es. Quò enim tu infirmior es & pluribus difficultatibus conflictaris, eò magis perspicitur potestas mea. Quarta est, quod si bonis viris omnia prosperè succederent, si divitiis abundarent, si colerentur ac susciperentur à cæteris, si nunquam ægrotarent, nunquam dolerent, nullum incõmodum sentirent, fortassis existimaret vulgus, eos pietatem colere, non suapte sponte, sed illâ quasi mercede allectos & invitatos. Nunc cum eos non egestas, non ignominia, non cruciatus corporis, non tyrannorum sævitia, non mortis metus à Dei cultu, & à vera pietate possit abducere, mani-

festo constat, honestatem ac virtutem, & Deum inprimis ipsum ab eis propter se, non propter ullam mercedem amari. Non gratis te colit Job, dicebat Deo perpetuus ille humani generis hostis. Tu enim eum cumulásti opibus, auxisti liberis, perpetuâ denique, vitæ prosperitate prosecutus es. At Deus, Tu verò, inquit, domos ejus flamma, messes combure, pecora interfice, liberos eneca, totum ipsius corpus arbitratu tuo lacera ac lania: nullus restet novis ulceribus locus: jaceat in sterquilinio, cui prius somnum capere licebat in purpura: ne sit quidem quo se abstergeat, sed testa manantem ex ulceribus saniem abradat: ut liquidò constet; eum mei gratuitum non mercenarium esse cultorem. Eadem æquitate animi homo sanctissimus tulit adversa, qua & prospera exceperat. Quinta, ut homines tanto certius atque exploratius habeant, non omnia morte terminari, sed superesse aliam vitam, in qua & præmium tribuatur justis, & ab improbis ac consceleratis pœna exigatur. Nam si ne homines quidem usque eo injusti reperiuntur, ut eos quos caussa sua multa perpessos vidēt, sine præmio abire patiantur, quanto minus id de DEO aut cogitare aut suspicari possumus? Cum igitur multos plerumque videamus homines optimos & innocentissimos, quantum quidem hominis natura fert, in hac vita nunquam interquiescere ac respirare à molestiis, sed perpetua quadam calamitatum serie usq; ad extremum spiritum premi, cogitemus necesse est, aut, quod natura ipsa abhorret ac refugit, Deum injustum esse, aut, post hanc vitam sua esse hominum generi præmia, pro suis cuique actionibus, divinitus constituta. Si spes nostra, ait Paulus, iisdem quibus hæc vita terminis ac finibus circumscripta teneretur, nihil nobis infelicius foret. Sexta, ut nos quoq;, si quando tale aliquid nobis eveniat, patienter feramus, neq; despondeamus animum, aut statim propterea Deo invisos esse

nos

nos arbitremur: cum iis quoque qui DEO charissimi & acceptissimi erant, aut eadem, aut graviora contigisse videamus. Septima, ne ullus tergiversationi locus sit, si quis nos ad illorum præstantium virorum imitationem cohortetur, quasi eos non ejusdem cujus & nos sumus, sed diviniorũ cujusdam naturæ fuisse causemur. Octava, ut sciamus, quibus rebus felicitatem metiri ac dirigere, quosque ex omni hominum numero felices ac beatos, quos contrà infelices ac miseros ducere debeamus. Non enim qui multa possidet, beatus est: sed multò ille beatior, qui non tantum divitias non concupiscit, sed iis quas habet, ultro se spoliat, ut copiis suis aliorum inopiam sublevet. Non qui innocens exulat miser est: sed tantò felicior, si id æquo animo ferens, operam det, ne ab illa æterna ac cœlesti patria exsulare cogatur. Non qui firmo ac valenti corpore est, felix: sed ille qui in corpore quãlibet infirmo perpetuam animi retinet firmitatem. Non cui multa dura, & perpessa aspera eveniunt, miser: sed is potius qui prosperis successibus ebrius, neque altiùs oculos mentis attollens, in caducis ac fallacibus hujus vitæ bonis acquiescit. Nona, ut magis illustretur eorum patientia ac fortitudo, qui se à calamitatibus vinci non sinunt: neque enim à nobis cognoscerentur, nisi à Deo in hujusmodi certaminibus exercerentur. Aurum, ut dicturus est Seneca, probat ignis, miseria fortes viros. Decima, quoniam humanæ naturæ imbecillitas ne optimos quidem viros omnis peccati expertes esse patitur: neque quisquam aut est, aut fuit præter paucissimos, quibus id singulari Dei beneficio tributum est, quin aliquando offenderet ac prolaberetur: ut hîc potius quam alibi peccata expientur, ut si qua macula ex illis prolapsionibus suscepta est temporariis illis acerbitatibus, quasi nitro quodam aut lomento eluatur ac deleatur. Nam cum justitiæ divinæ consentaneum sit, neminem in cœlum pervenire, qui ex parte pollutus contaminatusq; sit; expedit iis ipsis

pſis qui Deo cari ſunt, ita in hac vita purgari, ut cùm è corporis vinculis exceſſerint, nulla alia purgatione egentes, ſine ulla mora in cœlum evolare expediti liberi poßint. Undecima, ut quò plura acerba patiuntur, quò plures difficultates ſuperant, quò dimicant acrius, eò majoribus præmiis ornentur, eò plures coronas accipiant, eò majorem in omni æternitate gloriam conſequantur. Hæc igitur vir ille ſanctißimus, non ego nunc, arido & inculto dicendi genere, ſed ornato, ſplendido, efficaci: aureo deniq; illo eloquentiæ flumine, quod ei Chryſoſtomi nomen meritiſſimo comparavit. Ac vereor ne quis interdum me, quod è talium ſcriptorum fontibus hauriam, quò diſputationes meas irrigem, reprehendendum putet. Unde igitur per Deum immortalem, potius repetam, quod honeſtius aut majori cum fructu vel à me dicatur, vel à vobis audiatur? An totos dies nunc in poeticis fabulis, nunc in Stoicorum aut Epicureorum ſtultiſſimis opinionibus perſcrutandis ac perveſtigandis conteremus, idq; cum faciemus, tempus bene collocare putabimur: Ad ea cognoſcenda quæ ignorare ſine pernicie non poſſumus, nullam partem temporis conferemus: At hæc; inquiet aliquis, in Theologorum ſcholis aut concionibus tradi ſolent; à te alia quædam requiruntur. Fateor equidem, ab eis hæc omnia non tempeſtivius modò ac convenientius, ſed etiam melius copioſiusq; tractari. Sed tamen utinam talibus præceptis & templa, & ſcholæ, & porticus, & ambulationes, & fora, & compita omnia perſonarent. Mandatum eſt mihi, ut vobis iter ad eloquentiam commonſtrare conarer; Nunquid igitur vos eloquentiores effecturus ſum, ſi hoc quantumcunq; eſt, quod in dicendi facultate conſecutum eſſe me nonnulli putant, in nugis & fabulis exercuero, quam ſi vos ad graves & ſerias res bonis & lectis verbis explicandas, quantum vires meæ ferunt, exemplo meo & incitare & aſſuefacere ſtuduero? Mihi verò certum ac conſtitutum eſt, ea vobis perpetuo

tradere,

tradere, quibus vos non disertiores modò, & in loquendo argutiores, sed etiam meliores ac sapientiores redditum iri arbitrabor. Eloquentiam esse, ait Cicero, non inanem loquendi profluentiam, sed sapientiam copiosè loquentem: Quod si est, qui nihil præter verborum flosculos, & pigmenta tradunt, minimā partem eloquentiæ tradunt. Si quis est qui & res cognitu dignas adferat, & eas non vulgari neq; sordido orationis genere efferat, is demum bonus & utilis dicendi magister habendus est. Vera autem sapientia aut ille, ex quo hodierna mea disputatio depromta est, aut nullo prorsus genere scriptorum continetur. Sed longior fui, quàm putabam. Qua igitur de re Chrysostomi disputationem audistis, de eadem perendie, si Deus volet, disputantem Senecam audietis.

Cum explicare inciperet libros Platonis de optimo Reipublicæ statu.

ORATIO IV.

HABITA ROMÆ PRIDIE NON. NOVEMB. M.D.LXXXIII.

SUscepi hoc anno duos utriusq; linguæ clarissimos & eloquentissimos scriptores interpretandos, PLATONIS quidem libros de justitia, sive de optimo Reipubl. statu: CICERONIS autem libros de finibus bonorum & malorum, sperans fore, ut DEUS quidem huic conatui meo arduo, & difficili, sed honesto atq; utili faveat: vos autem, qui, quanta hic vestra utilitas agatur, videtis, dignū iis auctoribus, qui vobis proponuntur, & rebus, quæ ab eis tractantur, studiū ad me audi-

endum

endum adferatis. Ac mihi quidem nihil in eo temerè fecisse videor, quod horum librorum explicationem conjungendam judicarim. Agitur enim in utriq; de summo bono: in illis quidem de summo bono Civitatis: in his autem de summo bono singulorum. Esse autem idem reipsa, & totius Civitatis & uniuscujusq; civis bonum, & Plato & Aristoteles sæpe docuerunt. Sed scio fore nonnullos, qui meum consilium vituperent, quod me in latinis tantum scriptoribus versari, à Græcis prorsus abstinere cuperent. Erunt etiam qui ab homine tradendis eloquentiæ præceptis præfecto ac præposito orationem potius Ciceronis aliquam, aut aliquem eorum librorum, qui ab eo de arte Rhetorica scripti sunt, explicari debuisse contendant. Quibus utrisq; breviter satisfaciam, ut & omnem eis, quantum in me quidem erit errorem eripiam: & tamen caveam, ne hæc ipsa, ut apud nonnullos supervacanea, sic apud plerosq; necessaria purgatio nimium temporis nobis eripiat. Primum igitur istis Græcæ linguæ osoribus ita responsum volo, omnem elegantem doctrinam, omnem cognitionem dignam hominis ingenui studio, uno verbo, quicquid usquam est politicorum disciplinarum, nullis aliis quàm Græcorum libris ac literis contineri. Itaq; quod olim M. Catonem illum Censorium vaticinatum ferunt, cum adhuc Græcis literis infensus esset, quas tamen, postea cognito errore, senex avidißimè didicit, Græcos, simul atq; literas suas in urbem misissent, omnia perdituros: multo nos hodie & verius & certius atq; exploratius prædicere possumus, si homines nostri, paulò magis Græcas literas negligere cœperint, omnibus bonis artibus certißimam pestem ac perniciem imminere. Hoc si isti aut videre per inscitiam & ignorationem harum rerum non queunt, aut cognoscere propter obstinatum quoddam & inveteratum in Græcos odium nolunt: persistant sanè & obdurent in sententia sua: nobis ignoscant, si quo iò studio plurimum operæ posui-

posuimus, ab eo non facilè abducimur: sed & ejus dignitatem conservare nitimur: & quas ex eo utilitates percepisse nobis videmur, eas cum aliis communicare conamur. Sed adversus hos & diximus aliàs plura, & quoties dabitur occasio, dicturi sumus. Hoc autem tempore nobis æquiores esse debent: quod ita nostram docendi rationem temperabimus, ut etiam iis qui Græcè nesciunt, multum tamen nos ad illam ipsam, quæ in manibus est, qualiscunq; est, Marsilii interpretationem commodius intelligendam auxilii allaturos esse speremus. Qui autem aliena esse hæc ejus personæ, quam hoc tempore sustinemus, putant, primùm hoc, velim, in memoriam revocent, quibus temporibus ars Rhethorica doceri cœpta est, eosdem habitos esse, & politicos, & dicendi magistros. In quo ut qui tùm se eos pro talibus venditabant, nimium sibi sumpsisse, artiq; suæ pro soccis, ut ita dicam, cothurnos induisse fateamur: ex eo tamen ipso intelligi licet, magnam aliquam inter eas facultates affinitatem ac similitudinem esse. Neq; enim res planè disjunctæ ac dissimiles jungi ac permutari inter se solent: neq; quisquam est, aut ita duro ore; aut ita hebetibus oculis, ut earum unam pro altera aut aliis tentet obtrudere, aut sibi ipse patiatur obtrudi. Deinde Aristoteles, qui, quæ quasi sylva ac materies oratori proposita sit, unus omnium & vidit optimè, & diligentissimè persecutus est, Rhetoricam ex quadam dialectices, & politices permistione quasiq; confusione docet existere, ut, non dicam tueri munus suum, sed ne esse quidem ac constare possit, nisi decerptas ac debilitas ex earum utraq; particulas corrogarit. Ut igitur veteres illi arroganter, qui cum pectendæ modò & intorquendæ & tanquam calamistris inurendæ orationis vias traderent, politicos se haberi volebant: ita nos modestè, qui quod nobis deest, quoq; carere non possumus, à philosophis mutuamur. Quid? Non Hermagoras, cujus auctoritatē secuti plurimi sunt, civiles quæ-

stiones

stiones oratorũ esse materiam, tradidit? à quo qui dissenserunt, non eo erraſſe illum dixerunt, quòd oratori nimium tribuisset, sed quod parum. Nonne Aristoteles ipse diligenter cognoscendas esse Oratori rerum publicarum formas præcipit? Quid verò apud Ciceronem frequentius, quàm sine Philosophia non posse effici eloquentem, omnemque ubertatem dicendi ac copiam à Philosophorum scriptis esse Oratori petendam? qui etiam se non ex rhetorum umbraculis, sed ex Academiæ spatiis Oratorem extitisse profitetur. An unquam Pericles fulgurare, tonare, permiscere Græciam dictus esset, nisi Anaxagoram audiisset? Demosthenem autem, quo nemo unquam in dicendo nervosior aut efficatior fuit, unde hausisse illam vim, qua superat omnes, nisi ex Platonis schola & sermonibus creditis? Sed est quoddam genus hominum, qui cum se Ciceronis studiosissimos habere velint, uni ex omnibus Ciceronis auctoritatem ac judicium maximè contemnere videntur. Nam cum Cicero toties inculcet, ei qui ad eloquentiæ gloriam aspiret, pervolutandum esse omne scriptorum genus, ut multiplici rerum cognitione quasi lætificata, efflorescat, ac redundet oratio: hi perinde, ac si hoc aut non legerint, aut satis putent esse quod legerint, ad unius Ciceronis scripta tanquam ad Sirenios scopulos, adhærescunt, ea una manibus terunt, eorum non voculas modò, sed syllabas propè omnes minuta quadam & anxia curiositate ad calculos vocant, ab eis commovere oculos nefas putant, præter unum deniq; Ciceronem, aut tres, si forte, aut quatuor illorum temporum æquales, aut certè illi ætati suppares, aliorum omnium scriptorum contactum ipsum refugiunt, ne inquinentur. Itaq; ut Ixion in Poëtarum fabulis nubem amplexatus dicitur, cum sibi Junonem amplexari videretur: ita isti pro vera & solida, & succi ac sanguinis plena eloquentia, ariditatem quandam ac sterilitatem orationis, & jejunam & fame

fame

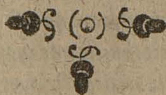
fame ac macie enectam, & nullius rei nisi odii plenam in verbis ad Lydium illum Nizolii lapidem examinandis morositatem amplexantur. Ridicula capita. Cujus se admiratores præcipuos videri volunt, ejus monita ac præcepta ad se pertinere non censent. Nos verò demus operam ut simus quod isti non sunt, verè ac seriò Ciceroniani, & illi saluberrimo Ciceronis præcepto obtemperantes excutiamus, ac perscrutemur omnes forulos bibliothecarum veterum; inprimisq; amemus atq; admiremur Platonem; quo ille laudando ac commendando expleri non potest: quem nec nimis valde, nec nimis sæpe laudari posse ait, quem omnium, quicunq; unquam scripserunt, locutive sunt, principem, quem cum Panætio, Philosophorum Homerum, quem auctorem divinum, quem quasi Deum quendam Philosophorum vocat; cujus sapientiam & eloquentiam sic admirata est antiquitas, ut Jovem ipsum dicerent, si Græcè loqueretur, sic loqui. Atq; equidem constitueram hodie de Platone aliquid dicere: sed me copia ipsa deterruit: vix enim potest quisquam ullum paulò digniorem lectu scriptorem, eorum quidem qui post Platonem vixerunt, in manus sumere, ut non in aliquid, quod de Platone amplè ac magnificè dicatur, incurrat. Quare de ipso quidem in præsentia silentium erit: sed quando librum primum de Repub. explicare ingredior, attingam prius & exponam breviter nonnulla quæ Platonis interpretes quasiq; hypothetæ in uniuscujusq; libri Platonici principio tractare consueverunt. Primùm igitur dicam, quid in his libris propositum sit Platoni: quod Græci σκόπον, aut πρόθεσιν vocant. Deinde quo in genere eos scripserit: quod illi εἶδος, aut χαρακτῆρα dicunt: Postremò eorum hylem sive materiam explicabo. Materiam autem voco, ne quis sit error, non id quo de agitur, ista enim est quam dixi πρόθεσιν: sed certam quandam

totius disputationis, ut Rhetorici loquuntur περίστασιν, quæ loco, tempore, personis, continetur. Quid igitur Platoni præcipuè propositum sit in his dialogis, non eadem omnium sententia est. Sunt enim qui de justitia hîc, non de republica, præcipuè disputari contendant, quæ vis ejus, quæq; natura sit, & ut ex ejus cultu omnia bona & privatim & publicè ad homines perveniant, contraq; mala omnia ab injustitiæ fonte manent. Hujus opinionis suæ tria potissimùm argumenta afferunt. Unum quod principium totius disputationis, quæ cum Cephalo posteaq; cum Polemarcho & Tesymacho instituitur, manifesto à justitia ducitur: neq; quidquam ab eis aliud quæri videtur. Alterum, quod quicquid in his libris de Repub. dicitur, accessio quædam est, & appendix disputationis de justitia. Cùm enim ex dubitationibus Glauconis & Adimanti expressior quædam & evidentior justitiæ tractatio requireretur, eaq; videretur semper aliquid obscuritatis habitura, quamdiu in uno homine insisteretur, quod majorem & latiorem campum haberet oratio, transiit Socrates ad explicandam formam totius Civitatis, ut cùm docuisset, toti Civitati & necessariam & salutarem esse justitiam, etiam in singulis eandem illius esse vim, facilius & apertius cerneretur. Qua in transitione comparationem adhibuit elegantissimam, quæ his verbis explicata est libro secundo. Si quis, inquit, nobis proposuisset aliquid longo intervallo legendum, quod minutis literis scriptum foret, neq; nos valdè acutis & perspicacibus essemus oculis, posteaq; alicui nostrum veniret in mentem, idem alibi extare in grandiori tabula grandioribus literis scriptum, nemo esset, quin lucro quodammodo apponeret, illam prius grandiorem tabulam inspicere, ut postea quæ in minore scripta essent, iisdem vestigiis facilius persequi posset. Addit deinde, eandem esse & idem efficere justitiã in tota Civitate, & in uno homine, sed

vim

vim illius, in Civitate quam ajor ampliorq; sit, & facil9, & clarius perspici posse. Quod si disputatio de Repub. ad illustrandam justitiæ naturam quæsita est, constat hanc quidem esse principem & προηγουμένην, illam de repub. adscitam, & ἐπεισόδιον καὶ παρεμβεβλημένην. Postremo id è Socratis ipsius verbis apertissime colligi, qui quoties, ut fit, in disputando, à justitia evagatus est, ad eam rediens, ait se redire ad id quod quæritur, & de quo instituta est disputatio: & ad ipsum libri decimi finem ita totum sermonem concludit, ut dicat colendam esse justitiam, ut & nobismetipsis, & Diis immortalibus amici simus. Hæc igitur argumenta sunt eorum, qui de justitia, non de repub. præcipuam quæstionem in his dialogis esse ajunt. Qua in sententia Marsilius fuit, qui quidem in hujus libri argumento ita scripserit. Atq; ut sæpè in his libris, sed præcipue in secundo declarat, totam disputationem de justitia à nobis inscribi mavult, quàm de repub. Idem sentit & Chalcidius principio commentarii, quem scripsit in Timæum. Sed & multorum ex veteribus eadem fuit opinio. Alii tamen, quorum non minor est auctoritas, præcipuam esse censent quæstionem de repub. idq; his argumentis confirmant. Primùm quòd inscriptio est, de repub. quod argumentum ut plus habeat ponderis, ostendunt inscriptionem illam esse antiquissimam maximeq; γνησίαν. Intelligendum est enim, non omnes inscriptiones librorum Platonis, aut antiquas, aut indubitatas esse. Nam & Platoni quædā tribuūtur, quæ Platonis non sunt, ut Axiochus sive de morte, qui Xenophanis Platonici est, quod & Marsilius scivit, ut Alcibiades secundus & quē Athenæus ait putari Xenophātis, & stylus ipse id ostendere videtur: Et Halcyon sive de mutatione formæ, olim legebatur inter opera Platonis, hodie inter dialogos Luciani: qui cum eorū neutrius sit, sed Leontis Academici: & ii dialogi q sine ulla dubitatione Plat. sunt, aliter ab aliis nominātur.

Ut Parmenides ab aliis περὶ ἰδεῶν, ab aliis περὶ γυμνασίας, ab aliis περὶ τοῦ ὄντος, ut testatur Proculus: ut Philebus ab aliis de voluptate, ab aliis de summo bono. Et qui hodie titulum habet ἐραστῶν, id est, amatorum, ab omnibus antiquis ἀντεραστῶν, id est, rivalium nomine citari solet, estq; ea verior inscriptio. Qui ergo ab inscriptione argumentantur, ajunt verissimam & antiquissimam horum librorum inscriptionem esse πολιτείαν, id est, de Repub. non de justitia. Nam & Aristoteles cùm eorum epitomen quandam confecisset, ait: οὕτως ἐπιτετμημένας τὴν Πλάτωνος πολιτείαν, & in Convivio, & in Politicis, quoties horum librorum mentio est, ita eos nominat. Theophrastus quoq; in libris de legibus eadem appellatione utitur. Sed & Plutarchus in quæstionibus Platonicis, & Athenæus & Origenes, & ex latinis Cicero, Macrobius, Lactantius, Chalcidius; omnes deniq; antiqui hos libros de repub. non de justitia vocant. Jam vero Platonicarum inscriptionum tria genera sunt: ἐκ προσώπων, ut Parmenides, Protagoras, Gorgias, Hippias, περιστατικὴ, ut Convivium, πραγματικὴ, ut νόμων, Πολιτικὸς, σοφιστής. Hæ postrema semper continent τὸ προηγουμένως ζητούμενον. Hæc autem & vera est, & πραγματική. Reliqua desiderantur.

Cum

Cum in Platone explicando progrederetur.

ORATIO V.

HABITA ROMÆ IV. KALEND. MARTII M. D. LXXIV.

Multa sapienter ab Euripide dicta sunt: quæq; præclare sustineant famam illius Oraculi, quo traditum est, eum in tribus, qui illa ætate sapientissimi essent, ipsius Dei voce numeratum: recteq; judicavit Q. Cicero, cum dixit, se singulos ejus versus singula testimonia putare. Apud eum autem quodam loco mirari se dicit Hecuba, quod non, aliis omnibus studiis omissis, omnes homines ad studium eloquentiæ incumbant: eam enim unam in rebus humanis quasi regnum quoddam obtinere. Est & alibi apud eundem Poëtam, orationem ad res efficiendas non minus valere quàm ferrum. Quæ non splendidius aut magnificentius dici, quàm verius, & docet vetus historia, & communis vita declarat. Quid enim notius est, quàm in omni ætate extitisse semper aliquos, qui quasi quodam gubernaculo; ita lingua huc illuc mentes audientium flecterent, quietas concitarent, commotas ac concitatas tranquillarent ac mitigarent, perspicuè veris fidem detraherent, incredibilibus probabilitatem conciliarent, veteres opiniones evellerent, novas insererent, quid deniq; & quatenus ab aliis credi vellent, ipsi definirent, quasiq; terminos pangerent? Neq; verò hujus tantæ ac tam admirabilis potestatis suæ ipsa sibi parum conscia eloquentia est: neq; unquam eam obscurè dissimulanter

 tulit,

cognoscimus, ab ipso propè ortus sui principio ausa sit profiteri, se vias tenere ac tradere, quibus causa inferior, dicendo superior fieri posset. Neq; vanam aut inanem illam gloriationem fuisse, gravissimis persæpe maximisq; insignibus exemplis in omni Civitate patefactum est. Cùm igitur homines natura potentiæ cupidi sint, & tantum ad eam in eloquentia momenti sit, omnia omnes ejus consequendæ causa facere, ut ait Euripides, consentaneum esset. At mihi tamen contrà nonnunquam accuratius hæc in animo reputanti, mirum videri solet, non jampridem omnes dicendi magistros, unà cum illo suo præclaro artificio ex omnibus locis communi aliquo gentium ac populorum scito ejectos, expulsos, exterminatos fuisse. Neq; enim adversus illos aut accusatore ullo, aut teste opus est. Ipsi se indicant, ipsi se deferunt: ipsi quod occultandum potius videretur, id sine metu ac pudore præ se ferunt, id ostentant, eo se venditant, eo gloriantur. Nihil tàm certum tamq; exploratum esse, quod non in dubium vocari, nihil tàm absurdum, tamq; perversum, quod non eloquentiæ viribus obtineri ac persuaderi queat: Voces sunt hominum, istam facultatem non calumniari, & in odium vocare, sed ornare & hominibus commendare cupientium. Hoc autem, quid aliud est, quàm noctem ac caliginem rebus inducere, & quasi Circéo quodam poculo ad eam dementiam homines adigere, ut certi ac firmi, in quo insistant, nihil habeant, sed modò huc, modò illuc incertis opinionum fluctibus agitati vagentur? Si pharmacopola aliquis oppida circumiens ejusmodi venenum venale circumferret, quod potu quidem jucundissimum esset, sed potum adimeret hominibus omne judicium veri & falsi: omnes, ut opinor, ei advenienti portas clauderent, omnes eum à finibus suis abigerent: interdicerent etiam, ne quis ab eo ejus veneni miscendi, aut temperandi rationem didicisse vellet. At non dissimilem in eloquentia inesse

vim

vim ipsi illius Professores prædicant. An si quis alienas fruges excantaverit, aut malis carminibus mentem alicui eripuerit, afficietur supplicio: idq; aut docuisse aut didicisse capitale erit: qui mellitis verbis & ad fallendum compositis multitudinem infatuaverit, eiq; gravissimis in rebus illuserit, aliosq; eandem fallendi ac circumscribendi artem docuerit, is non modò ante oculos omnium impunè volitabit, sed ultrò ob eam ipsam causam amplissima sibi decerni præmia postulabit? An qui judicem pecunia corruperit: exulabit, qui eloquentiâ, laudabitur? At hoc eò etiam tetrius ac sceleratius est, quod pecunia corrumpi, nisi improbus & impurus judex non potest: eloquentiâ etiam optimorum virorum judicia interdum depravantur.

Itaq; ut Pittacus graviorem pœnam constituerat, si quis alienam uxorem blanditiis ad faciendum adulterium pellexisset, quam si ei vim attulisset, quod vi adhibitâ corpus tantùm, blanditiis etiam animus corrumperetur: Ita qui fictis verbis severitatem judicum inflectunt, graviùs puniendi essent, quàm qui eos largitione corrumpunt. Lacedæmonii quidem, quorum civitas optimis institutis temperata putabatur, nullum apud se huic præstigiatrici locum esse voluerunt, sed simplex quoddam & apertum, & paucissimis contentum verbis adamarunt dicendi genus. Athenienses autem, apud quos ista, & nata, & alta atq; educata, & suo quasi mundo muliebri instructa & exornata Pandora est, quid non ab ea malorum & calamitatum pertulerunt? Grata enim & accepti beneficii memor alumna non aliunde sibi potius, quàm à lare, aut, ut ipsi loquũtur, à Vesta, incipiendum putavit: & altricibus suis Athenis egregia sanè nutricia persolvit,

Nam quibuscunque tempestatibus ac procellis Atheniensium vexata Respubl. est, earum longè maximam partem Oratoribus suis acceptã ferre meritissimò potest. Quo-

rum

rum etiam unus, ut Enceladus, cui mons Ætna impositus est, quoties se commorit, totam Siciliam concutere dicitur: ita ipse cùm se dicendo incitaverat, universam permiscere ac perturbare Græciam dicebatur. Et ea ipsa tamen in civitate ab Areopago eloquentia exulabat.

Quod enim templum justitiæ dicaverant, in id patere aditum judiciorum corruptrici eloquentiæ noluerunt. Nam quod à multis persæpè dictum est, non eloquentiæ istam culpam esse, sed hominum, ea secùs, quam oportet utentium: ipsius quidem hunc esse finem, ut innocentiæ, non flagitio, ut æquitati, non injustitiæ, ut veritati, non ut mendacio patrocinetur: videamus, ne rebus ipsis hæc oratio refellatur. Veritatis per se magna vis est: ita ut suis opibus pollens, suis copiis freta, suis præsidiis firma, aut nihil, aut non admodum externa auxilia requirere videatur.

Itaq; idem ille, quem principio nominavi, Euripides veritatis simplicem esse ait orationem: neq; ullis medicamentis ac lenociniis indigere. Neq; quisquam unquam se Orator magnopere jactaverit, quod veram & justam causam obtinuerit: ne dignantur quidem ad eas, quæ hujusmodi sunt accedere: si quem depositum ac desperatum & manifestis criminibus oppressum, & tacito omnium præjudicio morti destinatum reum recipere potuerint, in eo sibi placent, se circumspiciunt, se jactant, cœlum digito sibi videntur attingere: Ut cùm Cicero in Cluentiana causa gloriatus est, se tenebras judicibus offudisse. Quantò verior esset gloriandi causa, si tenebras ab eorum animis discußisset, si omnem errorem eripuisset, si id, de quo judicaturi erant, in clara, ut ita dicam, luce videndum collocasset. At hoc viri boni erat, non Oratoris boni: Immò verò, ait alius, ne orator quidem esse potest, nisi qui vir bonus sit. Scio istud dici, & ad auctorem M. Catonem referri, sed me magis Aristoteles movet, qui me Philosophus cùm aliis rebus rapit, tùm quòd miri-

mirifice veritatis amans videtur. Is igitur, bonus vir sit Orator, an minus, negat quidquā ad artem pertinere: Illud quidem esse in arte vel præcipuum, ita fingere ac conformare orationem, ut te, quicunq; sis, ii qui audient, bonum virum esse, & sibi amicum putent. Egregiam verò & expetendam artem, quæ eam injustitiæ partem doceat, quâ nulla capitalior est, quo modo consequi poßis, ut cùm maximè fallas, tùm maximè vir bonus esse videaris. Quòd si maximè ad verum & ad falsum persuadendum, utilis est eloquentia, tamen in tanto periculo, & in tanta multitudine hominum ea improbè utentium, non paßim, neq; quibuslibet usus illius permittendus esset: Sed ut Cretenses armorum tractationem ingenuis permittebant, servis denegabant: ita deligendi essent publicè ex omni multitudine certi tantùm, qui eloquentiæ præceptis instituerentur. Quid enim est, quo ista præclara facultas, cùm semel frontem perfricuit, progredi non audeat? Ornat exquisitißimis laudibus res contemtissimas & abjectissimas, comam, calvitium, culicem, muscam: nonnullas etiam apertè malas, & hominum generi noxias, febrem, pestem, bellum, stultitiam: homines teterrimos, Phalarim, Busirin & ejusmodi alios: quæ etsi nonnullis fortasse toleranda videri poßint, ut ludicra, neq; aliò pertinentia, quàm ad exercitationem & ad ostentationem ingenii, tamen haud scio, an rectius ex civitate tollerentur. Certißima enim pestis animorum est mendacium: cui assuefieri periculosum est: cùm, ut verissimè cecinit Evenus, consvetudo progressu temporis tandem in naturam convertatur.

Semper mihi placuit dictum Solonis: qui, cùm Theßpin primum Tragœdiarum Scriptorem ipsum fabulas suas, ut tùm mos erat, docentem spectasset, postea quæsisse ex eo dicitur, ecquid puderet, in tanta auditorum multitudine tàm multa mentiri: cumque ille respondisset, turpe non esse talia

joco & agere & dicere: ibi tùm prudentißimus senex baculo, quem ex Atheniensium consuetudine gestabat, terram percutiens; Ne nos, inquit, si istos jocos hic laudare assvescemus, citò eosdem in contractibus & in judiciis reperiemus. Sed tamen, ne summo jure agamus, neve omnia nimis ad vivum resecare videamur, demus hanc veniam Sophistis, ut tanquam neurospastæ, aut ii, qui agilitate quadam & celeritate manuum, levibus ac politis calculis huc illuc movendis spectantium oculos eludunt, quos Græci Psephopæctas vocant, ita ipsi quoq; talibus argumentis inter pueros ludant: præsertim cùm periculum non sit, ne quis, quod muscam à Magistro laudari audierit, in captandis postea ac colligendis muscis nimis magnum studium ponat: aut quia febris pestiuve multis laudibus ornata sit, talia bona non ipsi potius Rhetori evenire optet, quàm sibi. Quid, cùm ea sibi ad dicendum argumenta sumunt, quibus subruuntur fundamenta virtutum, amor honestatis excutitur, animi hominum pestiferis ac nefariis opinionibus imbuuntur, tamen ne eos ferendos esse dicemus? Olim quidem cùm Atheniensibus ob Oropum vastatam, Sycionii, qui eis judices à Senatu dati erant, mulctam quingentorum talentorum irrogassent, eaq; illis gravior videretur, misére Athenienses legatos in hanc urbem, per quos à Senatu peterent, uti aut ejus pœnæ gratia sibi fieret, aut certè aliquid ex ea diminueretur. Ejus legationis principes fuerunt Carneades Academicus, Critolaus Peripateticus, & Diogenes Stoicus. Quibus, dum otiosi in urbe sententiam senatus exspectant, lubido incessit, Græco more epidixeis facere, & quotidiè in cœtu ac conventu hominum de variis quæstionibus disputare. Ibi tùm Carneades, qui vi & copia dicendi antistare collegis putabatur, quodam die de justitiæ laudibus ornatè ac luculenter dixisse perhibetur; cùm quidem Ser. Galba,

ba, & M. Cato ille censorius ei disputationi interessent. Sed ille idem Carneades quæcunque tùm de justitia dixerat, ea postridie contraria disputatione subvertit; multoque plura collegit, quibus planum faceret, justitiam meram esse stultitiam, oppidoque antiquos ac simplices esse illos, qui, si modò impunè injusti esse possent, à facienda injuria, propter inanem quandam umbram & opinionem justitiæ, temperarent. Sensit Senatus, ad eam disciplinam nimio plus docilem esse multitudinem: neque tanti esse, audire doctores Græcos compositè ac modulatè verba fundentes, ut propterea ferendum esset, corrumpi civium ingenia, & ad improbitatem ac nequitiam à fide & à virtute traduci. Conticescere igitur eos jussit, & quam primum remisit in Græciam: ne populus ille, cujus potentia & auctoritas apud exteras gentes non armis magis, quàm opinione justitiæ creverat, bene dicendi studio captus, benè vivendi studium abjiceret. At si jure ob eam rem Carneades vituperatus est, quomodo defendetur Plato? Nam quæ tùm pro justitia, tùm adversus justitiam Carneades dixit, eorum semina multò antè & in Gorgia, & in primis duobus, de republica libris à Platone sparsa erant. Meministis, quàm multa hujus generis in superiore libro Thrasymachus dixerit, quibus multò plura, multoque ad persvadendum efficaciora in eo, quem tunc explicare ingredimur, à Glaucone & ab Adimante adferuntur. Num igitur & Plato vituperandus, qui mandanda illa, & consignanda literis duxerit: & malè Cicero, qui tot annis pòst eadem in suos de Republ. libros transtulerit: & nos hodie parum prudentes, qui vestra, adolescentes, ingenia, quorum nobis cultura commissa est, in his potissimùm disputationibus cognoscendis exerceamus? Immò verò & nulla in Platonem reprehensio cadit, & culpâ vacat Cicero, & à nobis ex omni scriptorum numero nullus

lus eligi poterat, in quo, majore fructu, quam in Platone vestra elaboraret industria. Nam ut ceterorum, quæ suprà diximus, dissolutionem in aliud tempus reservemus, & eam tantùm partem pertexamus, cujus præcipuè causa hunc sermonem exorsi sumus; dispar quidem fortasse Carneadis causa atq; ratio fuerit: Plato certè nihil se, nihil Philosophia indignum suscepit: nihil quod non omni ex parte ei, quem verè ac meritò animorum Æsculapium nominavit antiquitas, conveniret. Non enim has subdolas justitiæ criminandæ rationes ipse commentus est, neq; earum quasi sator ac parens fuit: sed eas, cùm ab hominibus improbis proditæ vagarentur, ac spargerentur licentiùs, jamq; per multorum animos quasi contagione quadam serperent, ne diffluerent ac manarent latius, præcidendas ipse atq; amputandas, putavit. Non poterat autē justitia perfectè cumulateq; defendi, neq; profiteri, quantò plus in ea non dignitatis modò, quod & adversarii fatebantur, sed utilitatis quoque quàm in injustitia inesset, nisi omnia, quæ pro injustitia dici consueverat, accuratè, & exponerentur, & refellerentur: Hoc igitur ita præstitit Plato, ut nihil in ejus argumenti tractatione, vafrè, acutè, callidè, aptè ad fallendum dici poßit, quod ipse prætermiserit. Ac Thrasymachum quidem, ut sophistam, induxit, seriò & ex animi sui sententia pro injustitia perorantem. Cujus inania argumenta & futiles ratiunculas, cum libro primo, nullo prope negotio ludibundus refutâsset Socrates: illam quasi velitationem multò gravior pugna excipit cum Glaucone & Adimanto. Quos tamen, quia viri inprimis boni erant, & justitiæ amantes, statim à principio profitentes, ac contestātes, facile ea se dicturos nō quæ sentirent ipsi, sed quæ ab aliis dici solerent, quæq; reprehendi ac convinci cuperent: Cùm igitur accuratissimè & exquisitißimè ab eis esset accusata quidem & abjecta justitia, defensa autem & collaudata injustitia,

ut

ut vix eorum orationi resisti posse videretur: DEUM *immortalem, quo robore, qua firmitate, qua copiâ argumentorum, quanto orationis impetu fregit ac dissipavit illas injustitiæ copias Socrates? Qui quidem eò rem perduxit, ut apertè demonstraverit, id quod etiam hodiè nonnullis Christiana religione imbutis, vix satis persvaderi potest, non tantùm propter præmia, quæ justos & in hac vita comitantur, & post mortem manent; neq; propter pœnas, quas injusti nullo modo effugere ac vitare possunt: sed etiam si quis justis omnem præmiorum spem, injustis omnem & infamiæ & supplicii metum detrahat, infinitis tamen partibus præstare, in mendicitate, in exilio, in morbis, in tormentis ac cruciatibus, in infamia atq; odio, in equuleo atq; ignibus justum esse, quàm cum injustitia vivere in summis opibus, & omni earum rerum, propter quas vulgò homines à justitia desciscunt, copia circumfluentem: O non loquendi tantùm, sed & sentiendi, ex illis veteribus, quos* DEUS *vera sui cognitione non afflaverat, unicè magister Plato, quæ unquam par dignitati, ac meritis erga omnem posteritatem tuis reperiri poterit oratio? Tu, quomodo animi nostri à vitiorum sordibus purgari possint, ostendisti: tu, quemadmodum hominibus adhuc in terra versantibus cœlestem quodammodo vitam vivere liceat, aperuisti: tu divina cum humanis, quantum quidem humano ingenio id perfici potuit, copulasti: tu ea tradidisti, quæ nos, nos inquam ipsi, qui à Deo per Filium adoptati, & cœlesti doctrina imbuti sumus: à te dici potuisse miramur. Sed Platonem laudare necesse non est: danda potius opera est, ut, quæ ille divinitùs scripsit, cognoscamus ac consequamur: quàm ad rem, si cui vobis usui meam esse posse operam creditis, dabo operam, quod in me erit, ne unquam vestra vos de me opinio prorsus fefellisse videatur.*

Ingressurus explanare Marci Tullii Ciceronis libros de officiis.

ORATIO VI.

HABITA ROMÆ III. NON. NOV. M. D. LXXIV.

DEcreveram hoc anno pulcherrimum consilium, quod anno superiore ceperam persequi, & denuò Palatonem cum Cicerone conjungere: tùm ut adolescentes in studio Græcarum literarum, quas maximo cum animi mei dolore evanescere, & ad nihilum recidere, secumq; omne elegantioris doctrinæ genus trahere video, pro mea virili parte continerem: tùm ut nobilissimus Philosophus, cujus ante me in his scholis nunquam, ut opinor, audita vox erat, paulatim familiarior factus uberrimis illis sapientiæ & eloquentiæ suæ fontibus ingenia nostra copiosius & abundantius irrigaret. Aliter visum est iis, quorum nutu atq; auctoritate nostra omnium studia diriguntur, qui sive mihi ad tractandam, sive vobis ad percipiendam Platonicarum disputationum gravitatem, non satis esse virium judicarint, sive in eo aliud quippiam secuti sint, non enim fas nobis esse arbitror, in eorum judicia curiosius inquirere: omnem à me hujus anni operam in uno Cicerone consumi maluerunt.

Pareamus libenter, ut par est, iis, quibus parere omnes debent: quodq; ipsis placuit, id sine ulla retractatione, melius esse credamus. Non enim, ne gravissimis quidem in rebus tantum apud vos valere ulla probabilium rationum momenta

menta debent, ut non multò plus illorum vel jussu, vel consilii, vel auctoritate moveamur. Pervolutabimus igitur hoc anno aureos illos Marci Tullii libros de officiis: qui, cùm tres sint, & totidem in partes annuum hujus nostri muneris curriculum distingvi soleat, dabimus operam, ut singulorum librorum explicatio, cum illa tripartita temporis nostri distributione ac descriptione, concurrat ac congruat. Nam qui dies nobis statis anni temporibus, ad relaxandos animos, & ad vires denuò colligendas concedi solent, iis ipse otium mihi sponte adjudicabo, & rationes vestras commodis meis anteponens, domi quidem, sed ita ut neminem, qui audiendi ac discendi studio teneatur, excludam, quæ hic temporis angustiis exclusus, non potuero, illic commodius explicabo. Scitis idem me superioribus annis factitasse: & cum ad me magnus studiosorum numerus domum quotidiè ventitaret ac conflueret, perfecisse, præfiscini, ut loquebantur veteres, dixerim, ut nulla pars anni utilius ab eis aut fructuosius poneretur, quam ea quæ libera quotannis ac soluta otio transigi solet. Quod ego non jactandi mei causa dico: neq; enim unquam tantum laboris subire ac suscipere potero, ut aut sanctissimi Pontificis Gregorii XIII. aut amplissimorum Cardinalium, qui jussu ipsius huic Gymnasio præsunt, singularem in me benignitatem ac beneficentiam exæquem: sed ut vos, si qua ratione possim, exacuam & exsuscitem ad suscipiendam aliquam curam ac cogitationem utilitatis vestræ: ne cùm mihi navandæ vobis operæ voluntas nunquam defuerit, vestra vobis tarditas ac negligentia aditum ad veram laudem ac dignitatem interclusisse videatur. Ac quoniam scio esse nonnullos, qui mirentur, quos ipse mihi, cùm vacationes dantur, voluntarios labores injungere soleo, cur non hoc ipso potius publicè nobis constituto ad docendum loco, quam intra domesticos parietes obeam, ejus quoq; rei, quæ causa sit, aperiam:

citra invidiam.

aperiam: ne consiliorum meorum pars ulla vobis ignota sit. Officii enim mei rationem omnibus quàm notissimam esse cupio, ne cuipiam pateat ad calumniandum locus. Primùm igitur si dicam id facere me, ut aliqua pars laboris minuatur mihi; nemo, ut opinor, meritò reprehendat; quod vobis à me sponte tribuitur, si in eo etiam commodi mei rationem habendam esse aliquam putem: præsertim cùm vobis ex eo nihil oriatur incommodi: sed sunt alia graviora, quæ me magis commoveant. Huc quoties venimus, pendendum nobis est ex aliquot abjectissimorum nebulonum libidine, qui sibi pro oblectamento habent, obstrependo, obturbando, exsibilando, laudabiles aliorum conatus, quoties collibuit, impedire. Domi ab illa fæce ac colluvie nihil periculi est. Ubi si quid tale tentare auderent, extruderentur: & si redire postridie vellent, excluderentur.

Hic vix unquam mihi horam integram docere permittitur. Domi me sæpè, horas duas summo silentio, summa omnium voluptate auditum esse meministis. Illic, si quis quid minus intellexit, licet rogare, licet colloqui, licet placidè ac comiter, si quid sit, de quo dubitetur, exquirere. Hæ me causæ adducunt, ut quoties à publico munere cessatio est, libentius doceam domi. Neq; dubito, quin hoc consilium meum omnes æqui & harum rerum intelligentes existimatores probent. De quo, cùm & aliquid dicendum fuerit, & satis multa jam dixisse videar, transibo ad alia, quæ propriè pertinent ad eos libros, quos vobis hoc anno DEO fretus explanare decrevi. Qui quidem multis nominibus magno apud nos in pretio esse debent. Primùm quod Ciceronis sunt, hoc est, ejus viri, qui perpetuò omnium ætatum consensu inter Romanos Scriptores eloquentiæ laude ita numeratur primus, ut ab eo nemo numeretur secundus. Deinde, quod scripti à Cicerone jam sene, cùm singularis ille vir, natusq; in posteritatis exemplum, & mul-

& multo studio, multisq; vigiliis, & longo usu, ac tractatione rerum maximarum, & multis, quibus agitatus erat, casibus, immensam sibi quandam vim sapientiæ ac prudentiæ comparasset, fuit enim hic propè ultimus illius præstantis ingenii fœtus: ut postea magis intelligetur. Ad, quod scribit ad filium, & ad filium Athenis agentem in convictu ac contubernio hominum doctissimorum: ut verisimillimum sit, & summam ab eo curam adhibitam in colligendis undiq; bonis & utilibus præceptis, quæ cogereret in eos libros, ex quibus unicum & unice carum filium legem ac normam instituendæ vitæ petere vellet, neq; quidquam prætermissum in limandis ac perpoliendis, quæ ita scriberentur, ut in eam urbem, quæ tùm eruditionis ac sapientiæ domicilium erat, acutissimorum hominum subitura judicium mitterentur. Constat etiam ipsum sibi valdè placuisse in confectione horum librorum: ut qui sibi unus optimè conscius esset operæ in eis scribendis collocatæ. Nam & principio commendat eos, ut ad Latinæ orationis ubertatem ac copiam profuturos, & ad finem, magnum à se munus habere filium dicit, & ad Atticum scribens, homini eruditissimo, & cujus ipse, sæpè miniatulas ceras extimescebat, magnam hujus operis expectationem concitare non veretur. Nos hic, inquiunt, φιλοσοφοῦμεθα, quid enim aliud? & τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος magnifice explicamus, προσφωνοῦμενque Ciceronem: qua de re enim potius pater filio? deinde alia, quid quæris? extabit opera peregrinationis hujus. Ac ne quis ipsius, quasi Asiydamantis cujusdam de se testimonium elevare conetur, scias hos libros semper fuisse in prima commendatione, & apud sapientissimos quosq; : ut & tererentur assiduè manibus, & à plerisq; etiam ad verbum ediscerentur. Inter quos minimè contemnendum est judicium Alexandri Severi imperatoris optimi & eruditissimi, de quo ita scribit Lampridius. Post actus publicos, seu bellicos, seu

civiles, lectioni Græcæ operam majorem dabat, de Republ. libros Platonis legens: latina cùm legeret, non alia magis legebat, quam de officiis Ciceronis & de Republ. ut mihi hoc quoq; perbellè cecidisse videatur, quòd cum anno superiori libros aliquot Platonis de Republ. interpretati simus: eis nunc subjiciamus interpretationem librorum Ciceronis de officiis, quasi præstantissimi, & sapientissimi Imperatoris vestigia persequamur, sed nihil est, quod magis invitare atq; allicere nos debeat ad accuratam horum librorum lectionem, quàm res ipsæ, de quibus in eis disputatur.

Continent enim præcepta virtutis, docent, quomodo unusquisq; in omni parte vitæ gerere se debeat, quid à quoq; postuletur, quid quemq; deceat, quid patriæ præstandum sit, quid parentibus, quid propinquis, cæterisq; amicis, quid universo hominum generi, ea deniq;, quorum studium

Æquè pauperibus prodest, locupletibus æquè:
Æquè neglectum pueris senibusq; nocebit.

Socrates quidem, qui in his & talibus quærendis studium omne consumerent, eos sapere unos prædicabat, qui, his neglectis, de natura mundi, de rebus superis, de caussis ventorum, imbrium, fulgurum, philosopharentur, desipere hallucinariq; dicebat. Eo autem hi libri à cordatis, ut Ennii verbo utar, & intelligentibus pluris fieri debent, quod cum ducti sint è Stoicorum disciplina, quorum fuit quidem severum inprimis, &, ut ita dicam, masculum philosophandi genus, sed pleraq; tamen præcepta rigidiora, & à communi hominum captu remotiora; ita se Cicero temperavit, ut ab illis, quæ absurda, aut erant, aut videri poterant, abstinuerit, omniaq; ad civilis vitæ institutionem apta & accommodata protulerit. Sed de caussis cur hi libri nobis cari, ac commendati esse debeant, abundè dictum puto. Nunc antequam progrediar longius, non erit alienum breviter re-

respondere quibusdam reprehensoribus, qui me non tantùm absentem in circulis & conviviis vellicant, sed esse interdum etiam præsenti molesti solent. Ajunt enim perperam facere me, qui cum jussus sim, quantum quidem vires meæ ferunt, eloquentiæ præcepta tradere, ejusmodi tamen ferè libros interpretor, qui non tam benè dicendi, quàm benè vivendi præcepta continere videantur. Quam reprehensionem, si ambitioni meæ servire vellem, nunquam equidem refellerem. Quid enim esse mihi gloriosius potest, quàm si vobis juvenes, ea præcepta quotidie instillare dicar, quibus non tam oratio comptior, quàm vita melior fiat? O benevolos reprehensores, & existimationi meæ amicos: O reprehensionem cuilibet laudi anteponendam. Quis non eos à me ipso appositos atq; allegatos putet? Nam orichalcum pro auro, aut vitrum pro gemma si quis vendiderit, meritò, ut improbus, accusetur; aurum quidem pro orichalco, aut gemmam pro vitro qui dederit, nemo se, ni fallor, ab eo delusum ac deceptum conqueratur. Sed ne quis sit error, hoc sibi responsum habeant, jam inde ab heroicis temporibus conjunctã fuisse harum rerum professionem, idq; vel illo cognosci Homeri loco, ubi Phœnix datum se Achilli à Peleo dicit, ut eũ & ornatè dicere, & fortiter facere doceret,

Τοὔνεκα με προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα.
Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων.

Et certè sive vera est M. Catonis illius sapientis definitio, oratorem esse virum bonum dicendi peritum: qui, quomodo vir bonus fias, docet, potiorem ac præstantiorem partem artis oratoriæ docet: sive Aristotelẽ sequi malumus, ut quamlibet bonum oratorem esse posse dicamus etiam qui non sit vir bonus, facere tamen nullo modo possumus, quin eam partem philosophiæ qua formantur mores, oratori futuro necessariam esse fateamur. Quomodo enim apte & copiosè aut laudabit aut vituperabit, nisi qui virtutum vitiorumq; naturam, ex quibus omnis vera laus & omnis vituperatio nasci-

nascitur, diligenter cognitam ac pertractatam habuerit? quomodo potens & efficax in suadendo aut dissuadendo futurus est, qui, quæ secundo horum librorum de utili atq; inutili traduntur, nunquam didicerit? quid aget in judiciis qui justitiæ injustitiæq; cognitionem è philosophorum fontibus haurire neglexerit? An ego si troporum ac schematum exempla traderem, & quotidie illa ludimagistrorũ dictata cantarem, de exordio, de divisione, de narratione, de confirmatione, de epilogo, de generibus caussarum, de statibus, ad quæ puto jam multorum è vobis aures occalluisse, plus vobis ad eloquentiam prodessem, quàm cum aut libros Platonis de Republica, aut Ciceronis philosophica interpretor? Vera & solida eloquentia non tantum in verbis posita est, sed in rebus. Præclarè autem Horatius.

Scribendi rectè, sapere est & principium, & fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ:
Verbaq; prævisam rem non invita sequentur.

Sed ut Ixion in fabulis pro Junone nubem: ita hodiè magna pars hominum pro eloquentia amplectitur inanem loquacitatem. Atq; hoc deterius eunt res, quòd qui omissis rebus verba curant, ne verba quidem satis curant, suntq; in illo ipso suo puerili ac ludicro studio negligentes. Vos si me auditis, utrumq; curate, & date operam, ut olim oratio vestra & copia rerum madeat, & bonis ac lectis verbis constructa sit. Ad utrumq; vobis operam meam profiteor, & magis ut vos excitem, quàm ut me extollam, jam nunc prædico ac præmoneo, nisi ad aliquam in hoc genere laudem perveniatis, daturum me operam, ut omnes homines intelligant, quidvis potiùs vobis, quam me vivo hortatorem ac ducem ad eloquentiam defuisse.

Cum

Cum Aristotelis libros de arte Rhetorica interpretari inciperet.

ORATIO VII.

HABITA ROMÆ POSTRIDIE NON. MARTII M. D. LXXVI.

Credo ego, auditores, vestrum plerosq; mirari, eosq; maximè, qui me diutissimè audierunt, quod cum hujus anni principio orationes Ciceronis in Verrem explicare ingressus essem, ostendissemq; non prius me destiturum, quàm eas omnes absolvissem: nunc mutato præter opinionem vestram consilio, Aristotelis libros de arte dicendi interpretandos susceperim. Nam duodecim totos annos, quibus in hac urbe publicè docui, eam consuetudinem, quantum in me fuit, constantissimè tenui, ut, cùm alii ordinis mei homines ferè tertio quoq; mense novum aliquid susciperent: quòd illa crebra commutatione, facilius & allici & retineri juvenum animos cernerent: ego contra ab eo, quem semel in manum suscepissem, libro, non facilè avelli me paterer, neq; integrum modo annum, sed nonnunquam triennium, aut quadriennium uno atq; eodem in scriptore consumerem. Quod institutum meum, etsi non deerant qui reprehenderent, illi tamen quibus ego me probari cupio, semper probarunt. Nunc igitur quid caussæ fuerit, ut ab eo desciverim, aperire constitui: tum ut ne quis id tanquam temerè factum, levitati atq; inconstantiæ ad scribendum putet, tum ut omnes intelligant, quicquid hujus factum est, vestræ utilitatis caussa factum esse, neq; alio, quàm ad studia vestra qui-

buscunq; rationibus possum, promovenda, meos omnes conatus, omnes cogitationes, omnia consilia pertinere. Primum igitur viros graves, & in hoc studiorum genere diligenter accurateq; versatos, qui & ad me sæpe domum ventitare, &, cum licet, auditorium hoc frequentare consueverunt, quoties recordarentur veterum illarum disputationum, quæ à me de rebus gravissimis quotidie habebantur, & olim cum Aristotelis libros de moribus, & proximè cum Platonis libros de republica interpretarer, indignantes atq; ægrè ferentes audiebam, eò redactum esse me, ut de quæstiunculis ad grammaticos pertinentibus disserere cogerer, & monere pueros, quid latinè, quid minus diceretur: Quærere ex qua familia fuisset Verres, aut unde duxisset uxorē: aut ubi & quamdiu exulasset, quis ille esset, quem legum laqueis irretitum versicoloribus tabellis Judicum severitati eripuisset Hortensius; quando ludi Romani, quando ludi Victoriæ, quando plebeii committerentur: ejusdemq; generis alia: quæ fallere modò atq; oblectare puerorum otium, non etiam cordatorum hominum studia tenere possent, quorum in orationibus Ciceronis, aliisq; ejus notæ scriptis exerceretur industria: à me graviora quædam & minus vulgaria requiri. Ciceronis scripta magnam partem ejusmodi esse, ut eorum sententiā quilibet, qui modo neq; pingui atq; obtuso ingenio sit, neq; in literis hospes & peregrinus, si non facilè, ac certè aliquo modo per se consequi queat, esse alios scriptores, qui sine aliquo itineris duce vix perlustrari à rudioribus possint: ad hos cupere se aditum sibi opera mea patefieri: ad hos facem sibi à me aliquam præferri: quod laboris in eis intelligendis capere necesse haberent, ejus sibi partem per me aliquam detrahi. In eo autem sermone sæpe Aristotelis libros de Rhetorica nominabant: ostendebantque non obscurè, nihil sibi accidere posse jucundius, quàm si adducere me possent, ut eos publicè interpretarer. Ego qui

&

& justæ eorum petitioni obsequi cuperem, &, ut verum fatear, voluntate mea eò inclinarem, quò me ipsi vocabant nihil tamē priùs decernendum statui, quàm ut veteres illi, Apollinem, ita eum consulerem, qui mihi in rebus obscuris & incertis pro Apolline est, præstantissimum virum, & summa eruditione, summa virtute, summa dignitate præditum Gulielmum Sirletum Cardinalem, commune decus ac præsidium omnium litterarum, omniumq; literatorum. Ad quem cum venissem, sententiamq; ac voluntatem ipsius super hac re exquisiissem; homo omnium, quos unquam audivi disertissimus, & in dicendo copiosissimus, ita vehementer hortari me cœpit, ne ulteriùs differrem facere quod rogabar, verbis,

Quæ timido quoq; possent addere mentem,

ait Horatius, ut non modo me, qui eodem, ut dixi propendebam, sed quemlibet alium, vel eloquentia vel auctoritate sua, quò vellet impulsurus fuisse videatur. Illius igitur auspiciis, quod felix faustumq; sit, bonæ spei plenus, ad hoc mihi arduum ac laboriosum, vobis, ut spero, utile ac fructuosum munus accingor, & quoniam consilii mei rationem tanto præsertim auctore subnixam, satis jam omnibus probatam esse confido, accedo ad ea, quæ celeberrimi Aristotelis interpretes cujusq; libri principio accuratè tractare ac persequi solent. Sunt autem illa numero septem, Primum enim videndum est, quid in his libris Aristotelis propositum sit, quod illi σκοπὸν vocant. Tum quæ utilitas ex accurata eorum pervolutatione sperari queat. Tertiò, quæ sit vis ac ratio inscriptionis. Quartò, sitne verus hic ac germanus Aristotelis fœtus. Quintò, quo ordine inter ipsius opera legi debeat. Sextò, in quot ac quæ præcipua capita dividatur. Postremò, ad quam Philosophiæ partem pertineat. De quibus singulis dum breviter disputo, peto ut me attentè audiatis. Propositum est igitur Aristotelis viam ac ratio-

nem tradere, qua, ubi perpetuâ ac continuatâ oratione utendum est, videamus omnia quæ accommodata sunt ad id, quod volumus persuadendum atq; obtinendum. Nam ut in topicis, quibus totam dialecticam complexus est, omnes vias tradidit, quibus in colloquiis & congressibus hominum possemus probabiliter aut opinionem nostram tueri, aut alienam impugnare: ita in his libris nihil prætermittit eorum: quæ usui esse possunt, cum quis perpetua oratione aliquid multitudini persuadere meditatur. Egregia res, Deus immortalis, egregia, & digna quam vos, quibus integer ævi sanguis, quibus virent genæ, omni studio ac contentione sectemini. Quid enim aut gloriosius, aut utilius, aut deniq; optabilius, quam regnare quodammodò ac dominari in aliorum animis, flectere eos linguæ gubernaculo quò velis, & quid probent, quid rejiciant, quasi pro imperio ac potestate præscribere? Neq; verò est quod vereamini, ne vobis fucus fiat, neq; præclara quædam & eximia professi, nihil postea, quod aut expectationi vestræ, aut pollicitationibus nostris respondeat, proferamus. Aristoteles est, quem sequimur, non ostentator aliquis, non unus ex istis diobolaribus magistris, qui cum inepta quædam & puerilia & ad scholasticas modò concertationes utilia tradiderunt, hanc Rhetoricam esse jactant; sed Philosophus gravissimus, veritatis amantissimus, & cum aliis nominibus suscipiendus, tum hoc vel præcipué, quod semper plura præstat, quàm pollicetur. Utinam modo vobis seriò experiri libeat, an hæc vera sit. Utinam, quam facilè dictis nostris constabit fides, tam facilè ac constanter à vobis industria sedulitasq; præstetur. Non metuo, ne quis se delusum conqueratur. Atq; equidem propè jam supervacaneum puto, plura verba facere de eo, quod secundo loco proposueram, hoc est, de utilitate, quæ accuratam horum librorum tractationem consecutura videbatur. Nam & res per se clara & perspicua est, & cum alii,

alii,,tum nos ipsi sæpè multa de utilitate eloquentiæ diximus: & Aristoteles ipse sub principium hujus libri in eam sententiam dicturus est pauca quidem,ut Menelaus Homericus, sed quibus nemo acer & intelligens existimator plura requirere debeat. Transeamus igitur ad inscriptionem, quæ hæc est, Aristotelis de arte Rhetorica libri tres: in quæ nihil ferè aliud notandum videtur, quam non frustra in ea artis nomen expressum esse. Plato enim, ut suo loco videbimus, Rhetoricam artis nomine indignam esse dixerat, eamque usu tantum quodam & exercitatione rationis experti contineri, &, ut ipsius verba ponamus τριβὴν μόνον τινὰ καὶ ἐμπειρίαν ἄλογον εἶναι tradiderat. Quam opinionem, ut statim à principio amoliretur Aristoteles, ne qui fortè Platonis auctoritate commoti, nullam esse artem dicendi putarent, in ipso librorum suorum vestibulo artis nomen adscripsit. Vix puto esse quenquam hodie usque adeo imperitum, ut hos libros esse eos autumet, quos de arte Rhetorica ad Theodecten Aristoteles scripsit; sed tamen quia scio fuisse, qui ita crederent, quasi præteriens monebo, alios esse: etenim tertio horum librorum, libri ad Theodecten citantur. Nunc dicamus de eo quod quarto loco posuimus, & videamus ecquid certò constituere possimus, hos libros Aristotelis esse. Πάσχουσι δέ τι ὑπὸ τῆς τῶν προσώπων δόξης ait Simplicius. Ne quis autem hoc frustrà quæri existimet, sciat, veterem hunc errorem esse, ut claris scriptoribus multa tribuantur, quæ ab eis scripta non sunt. Sic Homero ipsi scriptorum nostrorum antiquissimo non desunt, qui hymnos, sive, ut Thucydides vocat, prooemia, falsò tribui adfirment, etsi mihi quidem Thucydides omnem dubitationem tollere videtur, qui ea ut Homerica agnoscit. Sic quædam Moschi & Bionis Theocrito vulgus adscribit. Sic ara ejus putatur esse, cum ex Luciano constet eam esse Dosithei: & securis quam Hephæstio Simmiæ Thebano tribuit. Sic Phædonem Platonis sunt qui

Panætii Stoici esse contendant. Sic ejusdem Alcibiades secundus ab aliis ad Xenophontem refertur. Sic deniq; multa scripta veterum, aliorum sunt, aliorum putantur. Contigit hoc interdum propter similitudinem omnium: ut cùm Demetrii Alexandrini libellus elegantissimus de elocutione Demetrio Phalereo tributus est. Sic olim multæ fabulæ tribuebantur Plauto, quæ Plautii cuiusdam erant. Sic Anaximenis Lampsaceni liber de Rhetorica ad Alexandrum vulgò inter Aristotelea numeratur: sic quidam ex veteribus non ab eodem Homero scriptam esse dicebant Odysseam, à quo Ilias scripta esset. Interdum propter similitudinem inscriptionum: ut cùm Ethica scripsisset Aristoteles, scripsisset & Nicomachus, erant olim qui Nicomachi Ethica ad Aristolem referrent. Sed præter cæteros Aristotelis scripta senserunt hoc malum: idq; propter eam caussam, quam mox audietis. Aristoteles moriens Theophrastum ut scholæ, ita bibliothecæ suæ successorem reliquit. Theophrastus, & suam, & eam quæ Aristotelis fuerat, Neleo Scepsio, qui utramq; in patriam asportavit. Hujus hæredes, homines imperiti & idiotæ libros illos negligenter habuerunt, ita ut multù admodum locis humore corrupti & à tineis exesi sint. Accidit ut Reges Asiæ conficiendarum bibliothecarum studio incensi, libros veteres undiq; conquirerent, magnaq; præmia proponerent, si quis ad se aliquid Platonis aut Aristotelis, aut similium attulisset. Ibi improbi homines, pecuniæ cupiditate adducti multa adfinxerunt Aristoteli, de quibus Aristoteles nunquam ne per somnium quidem cogitarat. Hanc historiam narrat Strabo libro decimotertio de situ orbis, narrat Athenæus, narrat Plutarchus in Sylla. Ἐγράφη δὲ πολλὰ βιβλία κατ' ἐκεῖνον μάλιστα τὸν χρόνον, ait Simplicius, ὅτε πολλοὶ τῶν βασιλέων περὶ τὰς βιβλιοθήκας σπουδάζοντες πολλοῦ χρυσίου τὰ ἀπιξενωμένα τῶν βιβλίων ὠνοῦντο. Quatuor igitur argumentis præcipuè τὰ γνήσια deprehendi solent,

solent, similitudine elocutionis, convenientia sententiarum: si item liber ille, de quo quæritur, citetur in aliis γνησίοις, aut in eo citentur alii, quos constet esse γνησίους: Et si eum ex antiquis ii, qui de hujusmodi rebus judicare poterant, pro Aristoteleo habuerunt.

Reliqua desiderantur.

Cum pergeret in eorundem Aristotelis librorum de arte Rhetorica interpretatione.

ORATIO VIII.

HABITA ROMÆ POSTRIDIE NON. NOVEMB. M.D.LXXVI.

NOn detinebo vos inanibus verbis. Neq; enim id aut mea multorum jam annorum consuetudo fert, aut utilitatis vestræ ratio postulat. Licuerit olim adolescentiori, captare ac persequi communes locos, & eorum unum aliquem quotannis deligere, in quo commendo ac poliendo primus hic consumeretur dies. Tunc fortaßis ætatem floridam floridum orationis genus non dedecebat: studioseq; omnia conquirentem, quibus aures irritentur, nemo culpabat. Mea nunc oportet mecum una canescat oratio: & ut corporis tardior motus effectus est, sic & ipsa gravior facta ampliùs sibi juveniliter exultandum non putet. Non omnibus ætatibus eadem conveniunt: neq; quicquid virginem decuerat, matronam decet. Etiam anni tempestatibus sua cuiq; cæterarum dissimilis pulchritudo est. Verno tempore gemmea pratorum nemorumq; viriditas & rivorum decurrentium allisa & impacta molliter ad pellucentes lapillos argenti similis aquula pascit oculos: mulcet undiq; aures avium cantus:

ab ar-

ab arboribus in novum se florem induentibus odores suavißimi afflantur: ad voluptatem atq; oblectationem omnia dirigi, eamq; spectare unam videntur. Talis adolescentiæ facies est. At posteaquam & fruges & arborum fœtus, æstivo calore percoctos ac torrefactos, tepore suo mitigavit, & ad maturitatem perduxit autumnus, longè alius arvorum, alius arborum aspectus est. Flavæ segetes, lividæ vites, onustæ opibus suis arbores: non corollæ jam aut serta texuntur; sed teritur area, fluunt prela: horrea cellæq; complentur: ad utilitatem, non ampliùs ad voluptatem, omnia referuntur. Hic in quo ego nunc sum, quasi autumnus quidam ætatis est, quod senectutis limen ac vestibulum Græci poëtæ vocant. Quo tempore, ut in rei familiaris administratione attentiores esse ad lucrum homines, omißis inanibus solent; ita me in hac literarum tractatione, quod mihi unicum patrimonium est, in omnibus quæ ad pompam tantùm atq; ostentationem faciunt, amputatis ac circumcisis, fructuosa modò consectari decet. Itaq; hodie non faciam id, quod multi me fortaßè facturum putabant, ut aliquod mihi argumentum sumam, in quo disertus ac copiosus videri studeam; sed ea oratione mea complectar, quæ si dabitis operam, ut bene penitus animo combibatis ac comprehendatis, non minimam vobis utilitatem allaturam esse confido. Quando enim Aristotelis de arte Rhetorica libros una evolvere exorsi, propter eam, quæ quotannis æstate fieri solet, exercitationum nostrarum intermißionem, diu jam ab eo evagati, quasiq; peregrinati sumus, ne quid ea res vobis incommodi afferat, neve obstet, quo minùs quæ reliqua sunt, facilè à vobis percipi poßint revocabo ac repetam usq; à capite omnia, quæ usq; huc, duce ac magistro Aristotele, didicimus, eorumq; summam quandam conficiam, ut cum vobis in memoriam redegero, si quid effluxit, omniaq; sub uno aspectu posuero, commodiùs cætera pertexantur. Principia

cipio igitur meministis dicere me quatuor fuisse, quæ Aristoteli de Rhetorica scripturo objici posse viderentur. Primùm, non satis dignam esse, quam talis tantusq́ Philosophus sibi docendam atq; illustrandam sumeret, quippe quam usq; eo contempsisset, atq; abjecisset Plato, ut in Gorgia eam cum arte coquorum comparasset, easq; inter se proportione respondere dixisset. Meritò autem magna jam tum erat Platonis auctoritas. Sed cum idem ille Rhetorices exagitator Plato, dialecticam summis laudibus affecisset, summo artificio fecit Aristoteles, ut in ipso operis sui vestibulo Rhetoricam non cum arte coquorum, ut ille dixerat, sed cum ea, quam ipse laudibus in cœlū tulerat, quam fastigium omnium disciplinarum vocaverat, dialectica ex æquo conferendam ac comparandam esse contenderet, idq́ veris ac solidis argumentis doceret. Deinde quia idem Plato Rhetoricam ab artium numero excluserat, eamq; usum modò quendam & exercitationem esse, artis ac rationis expertem dixerat: objicere aliquis Aristoteli poterat, frustrà eum in ea re certis præceptionibus alliganda ac devincienda laborare, quæ usu tantum quodam sine ulla certa ratione contineretur. Quam reprehensionem ita summus philosophus a se amoliebatur, ut doceret; quæcunq; ab hominibus ita fierent, ut alii temerè ac fortuitò, alii exercitatione ac diligentia adhibita idem efficerent: iis in omnibus caussam notari observariq́ posse, cur ita eveniret: caussæ autem, cur quidq́ fiat, cognitionem ac comprehensionem, & omnium, & Platonis ipsius confeßione, proprium quiddam artis esse, ex quibus effici, aut artem jam esse Rhetoricam, aut certè, si quis in eam curam incumberet, facilè ad artis formam posse revocari. Nam quod tertium adferri poterat, sive illa ars esset, sive minus, satis multos illius doctores ac magistros extitisse: ut caussa non esset, cur hic noster actum agere, & quæ ab aliis toties decantata ac repetita erant, denuò reponere

ponere atq; iterare vellet: id ipse ita refutabat, ut diceret alios ante se omnes aut particulam modò quandam artis attigisse, aut etiam iis se in rebus exercuisse, quæ nihil ad artem pertinerent, nervos ac robor ipsius artis aut modicè delibasse, aut penitus omisisse: alios igitur eam doctores requirere, aliis magistris indigere: operam in ea pertractanda ac perpolienda suam minimè otiosam ac supervacaneam fore. Quarta accusatio, longè omnium gravissima erat, nisi refutata esset. Erant enim qui dicerent, Rhetoricen non modò utilem non esse, sed etiam perniciosam ac pestiferam: ut eam qui docerent, ne dum præmio efficiendi, sed è civitatibus ejiciendi atq; exterminandi viderentur. Hanc infamiam arti suæ conflaverant sophistæ, cum profiterentur, arrogantibus sanè verbis, & invidiæ plenis, docere se, quomodo caussa inferior dicendo superior fieri posset. Sed Aristoteles & multis argumentis eam utilissimam esse hominum generi docuit, & quæ mala vulgo ex ea manare putarentur, ea non arti ipsi adscribenda esse, sed eorum improbitati, qui re per se bona & salutari, ad homines in fraudem inducendos abuterentur. His perpurgatis accessit ad ipsius artis tractationem: ac primo loco docuit falsum esse, quod Plato à Gorgia dici fecerat, quodq; multi postea, quamquam meritò ab Aristotele rejectum ac repudiatum, secuti sunt, Rhetoricam esse aut artem aut facultatem persuadendi. Ut enim medicina non est ars sanandi, sed ars videndi omnia, quæ apta & accommoda sunt ad sanitatem aut conservandam aut recuperandam: ita Rhetorica non est ars persuadendi, sed ars videndi atq; excogitandi omnia, quæ in quaq; re valent ad faciendam fidem. Certè enim cujusq; artis finis est, id quod ita unaquaq; ars spectat, ut non progrediatur ulterius: sed ubi id præstitit, suo se munere perfunctum putet. Ut ergo medicus non ita se demùm muneri suo satisfecisse arbitratur, si ægro-

rum sanaverit: sed cumulate quidquid à se requiri potest præstitisse, si ex artis suæ præceptis ea omnia adhibuerit, quæ ad sanandum pertinebant: ita orator, etiam si non semper persuadeat, dum tamen nihil omittat eorum, quæ artificiose cogitari possunt ad persuadendum, finem arti suæ propositum consecutus est. Nam quod postea quidem clari inprimis, ac nobiles dicendi magistri, finem oratoris esse dixerunt, persuadere: munus autem, dicere apposite ad persuadendum, in quæstione satis per se ad explicandum facili distinctionem minimè necessariam quæsierunt. In omnibus enim artibus idem prorsus est officium artificis, & finis artis. Sed nihil prohibet eum ipsum artis finem ad alium finem ulteriorem referri, ut constare potest ex eis, quæ disputari solent principio libri primi Ethicorum. Neq; unquam finis ita statuendus est, ut illius consecutio atq; adeptio non sit in potestate nostra. Et hoc sequebantur Stoici in multo graviori disputatione, cùm dicerent finem hominis esse, non quidem consequi ea, quæ secundum naturam essent: id enim non semper ab homine posse præstari: sed omnia facere, quæ ad illorũ consecutionem pertinerent. Quod quidem ita mordicus defendebant, ut dicerent, finem periti iaculatoris esse, non tàm collineare, id est, eum locum, quem peteret, hasta aut jaculo attingere, quam omnia facere ad collineandũ. Qua in re, etsi deridentur à Cicerone ac Plutarcho, non tamen fortaßis tàm ridicula est eorum opinio, quàm primo aspectu videri potest. Sed Arist. ut ad institutum nos referamus, Rhetoricam definiebat facultatem videndi, quid in quaq; re aptũ esset ad persuadendũ. Quam definitionem à M. Fabio parum consideratè reprehensam, à nobis accuratè ac diligenter defensam esse meministis. Vis autem persuadendi tribus omninò in rebus sita est: ut benè de nobis opinetur auditor: ut ita commoveatur ipsius animus, quomodo expedit ad id, quod volumus obtinendum: & ut

& ut nos id, quod persuadere volumus, aut demonstremus, aut demonstrare videamur. Hoc postremum, quod alii omnes propè intactum reliquerant, Aristoteli primum ac præcipuum, & solum ex tribus artis proprium videtur. Itaque de eo primùm dicere ingressus est. Eorum igitur, quibus demonstramus id, quod volumus, duo genera sunt: unum eorum, quæ arte pariuntur, alterum eorum, quæ extrinsecus adferuntur. Leges enim & testimonia & quæstiones, jusjurandum, & pacta non Orator ipse fabricatur, neque ex causæ visceribus eruit: sed extrinsecus allata, artificiosè tamen tractat, eiq́ prout commodum est, robur aut addit, aut detrahit. Rursus eorum, quæ ipse artificio suo gignit, quasiq́ producit, bipartita distinctio est. Ut enim Dialecticus duobus instrumentis utitur ad probandum, syllogismo & inductione; ita Orator duobus, quæ illis ex altera parte respondeant, enthymemate & exemplo. Enthymema, Oratorius syllogismus est: exemplum, oratoria inductio. Cùm autem Orator in necessariis rebus perraró versetur, sed in iis plerunq́, de quibus deliberamus, quæq́ etiam aliter se habere possunt, fit, ut exemplum quidem sit inductio, enthymema autem syllogismus ejusmodi de rebus, quæ nulla necessitate devinctæ, sola probabilitate nituntur. Cumq́ necessaria ex necessariis, verisimilia ex verisimilibus concludantur ac colligantur: omninóq́ similia sint ea, quæ concluduntur: eorum, ex quibus conclusa sunt, efficitur, ut enthymemata paucissima ex necessariis, pleraq́ omnia ex verisimilibus ducantur atq́ eruantur. Ducuntur autem enthymemata ex iis, quæ εἰκότα Græci vocant, nos fortasse consentanea vocare possumus, & ex signis. Εἰκότα sunt generales quædam sententiæ de iis, quæ ad vitam hominum pertinent, veræ quidem illæ plerumq́, neq́ tamen semper ac necessariò veræ. Cujus generis sunt, senes parcos esse severos: Adolescentes propensos ad libidinem: ingeniosos esse

Athenienses: hebetes atq; obtusos Scytas :signorum autem alia nihil necessariò concludunt:sed tamen habent aliquam speciem probabilitatis :ut illud Æneæ apud Virgilium:

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

non enim,si fallax Sino fuit,& idem Græcus,satis argumenti est,cur putemus Græcos omnes esse fallaces,aut si quis eum, qui crebrò anhelet, ex eo colligat febrim habere;non enim soli id faciunt,quos febris tenet:alia rem necessariò demonstrant:ut si quis neget virginem esse eam, cui lac ex uberibus fluat.Priora illa communi nomine signa dicuntur: hæc Arist. τεκμήρια,Cicero proprias notas vocat.Exemplum autem est, cùm ex uno pluribusq; similibus,aliud item simile colligitur.Ut,si intemperantia ac libido Tarquiniis,si Dionysio juniori regnum ademit,credibile est, hujus quoq;, qui illos imitatur,eundem exitum fore.Secuta inde est enthymematum divisio,quod alia oratoria essent:alia certæ alicujus artis aut facultatis propria.Oratoria sunt, quæ ducuntur, aut ex locis communibus,aut ex informis, quæ à Rhetoribus traduntur. Singularum artium propria, quæ ducuntur ex propriis principiis hujus aut illius artis. Loci communes sunt, ex quibus nihilo magis in hac quàm in qualibet alia arte argumenta depromi possunt, qualis est locus à majori & minori. Formæ sunt generales quædam enunciationes ad certum tantum aliquod genus accommodatæ.Ut in Physicis: principia rerum esse contraria,omnem motionem in tempore fieri, levia sursum tendere, gravia deorsum.Hæc Oratoris non sunt,ut neq; Dialectici, sed ut dialecticus locos quosdam communes habet,ex quibus ad omnem quæstionem argumenta depromit,alios proprios singulorum problematum,in quibus versatur: ut ad genus,ad accidens(utamur enim sanè hac voce:quando aliam æquè commodam reperire non possumus)ad proprium,ad finitionem

nem aut confirmandam aut infirmandam: sic & Orator quosdam locos habet communes omnium generum Rhetoricos: alios uniuscujusq; generis proprios. Illos Aristot. generis nomine, locos: has formas vocat: ac sæpius tamen etiam de formis ipsis loquens, locorum nomine utitur. Eas igitur formas, id est, locos uniuscujusq; generis proprios, priore loco explicaturus, necesse habuit prius, quæ quotq; Rhetorices genera essent exponere. Sunt autem tria, ostentativum, ita enim melius, quàm, ut alii, demonstrativum, deliberativum, & judiciale. Deliberativum svasione & dissvasione, judiciale accusatione & defensione: ostentativum laude ac vituperatione continetur. Deliberatio de futuris: judicium de præteritis instituitur: Laus & vituperatio propria præsentium est. Fines proprii deliberationis, utile aut noxium: judicii æquum aut iniquum: laudis & vituperationis, honestas & turpitudo. Tenenda igitur est Oratori copia quædam communium sententiarum semper promta ac parata, ex quibus argumenta ducat ad ostendendum, aliquid esse utile, æquum aut iniquum, honestum aut turpe. Hæ sunt, quas formas vocamus. Communes autem trium generum sunt loci, quibus confirmamus, fieri aliquid aut potuisse, aut posse, aut contra: factum esse, aut factum non esse: fore aut non fore; magnū aut parvum esse, idq; tùm simpliciter tùm comparatè. Atq; hæc tùm cōmuniter tenenda sunt, tum propriè ad unumquodq; Rhetorices genus accommodanda. His expositis genus deliberativum tractare ingressus est, ut omnium præstantißimum, & in quo cæteri ante ipsum minus elaboráſsent. Primum igitur ostendit, quo in genere rerum versetur omnis deliberatio: deinde autem omnes deliberationes publicas, eas enim præcipuè spectabat, ad quinq; præcipua capita revocavit. Aut enim deliberari de ratione conficiendæ pecuniæ, quod præcipuum est instrumentum rerum gerendarum

darum, quæq; nisi publicè suppetat, manca & mutila est omnis deliberatio: aut de bello & pace: aut de custodia regionis; aut de iis quæ importanda, quæq; exportanda sunt, aut de legibus ferendis. His quinq; capitibus omnis ferè publica deliberatio continetur. Docuit igitur, quæ ad unum quodq; eorum Oratori videnda essent. Quoniam autem omnis deliberatio refertur ad felicitatem, aut ad partem aliquam felicitatis: idcircò de ea, deq; ejus partibus variè ac copiosè disseruit, deinde, quia deliberatio non de fine ipse est, sed de iis, per quæ ad finem pervenitur, id est, de bonis & utilibus, longè plurimos locos tradidit, ex quibus sumeremus argumenta, quibus aliquid aut bonũ atq; utile, aut etiam alio melius atq; utilius esse ostenderemus. Idem postea, ne longior sim in ostentativo, & in judiciali genere præstitit: omniaq; subtilissimè persecutus est, ex quibus aliquid aut honestum, aut turpe, aut honestius, aut turpius; aut æquum, aut iniquum esse colligi posset. At quoniam in judiciis, non argumentis tantum utimur, sed etiam legibus, testimoniis, conventionibus quæstionibus, jurejurando nitimur, eaq; omnia interdum à nobis faciunt, interdum etiam causæ nostræ inimica sunt: idcircò in extrema parte hujus libri, quæ nunc explicanda nobis est, docet, quomodo iis, quæ tormentis expressa sunt, quomodo jurejurando vim ac robur aut addere, aut adimere debeamus. Utilia præcepta & cognitu digna, & Oratorum Jurisconsultorumq; communia, quæ, cùm absoluta erunt, sumam mihi oratiunculam aliquam Ciceronis, in qua usum aliquem horum præceptorum videre possimus. Interea, paucorum enim dierum futurum negotium est; absolvam inceptam à me, vestra causa, Auditores, latinam interpretationem secundi horum librorum, eamq; divulgabo: ne quis vestrûm Græci sermonis ignoratione à cognoscendis Aristot. præceptis ab-

sterreatur. Ac vobis quidem adolescentes, utcunq; satisfecisse me: neq; meam hanc disputationem vobis aut injucundam, aut inutilem fuisse confido. His autem magnis ac præstantibus viris, qui præsentia sua locum hunc cohonestare dignati, nihil ex me, quod gravitate atq; amplitudine sua dignum esset, audire potuerunt, quam tandem referendæ gratiæ rationem inibimus?

Pareamus potius Aristotelis præcepto, qui, hoc ipso in libro de iis, quæ supra vires sunt, ne cogitationem quidem suscipiendam monet, & multo plus eis nos debere confessi, quàm exsolvere ulla ratione poßimus, hoc saltem eis referamus, ne eos à gravioribus negotiis, quæ honoris nostri gratia, omiserunt, avocatos, diutius retineamus.

Explicaturus libros Aristotelis de Republica.

ORATIO IX.

HABITA ROMÆ PRIDIE NON. NOV. M. D. LXXVII.

IN rebus humanis nihil esse mente ac ratione præstantius, nihil divinius; summo semper consensu sapientißimi homines judicarunt. Quin etiam veterum nonnulli cùm expressam in ea divinitatis imaginem cernerent, neq; tantùm ingenii acumine valerent, ut exemplar ipsum & id, quod ex eo ductum, quasiq; effictum esset, discernere ac dijudicare possent, mentes nostras ex divina mente delibatas ac decerptas, ipsiusq; rerum omnium opificis Dei particulas quasdam esse dixerunt. At illi quidem & de hominibus nimis elatè ac superbe, & de DEO parùm pie religioséq; senserunt: qui & homines Deo exæquare conarentur, & non intelligerent

rent, ista distractio & dilaceratio quantoperè aliena esset à natura omnium longe simplicißima, maximéq; una: neq; viderent, quantam in se impietatem susciperent, qui, si stultitiam suam pertinaciter tueri vellent, necesse haberent fateri partem aliquam DEI interdum & vitiorum maculis contaminari, & apud inferos pœnas luere, ab ipsomet DEO improbiati & nequitiæ constitutas. Quæ ut cogitare summæ amentiæ atq; impietatis foret, ita illud sine ulla dubitatione verissimum est, admirabilem quandam esse humanæ mentis præstantiam: neq; in iis omnibus, quæ infra Lunam sunt, mente ac ratione superius quidquam posse reperiri. Ea genus humanum cetera animalia superat, eaq; illis omnibus præest, quamvis aliis rebus ab eorum plerisq; superetur. Vincit hominem celeritate cervus, taurus robore, utroq; Leo, neq; quisquam nostrûm aut visu lynceas æquaverit, aut talpas auditu, aut odoratu canes: neq; tamen hæc obstant, quò minus & has & alias animantes in potestatem nostram perducamus, earumq; vel carnibus vescamur, vel corio tegamur, vel eis ad varia ministeria utamur. Leones ipsos multi ad currum junxerunt, quidam etiam eis tanquam mulis clitellariis ad onera convehenda usi esse dicuntur. Neq; tantùm armatas cornibus, dentibus, ungulis feras è speluncis & latibulis suis extrahimus, sed maria ipsa scrutamur, sed elatas pennis in sublime volucres consequimur tamen & configimus, aut aliis artibus captas famulari cogimus aut voluptati, aut utilitatibus nostris. Tanta vis ac potestas mentis est: tantum in cetera omnia imperium rationi ac consilio à natura tributum est. Quin etiam ex omni hominum numero, qui mente ac consilio ceteris antecelluerunt, iis in omni ætate rerum summa permissa est, iis habenæ concreditæ, iis tradita gubernacula, ii supra ceteros quasi Deorum loco habiti: ii semper imperium in alios multò robustiores ac potentiores, ne ipsis quidem,

dummodo ita esse crederent repugnantibus, sed se etiam ultrò subjicientibus exercuerunt. Lycurgum quidem, cum ingrederetur templum Apollinis Delphici, sacerdos, quæ ei templo præerat, versibus quibusdam affata esse traditur, quibus ambigere se dicebat DEUMne illum, an hominem appellaret, & eò tamen inclinare ac propendere, ut DEUM potius quàm hominem esse arbitraretur. Neq; tamen aut ipse inter Lacedæmonios, aut inter Athenienses Solon, aut inter Locrenses Zaleucus, aut eorum quisquam, qui civibus suis Leges tulisse memorantur, viribus corporis inter suos excelluerunt, sed vi mentis ac consilii illam tantam auctoritatem potentiamq; pepererunt. Est hic admirabilis rerum ordo à præpotente Deo constitutus, ut, quæ præstantiora sunt, imperent, quæ deteriora serviant. Præstant autem animata inanimis, sentientia non sentientibus, mente prædita, mente carentibus, & ex iis ipsis, quæ mente prædita sunt, ut cujusq; mens perfectior est, ita in sui generis alia æterna quadam & immutabili naturæ ipsius lege dominatur. Uniuscujusq; autem rei perfectio est sua cujusq; virtus: quare & quæ virtus propria est mentis humanæ, eadem illius perfectio atq; absolutio est. Quam igitur humanæ mentis virtutem esse dicemus, aut quam illius reperiendæ rationem inibimus? Nempe si oculis virtutem quæreremus, constitueremus ante omnia, quodnam esset proprium opus oculi, quod munus, quæ functio: quo semel posito ac constituto, tum deinde, quæ oculi affectio causa esset, ut oculus optimè suo munere fungeretur, eam affectionem virtutem esse oculi diceremus. Mentis opus est videre, cernere, intelligere, causarum & eorum, quæ fiunt ex causis, ordinem ac connexionem intueri. Sed eorum, quæ mente cernuntur, tria genera sunt: Unum eorum, quorum cognitione & intelligentia ita pascimur, ut in ea conquiescamus, neq; spectemus aliò; alterum eorum, quæ ad actionem; tertium eorum

rum

rum, quæ ad molitionem alicujus operis effectionemq; referuntur. Primi generis sunt, quæ de primo rerum ortu ac principiis, de corporibus cœlestibus, de caussis imbrium, ventorum, grandinum ejusdemq; generis aliis à Philosophis disputantur. Ad actionem pertinent, quæ de instituenda vita conformandisq; moribus, de omni genere officii, de virtutibus deniq; ac vitiis disseruntur, ad operum autem effectionem, quæ fabrorum, architectorum, fusorum, pictorum statuariorum & talium opificum præceptis continentur. Sed qui se homines sublimium & abditarum rerum tractationi dediderunt, omnemq; vim ingenii ad earum pervestigationem contulerunt, eos admirantur quidem ceteri ut magnos & sapientes viros, neq; tamen se propterea illis regendos, gubernandosq; permittunt. Neq; quisquam ex omni memoria reperietur, ad quem cives sui, quod eximius Geometra esset, aut Astrologus, aut Physicus, imperium detulisse dicantur, multoq; minus artificibus habetur is honos, qui quamlibet in suo genere excellant, si tamen nihil aliud habeant, quod in censum deferant, in sordidissima civitatis parte numerantur. Ac sæpe opera potius miramur quàm artifices ipsos, ut Doryphorum quàm Polycletum, Jovem Olympium quàm Phidiam. Scite, & sapienter Plutarchus, Si quis, inquit, honestè ac liberaliter educatus adolescens, aut tabulam, aut signum egregii operis inspiciat, mirabitur ille quidem, & cõmendabit operis elegantiã, sed nunquam tamẽ illius pictoris aut statuarii, cujus id opus esse dicitur, similem esse optabit. At si aliquam Demosthenis orationem, aut aliquem Platonis dialogum legat, multoq; magis si Cimonis, Miltiadis, Themistoclis res gestas audiat, non tantùm admirabitur talium operum pulchritudinem, sed omnibus votis optabit se eorum, qui illa scripserunt, gesseruntve, quàm simillimum esse. Quod si & aliqua

aliqua mentis virtus est, quæ hominem efficit aptum ad imperandum, & ea laus neq; iis, quæ in sublimium rerum tractatione ita defixa sunt, ut se nunquam ad hæc inferiora demittant, neq; iis, quæ in opere faciendo occupatæ, tribui potest, restat, ut prudentiæ, quæ actiones hominum dirigit, rerum humanarum rectio ac procuratio debeatur. Rectè igitur Principes Philosophorum Plato & Aristot. prudentiam imperantium propriam esse dixerunt. Sed prudentiæ tripartita vis est. Alia enim ejus præcepta docet, quomodo quis vitam suam privatim instituere debeat, alia ad rationem administrandæ rei familiaris pertinet, alia ad regendas ac temperandas civitates. Hæc autem ad unum eundemq; finem omnia diriguntur, id est, ad felicitatem, Sed interdum agitur de felicitate unius hominis, interdum quomodo id ipsum bonum toti familiæ comparetur: interdum quomodo civitati; Semper autem partes referuntur ad totum: neq; aliam ob causam benè esse huic aut illi parti cupimus, quàm ut bene sit etiam toti. Totum enim parte aliqua carere potest: at toto sublato una interire partes omnes necesse est.

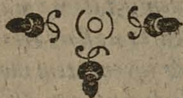
Ex quo fit, ut singulorum felicitas referatur ad felicitatem totius familiæ: familiarum ad felicitatem totius civitatis: Quam enim rationem habet unus ex familia ad familiam, eandem habet familia ad civitatem. Quantò igitur universæ civitatis bonum unius aut civis, aut familiæ bono superius est, tantò politicè, ita enim eam græco quidem sed quod jampridem jus togæ impetravit, vocabulo nominant, ceteris prudentiæ partibus antecellit. At libros quidem Ethicorum Aristotelis ad Nicomachum, quibus ea, quæ ad singulos pertinent, eruditißimè ac copiosißimè explicata continentur, interpretari cœpi hac ipsa in schola quatuordecim ab hinc annis. Juvatq; me memoria repetere tempus illud, cùm tanti ad me concursus fierent, quãti multis

annis

annis antea ad neminem facti erant; cùm tanta quotidiè multitudo conflueret, ut eam locus ipse vix caperet: eaq́; non adolescentium modò discendi cupidorum, quorum nonnulli multò facti meliores magistro, quæ tunc ex me discebant; ipsi hodie alios docent: nonnulli etiam ad magnas Reipublicæ partes admoti, quæ tunc audiebant, ea nunc re ac factis exsequuntur, sed & senũ primæ auctoritatũ, summæq́; eruditionis, qui & præsentia sua cohonestabant disputationes meas, & exemplo suo juvenũ animos ad honestarum artium studium excitabant. Neq́; hæc gloriandi causa dico: sed quod magno cum animi mei dolore videam, quantopere conversa ac cõmutata sit rerum facies, cùm ita refrixerit ac relangverit in hac quidem Urbe impetus hominum ad hæc studia, ut nisi Deus labentibus & ad interitum vergentibus literis opis aliquid attulerit, summa omnium bonarum artium ignoratio brevi tempore consecutura videatur. Quid enim est, cur quisquam meliora sperare, aut cur non etiam graviora metuere debeat? Neq́; igitur lingua Latina, quæ Patrum ac nostra etiam memoria ita florebat, ut nusquam propemodum homines nisi Romæ bene Latinè aut loqui aut scribere putarentur. Græca, cujus discendæ causa vir sempiterna laude dignissimus Petrus Bembus, cùm adhuc adolescens esset, in Siciliam profectus est, qui ibi meliores illius magistros esse audierat: cùm multi illis temporibus eadem de causa usq́; in Græciam proficiscerentur, cujus in hac urbe conservandæ aut potius conserendæ gratia Leo X. cujus nomen apud omnes literarum amantes in perpetua veneratione esse debet, ex ultima Græcia accersivit huc homines eruditissimos, & lectam ingeniosorum adolescentum manum: Græca, inquam, lingua, omnis elegantiæ magistra, omnium ingenuarum ac liberalium artium parens, altrix, conservatrix, ita jam jacet ac sordet, ut, qui eam docent, soli propriè in scholis relinquantur. Stulti adole-

scentes Latinæ linguæ vix primis elementis, utcunque perceptis Græca, ne salutare quidem, aut statim valere jussa; ad Jurisprudentiam, aut ad medendi artem properant, illic tantùm gloriæ, illic divitiarum certissimam spem propositam dictitantes. Stultiores liberis partes ultro adjuvant per properam & inconsultam filiorum cupiditatem, quasi verentes ne, quando penuria sit in civitate hominum, qui aut lites aut morbos serant: & aut ægrotos remediis, aut formulis ac cautionibus patrimonia jugulent. Oppugnantur intereà literæ à non unius generis hostibus: quorum alii aperto Marte eas insectantur: alii cuniculis, cùm aliud agere se simulent, earum extinctionem ac dispérditionem moliuntur. Sed omittamus hæc, quæ nullius ratione satis dolenter deplorari queunt: referamque me ad propositum, à quo me rei ad vos, adolescentes, maximè pertinentis recordatio longius fortasse quàm par erat, abduxit. Interpretatus sum, ut dixi, jampridem libros Ethicorum. nunc autem libros Politicorum, qui cum illis continuati ac connexi sunt, quantum vires meæ ferent illustrare, vobisque ad eos intelligendos, quasi facem præferre decrevi. In eis summus Philosophus ea quidem, quæ ad rationem rei domesticæ pertinent, modicè delibavit: quæ autem ad Rempublicam, uberrimè ac copiosissimè persecutus est. Summam totius operis breviter, ut soleo, exponere in animo erat: sed ut diei tempus est, si vos diutius detinere perrexero, obstrepetis. In crastinum igitur differam, jamque finem dicendi faciam, si prius quædam, quæ prætermittere non possum, quanta maxima potero, brevitate perstrinxero. Deum hominesque testor, Auditores, me omnia sedulò facere, neque labori ac vigiliis parcere, neque interdum ipsius valetudinis rationem habere: ut vestris utilitatibus serviam. Voculas hominum aut malevolorũ, aut quid dicant, non satis intelligentium, qui meam docendi rationem calumnian-

mnianiur, vellentq; me tempus consumere, in quibusdam puerilibus ineptiis, quibus trivialium Ludimagistrorū scholæ assiduè personant, facilè contemno, τὸ γὰρ σὺν μετ' ἐμοῦ, ait, nescio quis apud Aristophanem. Et habeo non subscriptores atq; adstipulatores, sed auctores potius hujus sententiæ meæ eos viros, quorum auctoritate tutus totum istud sermonum genus non extimesco. Propono vobis gravissimorū scriptorum libros utilissimos & aptissimos ad veram & solidam laudem eloquentiæ comparandam. In eis tractandis & explicandis ita versor: nolo quidquam φορτικώτερον dicere: sed ita certè, ut de toto isto allatratorum genere dicere audeam: Μωμήσεταί τις θᾶσσον ἢ μιμήσεται, Qui libros Rhetoricorum ad Herennium aut aliquam Ciceronis orationem exponere, & in generibus ac statibus causarum, & in figuris ac tropis indicandis μοιρογχιεύεσθαι possint, nunquam vobis defuturi sunt, qui ea præstare, quæ nos aut præstamus, aut præstare conamur, non semper adfuturi. Ego, ne quid, quod mearum partium sit, à me desiderari possit, operam dabo. Vos cogitate id, quod apud Hippocratem scriptum est: Non satis esse ad morbos sanandos, si Medicus rectè ac diligenter munus suum obeat, nisi & ab ægroto ipso, & ab eis, qui ei adsident, communi opera ac diligentia Medici conatus adjuventur.

Inter-

Interpretaturus C. Sallustium de Catilinæ conjuratione.

ORATIO X.

HABITA ROMÆ III. NON. NOV. M. D. LXXIIX.

DVENIT *tandem, illud vobis quoq; ut opinor, Auditores, sed mihi certè exoptatissimum tempus, quo diu jam intermissas exercitationes nostras, & studia, haud facilè dixerim, honestatis an suavitatis pleniora repetamus. Juvat hanc, mihi circumfusam, incensam ac flagrantem siti bonarum artium, cupidam veræ ac solidæ laudis & gloriæ, ore ipso atq; oculis omnia me summa sperare, de alacritate & industria sua, jubentem lectissimorum adolescentum coronam intueri: juvat aspici: juvat audiri: juvat in talibus ingeniis excolendis, quicquid ingravescens ætas virium reliquerit, collocare.*

An Agricolæ cùm teneras arbores à se cultas ad justam sese proceritatem paulatim attollentes vident, efferuntur gaudio: pastoris pectus, gregis sibi commissi lætitiam ac fœcunditatem intuentis, tacita voluptate perfunditur: qui alumnos suos vigentes ac florentes adspiciunt, afficiuntur intimis sensibus, & juventutem illorum, suam quodammodo juventutem esse ducentes excussa senectute recalescunt: Ego, adolescentes optimi, è vestro in literis profectu ac progressu non idem mihi usu venire fatear? Neq; mihi sanè dubium est, quin plerumq; vestrum quadrimestre illud tempus, quod nobis, quotannis, ex vetere instituto, solutum ac

liberum

liberum conceditur, justo longiùs visum sit: iis nimirum, quibus amor virtutis ac literarum in visceribus ac medullis defixus insedit, quibus cor saucium est cœlestis illius Cupidinis sagitta:

Quos tetigit jactu certus ad ossa Deus:

ut Umber Poëta loquitur. Quam sæpè eorum unumquemq; credibile est secum in animo Horatiana illa reputasse:

Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesq;
Longa videtur opus debentibus: ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum:
Sic mihi tarda fluunt, ingrataq; tempora, quæ spem,
Consiliumq; morantur agendi gnaviter.

Macti este animo ac virtute juvenes, quibuscunq; sæpe in mentem ista venerunt: quibus jucunda industria est, odiosa cessatio, quibus labori quies est, labor quieti; qui tum deniq; vita ac spiritu frui vobis videmini, cum in literis tempus omne consumitis: qui eo estis animorum ardore, ut in illa directa & ardua, ut ait Hesiodus, ad virtutem via nusquam strigare, nusquam interjungere: sed eam uno tempore ac spiritu totam, si fieri posset, exhaurire ac superare cuperetis. Hac via veteres illi, quos admiramur ac suspicimus sapientiæ proceres, vulgo sese exemerunt: hac se supra cæteros mortales extulerunt: hac gradientes non modò floruerunt inter æquales suos, sed in omnem posteritatem nomen sibi ac decus immortale pepererunt. Cujus autem ignaviæ fuerit, eos quidem, ut magnos quosdam, ac præstantes viros, laudare ac deprædicare: & tamen torpere ac marcescere otio malle, quam ut eorum similes evadamus, operam dare? Non est ejusdem animi, industriam laudare & otium amplecti: non serio laudat, qui non & concupiscit: non ex animo admiratur, qui non & imitatur. At bene, quod ex isto numero multi non otiosi veterum laudatores, sed strenui potius imitatores, non tam ad

præcla-

præclara studia cohortandi estis, quàm exemplo vestro excitare ipsi alios ac cohortari potestis. Itaq; pro certo habeo totum id tempus, quo nobis huc per calores convenire non licuit, non tamē à vobis languori ac desidiæ datum, sed, quatenus licuit, earum ipsarum artium, quarum amore flagratis, umbratili ac domestica exercitatione traductum. Sic agricolæ, ubi tempestates malæ sunt, cum opus fieri non potest, sub tecto tamen quid agant reperiunt: ac ne ipsos quidem festos dies sibi prorsus inutiles effluere patiuntur. Sic milites, ubi eos horrifer aquilonis stridor in biberna compulsos à bellicis muneribus avocavit, quotidie tamen aut cursu, aut saltu, aut ad palum exercentur, aut fictis inter se præliorum imaginibus dimicant, aut gladios acuunt, aut arma poliunt, quæ deniq; in bello usui futura sunt, ea omnia in pace meditantur. Quod ego ut mihi de vobis polliceri audeo, ita vobis de me planè confirmare possum: neq; enim mihi minùs otiosa ulla pars anni fuit, quam quæ ad quietem concessa videbatur.

Libuit mihi istorum potentum consuetudinem imitari, & tentare, num, quas illis æstivatis tempore voluptates divitiarum suarum magnitudo præstat, easdem mihi in re curta ac tenui studia mea suppeditare possent. Igitur ut illi ea tempestate anni montosa & altiora loca & saltuum ac nemorum opacitatem consectantur: Sic & ego Heliconios colles & avia Pieridum loca peragrans, æstum ambitionis avaritiæq; vitabam: ut, illi ad fontium aut fluminum capita strati, cantibus avicularum animum oblectant, sic & ego ad illos sacros & vulgo ignotos fontes, ex quibus omnis elegantia omnisq; humanitas in vitam hominum fluxit, molliter compositus ex illo Ambrosio veterum Poëtarum cantu incredibilem animi voluptatem hauriebam: ut illi venatu aucupiove intenti prædas agunt, quibus mensam instructiorem faciant: sic & ego quib. mentem instruerē è sapienti-

pientissimorum hominũ monumentũ quotidie aucupabar. O studia nostra, Auditores; non utilia tantùm ac fructuosa, sed dulcia etiam ac delicata. Persarum reges qui ut opibus ac divitiis affluebant, ita luxu ac delitiis diffluebant, voluptatis caussa, ita dividebant annum, ut hyemem Babylone vel Susis, in Media æstatem agerent. Quid ni studia nostra eandem nobis honestè luxuriandi facultatem ac copiam præbeant? ex meo propinquo rure ait Terentianus Laches, hoc capio commodi:

Neq; agri, neq; urbis odium me unquam percipit.
Ubi satietas cœpit fieri, commuto locum.

Idem in studiis licet. Gravi & severa Philosophorum lectione defessus animus est? Poëticorum lusuum involuta fabellis, & condita omnibus leporibus sapientiæ præcepta continentium amœnitate recreetur. Solidius aliquod & succi plenius cibi genus requirit? Ex illo copiosissimo ac lopuletissimo veterum Oratorum penore omnia non pascendis modò, sed etiam saginandis animis apta depromat. Ingurgitet se in historiam veterem: omnem superioris ævi memoriam mente ac cogitatione perlustret: indulgeat arbitratu suo illi voluptati, quæ infinita insatiabilis ex antiquitatis cognitione percipitur. Aliarum voluptatum habendus modus est, huic nimis indulgeri non potest. Atq; equidem, Auditores, quoniam humanus animus varietate capitur: omniumq; prope rerum, ut ait Euripides, jucunda mutatio est, decrevi hoc anno aliquid vobis hujus suavitatis impertiri, & intermissa paulisper Philosophiæ severitate, nobilissimi inter Latinos historicorũ scriptoris lectione vos pascere. Quod consilium tum deniq; sine ulla dubitatione probabitis, cum ex quo fonte manaverit, intelligetis. Superiorib. diebus, cùm ad illud non amplissimi tantùm ordinis, sed hujus ætatis singulare lumen ac decus Guilielmum Sirletũ Cardinalẽ venis-

venissem, cœpit ille me, ut solet, de studiis meis humanissimè interrogare. Cui cùm pauca pro tempore respondissem, procedente sermone, quæsiit etiam ex me, quid vobis hoc anno proponere atq; explicare meditarer. Respondi, me, in ipsius potestate & semper fuisse & semper fore: & hac quoq; in re totum ex ipsius nutu atq; auctoritate pendere atque id demum mihi factu optimum atq; utilissimum visum iri, quod ipso auctore, & tanquam auspice gereretur. Tum ille, Quando inquit superioris anni curriculum in Aristotelis politicis consumsisti, non alienum fuerit hoc anno aliquid paulò levioris operæ assumere. Nam neq; omnes ii, quorum te commodis servire oportet, capaces sunt tam arduarum disputationum: & à plerisq; impetrari non potest, ut Græcas literas ament: & sunt qui anni principio, ad dimidiatos libros, tanquam ad delibatas ab aliis ac propè semesas epulas non libenter accedant. Quare auctor tibi sum, ut aliquem historicum sumas: ac, si me audis, non alium potiùs quàm Sallustium. Nam & egregiè latinè loquitur, & gravis ac densus est, & civilis sapientiæ plenus, &, quod tu quanti facias scio, Thucydideus: & ut exiguus liber est, paucis illum mensibus totum explicare facilè poteris. Ego verò, inquam, libentissimè parebo auctoritati tuæ: neq; unquam committam, ut quacunq; de re sententiam tuam cognovero, de ea mihi ampliùs quærendum ac dubitandum putem. Quod igitur faustum felixq; sit, de summi in omni genere laudandarum artium viri, & nostrum omnium amantissimi sententia evolvemus & excutiemus una hoc anno Auditores Sallustium: hoc est, eum scriptorem, cui antiquitas historiæ Romanæ detulit principatum; ad quem cognoscendum, si vos parem meæ industriam ac diligentiam adferetis, magnam vim ex ejus scriptis, cum Deo volente, & eloquentiæ & sapientiæ præceptorum colligemus.

Sed

Sed imprimis pauca quædam de historia in genere, pauca de Sallustio dicam, quæ instituto nostro non inutiliter præfulciantur ac præmuniantur. At de historia quidem hæc, primùm quid sit historia, deinde quàm pulchra, quàm jucunda, quamq́ utilis sit historiarum cognitio. Tùm quæ sint historiæ leges. Postremò in historiarum lectione versantibus quæ potissimùm observanda sint: & quomodo in ea re à plerisq; peccetur. Cornificius, seu quis alius est, qui scripsit libros Rhetoricorum ad Herennium, itemq́ Cicero ipso libro primo de inventione ita historiam definiunt. Historia est res gesta, sed ab ætatis nostræ memoria remota. In hac definitione, quot verba, totidem prope peccata sunt. Primùm historia non est res gesta: sed rei gestæ expositio ac narratio. Non enim ipsa conjuratio Catilinæ, aut bellum ipsum Jugurthinum historia est; neq; hoc ipsi dicere voluerunt: sed id quod sentiebant non satis commodè elocuti sunt.

Itaq́ condonetur hoc negligentiæ ipsorum: etsi nemo in rebus definiendis negligens esse debet, sed quod addiderunt, historiam non esse, nisi quæ ab ætatis nostræ memoria remota sit, cujus quæso amentiæ est? Ergò si quis hodie de Romulo & Remo scribat, fatebimur eam historiam scribere: si de bellis inter Carolum V. & Franciscum I. gestis, negabimus: quoniam hæc nondum ab ætatis nostræ memoria remota sunt, aut certè dicemus, nondum historias esse, tunc demùm fore, cùm qui earum rerum meminerit, nemo ampliùs reperietur. Quomodo fiet, ut ipse quidem hodie historiam non scribat, qui autem ab hinc centum annis scripta ejus legent, historiam legant. Neq; Thucydides hac ratione historiam scripserit, neq; Xenophon in libris anabaseos, aut in libris rerum Græcarum; neq; Sallustius, cùm conjurationem Catilinæ, aut cum bellum Jugurthinum scriberet. Livius quoq́ quamdiu vetusta persecutus est, historiam

scripsisse dicetur: at postremis libris, quib. complexus erat, res suis temporibus gestas, historiam videlicet desierat scribere. Sed nolo pluribus verbis exagitare tam fatuam definitionem: ne mentionem quidem illius ullam fecissem, nisi scirem eam etiam hodie defensores habere. Longè aliter sentiebant quidam olim eruditi homines, quos Verrius Flaccus refert putasse, historiam propriè dici narrationem earum, quibus gerendis, is qui eas narraret, interfuisset. Quos quamvis non sequor, neq; enim pauciora aut leviora incommoda hanc, quàm illam definitionem sequuntur; tolerabiliorem tamen illorum errorem esse arbitror. Quomodo igitur historiam definiemus? Injustè enim reprehendit aliena, qui meliora non profert. Historiæ nomen, Auditores, non tantùm rerum gestarum, sed quarumlibet rerum narrationem expositionemq; significat. Sic Aristoteles eos libros, quibus ingenia & naturas animalium persecutus est, vocavit historiam animalium: Sic Theophrastus historiam stirpium: sic deniq; C. Plinius libros suos naturalis historiæ inscripsit. Quibus libris causæ ac principia rerum exquiruntur: aut alicujus disciplinæ præcepta traduntur: nunquam eos quisquam rectè historiam vocaverit. At ubi narratur tantũ aliquid atq; exponitur: rectè id scriptorum genus historiam nominaris. Itaq; liber quidam, qui Galeno tribuitur, neq; tamen ipsius est, quo veterum philosophorum unaquaq; de re sententiæ exponuntur tantùm, non etiam expenduntur, rectè inscribitur Φιλοσόφȣ ἱςορίας. Eodemq; nomine affici possent libri ejusdem argumenti, qui falsò tribuuntur Plutarcho περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις. At libros physicorum aut ethicorum, aut ejusmodi alios si quis historiam vocaret, malè & inscienter historiæ nomine uteretur. Nam illud quoq; intelligendum est, quod de toto aliquo genere universè scribitur, historiam non vocari: nisi particulatim ad singula veniatur. Atq; hæc cum

ita

ita sint: historiæ tamen nomen in hac disputatione non tam latè accipimus:sed vim illius angustioribus terminis concludentes,ita definiendam historiam putamus. Historia est rerum publicè gestarum diffusa & continuata narratio. Neque quidquam interesse arbitramur, ad hoc quidem ut historia sit, sintne res illæ remotæ ab ætatis nostræ memoria,an minus; & num is, qui eas scribit, eis interfuerit, an non interfuerit. Scripsit Herodotus de rebus à memoria ætatis suæ remotis:& historiam scripsit: scripsit Thucydides de bello cui ipse interfuerat: scripsit Xenophon de reditu Græcorum ex Asia, cui non interfuerat modò, sed & præfuerat: & uterq; historiam scripsit. Si quis dicat, ad fidem & auctoritatem historiæ conciliandam interesse, scribat quis ea quæ ipse viderit ac cognoverit, an quæ ab aliis traditæ acceperit,non negabo;si,ut verè ac propriè historia sit,horū utrumlibet requiri dixerit,pernegabo. Nunc singulas propositæ definitionis partes minutatim consideremus. Historia est narratio rerum gestarum.Omnes igitur fabulæ excluduntur. Neq; enim continent res gestas,sed ad ejus qui scripsit,libidinem fictas.Itaq; neq; Luciani libros verarum, ut ipse ludens vocat, narrationum, neq; Æthiopica Heliodori,aut Pœmenica Longi,aut ejus generis scripta, historias esse dicemus. Non magis quam Heraclidæ Abarin, aut Aristonis Lyconem. Ne Xenophontis quidem libros Κύρου παιδείας pro historia acceperim : tum ob alias caussas, tum quia in eis non tam curæ fuit sapientissimo ac disertissimo scriptori,ut res à Cyro gestas exponeret, quam ut nobis exemplar regis omni ex parte perfecti proponeret. Estne igitur omnis vera narratio historia? Minimè,sed ea tantum,quæ est rerum publicè gestarum. Non enim oratorias narrationes, etiamsi veræ sint, historias vocabimus : neq; illa Ciceronis, Milo domum venit,calceos ac vestimenta mutavit:

paulisper, ut fit, dum se uxor comparat, commoratus est: aut similia ad historiam pertinere censebimus. Neq; Philostratus cum vitam Apollonii aut Sophistarum: Neq; Laërtius aut Hesychius cum vitas philosophorum: neq; Plutarchus, Suetonius, Æmilius, Probus, Ælianus, Lampridius, Capitolinus, cum vitas Imperatorum aut aliorum virorum illustrium scriberent, historiam scripsisse iudicandi sunt. Aliud est enim vitas scribere, aliud historiam. Qui vitam alicujus scribit, qualis quisq; domi fuerit, qualis in uxorem, qualis in liberos, in familiares, in hospites: quo victu ac cultu corporis usus sit, accuratè ac diligenter exponit: qui historiam, hæc omnia aut prætermittit aut in accessionis loco, quasi aliud agens, strictim & modicè attingit: ea tantum ex instituto persequitur, quæ ad publicum pertinent. Hoc Plutarchus ipsemet docet, qui etiam cum virorum illustrium vitas scribit, negat se historiam scribere. Verba ipsius proferã, ne quis dubitationi relinquatur locu: οὔτε γὰρ ἱστορίας γράφομεν ἀλλὰ βίους. οὔτε ταῖς ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἔνεστι δήλωσις ἀρετῆς ἢ κακίας, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ῥῆμα καὶ παιδιά τις ἔμφασιν ἤθους ἐποίησεν μᾶλλον, ἢ μάχαι μυριόνεκροι παρατάξεις αἱ μέγισται, καὶ πολιορκία πόλεων Neque enim historias, inquit, scribimus, sed vitas, neq; ut quæq; nobilissima actio est, ita maximè virtutem aut improbitatem cujusq; patefacit: immò verò sæpe & verbum unum, & jocus aliquis magis declaravit, qui cujusq; mores essent, quam pugnæ in quibus decem hominum millia ceciderunt, maximaq; prælia & urbium obsidiones. Videtis igitur quæ sit quasi seges ac materia historiæ propria: bella, paces, induciæ, fœdera, seditiones, tumultus, leges, judicia, commutationes Rerumpublicarum, & quæ sunt ejusdem generis: qualia apud Herodotum, Thucydidem, Xenophontem, Polybium, Dionysium Halicarnassæum; Sallustium, Livium, Diodorum Siculum, CORNELIUM TACITUM, Appianum, Ammianum Mar-

Marcellum, Dionem, Coccejum, & ejusmodi alios leguntur: quos verè ac meritò possumus historiarum scriptores nominare. At tonderi diligenter ac radi, qui velli etiam solitum Cæsarem, & semper cingi supra latum clavum, & Octavianum mense Decembri totos dies talis lusisse, & similia, ejus, sunt qui vitam alicujus, non qui historiam scribat. Addidi in definitione historiæ, eam esse non narrationem modò, sed diffusam & continuatam narrationem, id est, διεξοδικὴν καὶ συνεχῆ. Diffusam quidem: quoniam qui summa capita rerum colligunt: eaq; nudè ac simpliciter proponunt; ut Florus, Eutropius, Orosius, Sulpicius, nō tam historias scribere dicendi sunt, quam summaria quædā, aut, ut vetustiores loquebantur, breviaria historiarum; Continuatam autē, ut Valerium Maximum, & alios ejus exemplum secutos ab historicorum numero excluderem, longe enim aliud est historiam scribere, aliud exempla similia ex historiis collecta, sub uno, quod illi fecerunt, aspectu ponere. Probasse me vobis arbitror, quod principio posuarum, historiam esse rerum publicè gestarum diffusam & continuatam narrationem. Cetera de quibus dicere institueram: Sunt autem hæc, de legibus in historia servandis, de pulchritudine, suavitate, utilitate historiæ, tum quid præcipuè observare debeant, qui historias legunt: ea igitur & de ipso Sallustio quædam cognitu digna, ne & vobis molestiæ, & aliis impedimento sim, in crastinum differentur.

Non dubito L. C. V. P. quin quicunq; te huc honoris mei caussa venisse vident, & humanitatem erga me tuam admirentur, & me tibi plurimùm eo nomine debere arbitrentur. Ego autem ingenuè fateor, nihilo me tibi propterea esse quàm antea fueram, devinctiorem. Cui enim omnia debeo, quid ei jam debere amplius possim? Quare ne illud quidem mihi curandum puto, ut tibi exquisito aliquo orationis genere gratias agam. Ista faciant qui se accepta

beneficia verbis exæquare posse confidunt: Mihi jam pridem adempta, ac præcisa spes omnis est quidquam excogitandi, quod tuis erga me innumerabilibus meritis ulla ex parte respondeat.

Cum explanaturus esset Æneida Virgilii.

ORATIO XI.

HABITA ROMÆ III. NON. NOV. M. D. LXXIX.

VT in reliquis vitæ partibus, sic in studiis & in ratione dicendi plerumq; contingit, ut juvenes quidem nitida, & ad pompam atq; ostentationem accommodata: senes autem utilia magis & fructuosa delectent. Itaq; ego qui olim florenti ætate omnes lepores festivitatesq; dicendi, quantum quidem in me situm erat, summo studio aucupabar; & pectere ac comere cum cura orationem solebam, nunc ut ætate, ita consilio commutato, profutura potiùs quàm oblectatura consector: neq; tam id operam do, ut ab iis, qui ad me audiendum conveniunt, disertus habear, quam ut ipsi aliqua re bona & digna cognitu domum redeant auctiores. Et hoc quoq; tamen ipsum voluptati vobis esse confido. Neq; enim vere novo segetis herbescentis viriditas, quam adulta æstate flavescentis & falcem vocantis maturitas, neq; arborum in primos sese flores induentium, quàm opibus suis laborantium, & earum pondere incurvescentium magis nos aspectus oblectat. Nunc igitur Æneidos Virgilianæ interpretationem ingres-

ingressurus poëmatis non tantum inter omnia latina sine ulla dubitatione præstantissimi, sed etiam Græciæ gloriam in magnum discrimen vocantis, omittam multa, quæ aptè ad plausus & clamores excitandos in hoc argumento dici posse, facilè intelligo: convertamq́; orationem meam ad quarundam rerum tractationem, quas spes est neq; nimis communes ac contritas, neq; alienas ab hoc instituto, neq; cognitu inutiles judicatum iri. Dicam enim de poëtices ipsius natura primum & antiquitate: tum suavitate, & quid sit, quod eam tantoperè suavem efficiat, quasq; illi hominum generi utilitates & attulerit & perpetuò adferat: deinde quasdam Aristotelis de poësi ac poëtis sententias, quæ propter ipsius auctoritatem in omnium ferè jam animis insederunt, tentabo & ad disquisitionem vocabo; postremò cum & de Virgilio ipso, & de hoc, quod nobis in manibus est, cujus poëmate pauca quædam ad ipsius dignitatem ac commendationem pertinentia protulero, mittam orationem, neq; committam, ut nimia longitudine aut vobis molestiæ sim, aut aliis, qui post me in hunc locum conscensuri sunt, impedimento. Poëticam veteres, ut hinc exordiar, non tam artem esse, quam incitationem quandam animi, & furorē divinitus immissum, qualis est in vaticinantibus, judicarunt, Quod ita expressit Cicero pro Archia, sic à summis hominibus eruditissimisq; accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina & præceptis & arte constare, poëtam natura ipsa valere: mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu afflari & apud eundem Antonius lib. 2. de oratore hoc ipsum, à Democrito & à Platone in scriptis relictum esse dicit. Ac de Democrito quidem aliis credamus necesse est: cum ipsius scripta perierint: apud Platonem autem ita multis locis hoc dicitur, ut putidum sit eos accuratius percensere. Sed & poëtæ ipsi hoc de se profitentur ac prædicant. quorum sunt illa;

Est Deus in nobis: agitante calescimus illo,
Sedibus ætheriis spiritus ille venit.

multaq; ad eundem modum; & Pindarus eo se Bacchilidi anteponit, quod ipse quidem natura valeat, Bacchilides arte subnixus temere multa profundat; itaq; tantum interesse inter se & illum, quantum inter aquilam & corvos gloriatur. Neq; aut mons ille duplici vertice insignis, aut fons, cujus haustu poetas fieri ajunt, quidquam aliud indicant. quam eos non arte & industria, sed divino quodam spiritu & instinctu valere. Et certè præstantissimi poetarum, Orpheus, Linus, Musæus, & ille omnium parens Homerus multis ante seculis extiterunt, quàm ulla præcepta poetices tradita essent. Sed tamen si naturæ tantùm & ingenii, non artis industriæ poetica est, quid est, quod summus philosophus Aristoteles libros tres de arte poetica scripsit? quod optimi poetæ Horatii libellus eodem argumento scriptus manibus teritur? quod, ut cæterarum, ita hujus quoq; facultatis præcepta quotidie ab hominibus eruditissimis summo studio tractari videmus? An illud verius est, ut in oratore, sic in poeta, qui oratori affinis quodammodò, & in dissimili genere simillimus est, & naturæ atq; ingenii præstantiam & artem præterea quandam, ac præceptorum observationem requiri? Ita quidem certè sentit Horatius, cujus illa sunt.

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est; ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid prosit video ingenium; alterius sic
Altera poscit opem res, & conjurat amicè.

Fatendum tamen fortassis est: plus in poeta ingenium, plus in oratore industriam posse. Sed ut Physici ajunt, res è multis ac diversis elementis conflatas atq; concretas ex eo nominari, quod in quaq; dominetur: sic veteres illi cùm in poëtis illum animi ardorem plurimum posse, quasiq; principatum obtinere; curam autem & industriam subsequi, eiq; quasi famu-

famulari viderent, quod præcipuum esset, id solum esse dixerunt. Nam quòd summi poëtæ fuerunt, antequam quisquam poëtices præcepta traderet: idem in orationibus dici potest. Siquidem ut alios omittam, ille ipse, quo nemo post homines natos, eloquentior fuit, Demosthenes, omnes eloquentiæ numeros antea impleverat, quàm ab Aristotele, qui primus ut dialecticen, ita & rethoricen ad artiū formam redegit, libri ad eam rem pertinentes conscriberentur. Sed emendatè loquebantur homines, antequam grammatici nascerentur: neq; ex illorum præceptis emendatè loquendi facultas; sed ipsa potius præcepta ex observatione eorum, qui bene loquerentur, enata sunt: quomodo Jurisconsulti dicunt, non jus è regulis, sed e jure regulas extitisse, neq; omninò quidqam est aliud ars, quàm imitatio quædam naturæ: neq; ulla est ars, cujus non semina ac principia naturæ debeantur. Sic igitur à me primum illud caput eorum, quæ proposueram, explicatum sit, ut Poëticam, neque impetum quendam animi temerè sine ullis legibus vagantis esse statuamus: neq; rursus totam præceptis adligatam & adstrictam teneri: sed & generoso quodam ingenio, tum ad concipiendas animo rerum imagines, tum ad ea, quæ conceperit, grandibus verbis, & minime vulgari dicendi genere, efferenda egregiè facta, & præterea diligenti cura atq; observatione præceptorum quorundam contineri. Antiquitas ipsius vel è Ciceronis testimonio omnibus nota est, qui è doctis antiquißimum esse ait Poëtarum genus. Nos certè Homero, quem tamen multi Poetæ antecesserant, nullum profanum scriptorem vetustiorem habemus. Et illi, qui primi dispersos homines congregâsse, & ex agresti ac ferina, ad mitiorem & cultiorem vitam traduxisse perhibentur, non alii quàm Poëtæ fuerunt: quos præterea Plato deorum filios, & sapientiæ Patres ac duces vocat. Qui cùm & præclaras sententias funderent, & certis numeris

ac pedibus verba vincirent, ita ut neq; ulterius, quam par erat, excurrerent, neq; citerius subsisterent: sed paria paribus reddentes æquilibritatem in dicendo quandam efficerent? & oraculorum similia atq; ænigmatum speciem præbentia multa loquerentur, admirata eos illa rudis antiquitas, & divinum aliquid in eis latere rata est, & suavitate tantuum irretita, ducendam se illis gubernandamq; permisit. Mulcet autem animos, & incredibili suavitate perfundit Poësis, ut uno verbo dicam, propter admirabilitatem. Delectat enim, ait Cicero, quidquid est admirabile. Poëtæ autem & mira quædam narrant, & ea miro modo eloquuntur. Jam omnes homines natura cupidi sunt scientiæ: & admiratio stimulus quidam est ad sapientiam ac scientiam: impellit enim ad quærendam causam, in cujus cognitione ac perceptione posita scientia est. Itaque Aristoteles, cujus hæc ex fontibus libamus, & admiratione ductos esse homines ait ad philosophandum: & ut quisq; sapientiæ amantissimus sit, ita esse amantissimum fabularum. Delectant Poëtæ numero quoq; ipso & sono, qui naturæ nostræ ita consentaneus est, ut veterum quidam animum ipsum numerum esse atq; harmoniam putaverint. Delectant etiam, quia in rebus nihil ad nos attinentibus pertentant animos nostros omni genere affectuum; ita ut vel legentes poëmata, vel audientes, interdum angamur ac premamur metu, interdum ad spem erigamur, nonnunquam exhilaremur, nonunquam etiam iis, quæ ficta esse scimus, illacrymemur. Vir sanctissimus & eruditissimus Aurelius Augustinus sæpe ubertim flevisse se, cum Didonis mortem apud Virgilium legeret, confitetur. Sed hoc in eo propter singularem ipsius bonitatem minus fortasse mirum videri potest, Verè enim hoc Græci Proverbio dicunt; Bonos viros faciles esse ad lacrymandum. Quid quod feris quoq; ac barbaris hominibus, & cæde ac sanguine gaudentibus, poë-

mata

mata tamen misericordiam interdum & lacrymas commovent? Alexandrum Phæreorum tyrannum accepimus, aspero supra modum & immiti atq; efferato ingenio fuisse: ita ut homines alios vivos defoderet, alios aprorum ursorumq́; pellibus tectos, canibus venatricibus laniandos objiceret, idq́; sibi pro ludo atq; oblectamento haberet: quasdam etiam civitates amicas ac socias immissis sine causa spiculatoribus, repentè universas contrucidaret. Coram hoc agebantur aliquando Euripidis Troades: qua in fabula dolenter admodum deplorantur Trojanorum calamitates. Homo quamvis asper & indomitus, quemq; nulla unquam ves ad misericordiam flectere potuisset, sensit tamen se Poëtices cantibus commoveri. Itaq; statim se proripuit è theatro: indignum esse dicens, se cui tot strages, tot urbium direptiones, tot civium exquisita tormenta nunquam lachrymam unam exprimere potuissent, Hecubæ & Andromachæ malis illacrymari. Quam vim Poëtarum Horatius meritò cùm funambulorum & magorum operibus comparavit.

Ille, inquit, per extentum funem mihi posse videtur
Ire Poëta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
Ut Magus, & modò me Thebis, modo ponit Athenis.

Paulo aliter explicat Aristot. causam ejus voluptatis, quam ex poësi capimus: sed nihil prohibet aliter à pluribus eadem de re, & tamen verè ab omnibus disputari. Ait igitur Aristoteles natura comparatum esse, ut omnes homines imitatione gaudeant, & ex rebus imitando expressis cuicuimodi tandem illæ sint, voluptatem percipiant. Huic rei argumento esse puerulos, qui natura duce, imitari omnia gestiant: & hoc vel maxime differre homines à ceteris animantibus, quòd homines natura maximè facti sint ad imitandū, addit, quæ prima homines discunt, imitando disci; neq; quenquā esse, quin rebus imitando expressis gaudeat, etiā iis, quas

veras

veras nollet aspicere. Non igitur mirum esse, cùm Poësis imitatio sit, tamen ex ea ab omnibus percipi voluptatem. Hæc ut à veritatis amantissimo Philosopho tradita sunt, quin etiam verissima sint dubitari non potest. Sed mihi tamen interdum non parvam dubitationem attulerunt. Ita enim mecum cogitabam, quod oculo lux est, idem esse animo veritatem: & quemadmodum luce oculum gaudere, abhorrere à tenebris: sic animos nostros iis, quæ vera sunt gaudere, quæ falsa sunt ea aspernari ac refugere. Et Euripides quidem jucundissimum esse ait, scire. Aristoteles autem discere; quorum utrovis posito, nihil veræ ac liquidæ voluptatis è rebus falsis percipi potest. falsa enim neq; sciri, neq; disci queunt. Et tamen falso gaudere homines, multis argumentis mihi videbar posse pervincere. Nam & Poësi gaudent, & pictura, & omni deniq; imitatione, omnis autem imitatio videri vult, id quod non est: itaq; quodam genere mendacium est. Neq; verò tantum libenter ea videmus expressa coloribus, quæ vera delectant, ut nemorum pratorumq; viriditatem, tellurem, multiplici variorum florum tegmine opacatam, eximia pueros mulieresq; forma, sed ea etiam, quæ vera videre nollemus, mirabiliter nos picta delectant. Hercules liberos interficiens, discerpens Pentheum mater, rota volutans Ixion, jecur vulturi præbens Prometheus, ceteraq; de Poëtarum mendaciis pictorum quasi propagata mendacia. Quid eluviones, incendia, ruinas, domorum urbiumq; direptiones loquar? quæ vera sani omnes refugiunt, picta, summa cum voluptate intuentur. Ac admirari quidem solemus, si quos videamus nihilo majorem è fictis, quàm è veris, voluptatem percipere: eosq; rudes esse atq; impolitos judicamus, cujusmodi ille Laco fuit qui ceteris tabulam quandam magnifacientibus, in qua pictus erat præpingui rusticus corpore, ad umbram arboris stratus magna cum significatione languoris ac desidiæ, nega-

negavit eam sibi placere, quod talem hominem ne vivens quidem in ædibus habere vellet. Et Anacharsis, qui invitatus ad audiendum quendam, qui mirificè Lusciniæ cantum imitabatur, aspernatus est, veras sibi Luscinias sæpè auditas esse dicens. At quis nostrûm non talia omnia pluris faciat imitata quam vera? Quæ autem vera vacca tantoperè unquam celebrata est, quantoperè vacca Myronis? Nunquid igitur hominem falsò gaudere dicemus? Imò verò naturæ hominum amica pene veritas est; neq; aliud quidquam mendacio gratiam conciliat quàm imitatio veritatis. Itaq; cùm ea dicuntur, quæ nullam prorsus habeant veritatis similitudinem, aut suapte vi, aut habita ratione eorum apud quos dicuntur, nulla ex talibus mendaciis existere voluptas potest. At Poëtarum figmenta & ingeniosè excogitata sunt, & accedunt plerumq; ad aliquam similitudinem veri: & ita exponuntur, ut in ipsa eorum expositione mirificum quoddam ingenii acumen perpetuò eluceat. Itaq; quoniam verum ingeniose imitantur, oblectant. Sequitur ut ostendam, quæ commoda humano generi adferant Poëtæ: & quas ad res utilis sit poematum lectio. Dico autem, quæ duo, ut doceret Achillem Phœnix, comitem se ei à patre datum esse profitetur, ad ea utraq; Poetas utilissimos esse. Nam & benè loqui docent, & ad honestas actiones animos legentium aut audientium impellunt, quod his versibus exponit Horatius:

Os tenerum pueri, balbumq; Poëta figurat:
Mox etiam pectus præceptis format honestis,
Asperitatis, & invidiæ corrector, & iræ.

Ac de eloquentia quidem, quin ad eam plurimùm conferant, ne dubitari quidem potest. Omnis enim granditas orationis, omnis peregrina, & ab vulgari abhorrens conformatio verborum, omnes figuræ insigniores non ab alio scriptorum genere, quàm à Poëtis petuntur. Numerosè autem

dicere, quò nullum majus elocutionis ornamentum est, nemo poterit, nisi qui aures habeat in numeris Poëticis, diu multumq; tritas & exercitatas. Illa major & dubitationis plenior quæstio est, prosinne moribus Poëtæ, an eos inficiant ac depravent. Plato enim cum innumerabilibus locis summam laudem tribuisset Poëtis, ac præcipuè Homero, in libris de Republica, multa ab eo peccata esse demonstrat, & civibus suis ab eo metuens, excludit eum ab illa, quam instituit, civitate. Quem imitatus Cicero in Tusculanis: Videsne, inquit, Poëtæ, quid mali adferant? Lamentantes inducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros; ita sunt deinde dulces, ut non legantur modò, sed etiam ediscantur. Sic ad malam domesticam disciplinam, vitamq; umbratilem & delicatam, cum accesserint etiam Poëtæ, nervos omnes virtutis elidunt. Rectè igitur à Platone educantur ex ea civitate, quam finxit ille, cùm mores optimos, & optimum Reipublicæ statum exquireret. Nos verò, si, ut Sirenum, ita Poëtarum cantus exitiosi sunt, obturemus adolescentium aures, neq; ad eos ullum Poëticæ suavitatis gustum permanare patiamur. Sed si, addito judicio, eorum lectio fructuosa est, caveamus, ne faciamus idem quod Lycurgus Rex Thraciæ.

Cetera desiderantur.

Aggres-

Aggressurus Satyram tertiamdecimam Juvenalis.

ORATIO XII.

HABITA ROMÆ ANNO M. D. LXXV.

Cum constituerim vobiscum unà evolvere atq; excutere librum Senecæ de providentia, judicavi omnibus nobis commodum fore, si is liber seorsum à cæteris Senecæ operibus mea opera emendatus excuderetur. Ac sperabam id fore, antequam ad has mihi jucundissimas, vobis, ut meritò sperare videor, non molestas exercitationes rediremus. Sed aliter cecidit. Interea igitur, dum ille pulcherrimus libellus à librariis describitur, delegi 13. Juvenalis Satyram, in qua hoc triduum cõsumeremus. Et jucunda autem, & utilis illius evolutio futura est. Continet enim multas graves & utiles sententias, optimis verbis, & genere quodam dicendi salso, festivo, hilari, & , ut ita dicam, vivido, quod huic Poëtæ proprium ac perpetuum est, explicatas. Neq; mihi quisquã illud objecerit, multos esse ex latinis Juvenale meliores Poëtas. Non contendo. Scio multum interesse inter Juvenalem & Virgilium. Sed qui solum Virgilium legerit, tantò præstare eum ceteris, credere poterit. Ut ad certiorem ipsius Virgilii gloriam pertineat, etiam alios legi. Deinde non continuò sola cognoscenda quæ optima , alioqui non tantum è Poëtis solus Virgilius , ex Oratoribus solus Cicero, sed ipsius Virgilii unum aliquod poëma: Ciceronis una aliqua oratio legenda erit. Certè enim & aliquod Virgilii poëma, & aliqua Ciceronis oratio Principem locum tenet . At nemo unquam repertus est , qui aut Homerum , præcipuum esse inter

Poëtas negaret, aut propterea Hesiodum, Theocritum, Apollonium Rhodium, alios etiam inferiores è manibus hominum excutere conaretur. Nec quia Sophocles in Tragœdia excellit, idcircò Æschylum Euripidemq; contemnimus:

Non si priores (ait Horatius) Mæonius tenet
Sedes Homerus, Pindaricæ latent,
Ceaq; & Alcæi minaces,
Stesichoriq; graves Camœnæ.

Suus est stellis honos, sua lux, etiamsi à Solis splendore & claritate vincuntur. At stultè facit, qui in potestate eligendi prætermissis optimis deteriora sectatur. Hoc ita demùm in me valeret, si svaderem vobis, ut eos, quos optimos esse constat, prætermitteretis. Sed id neq; feci adhuc, neq; facturus unquam sum, & multùm puto interesse, hos quasi secundarum partium scriptores melioribus anteponat aliquis, an eis quoq; studii aliquid tribuendum putet. Præclarè Cicero, ferreum quidem scriptorem esse non diffitetur Atilium: sed scriptorem tamen, ut legendus sit. Rudem enim, inquit, esse in nostris Poetis, aut inertissimæ segnitiæ est, aut fastidii delicatissimi, mihi quidem nulli satis eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt. Hæc ille: & illis quidem temporibus, cùm neq; Musarum scopulos quisquam superaret; & is, qui hoc scripsit Ennius, meliorum inopia Principem locum tenebat. Quid igitur censemus dicturum fuisse Ciceronem, si ad eorum Poetarum, qui postea floruerunt, tempora vitam producere potuisset? Qui certè ut veteris illius Romani sermonis integritate inferiores fuerint; suæ enim quisq; ætatis, quàm atavorum suorum sermone uti malebat: limatiores tamen, & cultiores, & multis Poeticis virtutibus superiores fuerunt.

Num igitur hos nitidos & politos contemsisset, qui illos horridos & impexos, studiose tamen ac diligenter evolverat? Sed ut in ceteris vitæ partibus, ita in ratione studio-

rum

rum variè à vulgo hominum peccari solet. Patrum & avorum nostrorum memoria, qui se eruditos perhiberi volebant, optimis quibusque scriptoribus, tanquam pervulgatis & abditum ac retrusum constituentibus valere jussis, in aliis quibusdam obscurioribus, minusque tritis suam omnem industriam collocabant. Itaque eorum plerisque sæpius in manibus erat Appullejus, aut Sidonius Appollinaris, quàm Cicero: Persium quàm Horatium, Lucanum aut Claudianum, quàm Virgilium libentius & majore cum studio pervolutabant. Animadvertit hunc errorem insequens ætas, & Bembi, Sadoleti, ac similium, & exemplo, & auctoritate commota, ad vetustiorum lectionem imitationemque revocata est. Sed secutum est aliud malum: exorta factione ineptorum hominum, qui præter Ciceronem, Cæsarem, Sallustium, &, si fortè, aliquot alios eidem ætati suppares, tùm ex Poëtis, præter Catullum, Lucretium, Virgilium, tres aut quatuor alios, clamare cœperunt, ceteros omnes Barbaros esse, nescíisse latinè loqui, neque satis dignos esse, in quibus cognoscendis ullum studium poneretur. Inde extitit enectum quoddam & famelicum, & ut ego interdum vocare soleo, dilutum eloqentiæ genus, hominum existimantium benè dicendi laudem in eo positam esse, ut ne ullum vocabulum ponas, quod non ex Cicerone sumpseris, quamvis fatuè atque insulsè loquaris, sine ulla vi, sine ullo acumine sine ullo pondere sententiarum, dummodò unum illud observes, ipsius te Ciceronis fraterculum fore. Similis fatuitas eorum quoque, qui Poëtarum laudem affectabant, animos occpuavit.

Nam cùm sibi indices quosdam confecissent earum vocum, quibus veteres aliquot Poëtæ usi essent, putârunt se illis æquiparatum iri, dum sedulò caverent, ne quam vocem versibus suis immiscerent, quæ non in illis, quos dixi, indicibus reperiretur. Ergo hoc exemplo suo utrique docuerunt, ex omnibus Ciceronianis vocibus stultissimas orationes, ex

omnibus Virgilianis peßimos versus posse componi. Neq; dici potest, quam hæc hominum somnia sibi placeant, quàm se circumspiciant, quàm se impudenter iis, quos non intelligunt, anteponant. Statium, ait eorum quidam, aut Silium Italium, tu mihi, aut Lucanum aut Senecam nominas? Ovidium etiam, cui præter unum Virgilium Latinorum nemo par fuit, contemnere audent, seq; ei anteponere non verentur. Unus etiã ceteroqui homo eruditißimus sed illo errore imbutus, Ovidii Metamorphosin, divinum poëma, & omnibus ingenii, omnibus eloquentiæ luminibus, omni ex parte collucens, in eum sermonem, quo vulgo nunc utimur, sibi convertendum curavit, ne si eam latine scriptam attingeret, sinceritatem latini sermonis, quam ex aliis Poetis hauserat, contaminaret. Sed hunc quidem excusare quoquo modo possumus, qui, cùm & doctrinæ copia abundaret & latino sermone perite ac scienter uteretur, hac una in re nimis credulus fuit, aliorumq; judicio stare potius voluit, quàm suo. Isti non ferendi, qui ab omni eruditione imparati, quasi satis sit dixisse, ego pulchra poëmata pango, audent se cum eis componere, aut etiam eos præ se despicere, à quorum coquis, aut mulionibus, si hodie viverent, scribendorum carminum laude facilè vincerentur. Horum ego, simul atq; Juvenalem mihi in manibus esse resciverint, qui de me sermones futuri sint, non ignoro, Juvenalem interpretatur. Cur non potius Horatium? sed & tertio abhinc anno, quasi alii Poëtæ deessent, Senecæ Troadas delegit, quas interpretaretur. Ego vero & in explicandis Senecæ Troadibus ita tùm me versatum esse confido, ut illius Poëtæ amorem multis incusserim, & in hujus Satyræ explicatione spero me perfecturum, ut eiusdem Poëtæ alias quoq; cognoscere cupiatis. Sed satis jam verborum factum est. Nunc primum exponam argumentum hujus Satyræ. Deinde ipsius Poëtæ

verba

verba recitabo, quæq; in eis explicatione egere videbuntur, ea diligenter & accurate interpretabor:

Cum Annales Taciti explicandos suscepisset,

ORATIO XIII.

HABITA ROMÆ III. NON. NOV. M. D. LXXX.

NEq; pars ulla studiorum humanitatis aut amœnior est, aut fructuosior, quàm historia: neq; ullius gentis historia est, quæ cum historia populi Rom. aut magnitudine, aut pulchritudine, aut omnis generis exemplorum copia & varietate contendat: neq; ex ingenti scriptorum, qui res Romanas literarum monumentis prodiderunt, numero quisquam est, quem meritò quis C. Cornelio Tacito anteponat. Nam si nihil est hominis animo jucundius, quàm discere, & eorum quæ suapte vi ac natura jucunda sunt, tantò quidq; jucundius, quantò laboris ac molestiæ minus exhibet: dubitare de historiæ suavitate nemo potest: cùm scripti genus nullum sit, ex quo aut plura, aut citius & minore animi contentione discantur. Artium præcepta, dum traduntur, molesta sunt: mathematica non plures pulchritudine invitant, quam difficultate deterrent: illa ipsa princeps & regina artium Philosophia nunquã tam multos habuit studiosos sui, ut non plures obtrectatores habuerit: una historia est, quæ omniũ studia alliciat, aures teneat, animos mulceat, à qua, si quis abhorrere se dicat, parũ absit, quin ipsese ne hominẽ quidẽ esse fateatur. Parvulos pueros, in quibus naturæ vis maximè elucet, verissimeq; perspicitur, nulla re magis, quã narratiunculis duci videmus: quis

etiam sæpè, ut aliquem fabellas narrantem audiant, eas ipsas, quibus cùm maximè operam dant lusiunculas deserunt. Isti superbi ac divites, librorum & literarum omnium osores, qui sibi è stolido ac supino pulcherrimarum rerum contemptu gloriam quærunt, ut tamen sic quoq; aliquod hominis simulachrum ac vestigium retineant, ab historia non penitus abhorrent. Itaq; in illis ipsis quoq; atriis, cenationib. cubiculis, unde aliæ omnes literæ omnisq; honestas exulat, in mensa tamen aliqua, aut in abaco interdum videas expositos unà cum fritillo, & torricula ac tesseris ceteroq; instrumento aleatorio etiam libros aut historiam, aut aliquid historiæ utcunq; simile continentes. Ut enim mustum bibunt, qui vini veteris acrimoniam atq; austeritatem non ferunt: sic pueri, & viri puerorum similes, quia seriò scriptæ historiæ gravitatem severitatemq; non capiunt, inanibus se fabulis propter quandam illarum cum historia similitudinem oblectant. Sed supervacaneum est de voluptate, quæ ex historia percipitur, pluribus dicere: cùm id de suo quisq; sensu judicare facilè possit. Utilitas autem quanta ex historiæ tractatione capiatur, quis non videt? Mitto jam, quod ille apud Platonem Ægyptius sacerdos Soloni dixisse fertur, semper pueros esse, qui vetustatis cognitione careant, illius quidem omnium humanarum rerum moderatricis prudentiæ, unde major vis, quàm ex historia colligi potest? non enim avium cantu, aut volatu, non inspiciendis pecudum fibris, non interpretandis hariolorum cantibus futura prognoscuntur, qui cujusq; consilii aut incepti exitus esse soleat, qui diligenter notaverit, atq; observaverit, is demùm, quid, ex quo eventurum sit, optimè ac certissimè providebit. Quanquam enim non certa quadam & immutabili serie res humanæ volvuntur, magnaq; earum varietas & inconstantia est, ut hoc ipsum, quemadmodum dicebat Agatho, verisimile sit, multa præter id, quod verisimile est, eveni-

evenire: plerunq; tamen è similibus similia existunt: neq; ulla certior regula est judicandi, quo quaq; res evasura sit, quàm inspicere, quem exitum similia in longinquitate temporis sæpius ac frequentius habuerint. Quod si aut temporis hominibus ad vivendum concessi brevitas, aut ipsa vitæ ratio pateretur, ut idem homo multa secula, integra mente, integrisq; sensibus vixisset: multas provincias obiisset, ad intimas Principum virorum de gravissimis rebus consultationes frequenter adhibitus esset: omnium sententias audisset: rationum quibus quisq; niteretur, pondera ac momenta diligenter expendisset: observasset postea, & notasset diligenter, quid ex quo consecutum esset: quis non incredibilem quandam in eo vigere vim consilii crederet: quis non ejus sententiam de rebus gerendis in oraculi propemodum loco ac numero habendam fateretur: Atqui quod natura nobis denegat, præstat historia, ut qui eam diu ac diligenter pervolutarunt, omnibus ætatibus vixisse, omnes regiones perlustrâsse omnibus publicis consiliis interfuisse, omnia, quæ unquam contigerunt, præsentes spectasse, atq; annotasse videantur. Nam quod alicubi Aristoteles ait, majorem quandam esse Poëtices quàm historicæ cum Philosophia conjunctionem: quod historia tantùm, quid factum sit, exponat, Poëtica quid fieri debuerit: id quale aut quomodo accipiendum sit, alias fortasse videbimus: illud certe & extra omnem controversiam est, & ab eodem Philosopho alibi traditur, in gravibus & seriis deliberationibus, cùm maximus exemplorum usus sit, è Poëtis quidem petita exempla in vulgus interdum aliquid valere: at apud graves & cordatos viros multò majorem vim ea, quæ ex historiis ducta sunt, obtinere. Nam quod Horatius Homerum commendans dicere ausus est, quid honestum, quid turpe, quid utile, quid inutile sit, melius eum ac plenius, quàm Philosophos docere: id ego de historia longè verius ac justius dicere ausim. Etenim

nim Philosophi primas rerum causas inquirunt, in praeceptis communibus latissimeque patentibus occupantur: singula non ferè considerant. Omnis autem actio, omnisque deliberatio singulis in rebus versatur neque quisquam unquam, num bellum gerendum foret, sed num huic populo adversus illum hoc tempore gerendum foret, deliberavit. Ut igitur Medicus, qui multis ægrotis adsederit, multos curaverit, multis arteria exploraverit, venam secuerit, medicamenta miscuerit, quid ex quoque accidere soleat, notaverit; sæpe ad medendum utilior est eo, qui majorem quidem rerum medicarum scientiam ex Hippocratis libris hauserit: sed illa cognitione contentus nunquam hominis ægroti lotium aspexerit: sic ad consultandum melior, qui multa ejusdem generis singularia in historiis adhibito judicio notaverit, quàm qui ex philosophorum scriptis communia quædam vivendi præcepta cognoverit. Optandum quidem est, ut utrumque adsit: sed si alterutro carendum sit, malim experientem & exercitatum hominem sine ulla universa cognitione totius generis, quam eruditè & sublimiter de universo genere disputandi peritum, usus & exercitationis expertem. Hunc in schola libentius audias, illum utilius in consilium adhibeas. Sed de utilitate historiæ & dicta sunt: à me aliàs multa, & dicentur, & cum quæcunque potuero dixero, semper tamen multa supererunt. Quanto a. populus Romanus cæteris gentibus imperii magnitudine præstitit, tantò historia populi Romani cæterarum gentium historiis antecellit. Nullius populi obscuriora & tenuiora principia: nullius admirabiliores progressus: nullius tanta majestas, tanta in prosperis rebus moderatio, in adversis animi magnitudo: nusquam & virtutum & vitiorum omnis generis aut plura exempla, aut illustriora. Quod si nulla gens est usque eo immanis ac barbara, quæ non in rebus gestis Romanorum cognoscendis plurimum operæ ac studii colloect: quid nos facere oportet,

qui

qui Romæ vivimus: qui è Romano cœlo spiritum ducimus: qui post tot acceptas clades, tot calamitates, tot strages, à bacchantibus barbaris, ut à petulantibus servis viduæ & effœtæ jam dominæ insultantibus, editas, tam multa tamen illius antiquæ virtutis ac majestatis monumenta quotidie intuemur? An cum tam multos ingeniosos & eruditos homines in remotissimis gentibus natos, tam longinqua itinera suscipere; tantos sumptus facere, tam multis se laboribus ac periculis exponere videamus, ut Romam videant: quod ita judicant se melius ac perfectius historiam Romanam intellecturos, si ipsum urbis situm, ipsa mœnia, ipsas veterum arcuum, tropbæorum, templorum quamvis laceras & disjectas reliquias, illos tot olim nobilitatos victoriis colles viderint: nos, quibus otiosis hæc omnia in oculos assiduè incurrunt, rerum Romanarum cognitionem negligemus? Quarum per se tanta pulchritudo est, ut etiamsi scriptæ essent horrido aliquo & inculto orationis genere, suapte tamen vi hominum studia excitarent: nactæ autem sunt ejusmodi scriptores, qui quamcunq; sibi scribendi materiam sumpsissent, dignissimi tamen studio propter ipsum scribendi genus fuissent. Non enim potest quisquam dicere, in scriptores rerum Romanarum intuens, cur hæc tanta ingenia se dignius aliquod scribendi argumentum non elegerunt? neq; rursus illud, cur res tam claræ tamq; illustres non in aliquos magnitudine sua dignos scriptores inciderunt? Ita rerum magnitudo præstantia ingenia evocavit: scriptorum præstantia rerum magnitudinem adæquavit.

Quid enim, ut cæteros in præsens omittam, ipsos modo principes nominem, aut Sallustio gravius ac nervosius, aut Livio grandius & uberius, aut Tacito pressius, prudentius, limatius, omni ex parte perfectius fieri potest? Cujus annales quoniã hoc anno, quod Deus faustũ ac felix esse velit,

vobiscum unà communi studio evolvere, viamq; vobis ad eos faciliùs intelligendos, ut potero, praire decrevi, pauca mihi quadam de eo dicenda sunt: non ut eum laudem: nam cum ipse se satis tacitus laudet, ego quoq; praestantiam ipsius tacitus admirari malo, quàm & infantiam meam prodere, & laudes ipsius, ingenii culpa deterere: sed ut iis respondeam, qui & Tacitum tanti à me fieri, & me tàm diu, tanto studio, ut mihi ejus publicè interpretandi potestas fieret, postulasse mirantur. Hodiernam autem orationem meam illi ipsi, qui Tacito obtrectant, breviorem reddiderunt. Nam si Tacitus mihi laudandus fuisset, necesse habuissem undiq; conquirere ac colligere, quacunq; veteres à perfecto historiæ scriptore exigenda esse dixissent, ac prolatis exemplis ostendere, ea omnia Tacitum cumulatissimè praestitisse: quod etsi verissimè fieri poterat, propter ipsam tamen multitudinem & varietatem arduum ac difficile fuisset. Nunc Taciti quidem virtutes melius ac commodiùs in progressu operis singulas notabimus: hodie nisi temporis excludimur angustiis, pauca tantum quædam refutabimus ac refellemus, quæ in eum temerè ab imperitis conjici solent. Inprimis autem illud positum sit, quæ summa scribentium laus est, eam Tacito ab omnibus uno ore tribui: Nullum unquam scriptorem prudentiorem ac consideratiorem fuisse, siccam ac sobriam esse illius orationē, adstrictam verbis, densam sententiis, nihil in ea notari posse diffluens, nihil inane, nihil redundans: singulis sæpe verbis singulas sententias contineri. Magna laus: & quæ in quo sit, facile ei alias deesse patiaris. Nam ut in iis quæ possidentur, ea plurimi fiunt, quorum exigua moles est, pretium ingens: ut aurum ut gemmæ: ut in cibis ii maximè laudantur: qui minimum detrimentorum habent, plurimum succi, ita maximi facienda oratio, quæ paucissimis verbis plurimum sententiæ amplectitur. Indicat enim: se in pectore non in ore nasci.

nasci. Hæc præcipua orationis virtus, quæ ex omnibus scriptoribus Latinis in Tacito præcipue cernitur, efficit, ut omnium ætatum sapientissimi quique, qui non inani verborum sono, sed bonitate & gravitate sententiarum ducerentur, præcipuo in honore Tacitum semper habuerint, ejusque assiduam & accuratam lectionem principibus viris omnium utilissimam judicarent. Neque verò, ut id ita esse doceam, illo præcipuo argumento utar, quòd M. Tacitus, non Imperator tantum, sed propè singularis exempli Imperator, hujus nostri imaginem in omnibus bibliothecis collocari, libros ne perirent, quotannis decies describi, & in archiis civicis asservari voluit: cum se etiam ab eo genus ducere gloriaretur. Vetera illa jam & obsoleta: & exemplorum, quæ tantopere à temporibus nostris remota sunt, minùs magna vis est ad permovendum. Paulus III. P. M. quo nullum sapientiorem senem nostra vidit ætas, Tacitum sæpe relegendo contriverat, neque ullum profanum scriptorem æque libenter legebat. Cosmus Medices, qui primus Magnus Etruriæ Dux fuit, homo factus ad imperandum, qui eam, quæ vulgò fortuna dicitur, in consilio & prudentia consistere docuit, Taciti libros in deliciis habebat; eorumque lectione avidissimè fruebatur. Neque non hodie multi aut principum, aut eorum qui de summis rebus à principibus in consilium adhibentur, eundem studiosissimè legunt, & quasi pro magistro quodam prudentiæ habent. Nunquid igitur movebimur stultis quorundam vocibus, qui nisi quod ipsi didicerunt, nihil discendum putant: &, quoniam à magistris suis nihil olim præter Bucolica Virgilii, & paucas Ciceronis epistolas, & orationem si fortè aliquam audierunt, ab iis me discedere, & vobis graviora proponere, iniquo animo ferunt? An quisquam vestrum est, qui eo consilio studia sequatur, ut in pulvere scholastico consenescat? Cur igitur ea potius consectemur, quæ tantùm in scholasti-

cis concertatiunculis inter adolescentulos, aut senes adolescentulis stultiores oblectamento, quàm quæ olim gravissimis in negotiis emolumento futura sint? Vos verò istos nugatores contemnite, præsertim cum illa leviora aut jam didiceritis, aut, qui ea usque ad tædium inculcent, in omnibus vicis ac triviis obvios quamlibet multos; qui Tacitum interpretari aut possint aut velint, non multos sitis habituri. Nunc, quæ in eo culpari à nonnullis soleant, exponerem, eaque omnia, uti pollicitus eram, refutarem ac refellerem: sed video me longiùs progressum esse dicendo, quàm à principio existimaram. Fefellit me Taciti amor: cujus laudes cùm hodierno die tacitus prætermittere statuissem, auferri me posteà passus sum: neq; mihi potui, ne eas strictim & modicè attingerem, temperare. Vereor autem, si longius orationem producere voluero, ne & vobis molestiæ sim, & iis qui post me in hunc locum conscensuri sunt, impedimento. Quare quæ supererant, in crastinū, si vobis quoque ita videtur, differam: neque metuam, ne quis me hodiè justo breviorem fuisse dicat. Nam & in his primis velitationibus nostri justiq; cursus ac certaminis, quasi prolusionibus, brevitas culpari non solet: & verum est, quod ait Varro, portam itineri esse longissimam. Equos ipsos, ubi diu quieverunt, qui longum iter ingressuri sunt, fatigari primo itineris die non solent. Si tot præstantibus viris, qui huc hodie convenerunt, ut dicendo placerem, consequi fortasse non potui: at certè, breviter dicendo, minus ut molestus sim consequar: Sed utinam, Auditores, utinam & brevis hodie visus sim, & quicunq; me unquam audient, brevem, semper fuisse me doleant. Quantò suaviùs est, abeuntes dicere, cur hic tā citò desiit? Quam abire cupientes, quando tandem hic desinet? Nimio satius est, quod eum fame relinquit, quàm quod satietate distendit.

Sequi-

Sequitur in eodem argumento.

ORATIO XIV.

HABITA ROMÆ PRIDIE NON. NOVEMB. M.D.LXXX.

Vi me à Taciti interpretatione deterrere cupiebant, quinq; præcipuè, quæ illi objicerent, reperiebant. Primùm quod illorum temporum historiam contexuisset, quibus vetus illa S. P. Q. R. majestas & amplitudo conciderat, quibus illi paulò ante terrarum domini acerbissimo teterrimorum tyrannorum dominatu oppreßi tenebantur. Non jam amplius Camillos, Curios, Fabricios, Maximos, Lælios, Scipiones, aliaq; virtutum non hominum nomina in historia repertum iri, sed degenerem & oblitum virtutis avitæ populum, sed senatum ad servilem adulationem projectum, sed proposita vitiis, quæ quondam virtutibus deferebantur, præmia, sed unius impuri hominis libidinem extincta legum auctoritate dominantem. Quod si verè dictum esset à summis philosophis, principum mores esse speculum civitatis, cæteramq; multitudinem ad imperantium exempla componi: quem virtuti locum esse in ea urbe, in qua, non homines, sed monstra & ex omni vitiorum fæce ac colluvione concreta regnarent? Meliùs itaq; consulturum esse me studiis vestrũ, quando Romanam historiam tractare animus erat, si eorum vobis temporum historiam proponerem, quibus populus Rom. foris adversus barbaras gentes, domi adversus vitia perpetuum bellũ gerebat, neq; cæteros populos bellica magis virtute, quàm innocentia & integritate superabat. Abire in mores, quæ discuntur in scholis: & ea ferè quemq; imitando exprimere, quibus legendis audiendisq; puer assueverit.

Neq;

Neq; deerant, quod equidem valde miratus sum, qui non dubitarent mihi auctores esse, si res sub imperatoribus gestas persequi vellem, ut Suetonium potius, quam Tacitum sumerem: quem ipsi & meliorem Tacito Latinitatis auctorem & nitidiori ac floridiori genere orationis usum dicerent, Erant etiam, qui, quod maximum in historico vitium est, fidem quoq; Taciti accusarent, quod multa mendacia historiis suis admiscuisset, Neq; tamen, quanquam sæpè à me orati, ut id facerent, mendacium ipsius proferre ullum poterant: duorum tantùm veterum scriptorum testimonio id pervincere nitebantur: quorum Vopiscus aliquando mentitum in historia Tacitum diceret: Tertullianus eum mendaciorum loquacißimum vocaret. Addebant tertio loco impium ac nefarium esse scriptorem, qui Christianæ religioni apertè infensus & inimicus fuisset. Asperum præterea & insuavem ac spinosum, & cum cujus difficultate ad eruendas sententias perpetuo luctandum foret. Postremò malè latinè locutum, idq; non vulgus modo dicere, sed ipsos etiam præcipuos Taciti amatores confiteri. Cujus igitur libri & corruptißimorum temporum historiam, eamq; ipsam neq; satis fideliter scriptam & melius ab alio traditam continerent, & auctoris sui manifestam impietatem proderent, & molesto atq; odioso propter obscuritatem, & parum latino sermone constarent, caussam esse nullam, cur, tot potioribus omissis, in eo potißimum conficere hujus anni curriculum vellem. Ad quæ omnia respondere constitui, ne præjudicata multorum opinio cujusquam vestrum aut animum avocet, aut retardet industriam. Primum igitur considerandum est, respublicas hodie perquam paucas esse: nullam esse propemodum gentem, quæ non ab unius nutu atq; arbitrio pendeat, uni pareat, ab uno regatur. Ergo hac saltem in parte propius accedit ad similitudinem temporum nostrorum, status ille rerum qui sub imperatoribus, quàm

qui in imperante populo fuit. Quo autem quæque historia rerum nostrarũ similior est, eò plura sunt in ea, quæ discamus, quæ ad usum conferamus, quæ ad vitam moresque referamus. Quanquam a Dei beneficio ætas nostra Tiberios, Caligulas, Nerones non habet: prodest tamen scire, quomodo etiam sub illis viri boni ac prudentes vixerint, & quomodo & quatenus illorum vitia tulerint ac dissimulaverint: quomodo neque intempestiva libertate utentes, vitam suam sine ulla publica utilitate in periculum objecerint, neque tamen fœda ac probrosa laudantes placere sibi ullam turpitudinem ostenderint. Multa sæpè sunt in principibus, quæ vir bonus laudare non potest, tegere & transmittere silentio potest. Ad ea connivere qui nesciunt, & sibi periculum creant, & ipsos prinicpes plerunque deteriores faciunt. Multi enim qui vitia sua latere credunt, sponte ea paulatim exuunt, ne detegantur; & dum se bonos haberi putant, boni fiunt. Iidem si turpitudinem suam palam esse videant, jam famæ securi, quæ palàm dici vident, palàm quoque faciunt: & famam dum bonam desperant, malam negligunt. Meliùs autem feret minora & pauciora principum vitia, qui quomodo olim viri boni ac fortes plura & graviora pertulerint, cognoverint. Quod si quis sub principibus corruptissimis viros singulari virtute præditos extitisse non putat, magno in errore versatur. Vixit sub Tiberio, ut cæteros taceam, Germanicus, cui ego omni genere laudis ne ex illis quidem veteribus Romanis quenquam antepono. Vixit sub Claudio Seneca, & Senecæ quanquam fortasse par nemo, similes tamen multi. Neronis ætas multos habuit, quorum virtutem vix ipsius vitia æquarent. Omninoque ita est ut dicam. Ut palmam ajunt adversus onera, sic virtus adversus vitium contumax surgit: & ut in Ætnæ montis cacumine, ubi maxime urit flamma, herbam quoque finitimam maximè virere, perhibent, quasi ipsa secum contendente natura, & volente fœcunditatem soli vicinorum

rum ignium ardore superari; sic plerunque ubi maxima vitia dominantur, maximæ virtutes erumpunt, quæ cum illis certamen suscipiant: &, si superiores esse non poßint, non tamen hostibus suis triumphum sine dimicatione concedant. Non igitur, si plerique Imperatores vitiosi fuerunt, idcirco bonis & utilibus exemplis temporum, quibus illi rerum potiti sunt, historia caritura est: sed & ipsa improba exempla nos interdum ad virtutem acuent, cautiores certè & consideratiores efficient.

Ex ista perpetua simulatione Tiberii, ex illo vultu ac sermone alia omnia, quàm quæ cogitabat, præ se ferente discemus cautè cum principibus agere, neque semper illorum vultui ac blanditiis fidere. Discemus, quæ principes occulta esse volunt, ea etiamsi sciamus, nescire; neque altiùs, quàm ipsi velint, in eorum arcana penetrare. Juvabit in Sejano videre, quàm in lubrico sit eorum potentia, qui se malis artibus apud principes omnia posse rentur; quamque sæpè ubi diu in alios contumeliosè debacchati sunt: & in præceps decidant ipsi, & alios in idem exitium trahant. Sic ipsa quoque improba exempla proderunt. Sed de his satis. Istos autem satis mirari non possum, qui ubi de Tacito agitur, Suetonium nominare audent. Nihil equidem detrahendi studio dicam. Longè enim id & ab ingenio, & ab consuetudine abhorret mea: neque is scriptor est Tacitus, cui gloria ex aliorum vituperatione quærenda sit: sed inter eum & Suetonium nimium quantum interest. In Suetonio nihil est, ex quo ejus aut prudentiam, aut eloquentiam, aut eruditionem ullam eximiam agnoscas. In Tacito quid horum emineat, ideo difficile dictu est, quia eminent omnia. Suetonium certè nemo unquam veterum aut inter eruditos, aut inter disertos nominavit. At Tacitus habitus est ætatis suæ sine controversia eloquentißimus, & quæ virtus Demostheni maximam inter Græcos gloriam peperit, quam illi δεινότητα appellant,

cum

cam, ut propriam & peculiarem Tacito tribuunt omnes. Eloquentissimum quidem illum vocat Plinius: & illud eximium in eo fuisse ait, ut σεμνῶς diceret. At Suetonium S. Hieronymus laudat. Magnum testimonium, si laudat. Non enim sanctitate tantum Hieronymus, sed & eruditione & judicio præstitit. Quomodo igitur laudat? eadem libertate scripsisse eum ait Cæsarum vitas, qua ipsi vixerunt. Non magna laus, si laus est: sed ego laudem esse non puto. Quid enim laudis habet, cùm Cæsares in summa licentia atque impudentia vixerint: orationis turpitudine, ipsorum flagitia æquasse, quæque illi perpetuis tenebris operienda patrarant, ea nudis & prætextatis verbis in lucem & in aspectum hominum protulisse? Itaque nihil apud Suetonium frequentius legas, quam exoletos & spintrias, & cellarios, & nubentem Neroni Sporum, Doryphoro Neronem: voces etiam, quas in illis flagitiis miserint: quasi hæc scire, posterorum interesset, quorum commemoratione non scriptorem modò, sed ipsas chartas erubescere oportebat: cùm hæc interim ita subtiliter ac particulatim persequitur, ut docere voluisse videatur. In Tacito nihil simile reperias. Talia aut præterit, aut ita significat, ut odisse & abhorrere videas, non, ut illum alterum, cupidè in eis immorari. Inter Vopiscos igitur & Spartianos, & Lampridios & ejusmodi vitarum scriptores Suetonius emineat, illa se jactet in aula: hoc cæteris melior, quod ætatis beneficio, meliùs quàm illi latinè loquitur: ad Taciti quidem gloriam aspirare, aut se cum eo conferre si voluerit omnium eruditorum convicio vapulabit. Equidem quod ad me attinet, Suetonii lectionē, non minus quàm Catulli aut Martialis adolescentibus pernitiosam, etiam confirmatæ ætatis viris periculosam puto. At mendax est in historia Tacitus. Mitto quòd si hoc maximè constaret, eum historicorum more, aliquid interdum esse mentitū, nō tamen id valdè nobis curandum esse arbitrarer. Non n. quæ ab eo

narrantur ejusmodi sunt, ut piaculum sit, quidquam in eis, quod verum non sit, pro vero credidisse. Sed tamen quis eum mendacii accusat? Vopiscus. Quid iste Vopiscus, quid hominis est? Quidam Suetonii simius, longè tamen ab eo distans: qui, cum se aliquem videri vellet, affirmavit, neminem scriptorum, quantum ad historiam pertineret, non aliquid esse mentitum: gloriatusq; est, multa se prodidisse, in quibus Livius, Sallustius, Cornelius Tacitus, Trogus manifestis testibus convincerentur. Magna hujus, quisquis est, Vopisci felicitas; nemo unquam tam curiosè in ipsius mendacia inquiret. Sed tamen quis hoc præstare ausit, iis quæ hoc hominis somnium in tam luculentis scriptoribus reprehenderet, veriora esse ea, quæ ipse cum suis testibus protulisset? Quis autem unquam historiæ scriptor hanc notam effugere potuit? Non tantùm apud Theopompum, & apud Herodotum historiæ patrem dicuntur esse innumerabiles fabulæ: sed & ipse Thucydides, qui ea scripsit, quibus interfuerat, mendacii à nonnullis accusatur: Thucydides quoq;, ait Josephus lib. 1. adversus Apionem, ut multa mentitus, à nonnullis accusari solet: qui tamen accuratissimam rerum temporibus suis gestarum scripsisse historiam. Aut videtur igitur ne hoc Tacito noceat, aut Thucydidi quoq;, & Livio, & omnibus deniq; historiarum scriptoribus noceat. At Tertullianus, non, ut Vopiscus aliqua Tacitum mentitum esse dicit, sed eum mendaciorum loquacissimum vocat. Hoc loco peto à vobis, ut me quàm potestis, attentissimè audiatis. Eadem enim opera & ad id, quod ex Tertulliano affertur, respondebo, & id quod Tacito gravissimum objicitur, diluam, eum religioni nostræ inimicum atq; infensum fuisse. Ea in vetustissimis illis veræ ac salutaris religionis nostræ proseminatoribus ac propagatoribus pietas fuit, quæ utinam etiam hodie in omnibus nobis esset, nihil ut ferrent, nihil auribus acciperent, quod Christianum non esset, quæ cum Christiana pietate pugnarent

ea omnia respuerent, rejicerent, aversarentur, exsecrarentur. Tertullianus igitur, qui quædam apud Tacitum legisset adversus Christum ipsum, Deum ac Dominum nostrum, & adversus Christianos impiè dicta, quasdam etiam fabulas, quæ tum de sanctissimo viro Moyse, deq; religione Judæorum, vulgo inter imperitos, & veritatis ignaros circumferebantur, ad ea respiciens, Tacitum mendaciorum loquacissimum vocavit: eademq; res magnam Tacito apud multos conflavit infamiam.

Sed nos si hoc tempore nihil legendum putamus, nisi quod cum Christiana religione consentiat, emittamus sane omnes illos veteres Græcos Latinosq; scriptores. Exulet à Christianorum scholis Homerus, exulet Hesiodus, & uno verbo, omnes antiqui poëtæ. Nemo est enim ex illis, qui non deorum infinitam quandam multitudinem inducat. Nemo Platonem attingat: ejus enim studio depravatus est Origenes: & fortaßis ex eodem fonte fluxêre Manichæi. Nemo Aristotelem legat, qui quæ de mundi æternitate, quæ de hominis animo disputat, eis nihil potest Christianæ religioni magis esse contrarium. Repudientur Ciceronis cum pleraq; alia, tũ libri præcipuè de fato, de divinatione, de natura deorum, manifesta enim impietatis & ἀθεότητος semina continent. At illi vixerunt antequam Christus nasceretur: ideoq; eis facilius ignosci potest. Primum, si opus sit, docere poßim, hanc excusationem, non valdè ad id quod agitur pertinere.

Non enim si antiquiores fuerunt, idcirco minus pravas opiniones inserere in animis legentium possunt. Sed demus hoc aliquid esse. Tollatur igitur Suetonius, in Nerone enim de Christianis contumeliosè & impiè scripsit. Non legantur epistolæ Plinii, ostendunt enim eum, non tantùm abhorruisse à religione nostra, sed etiam judicia exercuisse adversus Christianos, & eorum nonnullos adhibitis tormentis ad

ejurandam Christi militiam compulisse. Deleatur gravissimus & utilissimus scriptor Plutarchus, easdem enim, quas Tacitus de Moyse & Judæis fabulas habet. Quintilianum rhetoribus adimamus, Contumeliosè ipse quoq; de Moyse loquitur. Jurisconsultis Ulpianum, qui librum integrum scripsit de pœnis, quibus Christiani afficiendi forent. Philosophis Porphyrium, Simplicium, Averroem. Quis non eorum se Christiani nominis hostem professus est? Medicis Galenum. Historiarum studiosis Ammianum Marcellinum Eunapium, Zosimum. Omnes hi alieno à Christianis animo fuerunt idq; scriptis suis testatum ac consignatum reliquerunt. Quod si eos non tamen propterea rejicimus, quid in Tacitum iniquiores esse volumus? An quisquam nostrum ita infirmus est, ut periculum sit, ne in fide Christiana titubare incipiat, si Tacitum Christianum non fuisse cognoverit? Doleamus potius illius vicem, & grati adversus Deum simus, qui animos nostros majori luce perfuderit. Restant duo ex iis quæ Tacito ab imperitis objici solere dixi: quòd obscurus & asper in scribendo sit, & quod male latinè loquatur. Equidem cum istos de obscuritate Taciti querentes audio, cogito quam libenter homines culpam suam in alios conferant, quantoq; facilius omnia alia accusent, quam semet ipsos. Simul mihi venit in mentem senis cujusdam, de quo urbanè Seneca narrat, eum, cum ætatis vitio minus commode oculis uteretur; in quodcunq; cuniculum ingressus esset, dicere solitum, illud parum luminosum esse: majores fenestras fieri oportuisse. Habeo & ipse, utinamq; diu habeam, amicum, hominem inprimis eruditum, ita senem, ut annos prope jam, quemadmodum ait Juvenalis dextra computet. Is cum surdaster ætate factus sit, sæpe mecum verè ac seriò questus est, pravam consuetudinem inolescere, homines quotidie summissius, quam solebant loqui. Idem his quoq; eve-

evenit. Qui ipsi tenebras in oculis circumferunt, obscuritatem Taciti accusant. At asper est, inquit alius; & Alciatus, amicum sibi hominem Jovium laudans, non est veritus vocare historias Taciti senticeta. Ejusdem planè judicii fuit laudare Jovium, & Tacitum vituperare. Nihil tam dissimile quàm inter se hi duo. Non displicere non poterat, Tacitus, cui tantopere Jovius probaretur. Quomodo autem potuit homo tàm teneris pedibus, tàm multa spatia per Taciti vepreta conficere? Nos verò huic molli ac delicato culcitram substernamus, & pulvinos rosæ ac violæ plenos: eiq; à Deo precemur, ut quicquid calcaverit, hic rosa fiat. Videre mihi videor meretricem Terentianam in cœna pitissantem & dicentem:

asperum

Pater hoc est: aliud lenius sodes vide.

Ferat huc ocyus aliquis calicem mulsi, ut flere pupus hic desinat, & contractam ex Taciti asperitate molestiam levet. Offeramus ei aliquid Jovii, qui se oblectet. Is enim mollis totus est, neq; quicquam habet asperitatis illius, quæ istum in Tacito offendit. Non fluit modò, sed & diffluit. Sic erant olim qui Virgilii versus, ut horridos rusticanosq; culparent, magisq; probarent illa molliora & lenius cadentia,

Berecynthius Attis.

Et raptum vitulo:

nôstis cetera, recitare enim piget, & ut isti ad asperitatem pavent, sic ego ad ineptias nauseo. Infanti melimela, mihi autem misceatur crater ille πικρίζων. Sed istæ fatuæ de Tacito conquestiones assecutum esse eum, quod volebat, ostendunt. Imitandum enim sibi Thucydidem proposuerat, ejusque se in scribendo simillimũ esse cupiebat. In Thucydide autem & obscuritas & asperitas notatur à Græcis, & utraque inter virtutes illius, non inter vitia numeratur.

Quanquam enim nuda & perspicua oratio delectat, interdū tamen in scribendo certi cujusdam generis laudatur obscuritas, quæ Orationem à vulgari loquendi consuetudine abducens, ex ipsa peregrinitate dignitatem ei majestatemq; conciliat, & attentionem legentium continet. Hoc quasi velum est, quod profanis obtenditur: si templa sublustria ingredientes sacro quodam horrore perfundunt. Asperitas autem illa, idem planè est, quod in vino amarities; quæ in quo est, id optimè ferre vetustatem putatur. Eam Græci ita esse in Thucydide perpetuam notarunt, ut cùm ille in piaculi Cylonii narratione aliquid ex ea de industria remisisset, Leonem risisse dicant. Sequitur postrema reprehensio eorum, qui cum Tacito cetera concedant, malè eum latinè locutum dolent: cujus calumniæ Andreas Alciatus & Æmilius Ferretus, quorum tamen uterq; multum operæ ad illustrandum Tacitum contulerat, primi auctores fuerunt. Quòd si ipsi tam benè latinè scripsissent, quàm sibi videbantur, nōnihil fortasse nos illorū commoveret auctoritas, nunc cū uterq; eorum nonnulla quidem ita scripserit, ut eadē Venus, eadem Suadela, quæ in Bartholi labris sessitaverat, horū quoq; labris insedisse videatur: in quibus autem cultiores ac comptiores esse voluerunt, ostenderint tamen, ne quid gravius dicam, se aliarum rerum, quàm deliciarum Latini sermonis, intelligentiores fuisse: Quid est, cur quisquam eorum, de re, in qua non multum studii posuerant, judicium magnifaciat? Boni Jurisconsulti fuerint, nihil enim impedio. Latinitatis certè non admodùm idonei existimatores fuerunt. οὐδ' ἄρα πως ἦν, ἐν πάντεσσ' ἔργοισι δαήμονα φῶτα γενέσθαι. Audacter dicet aliquis, de talibus viris judicas? audacius ipsi de Tacito judicarunt. Qui a. nos sumus, si omnes in unum conferamur, quicunq; hac tempestate latinè loqui videmur, ut de scriptore sapientissimo, nato iis temporibus, quibus

adhuc Romana lingva florebat, planè enim floruit usq; ad Hadrianum, habito disertißimo ætatis suæ, sequius judicare audeamus? At aliter loquitur, quam aut Cicero, aut Cæsar, Credo. Aliud enim dicendi genus adamarat. Ne Ciceronis quidem temporibus, omnes, qui diserti habebantur, Ciceroniani erant. Multa in Cicerone Brutus, multa Calvus, multa Pollio, quædam etiam Atticus, non probabant. At multis vocibus, multis loquendi generibus utitur, quibus vetustiores usi non erant. Primùm quæ hac in re culpa est? Non Cicero & multa novavit ipse, & aliis ut alia novarent, auctor fuit? Cujus est illud præclare dictum. Quod Catoni licuit, id cur non liceat Varroni? licet hue addas, Quod & illis & aliis licuit: cur non licuerit Tacito?

Ego (ait Horatius) cur acquirere pauca,
Si possum, invideor? cur lingua Catonis & Ennii
Sermonem patrium ditaverit: & nova rerum
Nomina protulerit?

Nobis hodie minor ejus rei licentia est, qui latinam linguam non aliunde quàm e libris petere possumus: illi solutiores ac liberiores; quorum etiam nutrices latinè loquebantur. Deinde quis hodie pro certo affirmare audeat, cum tanta veterum scriptorum facta jactura sit, ea, quæ quibusdam apud Tacitum nova videntur, non apud veteres quoq; in usu fuisse? Si quis hodie in Germania aut in Polonia natus, qui Italiam nunquam vidisset, nunquam hominem Italum loquentem audiisset, paucos tantum quosdam libros Etrusco sermone scriptos legisset, eosq; utcumq; intellexisset, & omnium vocularum, quæ in eis legerentur, indicem confecisset, deinde incideret in aliquem Florentiæ natum, & educatum, qui inter cives suos disertißimus haberetur: & eum notare vellet, tanquam malè loquentem, quod quædam diceret, quæ ipse in illis paucis libris, & in illo suo præclaro indice non haberet, quis nostrum in tali spectaculo risum te-

nere posset? Atqui nihilo minor nostra stultitia est, qui in tanta veterum scriptorum disperditione, tam longo temporum intervallo, tanta latini sermonis oblivione & ignoratione optimae notae scriptores damnare non veremur: quorum coqui & mulieres multo melius, quam omnes nos latinè & intelligebant & loquebantur. Sed hunc sermonem nimis in longum duci video. Ego vobis hoc omni adseveratione confirmo, multa in Tacito nova istis videri, quae ex ultima antiquitate repetita sunt, quaeque apud Catonem, Varronem, Sallustium, quaedam etiam apud Ciceronem ipsum leguntur: quaedam fortassis novata: sed ita ut elegantius non potuerint: quaedam parcè ex Graeco fonte deorta, quibus oratio ipsius, tanquam modicè asperso sale suavissimè condiatur. Et hoc quoq; habet simile Thucydidis, in quo Graeci Critici, quasdam voces antiquas, quasdam ab ipsis cusas & novatas notant. Executus sum omnia, quae proposueram. Quod si docui, & Tacitum in pulcherrimo argumento esse versatum, & frustra fidem illius in dubium vocari: neq; debere nos absterreri ab eo legendo, quod iniquus Christianis fuerit, & puerile esse, quod quidam de obscuritate ipsius & asperitate conqueruntur, & desipere, qui eum malè latinè locutum putant: quaeso, obtestorq; vos, ne oblatam vobis hoc tempore evolvendi praestantissimi scriptorum occasionem, frustra eam fortassis olim desideraturi amittatis.

Cum

Cum perveniſſet ad Annalium librum tertium.

ORATIO XV.

HABITA ROMÆ III. NON. NOV. M. D. LXXXI.

QUotannis mihi evenire conſuevit, Auditores, ut cum poſt illam ſolennem quatuor menſium vacationem, quæ nobis ob æſtivos calores tribui ſolet, redeundum eſt ad munia, torpeat animus, titubet lingua; ut neq; quid dicam, facilè reperire poſſim; &, cùm, quid reperi, verba, quibus id explicem, abdere quodammodo ſe ac refugere, non, ut prius, ultrò ſe offerre, & ſuapte ſponte fluere ac decurrere videantur. Id ſi mihi evenit, qui & quadraginta propemodum annos in hoc publico dicendi ac docendi munere verſatus ſum, & id ipſum tempus, quod ad otiandum conceditur, ita conſumo, verè ut dicere liceat, nunquam me minus otioſum eſſe, quam cùm maximè eſſe licet otioſo, quid putatis evenire iis, qui, ut alia omnia majora habeant, uſum quidem certe tantum in dicendo non habent? Neq; me fugit, hac in re culpam videri aliquam poſſe etiam ingraveſcentis ætatis, quæ decreſcente indies naturali calore, ſpiritus quoq; ipſos torpore quodam alligat, nec corpus modò, ſed & ingenium ſegnius reddit, ſed tamen, dum ſuperioris vitæ curſum relego, recordor, quod nunc ſeni contingit, idem ferè jucundum, cùm ætas florida ver ageret, contigiſſe. Satius igitur & magis ingenui animi fuerit, culpam nuſquam aliò derivare, ſed, ut Græci dicunt, αἰτιᾶσθαι τὸ αἴτιον, & fateri illud, quicquid eſt incommodi ac difficultatis, non aliunde, quàm à nimis diuturna ceſſatione proficiſci. Quid

enim? nonne idem etiam adolescentibus evenit? Qui si aut pilæ lusa, aut armorum tractatione, aut equitatione, aut aliis, quibus ætas illa ducitur, unum aut alterum mensem abstinuerint; ea cùm repetunt, primis illis diebus, neq; corpus eadem, qua prius agilitate flectere ac movere possunt: &, quibus magistros antea provocabant, ad ea rudes accedere, eaq; tùm primùm discere ac meditari videntur. Qui sermo ob eam causam à me hoc tempore susceptus atq; institutus est, adolescentes, vos ut commonefaciam, quantum assiduitas prosit, quantū intermissio noceat. Illa vires aluntur ac gliscũt, hac carpuntur ac deteruntur. Illa te quotidiè paulatim, proficere ac progredi sentias: hac nō paulatim, sed magno impetu retrò referri, & in peius ruere animadvertas. Non n. eadem celeritate discimus, qua obliviscimur. Ut qui ex alto aliquo puteo aquam haurit, ubi magno molimine situlam propè ad os putei evexit, si paulùm modò funē laxaverit, it situla, & deorsū cōcitatissimo lapsu provolvitur: sic qui multis vigiliis, multisq; sudoribus aliquā sibi facultatem in hoc studiorū genere comparavit, si tantillum de solita cōtentione remiserit, pessum it, quicquid partum erat: longiq; perit labor irritus anni. Neque enim subsistere saltem licet, quod, ut in malis tollerabilius foret. Simul atq; progredi desieris, regrediaris, necesse est. Pecunia, si otiosa jaceat, ut non crescat, certè non imminuitur, neq; quidquam aliud domino perit, quàm quod lucri fieret, ea occupata. At in artium nostrarum studiis, si quam temporis partem languori ac desidiæ dederis, non id modò perdis, quod interea discere potuisses: sed bona magnaq; pars eorum, quæ jam didiceras, evolat. Agricolæ, ne continua satione emacient solum, tonsas, ut Poëta loquitur, novales alternis cessare patiuntur: agrique, qui hoc modo interquieverunt, uberiores ex se fruges efferre soliti sunt. Alia ingeniorum ratio, nihil eam magis lætificat, quàm avidus & inexpletus exactor. Cessatione steri-

sterilescunt. Ergo ut in levioris operæ studio proditum est, egregium artificem nunquam solitum prætermittere ullum diem, quin lineam duceret: sic eloquentiæ laudem ambienti, præcipit M. Fabius, quotidiè dicendum esse aliquid, & quidem audientibus doctis. Sed relanguit jampridem hominum industria: restinctus est vetus ille ad honestas artes ardor animorum: nobiles illæ exercitationes, quibus apud antiquos, laudabili æmulatione, juvenes inter se de consequendo eruditionis ac sapientiæ principatu contendebant, ita ex usu & consuetudine sublatæ sunt, ut earum vix umbram ac vestigium retineamus.

Ut igitur Virgilius ait, minora in dies produci hominum corpora, quam antiquis temporibus fuerint, quod & tanto ante Homerus dixerat: ita videmus eruditionem hominum quotidiè decrescere: ut illi hodiè ordines ducant, qui olim vix in gregariis militibus locum obtinere potuissent.

Nam ut illos heroas omittam, Platonem, Xenophontem, Aristotelem, Theophrastum, qui mihi videntur immensitate quadam ingenii omnem rerum naturā complexi, non tantùm supra æquales suos extitisse, sed etiam posteris omnem consequendi sui spem sustulisse: quis post Plutarchum extitit, qui veræ ac solidæ eruditionis copia & varietate ita cum eo comparari queat, ut non longissimo intervallo absuturus ab eo sit, quemcunque illi proximum esse volueris? Quem illi Poëtam veterum, quem Oratorem, quem historiæ scriptorem non ita triverat, ut edidicisse videretur? Quam Philosophiæ partem non ita tractaverat, ut nemo postea tantum in una eminuerit, quantū ille in omnibus? Nam quod quidam nuper magni in vulgus nominis, sed non magni pretii Medicus in quodam insulso ac ridiculo libro suo dicere ausus est, Plutarchum Grammaticum modò, non etiam Philosophum fuisse, usus est videlicet ea libertate, quæ insanis tribui solet, ut cum quilibet in quemlibet dixerint, nemo

laboret. Ostendit cerebrum suum, si quod modò illi cerebrum erat, Medico eguisse, cùm illa scriberet. Sed ut abeam à Plutarcho, quem sua magnitudo extra telorum jactum posuit: ut qui eum lallatrant, canum lunam allatrantium similes esse videantur: eum igitur ut omittam, & paulatim ad tempora nostra propius accedam, quis post Claudium Galenum fuit, qui ad illius aut admirabilẽ in omni genere doctrinam, aut singularem eloquentiã accesserit? Quis multis jam annis Philosophus veterum Aristot. Hypothetarum Alexandri, Ammonii, Themistii, Simplicii, & talium aut acumen ingenii, aut doctrinæ abundantiam, aut orationis dignitatem adæquavit? Qui cùm de rebus in naturæ obscuritate retrusis ac reconditis ita dissererent, ut se à vulgo quàm longissime abducerent, tam multis quasi gemmis multiplicis ac variæ eruditionis distingvebant, atq; illuminabant disputationes suas, ut etiam, qui à severitate Philosophiæ abhorrebant, ipso tamen dicendi genere caperentur. Themistii quidem Orationes dum lego, nullum ei Sophistarum, qui hoc unum agebant, ut comptè ac politè dicerent, antepono. At hodie pleriq; eorum, qui se pro Philosophis venditant, cùm ea docent, quæ, cum didiceris, duplo stultior sis quàm prius: tum in dicendo ita sunt hispidi atq; agrestes, ut eos illud, quicquid est pingvium literarum, in culina, non in schola, didicisse arbitreris. Adhuc de Græcis loquor: & fuit sane laus hæc mundioris ac nitidioris doctrinæ perdiu Græcorum propria. Illic elegantiæ sedes, literarum domicilium, museum orbis, eruditionis emporium, Musarum ac Gratiarum omnium augustissimum quoddam sacrarium fuit: usq; eò dum misera gens, ultione, ut opinor, divina, quia se ab Ecclesiæ Romanæ obedientia, id est, à CHRISTI jugo subduxerat, ab impurissimo Tyranno sub jugum teterrimæ servitutis redacta est. Ex illo tempore siluerũt illæ lusciniæ, quæ cœlum ac terras cantu suo mulcebant: conticuit vocalis

ille

lle Sirenum chorus; illi nitidissimi fontes, qui totum hominum genus elegantiore doctrina irrigabant, exaruerunt. Romani & serius attigerunt literas, & , si verum amamus, aliis rebus, melioribus forsitan & præstantioribus, nihil enim impedio, sed certè aliis, occupati, minus operæ ac studii ad Philosophiam & ad totum hoc mansuetiorum artium genus contulerunt. Neq; non tamen hi quoq; habuerunt suos, qui planum facerent hominibus nostris ad Græciam hac quoq; in parte adæquandam, non tam ingenium quàm voluntatem defuisse. Et hac quidem, quam dico, eruditionis copia & varietate duo præcipue commendantur à veteribus P. Nigidius Figulus, & M. Terentius Varro. De quibus quanti fuerint, eò minus judicare possumus, quod alterius propè omnia, alterius planè omnia scripta perierunt. Tanta fuit in hominib. insequentis ævi socordia, tāta cæcitas perversitasq; judicii, ut cùm multa studiosè ac diligenter conservata sint, quæ perire præstiterat, ea perierint, ex quibus plurimū utilitatis percipi poterat. Sed ex iis, qui supersunt, duos præcipuè admirari soleo, Philosophum Senecam, & naturalis historiæ Scriptorem Plinium. Quorum ille, cùm se Stoicorum sectæ addixisset, non tamen ceteras Philosophorum disciplinas neglexit, neq; Zenone, Chrysippo, Cleanthe, Panætio, cæterisq; suis contentus fuit: nec illos modò majorum gentium Democritum, Platonem, Aristotelem, Theophrastum, sed hos quoq; minutos, & ut cavillator aliquis vocaverit, patellarios Philosophos, Epicurū, Metrodorum, aliosq; ex eadem popina, & iisdem hortis, ita versavit, ut quicquid boni ex eorum unoquoq; aut ad orationis ornatum, aut ad obscurarum & involutarum rerum intelligentiam, aut ad vitam moresq; formandos exprimi poterat, id omne summa diligentia excerptum, libris suis aptissimè & elegantissimè insperserit. Cumq; Stoicorum, qui ante eum fuerant, arida,

strigosa

strigosa & impolita, & quasi dumis ac vepribus obsita haberetur oratio, ipse contra in ea comenda, pectenda, polienda ita exquisitus & accuratus fuit, ut nimius in eo cultus ac luxuries reprehenderetur. Neq; ulla magis alia res Quintilianum, gravem alioqui & sapientem scriptorem, adduxisse videtur, ut de Seneca minus honorificum judicium faceret, quam quod iniquo animo ferebat, immodico illius amore, veteres Oratores juventuti excuti de manibus, ipsumque jam præ eo sordere Ciceronem. Nam illud alterum hominis somnium, sive Gellium eum, sive Agellium vocari placet, qui voluit ipse quoque attollere se, & nescio quid de Seneca loqui, nulla re magis quàm contemptu ac silentio refutandum arbitror. Injuriam facit Senecæ, si quis pro eo tàm infirmis obtrectatoribus respondendum putat. Illum verò promum condum rerum omnium scitu dignarum, illud receptaculum ingenuarum artium, illum eruditionis Oceanum, C. Plinium, quis unquam satis pro dignitate vel admirari vel celebrare poterit? Qui nullum unquam librum vidit, quem non legerit: nihil cognitu dignum legit, quod non excerpserit: nihil excerpsit, quod non in literas retulerit, Itaq; unum ipsius opus, quod de plurimis extat, naturalis historiæ: instar ingentis Bibliothecæ videri potest. Sed quò admirabilior & prædicatione dignior illorum industria est, eò magis accusanda nostra omnium ignavia: qui tot adminiculis fulti, tanta librorum copia instructi, tot tamque illustribus exemplis ad imitandum propositis, torpemus tamen, & in inerti atq; inglorio consenescere otio malumus, quàm per illorum vestigia gradientes, explere animos nostros illo suavissimo pastu cognitionis ac scientiæ, & quantò homines ceteris animantibus antecellunt, tantò suprà vulgus hominum eminere. Non amamus literas, Auditores: non amamus studia doctrinæ; nihil altum,

nihil

nihil arduum, nihil gloriosum cogitamus: quod si faceremus, jungeremus noctes diebus, noctibus dies, & discendi cupiditate incensi, omnes corporearum voluptatum illecebras, omnem laboris asperitatem præ doctrina contemneremus. An mercatores opum parandarum gratia, tàm multas, tàm longinquas, tàm periculosas peregrinationes suscipiunt: domum, uxorem, parentes, liberos relinquunt: ventis, fluctibus, piratis ac prædonibus vitam suam committunt: perpetuum propè sibi exilium indicunt: nos, si ita sapientiam amaremus, ut illi opes amant, ullum, ejus comparandæ causa: laborem refugeremus? Venatores in nive pernoctant, famem, sitim, frigus, vigiliam ferunt: cum apris, cum ursis, aliisque indomitæ feritatis animalibus de vita sæpenumerò decernunt ac dimicant: nos, si quanto illi ad prædam, tanto ad eruditionem ardore ferremur, ullam nobis, ne ad eam perveniremus, difficultatem obstare pateremur? Insanum ac libidinosum adolescentem, cùm ad puellā, quam amabat, aliter pervenire non posset, singulis noctibus mare illud, quod Europam ab Asia dividit, natando transire solitum accepimus. Quod in eo stulta & inconsulta cupiditas potuit, ut, dum potiretur amoribus suis, nihil tanti putaret: cur idē in nobis amor virtutis ac scientiæ, si eam verè & ex animo amaremus, non efficeret? Ita est profectò, ut dicam, Auditores. Nihil amori difficile, nihil arduum, nihil impervium est. Neque illi Poëtæ frustra alas addiderunt. Volat, si quò aliter perveniri non potest. Sed amor sapientiæ nullum vestrum ad ossa tetigit, nulli vestrum medullam animæ facibus suis perussit. Quid quæso, est? quid iste sibi quorundam fremitus vult? Æquo animo accipietis istam contumeliam, juvenes, an mendacii coarguere ac convincere me connitemini? Utinam velitis, charissima mihi capita: posse enim

scio,

ſcio. Utinam vobis Deus iſtam mentem immittat, ut quaſi coitione quadam ac conſpiratione facta, mecum hoc anno contendere inſtituatis, plusne ego laboris & operæ ad docendum, an vos ſtudii & alacritatis ad diſcendum conferatis. O inſuavem mihi & injucundam pugnam, ſi vicero: acceptam & exoptatam, ſi victus diſceſſero. Habituri autem ſumus hujus certaminis noſtri agonothetam Gregorium Pontificem modis omnibus maximum, qui, ut Achilles Homericus præmia & victoribus ponit & victis, ita ipſe, pro ſuo erga honeſtas artes incredibili amore, & vobis ſi vinceretis, & mihi, ſi vincar, ampla præmia conſtituturus eſt. Quanquam ego quidem, dum vos victores videam, nullum mihi aliud præmium poſco, plus enim jampridem ſum illius inexhauſta liberalitate, quàm quantum promerebar, conſecutus. Tu verò, Paule Foxi, vir & generis nobilitate, & ſplendore vitæ, & dignitatis gradu, & virtute atq; doctrina Illuſtriſſime ſuſcipe patrocinium noſtrum. Confirma to ſanctiſſimo ſeni & floridiſſimam hanc juvenum coronam, quam ex ore meo pendentem vides, tum ipſius virtutis pulchritudine invitatam, tum tuo ac tui ſimilium exemplo incitatam, flagrare ſtudio earum artiũ, quarum ipſe præcipuus fautor eſt: & me, quanquam ætate jam ad ſenium inclinata, & quietis aliquid, poſt confecta tam multa ſtipendia, poſtulante, moriturum potius, quàm commiſſurum, ut tam prolixæ ipſius ac beneficæ erga me voluntati per ignaviam & fugam laboris parum reſpondiſſe videar. Ite adoleſcentes: jam enim, ut diei tempus eſt, diutius detinendi non eſtis: curate animos: & craſtino die hac ipſa hora ad perſequendos mecum Taciti annales læti atq; alacres convenite.

Cum

Cum interpretari inciperet Epistolas Ciceronis ad Atticum.

ORATIO XVI.

HABITA ROMÆ PRIDIE NON. NOVEMB. M. D. LXXXII.

Ludere quibusdam fortassis: & devexa jam in senium ætate, causam minuendi laboris quærere videor, qui usq; ante hac in gravissimis præstantissimorum scriptorum libris, eorum qui ad me ventitabant, industriam exercere solitus, hoc anno Cicer. Epist. ad Atticum mihi sumserim interpretandas. Ita enim vulgo persuasum est, omnem Epistolarum lectionem leve quiddam ac lubricum esse, magisq; ad pueriles animos aliquo litterarum gustu imbuendos, quàm ad retinenda graviorum virorum studia accommodatum. De qua opinione, vera nec ne sit, quæremus postea: Nunc hoc dico: si maximè fatear, quæsiisse me rationem aliquam, qua, sine ulla utilitatis publicæ diminutione, pars mihi laboris aliqua demeretur, qui tamen eo nomine me reprehendat, nimis eum agrestem atq; inhumanum fore. Nam cùm me populus Romanus hos propè jam viginti annos viderit, ita perpetuo mandatum mihi munus obeuntem, nemo ut unquam, qui quidem hanc provinciam sustineret, aut plures, aut graviores scriptores, aut majori omnium ætatum, omniumq; ordinum concursu interpretatus sit: quæ invidia fuerit, natu jam grandiorem, minusq; indies perferendis laboribus idoneum mollioris ac remissioris operæ aliquid sumere? & corporum sic & animorum non eædem exer-

exercitationes omnem ætatem docent. Cursus, lucta, jaculatio, discus, harpastum juvenilibus viribus ac lacertis conveniunt, senibus apricatio, ambulatio; gestatio, magis congruit. Veterani olim, quanquam sub signis haberentur, graviorum tamen laborum immunes erant. Roscius fabularum actor ita excellens, ut ex eo quicunq; artificio aliquo longe præstabat, ceterû, in suo genere esse Roscius diceretur, hic ergo Roscius cum ad senectutem pervenisset, incidisse numeros ac cantus, ipsasq; remißiores fecisse dicitur tibias. Quod histrioni licuit, cur honestißimarum artium doctori non liceat? His & ejusdem generis aliis argumentis uterer, si quod hujus factum est, mea caussa factum esse profiterer. Sed longè alia mihi mens fuit, cum hoc consilium cepi. Judicavi paucißimos libros posse reperiri, ad præstandû id quod à me exigitur, quodq; ego omni ope efficere molior, accommodatiores. Certe enim mandatû mihi publicè est, ut vos quantum in me situm est, ad eloquentiam informẽ. Rectè a. & verè dicebat Cæsar, delectum verborum esse originem eloquentiæ. Idemq; multò ante eum Aristoteles docuerat, qui cùm elocutionis præcepta Græcè traderet, primam illius virtutum esse dixerat, ἑλληνίζειν, id est, Græcè ita loqui, ut oratio nihil barbarum, nihil insolens, absonum, peregrinum habeat, sed & singularum vocum elegantia & earum structura ac collocatione, natum esse se in media Græcia ostendat. Qui ergo latina lingva eloquentes esse meditantur, iis hoc primum elaborandum est, ut latinè, purè, & quàm maximè ex veterum Romanorum usu ac consuetudine loquantur. Nolite autem putare, laudem illam, quæ quasi sanitate & integritate, ac castimonia latini sermonis continetur, aut parvam aut facilè parabilem esse. Cum post restitutas à Medicea potissimum familia literas, infinita quædam vis extiterit hominum in omni genere eruditorum, cumq; & nostra & patrum memoria homines, summis ingeniis præditi

diti tam multam in latinè loquendi studio operam posuerint, ut id prope unum operis habere viderentur: paucissimi tamen, quorum scripta, non dico sermonis vitiis careant, nam hoc quidem illorum nemini contigit, sed aliquam saltem priscæ illius & nativæ latinitatis imaginem contineant, extiterunt. Ut Græci proverbio dicunt multos esse qui thyrsum ferant, sed paucos Bacchos: ita multorum falsa quadam latini sermonis specie inducta & oblita oratio est: paucorum latina. Duo in Italia summi viri duces cæteris ad hanc laudem capessendam, & quasi antesignani fuerunt; Jacobus Sadoletus, & Petrus Bembus: qui etiam propter ejusdem studii similitudinem Christophorum Longolium, Belgam in deliciis prope atq; in amoribus habuerunt. Non ita multo pòst magno in precio fuerunt duo hujus facultatis præcipue doctores, Patavii quidem Lazarus Bonamicus, in hac autem urbe Romulus Amasæus: quorum in illo fecunditatem ingenii admirareris: diligentiam & accurationem requireres: in hoc nihil admodum quod ad boni & ex omni parte perfecti doctoris commendationem pertineret, desiderares. Brevi igitur innumerabilis quædam hominum multitudo per Italiam effloruit, qui illorum exemplo incitati, horum disciplina ac præceptis exculti, ad hanc benè latinè loquendi ac scribendi laudem incredibili studio incumberent: cum & Venetiis Jovita Rapitius, & Patavi Benedictus Lampridius, & alii præstantes viri sitienti juventuti fontes eloquentiæ recluderent, & à principibus maximi honores iis, qui latinam linguam egregiè præter cæteros callerent, proponerentur. Et tamen in tanto ardore animorum, tanta ingeniorum contentione atq; æmulatione, tantis propositis præmiis, nemo adhuc extitit, cui simpliciter & sine ulla exceptione ea laus tribui possit, ut benè latinè scripsisse dicatur. Proximè quidem veterum gloriam accesserunt & ii, quos modò nominavi, & alii sa-

k iis

tis multi: neque immeritò commendati sunt aut is qui pauca quidem scripsit, sed in scribendo omnium politissimus maximeque limatus, idemque ab omnibus ineptiis remotissimus fuit Joannes Casa, aut vir in scribendis epistolis latinis singulari lepore ac venustate præditus, Paulus Manutius. Qui tamen quemadmodum illud consecuti sunt, ut hæc laus vere ac merito propria Italiæ haberetur, eique cæteræ omnes nationes scribendi elegantia facilè cederent: ita illud negari non potest, multos nævos, multasque maculas, quod bona omnium venia dictum sit, illorum omnium scriptis aspersas esse, quæ planum faciant, illos vidisse quidem quid optimum esset, & viam quæ ad illud ferret ingressos longè processisse: sed longè tamen ab eo quò intendebant, substitisse. Neque hoc eo dico, ut de summorum virorum gloria quidquam propterea detraham: quos & admiror ipse, & ad eorum persequenda vestigia cohortari vos volo, sed ut intelligatis, minime vulgarem esse eam laudem, quam tot ac tales viri, tantis laboribus tantoque studio, plenam tamen ac solidam consequi non potuerint. Nunc quod dicturus sum, nolim à quoquam durius accipi, sed ita potius ut profectum ab optimo erga vos animo, & à singulari quadam mea erga nomen Italicum voluntate. Qui enim in Italia diutius aliquanto quàm in Gallia, ubi natus sum, vixerim, & jam pridem in hoc orbis terrarum nobilissima urbe sedes ac domicilium collocarim, facere neque possum, neque debeo, quin & Italiam totam, & præcipuè urbem Romam pari ac patriam pietate ac studio colā. Doleo igitur & indignor, cū, quæ laus nostra ac patrum memoria, propria, ut dixi, Italorum fuit; ut soli ex omnibus Latina lingua peritè ac scienter uterentur, eam nunc ita obsolevisse ac propemodum evanuisse video, vix ut jam tota Italia pauci quidem senes, qui eam utcunque sustineant reperiantur. Interea exteræ nationes, & ut vulgo in Italia vocantur, barbaræ hanc possessionem glo-

riæ, tanquam à vobis pro derelicta habitam, occuparunt: jamq; non obscurè Latinæ linguæ usum & intelligentiam migrasse ad se, relicta Italia, gloriantur. Hanc vos tantam indignitatem feretis æquo animo, juvenes, ac non potius omnes nervos ingenii contendetis, ut stolidam illam agrestium hominũ vobis insultantiũ superbiam retundatis? Expergiscimini, expergiscimini adolescentes: &, si quid vobis Romani sangvinis, si quid avitæ virtutis est, incumbite ad eam gloriam, quæ vestri generis ac nominis, propria est, ex alienarum gentium manibus extorquendam. Mihi credite, si semel penitus imbibatis id perficere, si socordia & ignavia valere jussis, naviter opus hoc urgere instituatis, si frenum, ut dicitur mordeatis, brevi futurum est, non modò ut nuper amissa ornamenta recuperetis, sed etiam ea magnis ac luculentis accessionibus locupletetis. Ego quidem, quoniam ad purè & emendatè loquendum, quod hujus consilii atq; incepti fundamentum est, nullius omnino libri lectionem utiliorem, quàm Epistolarum ad Atticum judicio, quoniam eas latinæ linguæ studiosis pervolutãdas, manibus atq; oculis conterendas, ad verbum, si fieri posset ediscendas censeo, idcirco earum interpretationem suscepi, nihil veritus eorum stultitiam, qui speciosa utilibus anteponentes, ita me, quasi quiddam hujus loci auctoritate inferius susceperim, criminantur; At iidem me, superioribus annis cum Aristotelis libros de moribus, cum Platonis libros de Republica, nuper etiam cum Tacitum interpretarer; ita calnumniabantur, quasi omissis iis, quæ juvẽtuti utilia forent, ea quærerem ac consectarer, in quibus ostentare me, & venditare populo possem. Quid istis canibus facias? aut quomodo te aliter, quam contemptu, ab eorum latratibus vindices? Præclare Aristoteles, cum idem ab aliis ava-

rus, ab aliis prodigus haberetur, argumento id esse ait, eum liberalem esse. Ita isti cum me nunc ut nimis sublimia petentem, nunc ut me justo inferius demittentem culpare instituunt, ut mihi quidem tum demum medium secare videar efficiunt. Magis me movent exempla eorum, qui memoria nostra primos ordines in literis duxerunt: quorum ut quisq; doctissimus habitus est, ita plurimum operæ in his epistolis collocavit. Nunquam me pigebit eis in libris exerceri, in quibus duo ingentia decora Italiæ, Petrus Victorius, & Paulus Manutius, acutissimus Jurisconsultus, Antonius Goveanus, Sebastianus Corradus, Leonardus Malaspina, lumen & ornamentum Galliæ, Hadrianus Turnebus, aliiq; quos enumerare longum est, ita desudarunt, ut præcipuam sibi materiem gloriæ in eis emendandis & illustrandis quæsisse videantur. Quos si duces non sequerer, unum tamen opponerem, cujus auctoritas frangere, debilitare, obterere omnes contrà sentientium rumusculos posset. Hujus enim consilii mei non approbatorem modò & adstipulatorem, sed auctorem ac laudatorem habeo illum uberrimum disciplinarum omnium fontem Guilielmum Sirletum Cardinalem, cujus autoritati dum paream, nunquam magnopere, quid alii de me judicaturi sint, laborabo. Sequitur nunc, ut iis obtrectatoribus respondeam, qui omnem epistolarum lectionem leve quiddam ac propè nugatorium esse ajunt, quo tanquam lacte pueruli, non, ut solido cibo, etiam grandiores ali debeant. In quibus hoc primum est quod admirer: cùm sermonis usum unum de præcipuis à Deo in homine collatis munerib. esse fateantur, quomodo de scriptione epistolarum aliter sentire possint. Ut enim sermone inter præsentes, ita epistolis inter absentes animi sensa communicantur. Per epistolas mercatura

exerce-

exerceetur, quasi careremus, innumerabilibus commodis careremus: per epistolas pater cum liberis, vir cum uxore, fratres ac propinqui inter se, tum quoq; cùm multi inter eos montes multaq; maria interjecta sunt, ita colloquuntur ut unà omnes domi esse videantur: per epistolas & indicuntur & geruntur bella, paces componuntur, inter remotissimas nationes constituuntur societates, fœdera feriuntur: amicitia, quæ condimentum vitæ est, quo sublato vita quidvis potius, quàm vita fuerit, nullo magis adminiculo quàm minutis epistolis continetur. Itaq; si epistolarum usus tolleretur, commercium quoq; & naturalis illa hominum inter ipsos societas tolleretur. Sint ista; dicet aliquis, sed tamen epistolis sua quisq; negotia committit: graves & arduæ disputationes, & ad quas percipiendas doctore opus sit, epistolis mandari non solent. Hoc si quis de toto epistolarum genere dicere audeat, ablegabo eum ad Platonis, Isocratis, Senecæ, & talium epistolas: quæramq; nunquid illas quoq; de rebus vulgaribus, & cuilibet sine doctoris opera perspicuis scriptas putet: jubebo inspiciat illam quæ à Cicerone ad Q. Fratrem in Asiam missa est: qua vir non eloquentissimus tantum, sed etiam tractandæ reipub. peritissimus omnia complexus est, quæ præstari debent ab iis, qui magnis provinciis summo cum imperio præsunt. Nam illo quidem argumento vix in tam levi caussa utendum puto: quod præcipua religionis nostræ mysteria à sanctissimis illis æternæ veritatis doctoribus, qui nobis ad aspiciendam viam, qua iretur in cœlum, facem prætulerunt, epistolis inclusa sunt.

Quisquamne ita impiè temerarius est, ut cum illorum procerum, Basilii, Nazianzeni, Cypriani, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Gregorii & similium epi-

stolas si minus legerit, extare tamen audierit, totum epistolarum genus contemnere audeat? At in his Ciceronianis nihil simile, scriptæ enim sunt de rebus ferè domesticis ac familiaribus simplici & sponte fuso dicendi genere, ad hominem usu domestico & nimia familiaritate conjunctum. Hoc si faterer, tamen eas dignas, quæ diligenter & accurate legerentur, esse contenderem. Vere enim hoc sapientissimus scriptor Xenophon, principio ejus libelli, qui convivium inscribitur, scriptum reliquit, magnorum virorum non seria tantum, sed & joca cognoscere operæ pretium esse: quod ex his quoq; utilißima ad vitam exempla capiantur. Narrat alicubi Horatius Scipionem & Lælium interdum distinctos, dum olus decoqueretur, ludere & nugari: Cicero etiam legendis ad Lucrinum, Conchis & Umbilicis animum relaxare solitus. Quis nostrum non quolibet pretio emat, ut interesse talibus ludis queat, & eas fabellas audire, quibus tales viri inter se jocabantur? Præclarè Plutarchus in Alexandro, Non, inquit, ut quæq; maximè illustris actio est, ita maximè ingenium hominis patefacit: imo verò interdum exiguum aliquod factum dictumve, aut jocus aliquis magis detegit hominis mores, quam urbium expugnationes, & pugnæ in quibus multa hominum millia ceciderunt. At cum principes viri publicis se negotiis subduxerunt, & exclusis admißionibus, paucos quosdam deligunt, quibuscum liberè ac familiariter jocentur, invidemus iis, qui admittuntur ad interiores illorum sermones, eosq; beatos, ac cœlum digito contingere putamus: nos si ad Ciceronis & Attici arcana penetrare, eosq; nunc jocantes, nunc inter se qua publicis, qua domesticis de rebus colloquentes audire liceat, parvi id esse ducemus? sed longè aberrāt à vero, si qui res tantum domesticas, & familiares jocos his epistolis, contineri putant. Historia illorum temporum, quibus imperium orbis terrarum immutatum est, & vel eversa, vel certè con-

conversa ea respub. quæ ita bonis legibus atq; institutis fundata erat, ut in perpetuum duratura videretur, non aliunde melius quam ex his libris percipi potest. Tum præterea Ciceronis admirabilis prudentia, & scientia reip. tractandæ nusquam se magis quàm in his epistolis prodit. Quod ne quis me temporis caussa confingere arbitretur: præstantis viri & illorum temporum æqualis Cornelii Nepotis verba ipsa recitabo, quibus suum de illis judicium posteritati contestatum ac consignatum reliquit. Qui in Attici vita cum inter Ciceronem & Atticum summam conjunctionem animorum fuisse dixisset: Ei, inquit, rei sunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sexdecim volumina epistolarum ab consulatu ejus usq; ad extremum tempus ad Atticum missarum: quæ qui legat, non multum desideret historiam contextam eorum temporum. Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, æmulationibus in Repub. perscripta sunt, ut nihil in iis non appareat; & facile existimari possit, prudentiam quodãmodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quæ vivo se acciderunt, futura prædixitt, sed etiam quæ nunc usu veniunt, cecinit ut vates. Hæc Nepos, cujus non vanam esse prædicationem, res ipsa quotidie ostendet. Ad eas caussas, quas attuli, cur in his epistolis mecum pervolutandis, cupidè versari debeatis, accedit hæc quoq;, quam dubitavi equidem num adferre deberem: ne vineta mea, ut ajunt cædere, & de ea ipsa facultate, cujus opinio, falsa fortasse: neq; enim impedio: sed opinio tamen, ad aliquam me provexit hominũ famam, quippiã detrahere viderer. Sed vincat veritas: quæ aliis omnibus rebus præponderare debet: præsertim cum de commodis vestris agatur. Hodie adolescentes, si verum amamus, omnis propè usus eloquentiæ, præterquam in scribendis epistolis, ita de medio sublatus est, ut nec vola, nec vestigium appareat. Dominabatur olim in judiciis: regnabat in cõsul-

tationibus:vincebat ferè ea caussa, quæ eloquentiorem patronum nacta erat.

Sed hæc prius fuêre: nunc recondita,
(Ut de phaselo ait Catullus.)
Senet quiete.

Judicia, Romæ saltem, ita exercentur, ut in his nullus plane locus eloquentiæ sit. In deliberationibus de magnis & seriis rebus: quid quisque dicat, non quàm ornatè dicat, attenditur. Rectè omninò, neque enim negari potest. Sed tamen isto modo magna disertis hominibus subtracta materia est. Eloquentia, quasi ætatis beneficio immunitatem consecuta, jussa est oblectare se in his nostris scholasticis ac pulverulentis disputationibus in sacris concionibus, quæ ad populum habentur: & interdum in gratulationibus quæ fiunt ad principes, aut in eorum funeribus exornandis. Ita ex illis tribus Aristotelis dicendi generibus solum epidicticon, quod olim minimi pretii habebatur, in usu relictum est. Mansit tamen illud, ut qui bene, id est, tum disertè, tum prudenter, & ad res, ad personas, ad tempora accommodatè epistolam scribunt, facillimè ad intimam principum familiaritatem perveniant, & ad maximarum rerum tractationem adhibeantur, maximis plerumque honoribus augeantur. Hac facultate cùm alii, tum Jacobus Sadoletus; & Petrus Bembus viam sibi ad dignitatem summæ proximam munierunt. Nolo de viventibus dicere: ne aut adulari videar, aut aliter eos laudem, quàm ipsi fortasse laudari se volunt. Vos adolescentes, vestra enim res agitur: & satis jam verborum factum est, adjuvate attentione vestra industriam meam: & mihi hoc credite, integritatem latinæ linguæ, cognitionem antiquitatis, prudentiam in rebus gerendis, ex nullo Ciceronis libro posse à vobis melius aut facilius, quàm ex his epistolis comparari. Cuperem, Paule Foxi, vir non tantum inprimis illustris, sed ad illustrandum hoc seculum

na-

nate, novo quodam & minime vulgari modo, tibi, quem nihil obsoletum, nihil vulgare delectat, gratias agere, quod talis tantusq; vir, omissis negotiis, quibus assiduè distineris, honoris mei causa, hodie, multum deprecante me ne id faceres, huc tamen venire volueris. Sed cum animum in omnes partes versavi, nihil quod te dignum sit excogitare possum. Tacebo igitur, & hoc toto genere gratiarum actionis supersedebo. Nisi forte hoc ipsum novum quiddam gratias agendi genus est, cum is, qui beneficium accepit, magnitudinem illius verbis se coæquare non posse confitens, conticescit.

Repetiturus libros Aristotelis de moribus,

ORATIO XVII.

HABITA ROMÆ PRIDIE NON. NOVEMB. M.D.LXXXIII.

PRIMUM quidem Deum immortalem veneror, auditores, ut si hos viginti annos, quibus huic muneri præfui, pro singulari erga me pop. Rom. caritate ac benevolentia, proq; maximis in me cùm aliorum Pontificum, tum præcipuè Gregorii XIII. Principis immortalitate dignissimi beneficiis, eo semper animo fui, ut de utilitate vestra non minus sæpè, quàm de mea cogitaverim, ut nunquam rationes meas vestris anteposuerim, ut semper eam docendi rationem tenere studuerim, non quæ aut minus laboris aut plus ostentationis habitura, sed quæ vobis plus veræ ac solidæ eruditionis paritura videretur; ita me, quod reliquum est ætatis, in ejusdem muneris procuratione placidè ac tranquillè exigere patia-

tur: deinde autem ut vobis omnibus inspiret amorem erga honesta studia, & cupiditatem ea in isto ætatis flore discendi, quæ vobis aliquando tum privatim, tum publicè utilitatis & dignitatis plurimum allatura sint. Quod cum peto, non tantum vestra, sed etiam mea caussa peto. Nam cum quietis ac tranquillitatis meæ, cujus & semper natura amans fui, & hac ingravescenti ætate quotidie magis indigeo, magna pars in eo posita sit, ut à vobis attentè ac liberaliter audiar: non dubito: quin id facile impetraturus sim ab iis omnibus, qui ipsi prius à se, ut se ament, neq; unquam per ludibrium & pervicaciam animi, & suis & alienis commodis obstare cupiant, impetrarint. Quam spem cùm de vobis hujus annui curriculi nostri principio, ut si unquam alias, aut potius majorem quàm unquam alias, animo perceperim, obsecro obtestorq; vos auditores, ut vel mea caussa vel vestra, vel etiam tot virorum dignitate præstantium, quos hodierno die huc convenisse, & industriæ meæ judices atq; arbitros & modestiæ vestræ testes ac spectatores futuros videtis, eam unius horæ attentione ac silentio comprobetis. Etenim qui pulcherrimos & à me semper in prima commendatione habitos libros Aristotelis de moribus ad Nicomachum, quos vicesimo ab hinc anno ex hoc ipso loco interpretari cœpi, nunc denuò, quod Deo volente ac propitio fiat, interpretari constituerim, cum sciam hoc consilium meum non prius quam hesterno de plerisq; vestrum notum esse potuisse: ideoq; multos esse qui nō modo meditati ac parati ut par est, huc venire, sed vix libros sibi prospicere potuerint: decrevi hodie quæ illorū librorum propria sunt non attingere: sed universè ac communiter de tota studiorum nostrorum ratione disserere & quærere, verane an falsa sint ea quæ plerisq; putant de caussis, cur hodie neq; tam docti, neq; tam diserti homines, quam olim fuerunt, reperiantur. Sæpe enim interfui querelis eruditorum & ingenioso-

rum

rum hominum, qui de temporum nostrorum infelicitate quererentur; quod cum & ingenia nihilo quam antiquitus deteriora sunt: & aliis majoribus & magis arduo ac difficiliore in loco positis virtutibus, ætas nostra facile vetustatis gloriam æqaverit: siquidem & rei militaris ductandorumq; exercituum & Reipublicæ in pace atq; otio tractandæ scientiâ, satis multi memoria nostra, qui nulli veterum cederent, extiterūt: hac molliore, ut videtur, & parabiliore eloquentiæ & erudititionis laude nemo prorsus exoriatur, qui antiquitati controversiam facere audeat: Sed præclare secum actum esse ducant, si qui hoc tempore multo sudore multisq; vigiliis hoc consecuti sunt, ut á veterum præstantia non longißime abesse videantur. Atq; illud quidem facile conveniebat inter omnes, non eandem esse diligentiam in hominibus nostris, quæ in veteribus illis, quos admiraremur, fuisset: meritò abesse nos ab illorum gloria, quorum non imitaremur industriam, labore venalia esse præclara omnia: iniq; facere, qui industriorum præmia peterent otiosi: neq; esse, quod quisquam nostrûm sibi blandiretur: aut cujusquam è nostris studium & diligentiam cum illa veterum pertinaci & indomita discendi cupiditate contenderet. Illos incensos & inflammatos amore doctrinæ omnibus sibi aliis voluptatibus interdixisse, rei familiaris curam abjecisse, cibo, potu, somno sapientißime abstinuiße, omne sibi tempus perire ratos quod non in studio poneretur, nō modò valetudinis dispendio, sed ipsius vitæ periculo bene emi putantes, quod tam ferventer adamassent. Nos quod somno, quod voluptatibus, quod avaritiæ, quod ambitioni temporis superest collocamus in literis: & cū quidvis potiùs agamus, miramur, impares esse nos iis, qui hoc unum agebant. Memoriæ proditum est cum populus Atheniensis decreto cavisset, ut capite lueret, si quis Megarensis pedem in Asty intulisset, Euclidem qui indidem erat, Socratemq; ante id decretum

audire

audire cœperat, cum sermonibus illius carere nollet, quotidie, cum advesperasceret tunica longa muliebri indutum & versicolore pallio amictum, capite atq; ore velato, Megaris Athenas ad Socratem commeare, & sub lucem eodem ornatu ad suos redire solitum. Tanti putabat studiosissimus adolescens aliqua saltem noctis parte Socratem audire, ut ea de caussa & singulis noctibus amplius quadraginta millia passuum conficere, & vitam suam in apertum discrimen exponere non vereretur. Mirum non est tanto nos in eis inferiores esse doctrina, quanto doctrinæ amore inferiores sumus. Sed de neglectu bonarum artium & de illo quasi torpore ac veterno, qui jampridem juvenum nostrorum animos occupavit, & dixi sæpe alias, & dicturus sum: si fortè dicendo eum excutere, & aliquos eorum qui me audient excitare ad vigilantiam possim. Alteram caussam esse dicebāt quæ profectus nostros impediret, quod multo durior ac difficilior esset nostra, quam veterū, conditio. Illi enim eum sermonem quo in discendis tractandisq; bonis artibus usuri essent, à nutricibus cum lacte bibebant, à populo condiscebant, neq; aut Atheniensibus ut Atticè, aut Romanis ut Romanè loquerentur sudandum: neq; aut consulendi magistri, aut libri pervolutandi erant, à poëtis, quorum lectione puerilis ætas oblectari & ad humanitatem informari solebat, & in quibus interpretandis nullum fere aliud Grammaticorum munus erat, quàm ut fabulas explicarent, & aliquas si fortè peregrinas voces, quas illi glossas vocabant, & interdum genera quædam dicendi abstrusiora, & à vulgari loquendi consuetudine remotiora indicarent, ab eis igitur, prout cujusq; ingenium aut voluntas ferebat, aut ad politicos sive rhetores deducebantur: aut imbuti prius mathematicis disciplinis ad dialecticos & ad physicos sese applicabant & verborum cura liberi ac soluti, ad res modò ipsas intelligendas ac pervidendas omnem indu-

striam

ſtriam ac diligentiam conferebant. Qui eloquentiam adamarant, in theatra, in forum, iis cura pro ſchola: qui cauſas diſerte agebant, qui ad populum verba faciebant, qui ſententiam de publicis negotiis dicebant, pro magiſtris erant; unū aliquem ex eis deligebant quem colerent, quem ſectarentur, cujus ad exemplum ſe conformarent, cujus conſuetudine & diſertiores fierent, & ſapientiores. Nos non unam ſed duas peregrinas lingvas diſcere cogimur, neq; peregrinas modò, ſed jampridē extinctas quodāmodo ac ſepultas. Nam ſi aliqua urbs, aut aliqua gens eſſet, in qua vulgò homines Græcè Latineve loquerentur: mitteremus eò pueros noſtros, ut, cùm à teneris unguiculis ſermonis uſum combibiſſent, grandiuſculi de rebus modò ipſis cogitarent. Nunc nobis diutius luctandum ac ſudandum eſt circa principia, & in ipſis, ut ita dicam carceribus, quam priſcis illis, ut à carceribus ad metam pervenirent. Nobis, antequam Latinè ac Græcè balbutire poſſimus, multa cura, multis vigiliis, multis magiſtris, opus eſt, & iis plerumq; magiſtris meliorum inopia, utendum, qui ad id, quod ſe docere profitentur, aliis ipſi magiſtris indigerent. Ita quam illi facultatem ac copiam ſine ullo labore, a matribus, & à nutricibus, & populo hauriebant: ejus nos ut umbram aliquam conſequamur, meliorem ætatis partem in eo conſumere cogimur, itaq; gravis illa conqueſtio, qua nobilis olim Poëta Lucanus uſus eſt in deploranda bellorum civilium calamitate,

Heu quantum terræ potuit pelagiq; parari,
Hoc quem civiles hauſerunt ſanguine dextræ;

ad noſtra quoq; ſtudia non inconcinnè accomodari poteſt. Sic enim & nos dicamus licet. Heu quantum rerum ac ſapientiæ parari potuit eo labore, qui neceſſariò nobis ad intelligentiam uſumq; linguarum capiendus fuit. Hæc una ratio tantum apud nonnullos potuit, ut publicè perſuadere conati ſint, inutile eſſe totū illud ſtudiū, quod in Græcis ac Latinis

tinis

tinis literis poneretur. Sua cuiq; lingua philosophandum, ut & illi fecissent. Non enim Democritum, Platonem, Aristotelem, aut Hebræorum, aut Ægyptiorum sermone in disputando aut in scribendo usos esse: sed eo, qui popularibus suis notus esset: neq; Demosthenem Persica aut Macedonica, sed Attica lingua habitum eloquentem: meram insaniam esse tantum operæ ac temporis perdere, ut eum sermonem intelligamus, eoq; utamur, quo uti homines multis ab hinc seculis desierunt. Ne Demosthenem quidē aut Ciceronem curâsse, illum quomodo Cecropis aut Thesei, hunc quomodo Evandri aut Romuli temporibus cives sui locuti essent, suæ quemq; non gentis modò, sed & ætatis sermone contentum esse oportere. Addebant id eò facilius factu esse hominibus Italis, quod præclara illa Græcorum Latinorumq; monumēta, jam pleraq; omnia in eam linguā, quâ vulgo utimur, conversa essent: ut illo peregrinatis quasi cortice aut putamine detracto nucleis vesci, & ut esse confracto succum ac medullam ipsam exsugere liceret. A qua opinione, quoniam ita dissentio, ut avocandis à Græcæ ac Latinæ linguæ studio, adolescentibus ipsa fundamenta disciplinarum convelli ac labefactari putem: neq; ullam pestem præsentiorem, aut ullum certius exitium omnibus ingenuis artibus adferri posse arbitrer, quàm si linguæ illæ, quæ quasi sacraria quædam earum sunt, negligantur: exponam hoc loco breviter causas judicii mei: efficiamq;, si potero, ut linguas quidem illas omni studio dignissimas esse, sed multa hoc tempore in earum tractatione peccari, liquidò intelligatis. Duæ præcipue mihi quidem causæ esse videntur, adolescentes, cur & Græcam & Latinam linguam amare, & in earum utraque præcipuum studium ponere debeamus. Una quod Græce & Latinè, Græce quidem & plures & præstantiores, sed tamen latinè quoq; sat multi, ejusmodi viri scripserunt, ut propter admirabilem quandam sapientiam, quæ illi tan-

to supra ceteros mortales floruerunt, ut aliarum gentium homines cum eis collati, idiotæ quidam & agrestes fuisse videantur, dignißimi sint, ad quos intelligendos omnis ab omnibus elegantioris ingenii hominibus opera conferatur. Nam si Platones, Xenophontes, Aristoteles, Theophrastos, addo huc etiam Plutarchos, Gallenos. sed quò plures nomino, eo plures occurrunt, digni qui nominentur, si tales etiam viros Italia extulisset, qui cogitationes suas perscripsissent eo sermone, quo vulgò Italia utitur, non eo qui proprius esset, ne sic quidem veteres illos sapientes patres ac duces negligendos dicerem: sed tamen æquiore animo ferrem, si quis Græco sermone accuratius discendo supersedere vellet. Nunc cum domi nata & vernacula omnia tantò jaceant infra illorum dignitatem, quantò imæ maximeq; depressæ convalles infra editissimorum, cœloq;, ut Poëtæ loquuntur, minantium montium cacumina: quis iste tam mollis ac delicatus: quis tam ab omni vera pulchritudine aversus est, qui laborem non maximum neq; fortasse tantum, quantus vulgò putatur, ad illos maximos viros intelligendos capiendum neget? Quod & ipsum de vetere Latina lingua dictum accipi volo. Nam ita me ille amet omnium præpotens Deus, auditores, ut ego vobis de meo sensu liberè atq; ingenue loquar. Si ex Latinis Scriptoribus neminem haberemus præter Ciceronem, Virgilium, Senecam, Livium, Plinium, Tacitum, & constat multos esse alios, qui in idem album referri queant: sed si eos solos haberemus, justa tamē mihi causa videretur, cur ad eos intelligendos lingvam Latinam avidè disceremus. Nunc accedit alia longè gravissima, quæ nos incendere utriusq; studio debeat. Nam cùm earum linguarum, quarum usus eruditis, cum vulgo communis est, unaquæq; & certis & angustis limitibus circumscripta teneatur, harum de quibus agimus usus toto propemodum terrarum orbe diffusus est. Italice loquentem soli Itali

tali intelligent, qui tantum Hispanicè loquatur, inter Germanos pro muto habebitur: Germanus inter Italos nutu ac manibus pro lingua uti cogetur, qui Gallico sermone peritissimè ac scientissimè utatur ubi è Gallia exierit, sæpe ultrò irridebitur, qui Græcè Latinèq; sciat, is, quocumq; terrarum venerit, non intelligetur tantùm, sed apud plerosq; admirationi erit. Atq; hæc causa vel maxima est, cur Græcè aut Latinè potius, quàm Italicè aut Gallicè scribere, quicunq; id egregiè præstare possunt, debeant. Nam qui scribunt, aut utilitatem publicam, aut gloriam suam sequuntur. Si utilitatem publicam, certè multò pluribus proderunt, si ea lingua scribant, quæ apud omnes gentes, quibus cum modò aliquid nobis usus aut commercii est, intelligatur. Gloriam quoq; suam longius, latiusq; diffundent, si ea scribant, quorum pulchritudo ab omnibus populis ac gentibus percipi queat. Ut igitur peregrinantibus optabile esset reperire genus aliquod nummorum, cujus eadem apud omnes æstimatio esset: multoq; libentius uterentur iis, quàm illis qui tertio aut quarto quoq; die, cum detrimento & cum molestia mutandi sunt, cum ibi tantùm utiles sint, ubi imperat is princeps, cujus in ditione cuduntur: ita nemo non videt, quantò commodius sit, uti ea lingua, quæ in omni gente ac natione reperit aliquos, & quidem non ex fæce vulgi, sed ex quaq; honoratissimos quosq;, à quibus sine interprete intelligatur quam iis, quæ simul atq; pedem ex hac aut illa provincia extulerit, alios atq; alios Interpretes requirunt. Quomodo ex hac florentissima & nobilissima urbe in omnes terrarum partes, quomodo ex omnibus terrarum partibus in hanc urbem legationes mitterentur, si aliam linguam, quam eam, cujus apud suos publicus usus est, nemo didicisset? Quomodo in illo augusto ac sacrosancto Cardinaliũ Collegio de gravissimis rebus, & quas sæpè iis solis notas esse expedit, qui sententiæ dicendæ jus habent, delibera-

retur

teiur, si, quot ex nationibus consessus ille constat, totidem interpretes adhibendi forent? Qua in re majorem Latinæ quàm Græcæ linguæ utilitatem esse fateor, intelligitur enim à pluribus. Itaq; ad usum latina potior est, ad doctrinæ copiam Græca. Argumenta, quibus nituntur, qui contrariam sententiam tuentur, infirma prorsus & imbecilla sunt. Ajunt veteres illos, qui tanta in admiratione sunt sua quemq; lingua philosophatos. Ego autem ita respondeo. Si illis quoq; temporibus lingua aliqua fuisset, communis omnium, qui ubicunq; essent eruditorum, ignota cæterũ, quales hoc tempore Græcam & Latinam esse constat, non est dubium, quin ea potius cogitationes suas explicaturi fuerint quàm ea, quæ vulgò quoq; communis esset. Nam ut Poëtæ, vulgus sibi invisum esse profitentur: ita ipsi quoq; ad mysteria Philosophiæ turbam admittendam non putabant: ideoq; obscurabant ea de industria, alii numeris, alii allegoriis, alii tenebroso quodam dicendi genere, ut ostenderent se sapientiæ tantùm Studiosis scribere: quæ causa fuit Aristoteli, cur libros quosdam suos & editos diceret. Ajunt Græcam Latinamq; linguam jampridem mortuas esse, Ego verò eas nunc demum non tantùm vivere & vigere contendo, sed, si in translatione perstandum est, firma valetudine uti, postquam esse in potestate plebis desierunt. Quamdiu enim populari imperio regebantur, id est, quamdiu penes populum erant, ut ait Horatius, arbitrium & jus & norma loquendi, assiduè agitabantur, fluctuabãt, nihil habebant certum, nihil stabile, unum seculum eodem vultu durare non poterant: nunc ex quo ad optimates, ut ita dicam, redactæ sunt, & certis à scriptoribus petuntur: certis regulis ac præceptionibus continentur, multis jam seculis fixæ atq; immutabiles permanent. Si in vulgi potestate mansissent, hodie Ciceronem non intelligeremus: quemadmodum ne Ciceronis quidem temporibus intelligebantur,

ea quæ regnante Romulo aut Numa scripta erant; immò verò ipsas 12. tabularum leges pauci, qui intelligerent, reperiebantur. Et videmus, quæ vulgari lingva abhinc quadringentos aut quingentos annos scripta sunt, hodie non intelligi.

Ut sylvæ foliis (ait Horatius) pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas:
Et juvenum ritu florent modò nata, vigentq;.

Illæ igitur linguæ quotidie moriuntur, quotidie nascuntur, quæ pendent ex libidine imperitæ multitudinis: quas autem ex populi servitute eruditorum usus vindicavit, illæ non vivunt tantùm, sed immortalitatem quodammodo & immutabilitatem adeptæ sunt. At quod temporis in linguis discendis consumitur, melius rebus ipsis cognoscendis impenderetur. Hoc argumentum ita demùm aliquid valeret, si ab aliis Scriptoribus verborum elegantia, ab aliis rerum cognitio peteretur. Nunc ita nobis à Deo consultum ac prospectum est, ut qui Græcè Latineq; politissimè scripserunt, iidem etiam sapientissimè scripserint: ut non ab aliis verba, ab aliis rerum cognitionem petere oporteat: sed utraq; ex iisdem fontibus eodem tempore haurire liceat. At omnia aut è Græco sermone in Latinum, aut etiam ex utroq; in eum, qui laniis quoq; & salsamentariis notus est, conversa sunt ita ut aut neutro illorum opus sit, aut certè altero tantum. Heu me miserum. Cur non hujus loci consuetudo fert, ut possim, quantum cuperem arbitratu meo dicere? Quomodo ego istos acciperem, qui interpretibus fidunt? Sed quando id facere temporis angustiæ prohibent, polliceor vobis, me, quæ dabitur dicendi occasio in hoc argumento versaturum esse & ostensurum, quàm necesse sit in crassissima rerum ignoratione perpetuo versari eos, qui præsidio interpretum freti Græcæ ac Latinæ linguæ studia negligunt: simulq; indicaturum, quibus in rebus à plerisq; in studiorum causa

causa peccetur: quæq; veræ causæ sint, cur ætas nostra tantoperè veteribus cedat. Vos Auditores, efficite, ne vobis prior illa causa, quam dixi torporis ac negligentiæ noceat. Afferte huc amorem doctrinæ: afferte diligentiam & attentionem: ego, ut quotidie vobis res attentione digna affatim suppetant, providebo. Idq; eò magis, quod in his Ethicorum libris tantū usq; à puero studii posui, ut nisi aliquid expectatione vestra dignum præstitero, recusare non debeam, quin hujus loci amplitudine parum dignus habear. Vos verò ornatißimi viri ignoscite, si quod à vobis tàm benignè auditus sim, ne gratias quidem vobis agendas putem. Nam sive oratio mea vobis molesta fuit, eò molestior erit, quò eam longius protraxero? sive quod magis cupio, quàm spero, jucunda; videor jam vobis gratiam aliqua ex parte retulisse.

In studiorum instauratione. De via ac ratione tradendarum disciplinarum.

ORATIO XVIII.

PLeriq; eorum, qui quotannis ex hoc loco verba faciunt, laudare literas & ingenuas artes, vosq; adolescentes optimi, ad eas toto pectore amandas, ac colendas exhortari atq; incitare consueverunt. Quorum ego neq; consilium reprehendo, neq; tamen omnia, in eo posita esse censeo. Nam, ut, si quis bonæ valetudinis commoda exponat, eaq; dicendo amplificet atq; exaggeret, & ad eam omni studio conservandam homines cohortetur: neq; tamen admoneat, quo genere victus, quibusq; exercitationibus, ea maximè comparari ac contineri debeat, non valde utilis videri poßit illius oratio, ita parum

prodest, aut laudare eas artes, quas certè nemo usq; eo perfrictæ frontis est, ut vituperare audeat, aut ad eas cohortari eos, quos illarum studiis deditos esse constat, nisi indicetur etiam via, qua quis ad illas facillime ac certissime pervenire posse videatur. Ego igitur, quando mihi à te Laurenti Blanchette, vir clarissime, munus hoc impositum est, non laudabo literas: satis eas homines eruditissimi, Collegæ mei, ex hoc ipso loco bis proximis annis ornatè, copioséq; laudarunt: ne multum quidem temporis ponam in his nobilissimis adolescentibus ad eas cohortandis, & ipsi per se satis eas amant, neq; oratione mea melius incitari possunt, quàm si te Blanchette intueantur, de te cogitent, in te oculos, animumq; defigant, cui literarum tractatio senilem in isto ætatis flore non modò gravitatem ac prudentiam, sed dignitatem quoq; atq; auctoritatem comparavit.

Quænam igitur Orationis meæ futura materia est? quibus de rebus dicens hanc ornatissimorum virorum, atq; hanc honestissimorum juvenum coronam, quam ex ore meo pendentem video demulcere & delinire conabor? exponam breviter ac perspicuè à carceribus, ut dicitur ad calcem ei, qui semel imbiberit in literis, & in bonarum artium scientia excellere, quam studiorum viam ac rationem tenendam putem; Quod, dum facio, quidam ex vobis decursum jam à se, & confectum curriculum agnoscent, alii, quod iter ad veram gloriam ferat, me monstrante cognoscent. Attentè, ut me audiatis, ne orandos quidem esse vos puto. Frustra id postulem, nisi attentionem mihi res ipsa, de qua dicere ingredior, conciliaverit. Principio igitur positum sit Græca, Latinæq; linguæ cognitionem instrumentum esse ad parandam doctrinæ copiam, hoc quidem tempore planè necessarium.

Id, qui negant, aut quid verum sit, non vident, aut contendenti studio in oppugnando, eo quod verum est, ostentare ingenii acumen volunt. Quare pueris, quem informare ac

descri-

describere ordiemur honesto loco natus, modicis opibus instructus, ea corporis firmitate, ut studiorum laborem perferre poßit, ingenio neq; agresti & hispido, nec molli, & effœminato, sed eleganti, & ad honestatem propenso praeditus, sextum aetatis ingressus annum Graecarum latinarumque litterarum formas, nomina, potestatem, per ludum jocumq; condiscat. & ut id libentius faciat, non metu, a verberibus, sed praemiolis, quibus aetas illa capi solet, identidem excitetur. Ubi annum in eo posuerit, ut Graecè & Latinè satis facile atq; expeditè legat, jam septimo primis illis, maximeq; Grammaticorum utriusq; linguae praeceptis imbuatur, nomina & verba flectere, ac variare, & inter se sine vitio conjungere ac copulare discat. Huic uni rei annum septimum tribui velim. Octavo incipiat jam aliquid audire, aliquid legere, idq; ejusmodi, ut & ad formādos mores nonnihil conferat, & voluptatem potius adferat, quàm magnam ullam animi contentionem requirat. In hoc genere apud Graecos excellunt Æsopi fabulae, & Phocylidis carmina, Latini talium Scriptorum inopia laborant, nisi quis easdem illas fabulas ab optimo, & eruditißimo viro Gabriele Faerno latinis versibus elegantißimè expressas, illi aetati proponendas putet, & addendum, si quod exiguum poëma puris verbis vitae praecepta continens reperiatur. Biennium consequens, id est, nonum ac decimum annum, ita libentissimè posuerim, ut puer matutinis quidem horis libros Xenophontis de institutione Cyri, quibus nihil purius ac suavius reperiri potest, pomeridianis autem Caesaris potissimum commentarios legat, qui mihi unus ex omnibus latinis ad illam nitidissimam Xenophontis simplicitatem proximè videtur accedere. Undecimus annus comœdiis detur, ita tamen, ut ex Terentio, Plautoque, & multo magis ex Aristophane, quidquid inquinare pueriles animos potest, aut resecetur, aut omittatur. Quod idem de omni scriptorum gene-

re semel à me dictum accipi volo. Duodecimo Theocriti, Moschi, Bionis, Idyllia cum Virgilii Bucolicis, Hesiodus cum Georgicis, cum Æneide utrumq; Homeri poëma copuletur. Neq; hos libros totos à praeceptoribus exponi arbitror debere. Cum tantum cujusq; à praeceptore audierit, ut sine cortice, quod ajunt, nare possit: quod reliquum est, suo ipse privato studio persequatur. Huic rei bienniũ suffecturũ puto. Illud interea ad magistri curam, & sollicitudinem pertinet, ut puer loquendo quidem, quotidie, scribendo autem alternis saltem diebus exerceatur. In ipso pubertatis ingressu primum exercebo eum in eis, quae Graeci vocant progymnasmata, id est, praeludia quasi quaedã & praecursiones ad eloquentiam, de quibus extat aureolus libellus Theonis Sophistae, quod, si quid ego auctoritate possem, quotannis exponeretur in scholis, & ad praecepta, quae illic traduntur, juvenes perpetuo exercerentur. Sed & hoc genus exercitationis, & omnis propemodum recta & antiqua instituendae juventutis ratio non tantum intermissa jampridem, sed oblivione obruta ac sepulta est, quae, si revocaretur, paucis annis existerent homines, verè copiosi & eloquentes: isti autem clamatores, qui nomen eloquentum gesticulatione pantomimica, & volubilitate linguae, & impudentia, sibi pepererũt, ita jacerent, ut eos audire nemo posset. Ita igitur exercitatus adolescens totũ se Ciceroni dedat, ingurgitetq; se in illum uberrimum, & abundantissimum eloquentiae fontem, retinens perpetuo illam, quam à principio instituimus consuetudinem, ut Graeca cum Latinis, similia cum similibus conferat. Ciceronis Epistolas cùm leget, evolvat eodem studio Platonis, Isocratis, Demosthenis aliorumq; Graecorum Epistolas, quae in duo volumina congestae reperiuntur. Ad libros de Rhetorica scriptos adjungat Aristotelis libros ejusdem argumenti, quaeq; eadem de re Dionysius Halicarnasseus, Demetrius Alexandrinus, Hermogenes, Longinus, aliiq;

Græci literis prodiderunt. Ciceronis Orationes, cum Demosthenis, Æschynis, Lysiæ, aliorumque veterum orationibus comparet: Dialogos de philosophia cum dialogis Xenophontis, & quibusdam Platonis, interea oblectamentum sibi ex alio genere Poëtarum petat. Pindarum cum Horatio, Euripidem, Sophoclem, Æschylum cum Seneca, Appollonium, cum Valerio Flacco; epigrammata Græca, cum Catullo, & Martiale committat. Idem faciat in historicis, Herodotum, Thucydidem, Xenophontem, Polybium, cum Livio, Sallustio, Tacito conferens. Et quoniam neq; historia, nisi cognito orbis terrarum situ, neq; hic sine aliqua Mathematicarum artium cognitione percipi potest: his quoq; utriusq; temporis aliquid impertiat, Cùm ad plenam, ut juris auctores loquuntur, pubertatem, id est, ad annos octodecim pervenerit, graviora meditetur: ac primùm quidem Analytices & Dialectices præcepta non ex Barbarorum Lacunis, sed ex Aristotele ipso, & Græcis Aristotelis interpretibus hauriat, in eisq; verè ac seriò biennium exerceatur. Hoc modo præcultus ac præparatus adolescens, si totam ætatem exigere in otio literario volet, abunde habet, quod agat: nunquam deerit, quo pascat animum, etiam si ei ad multa secula vivendi spatium prorogetur. Sin aut ad medicinam, aut ad juris scientiam, aut ad Theologiam applicare ingenium cogitat, Medicus quidem futurus in Physicis, Jurisconsultus, in Ethicis ac Politicis, Theologus, in utrisq; sese prius diligenter exerceat, hic tertius Hebraicas præterea literas discat: tùm eorum quisq; ad ea, quæ dixi, studia accedat. Quocunq; enim se natura suæ ductum secutus contulerit, dubitandum non est, quin ut longißimè, antequam annorum illum numerum expleat, quem Lycurgus adamâsse dicitur, quiq; solus post senarium intra centum perfectus est, talis in suo genere futurus sit, qualem in suo fuisse Roscium Cicero prædicat, qualem apud inferos esse Tiresiam

ait Homerius Ulysses, quem solũ sapere dicit, cæteros umbrarum in morem vagari. Exposui vobis adolescentes, iter non ad inanem scientiæ opinionem, sed ad veram & solidã eruditionẽ, arduum illud quidem, & difficile, sed cogitate, nullo modo fieri posse, ut ad excelsa & sublimia per plana veniatur: & alioqui, credite hoc mihi, summum in studiis laborem summa voluptate condiri. Quod si quis ea, quæ dixi præstare omnia non potest, præstet certè quisq;, quod potest. Cum alia multa, quæ sæpè ex hoc loco audistis, ad amandas literas incitare vos debent, tum mirifica planè ac singularis erga eas Gregorii XIII. optimi ac maximi Pontificis voluntas. Qui non tantum pulcherrimos fontes aperuit, quibus urbem prius aquæ penuria laborantem multo, & ornatiorem, & salubriorem, & commodiorem reddidit, sed alios longè pulchriores, & utiliores fontes disciplinarum reclusit. Quid enim aliud sunt tot illa Neophytorum, Græcorum, Germanorum, Britannorum, aliarumq; gentium, ac nationum Collegia, quàm totidem aperti & expositi omnibus religionis, & bonarum artium fontes ab inexhausto Pontificiæ liberalitatis fonte manantes? Quid scholæ nostræ quæ quotidie tot eruditissimorũ hominum vocibus personant, quibus ipse majora, quàm quisq; ante eum Pontifex præmia statuit, quid aliud quàm incredibilem ipsius erga bonas artes amorem, voluntatemq; declarant? Quid tanta multitudo hominum doctrina, quàm opibus instructiorum, quibus ipse subsidia vitæ largè, prolixeq; suppeditat? Ut non verius Bononia studiorum mater, quàm is civis, quo ipsa maximè gloriatur, studiorum pater vocari queat. At tu Laurenti Blanchette, vir clarissime, quando nos ipse in fide, ac patrocinio tuo esse voluit, quantum apud eum potes, quod te plurimum posse scimus, tantum confer ad paternam ipsius erga nos voluntatem magis, magisq; in dies confirmandam.

Multa

Multa jam ipsius benignitate consecuti sumus: ego quidem plura & majora, quàm ut ea me unquam promeriturum esse, confidam: sed alia quædam sunt, nec iniqua, nec inusitata, quæ, ut alibi conceduntur, si hic quoq; concederentur; mirabiliter, & Professorum, & Studiosorum adolescentium animi ad omnia egregia accenderentur. Ea tibi, cùm voles, exposituri sumus, & per te aliquid nos effecturos esse confidimus. Suscipe cogitationem te dignam: para tibi immortalitatem apud omnes literarum amantes, & gratiam, & gloriam: perfice, ut eæ artes, quæ in te tantum ornamentorum contulerunt, ipsæ vicissim ornamentorum aliquid tibi se debere fateantur.

Ad Illustrissimos & Reverendissimos S. R. E. Cardinales, ipso die Paschæ, cum subrogandi Pontificis causa conclave ingressuri essent.

ORATIO XIX.

HABITA ROMÆ ANNO M. D. XXCV.

Agnum vobis hoc tempore negotium impositum est, Patres Amplissimi, & tantopere ad salutem & tranquillitatem universæ Christianæ Reip. pertinens, & haud scio, an ullum sit eorum omniũ, quorum pro summa dignitate, quàm in Ecclesia obtinetis, vestra procuratio est, quod singulari quadã & extraordinaria præpotentis DEI *ope magis indigere videatur. Declarandum enim vobis ac decernendum quodammodo est, quis Ecclesiæ in terris summo cum imperio præesse ac*

præsi-

præsidere, quis in puppi sedens, clavum tenere, & periculosissimæ navigationis cursum regere ac moderari, quis pastores ipsos pascere debeat, ut supra vulgarem hominum conditionem elati, responsa pro oraculis, nutus pro ratione, jussa pro legibus futura sint, Quanquam igitur ea sapientia estis, vix ut quicquam vobis subjici possit, quod non ipsi animo prius conceptum meditatumq; teneatis: non iniquo tamen animo ferre debetis, vos, ex veteri consuetudine, quid in eligendo Pontifice vobis sequendum sit, etiam ab infimis hominibus admoneri. Nam & nemo ita sapiens est, quin audiendo sapientior fiat: & ea est Dei dignitas, ut sæpe rudibus & imperitis ea d cenda suggerat, quæ audita etiam sapientibus prosint. Dicturus igitur tanta de re, obtestor vos, per eum in cujus nomine huc convenistis, ut mihi exigui temporis attentionem ne denegetis. Atq; ut hinc potissimùm ordiar; ut arduum ac difficile Episcopi munus est, ita ardua quædam in Episcopo & inventu difficilia requiruntur. Oportet, ait S. Paulus, Episcopum talem esse, ut in eo nullus pateat reprehensioni locus. Quod si in aliis Episcopis requiritur, quantò magis in eo, qui, quãto Episcopi sacerdotibus, tantò ipse cæteris Episcopis antecellit? Quando autem quisquam reperietur dignus, qui in illum honoris ac dignitatis gradum evehatur, si omnes, in quibus aliquid culpari poterit, repudientur? Sed hoc non ita rigidè ac perfractè accipiendum, etiam vetusti Patres monent. Nostra enim omnium, qui vivimus, ex bono maloq; permista natura est: & aut Angeli essemus, si nulla nos improbitatis macula contaminaret: aut & Deo & hominibus intolerabiles, si nullo vitiorum nostrorum sordes admista bonitas temperaret. Non igitur quærendus, qui simpliciter omni virtutis genere excellat, nullo, ne levissimo quidem vitio aspersus: quem ab omni nota ac reprehensione integritas vitæ nullus unquam violata maculis vindicet: nunquam enim res ad exi-

tum

tum perduceretur: sed qui & præcipuis virtutibus inter æquales emineat, & vitiis ut non omnibus, at iis certe careat, quæ in privatis hominibus singulas familias, in principibus maxima plerumque imperia evertunt. Apud Xenophontem barbarus quidam adolescens cùm equum eximiæ bonitatis quem habebat, libenter se alicui spectatæ virtutis viro, donaturum esse dixisset, idque apud Cyrum professus esset: Ego verò, ait Cyrus, ostendam tibi, quomodo etiam si clausis oculis jeceris, aberrare à tali viro non possis. Simulque eum glebam humo sublatam in confertißimum agmen amicorum, quos assiduè circum se habebat, jacere jussit: & quemcunque, inquit, ex eis contigeris, illi equum tuum dono dato, neque metus ullus sit, ne aberraveris, omnium eadem est virtus, eadem temperantia, eadem multis spectata documentis fortitudo. Si de vobis, PATRES AMPLISSIMI, idem dici posset, ut è vestro nobilißimo honoratißimoque consessu, nec ætate, nec usu atque experientia rerũ, nec autoritate alius aliis magis idoneus esset, ad hujus muneris gravitatem sustinendam, non magna deliberatione opus foret: neque ullam in partem, quis ei ex vobis præficeretur, admodum interesset. Sin verius est, ut in stellis alia aliam nitore & claritate vincit, sic è vobis alium alio esse iis bonis & ornamentis, quæ Pontifici conveniunt, instructiorem ac superiorem: & orandus summis precibus Deus, ut judicia vestra dirigat, & vobis intendenda omni studio mentis acies, ut ex omni numero vestro eum potißimè, qui aptißimus & publice utilissimus futurus videtur, deligatis. Ignoscite, quæso, si quid paulò liberius dixero. Non enim ea nunc res agitur, ut auribus serviendum sit. Dicenda quæ urgent, quæ tempus, quæ rei magnitudo postulat. Omnis cognatio cogitationis, amicitiæ, utilitatis privatæ, ab hac deliberatione procul abesse debet, ne si quis ita eligitur, & ipse, dum erigitur, corruat, & alios secum in idem exitium præcipites trahat. Si navi-

navigaturi de gubernatore navis eligendo consultarent, nemo reperiretur usq; eò improvidus, ut eum, qui sibi aut amicissimus, aut sanguine conjunctissimus: ac non eum potius qui intelligentissimus, exercitatissimus esset, ei muneri præfici vellet: & desiperet, si quis in communi naufragio quæsticulum aliquem suum sibi salvum ac proprium fore putaret. Una navis qua omnes vehimur, Ecclesia est; quæ quantis hoc tempore procellis ac tempestatibus agitetur, nemo non videt. Et erit quisquam ita non imprudens modò, sed inhumanus ac impius, qui in tantũ periculũ, publicæ saluti ac tranquillitati quidquam anteferendum putet? Exulent à vestris omniũ animis talia omnia, PATRES AMPLISSIMI: & aliis omnibus circumcisis atq; amputatis, ea tantũ in futuro Pontifice, quæ bono Pontifici necessaria sunt, requirantur.

Videntur autem quinq; præcipua esse, quæ in eo spectari oporteat: Sanctitas morum, Prudentia, Doctrina, Caritas, quæ, ut verissimè dixit Apostolus, perfectionis vinculum est, & Auctoritas, de quibus singulis ubi quam brevissime fieri poterit, dixero, finem dicendi faciam.

Primùm igitur requiritur Sanctitas morum; nam quo ore audebit aliena vitia reprehendere, qui ipse propriis madeat? Quare si quem avarum, si ambitiosum, si crudelem ac sanguinarium, si libidini ac voluptati mancipatum, vixisse constaret; ejus ne habendæ quidem ratio in his sacrosanctis comitiis esset. Avarus civitates exhauriret, nova quotidie populis onera imponeret, sacra ac profana omnia venalia haberet, omnem turpitudinem congregandæ ac coacervendæ pecuniæ caussa susciperet, nihil amplum aut magnificum agitaret animo, non de gloria Dei, aut utilitate publica, sed de arcis & saccis suis implendis perpetuo cogitaret. Non est, PATRES AMPLISSIMI, non est ejusdem ingenii, pecuniæ servire, & hominibus imperare. Duos impuros homines Stratoclem & Dromoclidem ajunt olim tracta-

tractationem Reipub. messem auream vocare solitos. Non est credibile quenquam ex vobis ita animatum esse: sed tamen procul absit à gubernaculis Ecclesiæ, si quis Pontificatum messem sibi ac suis fore auream putat. Ambitiosus omnia perturbaret, nihil usquam quietum esse pateretur, bellis orbem terrarum concuteret: dum suorum titulos, ditionem, dignitatem augeret, Sedis Apostolicæ dignitatem in quodlibet discrimen adduceret. Quid crudelem & recenti semper cruore gaudentem, ultionis cupidum, ignoscendi nescium, cui pro virtute ira sit, pro consilio furor, pro ratione impetus: quomodo blandissimo illi ac lenissimo Patris nomini responsurũ esse censetis? Quid si quis se voluptatibus vinciendum ac constringendum dedit, earumq; turpissimo famulatu nexus & irretitus, in earum cœno, tanquam sus perpetuò volutatur, quid ab eo boni sperari, aut quid mali potius non metui potest? Liberè, vobis audientibus, de vitiis loquor. Nusquam enim tutius est accusare vitia, quam cùm ex eis qui audiunt nemo est, qui ea quæ dicuntur, suspicari possit ad se pertinere. Si quis igitur est, quales plerosq; omnes ex vestro amplissimo splendidissimoq; Collegio esse compertum est: sed tamen fieri nullo modo potest, ut non, & è vobis aliqui excellant: qui tota vita nullam significationem avaritiæ dederit, qui sive in magnis opibus natus, sive è tenuibus ac medicis ad ampliores copiosioresq; perductus, omnem pecuniæ fructum in sublevandis egentibus positum duxerit: qui arcam suam nunquam turpiter afferentibus, honeste petentibus semper apertam habuerit: qui ad gloriam suam nihil, ad Dei gloriam omnia perpetuò retulerit: qui ex fuga atq; abstinentia voluptatum maximam sibi voluptatem captaverit: qui veram animi magnitudinem in ignoscendis, non in ulciscendis injuriis consistere judicaverit: ejus demum mores aptissimi sunt ad personam illius, qui & harum & omnium

omnium virtutum exemplar perfectissimum fuit, in terris sustinendam,

Secundo loco dixi requiri prudentiam, quam verè Aristoteles ait esse propriam virtutem imperantium. Eam æterna illa veritas Christus Dominus Deus noster cùm morum integritate ac sinceritate conjunxit, his verbis: Estote simplices sicut columbæ, & prudentes sicut serpentes. Sed videndum est, ut, quid prudentia sit, rectè intelligamus: neq; ita eam accipiamus, ut vulgus solet. Vulgus enim eum prudentem vocat, qui multa simulare ac dissimulare novit, multa mentiri; eos quibuscum agit, commodi sui caussa, fallere ac circumvenire: & quod sibi proposuit, multas vias reperire, quibus id quoquo modo adipiscatur. Illa vero prudentia non est, sed calliditas, versutia, malitia; aut, si prudentia est, carnis prudentia est: quam se perditurum minatur Deus: quam mortem esse Paulus affirmat. Vera prudentia est, & cognoscere quid petendum fugiendumq; sit: & quibus viis tum ipse eò pervenire, tum alios eodem perducere commodissimè possit: nihil temerè atq; inconsiderate agere, sed unaquaq; in re, quid rerum, personarum, locorum, temporum varietas postulet, dijudicare. Miserum qui alium fallit, si se idcirco eo, quem fallit, prudentiorem putat. Fallit ipse se, & induit multo pernitiosiorem in laqueum, quàm quo implicare alium parat. Quantò prudentior, qui neminem fallit, Deo enim similior est, qui neq; fallere, neq; falli potest,

Dixi præterea in Pontifice requiri caritatem: quam Apostolus & martyrio & fidei montes transferenti anteponit. Sine qua nihil Deo acceptum est: Deus enim ipse caritas est. Pontifex autem, cum communis pater & sit & vocetur, hoc ipso nomine admoneri debet, paterna se caritate erga omne hominum genus esse oportere.

Addidi doctrinam & eruditionem: quam qui Pontifici necess-

eis necessariam non putat, magno in errore versantur. Jubetur Aaron in veteri lege gestare, supra pectus suum doctrinam & veritatem: jubetur nunquam in sanctuarium ingredi sine sonitu: quo significatur, voluntatem Dei ab eo debere populis prædicari: Labia Sacerdotis, ait Malachias, custodiunt scientiam. Paulus ad Timotheum, Episcopum esse oportere, ait, aptum ad alios docendos. Hæc, ajunt quidam, Pontifex etiam indoctus per alios obire poterit, etiam bonum lyricen esse, qui per alium canat: & bonum medicum, qui ægrotos per alium curet. Sed satis sit.

Breviter etiam de auctoritate dicendum, quam ultimo loco posui: quæq; de iis, de quibus ante dictum est, efflorescit. Autoritatem autem voco potentiam, apud principes & apud populos, firma & diuturna virtutis & doctrinæ opinione quæsitam. Ea Pontifici hoc præcipuè tempore necessaria est, propter eas gentes, quæ à fide & obedientia S. Romanæ Ecclesiæ desciverunt, quæ revocari ad sanitatem vix poterunt, nisi ejus, qui præerit auctoritate moveantur.

Agite igitur, PATRES AMPLISSIMI, proponite vobis ante oculos communem nostrum omnium parentem Ecclesiam, ex vestro nutu pendentem, & quid à vobis statuatur, summa cum cura ac solicitudine expectantem, Illa vos Christo genuit, illa educavit, illa ad summi proximum honoris gradum provexit: nulla vobis major cognatio, quam cum Ecclesia: omnes omnium caritates una illa complexa est: quæ nunc dilacerata, distracta, divulsa, obsecrat vos, ut aliarum omnium rerum obliti, de sua tantum tranquillitate, qua vestra quoq; continetur, cogitetis. DEUS omnium bonorum auctor eam vobis omnibus mentem atq; animum inspiret, ut non cæco & temerario, & invitos etiam, ut interdum fit, ac quid agatur nescios, rapiente paucorum motu, sed certo maturoq; judicio, ejusmodi Pontificem concordibus suffragiis, quàm primum deligatis, qui dispersa colligat, lapsa eri-

gat,

gat, depravata corrigat, infirma corroboret, turbulenta componat, efficiatq; ut neq; PII V. admirabilem illam sanctimoniam vitæ & excelsitatem animi, aut GREGORII XIII. inexplebile propagandæ religionis studium, & effusam atq; incredibilem & omnibus seculis deprædicandam in omnes gentes caritatem ac beneficentiam desideremus.

In funere Hippolyti Cardinalis Estensis III. Non. Decemb. Anno M. D. LXXII.

ORATIO XX.

Uod acerbissimum maximeq; luctuosum spectaculum nobis omnibus objici poterat, Patres amplissimi, vosq; cæteri viri ornatissimi, id summi, ac præpotentis Dei voluntate, & inevitabili humanæ conditionis necessitate, nobis hodie in hoc templo constitutum videmus. Jacentem enim eum intuemur, qui nos omnes jacentes erigere: exanimem, qui exanimatis aliquo casu nobis animum addere solebat: vita carentem, qui nobis aliisq; quàm plurimis vitæ subsidia benignissime, ac liberalissime subministrabat. Meritò igitur lacrymis omnium oculi madent, meritò undiq; omnia suspiriis, gemitibus, lamentationibusq; circumsonant, meritò non homines modò, sed ipsi hujus ædis sacræ parietes omnia mœroris, ac tristitiæ insignia ostentant. Sed quoniam neq; conquestionibus nostris quidquam proficere jam possumus, & divinæ providentiæ decreta æquo animo ferre debemus: repetamus aliunde aliquam hujus ægritudinis, ac miseriæ levationem, & Hippolyti Estensis, communis nostrum omnium parentis, ac patroni virtutibus, ac laudibus grata commemoratio

moratione renovandū, dolorem ex ipsius morte conceptum, si possumus leniamus. Misera quidem hæc ipsa, & acerba consolatio est: quanto enim magis ejus, quod amissum est, excellentia perspicitur, tantò plus doloris ex illius amissione percipitur: sed neq; animus ulla in cognitione conquiescere hoc tempore facilius potest: & rerum ab eo præclarè gestarum recordatio hoc saltem nobis solatium adferet, quod magis nos confirmabit in ea spe, quam meritò omnes concepimus, ut eum non tam nobis ablatum, quàm ad te, Deus optime, maxime, ad meliorem vitam vocatum esse credamus. Atq; utinam doloris magnitudo disertos ac copiosos faceret, non dubitanter me, patrone optime, ac clementissime, dignam plurimis, ac maximis tuis erga me beneficiis orationem habiturum esse profiterer, nunc mihi misero omnia præter egregium celebrandi, ac prædicandi tui studium desunt: ægritudine obstupefactus est animus, oculi lacrymando defessi: vox ipsa pectore, ac faucibus interclusis exitum reperire vix potest: si quid in me ingenii fuerat, si quam modicam dicendi facultatem exercitatio attulerat, quæ tibi majora veris pro amore erga me tuo videbantur, ea, moriente te, omnia conciderunt. Connitar tamen quantum potero, & omnem difficultatem pietate superare conabor, sive enim aliquid effecero, gratus erga te, quoquo modo potui, fuisse dicar: sive etiam in medio cursu defecero, hoc ipsum mihi gloriæ ducam, quod de tuis laudibus dicere cupientem obruerit atq; oppresserit dolor.

Nunc quæso obtestorq; vos, quicunq; adestis, ut ad breve tempus intermittatis gemitus vestros, mihiq; ex innumerabili copia eorum, quæ de illo dici possunt, pauca libanti abductos tantisper, & avocatos ab atrocitate tanti vulneris animos adhibeatis.

Primum igitur, si splendorem, & claritatem generis ad commendationem pertinere volumus, quod ita ferè na-

tura comparatum est, ut quæ in familia multi præclari, virtuteq; & rerum gestarum gloria insignes viri floruerũt, ex eadem qui sunt, eorum vestigia cupidè persequantur: quæ tota Italia gens Estensium principum familiæ, vel illustriũ virorum multitudine, vel traditi à majoribus imperii magnitudine, & antiquitate anteponi potest? Sed in hac parte non immorabor, nam plura dicere, & in re tam nota supervacaneum est, & temporũ angustiæ prohibent, & qui suis ac propriis laudibus abundat, ei ornando aliena conquirere, alienum atq; absurdum videtur. Quamlibet obscura, & abjecta familia natus fuisset Hippolytus, eam ipse illustrare, & ad summum dignitatis culmen extollere potuisset: illustrissima autem, & splendidissima natus cum esset; ita se gessit, ut non minus ipse lucis ac dignitatis majoribus suis attulisse, quàm ab eis accepisse videatur. Cum autem in eo, jam tum puerulo, mirifica quædam, & ad omnem virtutem, & præcipuè ad prudentiam indoles emineret, ita eum Pater optimus, ac sapientissimus Princeps diligebat, ut nulla de re majoris momenti, nisi adhibito filiolo, deliberaret. Eo præsente legatos ad se missos audiebat: eo præsente legationes decernebat: interesse eum volebat, quoties de bello, de pace, aliisq; maximi momenti negotiis consilia caperentur. In illa igitur sapientiæ schola, atq; officina educatus brevi tempore tantam sibi cognitionem atq; intelligentiam eorum, quæ ad populos rectè gubernandos pertinent, comparavit, ut adhuc adolescens, exercitatissimos senes consilii maturitate superaret. Itaq; cum in Galliam confirmata jam ætate profectus esset, apud Franciscum Regem non solum nomine, sed omnibus regiis virtutibus omnium nostra memoria regum facile primum, non tam propter generis nobilitatem, aut propter affinitatem, quàm propter singularem quandam tractandarum rerum scientiam tantum auctoritatis consecutus est, ut in illo amplissimo, & opulentissimo regno, secun-

secundùm Regem de Hippolyti potissimùm Estensis consilio & sententia omnia gererentur. Neq; verò minus apud Henricum II. valuit, qui ministros omnes per universam Italiam suos, sive legatos, sive exercituum præfectos, uno verbo cujuscunq; generis essent, ex ejusdem nutu, ac voluntate pendere, neq; quidquam, nisi eo consulto, quod quidem alicujus momenti esset, administrare voluit.

Illam verò nobilissimam, totiq; Christianæ Reipublicæ salutarem legationem, qua in Gallia difficillimis, ac periculosissimis temporibus functus est, quomodo, aut silentio prætermittere, aut de ea pro dignitate verba facere potero? Grassabatur per totam Galliam infinita quædam facinorosorum hominum colluvies, qui capta occcasione propter teneram Caroli Regis ætatem impunè sibi omnia licere arbitrati, capitales, ac nefarias de religione opiniones publicè in vulgus disseminabant. Jamq; res eo progressa erat, ut non infimæ tantum plebis animos suis illis venenis imbuissent: sed & ex ipsis principibus non paucos eadem errorum fœditate contaminassent. Exponebantur propalam, & omnium manibus terebantur Lutheri, Calvini, & aliorum impiorum hominum scripta. Hieronymi verò, & Augustini, & Gregorii, & Ambrosii saluberrimæ lucubrationes ab omnibus propemodum, & officinis, & Bibliothecis exulabant; in ipsa aula, ac comitatu regio quotidie habebantur hæreticorum frequentissimæ conciones: omnia execrandis illorum cantionibus perstrepebant: Detestandis in Deum, & in Divos illarum pestium vocibus Catholicorum aures assiduè verberabantur. In tam perturbato, ac periculoso rerum omnium statu, Pius IV. Pontifex Maximus divinè, ut credibile est, instinctu nihil satius esse iudicavit, quàm ut Hippolytus Cardinalis Ferrariensis, primo quoq; tempore legatus in Galliam mitteretur. Suscepit onus legationis Princeps maximo animo præditus: neq; deterritus est, a ut

imbecillitate valetudinis,aut longitudine itineris,aut anni tempore, erat enim ardentißima æstas, qua tempestate, etiam qui firmißimi sunt, neq; Romam venire, neq; Roma exire tutum putant, aut periculis, quæ sibi noctesq; diesq; & aperta vi, & ex insidiis ab hæreticis imminere intelligebat. In ea legatione alios ex hæreticis auctoritate deterruit, alios ostensa aliqua spe commodorum, eò unde abierant, reduxit, multa dißimulavit, multa pertulit, multa palam, & directo, multa latenter, & artificiosè molitus est, quæ ad illius regni salutem pertinebant: neq; prius destitit, quàm pulsis ex aula hæreticis, revocatis autem iis, quorum & erga Deum, & erga Regem fides constiterat, bellum deniq; apertum hæreticis indiceretur. Itaq; ut in seminibus arborum caussa est, ita omnium, quæ postea in Gallia pro religione fortiter, ac feliciter gesta sunt, illa legatio caput, ac principium fuit. Illud autem admirabile est, quod cum alii gravißimi, & prudentißimi homines, toto, quod ajunt cœlo in illius negotii tractandi ratione ab eo dissentirent, ipse adversus aliorum omnium sententiam suo unius consilio usus, ipso rerum exitu docuit, multò se quàm illos plura vidisse, multoq; prudentius cogitasse. Vellicabatur interea invidorum sermonibus, ac rumusculis, qui modò patientiam illius, ac lenitudinem reprehendebant, modò etiam quædam ab eo, optimo animo, & sapientißimo consilio facta, in deteriorem partem interpretabantur. Quos ille despiciens, & operi proposito constanter instans, eorum maledicentiam ipso rerum exitu ita refutavit, ut verissimè de eo dici illa poßint,

Unus homo nobis cunctando restituit rem,
Non ponebat enim rumores ante salutem,
Erga magisq; magisq; viri, nunc gloria claret.

Sed in hac temporis angustia, multa breviter attingenda sunt; quæ singula integros libros desiderarent. Atq; hæc

quidem,

quidem, quæ hactenus dixi, ad declarandam ipsius prudentiam pertinent. Quid? cæteræ virtutes, quales in eo, & quam singulares fuerunt? Quis unquam illo in tota ratione vivendi splendidior, ac magnificentior fuit? Quæ in Gallia, quæ in Italia, & quàm sumptuosa ædificia extruxit? Quàm multa ingeniosè, & solerter excogitata ab antiquis, sed postea per posterorum ignaviam, oblivione obruta quasiq; sepulta revocavit? quam multos egregios artifices, ad nova excogitanda propositis præmiis excitavit? quis unquam princeps, quis principis alicujus legatus, quis deniq; magnus, clarusq; vir apud eum diversatus est, quin sibi à splendido Cardinali, seu à præpotenti aliquo rege exceptus videretur? & interea in pauperes, & egentes homines quàm lieberalis, ac munificus fuerit, scitis ipsi cives Tiburtes, qui, ut illa perpetua, & quotidiana taceantur, meministis eum quotannis, cum morbi, ut fit, æstate in vulgus grassarentur, quotidie mittere solitum, qui omnes ægrotantium domos circumirent, neq; eorum, quæ aut ad valetudinem recuperandam, aut ad alendam interea familiam necessaria essent, quidquam eis deesse putarentur. Meminimus & ipsi, ut se hac quoq; in parte legatus in Gallia gesserit, cum quicquid pecuniæ ex legatione provenerat, nummum ex eo nullum attigit, sed totum in pauperes erogandum, distribuendumq; mandavit. Eruditos autem, & excultos literis homines, nemo unquam amavit ardentius, nemo plures domi habuit: nemo largius, aut prolixius fovit. Horum disputationibus epulas suas condiebat, in eis audiendis, quicquid à gravioribus curis dabatur otii, studiosissimè collocabat. Jam & in eos, & in omnes domesticos, ac familiares suos tanta erat facilitate, ac comitate, ut communis videretur omnium parens. Cum eis familiarissimè colloquebatur, urbanissimè jocabatur: peccantes paterna potius caritate, quàm herili potestate, atq; imperio corrigebat. Nullius au-

tem rei aq; facilè obliviscebatur, atq; injuriarum. Scimus quicunq; cum eo paulò familiarius viximus, multos, à quibus ipse pro summis beneficiis summas injurias retulerat; cum eos sine molestia, arbitratu suo posset ulcisci, novis postea beneficiis auctos ab eo, & cumulatos fuisse. Pietatis autem, & religionis in Deum, & plurima toto reliquo vitæ tempore, & certissima, & luculentissima testimonia morti proximus dedit.

Qui cum sibi ex hac vita migrandum esse sentiret, nihil territus, sacerdotem accersi jussit, cui peccata sua ita confessus, ut eorum verè se, atq; ex animo pœnitere, omnemq; spem sibi in divina bonitate, ac misericordia constitutam esse ostenderet, interjectis aliquot horis sacrosanctum Domini nostri Jesu Christi corpus religiosissimè accepit. Inde cum testamentum, nisi quantum certorum hominum invidia impedit, benevolentiæ, ac caritatis erga omnes suos plenissimum condidisset: posteaq; viribus magis, ac magis deficientibus, sacro oleo, adhibitis ex ritu Christiano precibus, inunctus esset, languida, & moribunda voce ex Davidicorum Psalmorum versibus, qui interea recitabantur, cùm plura non posset, extrema saltem quæq; verba pronuncians, cum incredibili eorum omnium, qui aderant dolore extremum DEO spiritum reddidit. O me infelicem, quanto mihi res secus cecidit, quàm à principio cogitaram? Brevis enim hæc virtutum ipsius commemoratio, quam mihi levationi fore speraveram, ea mihi pectus effodit, ea vulnus adegit altius, ea dolorem dolore cumulavit. Quid aliud agere possumus, quicunq; tali patrono orbati, ac destituti sumus, quàm ut lugeamus, ut modis omnibus testemur dolorem nostrum, ut quod vitæ reliquũ est, in mœrore ac lachrymis transigamus? Immò verò aliud, & possumus, & debemus. Quamvis enim qui tam piè tamq; Christianè, & vixerit, & diem suum obierit, eum cœlo jam receptum esse sperandum

est:

est: quia tamen rari admodum ita puri egrediuntur ex corporis vinculis, ut non eis pœnarum aliquid post mortem luendum supersit, earumq; tùm aliis piis actionibus, tùm præcipue fusis ex animo precibus, & tempus cõtrahi, & ardor mitigari potest; facere omnes omnia debemus, ut ei modis omnibus opitulemur. Agite igitur, quicunq; Hyppolytum Cardinalem Ferrariensem, & vivum amastis, & mortuum amatis, conjungite mecum preces vestras, & sublatis in cœlum manibus ac mentibus, liberationem ipsius ex loco purgandis post mortem animis destinato, si forte ibi adhuc detinetur, à Deo optimo maximo efflagitate. Nullius enim mortuo auxilium desit, cujus vivi nulli unquam auxilium defuit. CHRISTE JESU, humani generis conditor & assertor, qui nos alios pro aliis orare voluisti, qui tuorum preces, nunquam irritas fore pollicitus es, respice hanc multitudinem afflictam, ac dolore confectam, & per illa vulnera, quæ pro nobis pertulisti, per illum sanguinem, quem pro nobis in ara crucis effudisti, per illam mortem ignominiæ plenam, quam pro nobis sponte subiisti, tribue hoc nostris omnium concordibus votis, ut famulum tuum Hippolytum Cardinalem Ferrariensem à pœnis, si quibus adhuc obnoxius est, liberatum, eum in locum quàm primum perducas, ubi æternis tecum gaudiis perfruatur. Ite domum cives Tiburtes, nunciate liberis vestris, nunquam neq; ipsos, neq; ipsorum liberos cujusquam majoris, aut omni ex parte præstantioris Cardinalis exequias esse visuros.

In funere Joannis Episcopii Militiæ Melitensis Magni Magistri.

ORATIO XXI.

PRæclarè à vobis & ex dignitate vestri ordinis factum est, nobilissimi & fortissimi milites, quod optimo principi Johanni Episcopio, Magno sodalitatis vestræ Magistro, funus quibuscunque potuistis rebus ornatissimum, amplissimumque duxistis, quodque & pietatis in eum vestræ, & doloris, quem vobis mors ipsius objecit, plurimas maximeque luculentas significationes dedistis. Quanquam enim ille, & ea tum manu, tùm consilio gesserat, & ad honores virtute pervenerat, ut abundè ad gloriam vixisse videretur; & eo progressus erat ætatis, ut à vita tanquam ex arbore, non per vim evulsus, sed suo tempore ipsa maturitate collapsus esse videatur: quorum tamen vita, quo diuturnior & publicè utilior visa est, eorum mors nunquam non acerba & immatura videri potest, sed quando parens ac procreator rerum omnium Deus, universum hominum genus eadem mortalitatis lege devinxit; ostensaque, si per ipsius præcepta gradiamur, certa spe melioris vitæ, commorandi nobis hic, diversorium, non habitandi dedit; grates ei potius agere debetis, quod talem vobis Ducem ac Rectorem dederit, quodque vos illius virtute, ac bonitate tam diu frui voluerit, quàm iniquiore animo ferre, quod eum, quanquam viridi & cruda senectute, consumptis tamen corporis viribus, tot laboribus, periculisque jactatum, ex hoc inquieto ac turbulento salo, in illum, ut quidem spes est, placidissimum portum perpetuæ quietis ac tranquillitatis eduxerit. Nemo eo animo navigat, ut semper naviget, nemo

milita

militare discit, ut nunquam militare desinat; nemo ea mente laborem suscipit, ut alios ex aliis labores perpetuo exci-piat, sed & qui navigat portum, & qui militat victoriam, & qui laborat quietem, atq; otium spectat, quo qui pervenêre; gratulari eis amici, non dolere illorum vicem solent. Vita hæc jactationis ac periculi plena navigatio est; militia omni ærumnarum ac laborum genere exercita, inexhausta molestiarum undiq; succrescentium seges; quam ut quisq; optime novit, ita minimi facit, quàm is demùm tutissimè possidet, qui de ea, cum Deus voluerit, ponēda sæpissimè cogitat, quæ neq; stultis unquā longa est, neq; sapientibus brevis.

Non ut in ea diu maneamus, sed, ut ex ea feliciter exeamus, optandum est. Nunquam viveremus, si hic perpetuò viveremus; & tamen non tantùm venia tribuenda est illis lachrymis, quas obitus majorum virtute præstantium, ex illorum, qui cum eis conjunctè, amanterq; vixerunt, oculis elicit, sed etiam laudanda ac deprædicanda eorum pietas, qui quacunq; ratione possunt, funera ipsorum ornare & cohonestare conantur. Nam & se, quibus artibus illi floruêrunt, earundem studio flagrare declarant, & cæterorum animos ad cupiditatem ejusdem gloriæ inflammant; quæ, cum à vobis abundè & cumulate Johanni Episcopio præstita sint, nondum tamen vestræ in eum pietati, satisfactum esse duxistis, nisi existeret aliquis, qui hodierno die publicè verborum aliquid faceret; ne quid omninò, quod ad exornandam ac celebrandam ipsius memoriam à vobis prætermissum diceretur; id munus, quoniam à me potissimum obiri volueritis: parebo voluntati vestræ, & summa tantùm capita strictim ac modicè attingam, laudes ipsius brevi ac perspicua oratione complectar.

Primùm igitur ex sodalitatis vestræ legibus, atq; institutis, certissimum ac firmissimum argumentum capere posse videor, quo eum, & antiquo ac nobili ortum genere &

eximia quadam, minimeque vulgari virtute præditum fuisse confirmem. Nam cum legibus vestris cautum sit, ne quis in ordinem vestrum admittatur, quin prius eum & avis, ab atavis, & paterna, & materna stirpe nobilem esse liquidò constiterit; quis est, qui, cujus in pectore aut in humero candidam illam crucem, velamentum atque insigne ordinis Hierosolymitani videat, quemque suffragii jus habere in comitiis vestris sciat, de illius nobilitate dubitare amplius possit? eodemque modo de virtute argumentari licet. Nam cùm in mandandis honoribus in eoque præsertim deligendo, qui vobis summo cum imperio præsit, nullius rei præterquam cognitæ spectatæque virtutis rationem habere soleatis; dubitari de Magni magistri virtute non potest; quin eadem opera de vestra in ferendis suffragiis fide ac religione dubitetur. Sed hæc quidem, quanquam magna sunt, huic tamen multa alia communia sunt. Illa propria, quod septemdecim annos natus, quæ ipsa ætas Romanis olim moribus ad auspicandam militiam constituta erat, cùm immanissimus hostis Rhodum ita obsessam teneret, vix ut illius servandæ spes jam amplius ulla superesset, generosus adolescens, cui virtus & pietas tenerum pectus acribus stimulis perpetuò foderent; relicta patria, relictis suis, iter ingressus est, eo animo, ut cum Rhodum venisset, aut opis aliquid pro virili parte afferret obsessis, aut cum eis adversus Barbaros dimicans, juvenili sangvine Christo humanæ salutis auctori litaret.

Quo in itinere Messanam advectus, cum conscensa triremi adversis usus tempestatibus, cursum tenere nequiisset, venit interea in Siciliam, amissa Rhodo, vir æterna memoria dignissimus Liladamus, vestræ sodalitatis illo tempore Magister, qui adolescentuli virtutum efferentem se, & foras emicantem admiratus; adactum sacramento & cruce candida ornatum ritu vestro inauguravit, posteaque cùm Romam, cùm in Galliam, cùm in Hispaniam, cùm in Melitam profi-

proficisceretur, nunquam à latere suo discedere passus est. Quid virtutis, quid constantiæ, quid militaris disciplinæ ex assiduo ac diuturno talis viri contubernio, avidissimum per se omnis honestatis juvenem hausisse credendum est? Mortuo Liladamo alumnus illius disciplinæ Episcopius totos sexaginta annos ita in cœtu vestro versatus est, nulla ut interea aduersus hostes Christiani nominis expeditio suscepta sit, cui ipse non interfuerit, in qua egregiam operam Reipublicæ non navaverit, in qua non ita se gesserit, ut semper inter paucos singularis ipsius virtus emineret. Testatur illius virtutem Peloponnesus; testatur Africa, quæ illum altera in Methones, Conones, Naupacti, altera in Tunetis & Turris Regiæ expugnatione, & in illo calamitoso Cirtensi prælio spargentem in hostes funera, nec illorum, nec suo sanguini parcentem viderunt, sed & postea cum in Gallia esset, & Melitam obsideri audiisset, tanta celeritate, ut evolâsse eum, non iter fecisse diceres, per mediam hostium classem cum aliquot militibus, quibus ipse præerat in insulam magno cum periculo, sed majori etiam hostium admiratio-tione penetravit. Multa properanti prætermittenda sunt, quæ vel singula, nisi copia obstaret, satis amplam ad dicendum materiam suppeditare possent.

Tantis igitur assiduis industriæ virtutisq; documentis & multis maximi momenti publicis muneribus, fortiter, prudenter, feliciter, obeundis, ita sibi conciliavit omnium animos, ut qui maximus honos suffragiis vestris deferri potest, anno post salutem hominibus restitutam M. D. LXXII. pridie Kalendas Februarii, sine ullo ambitu absens communi consensu delectus sit, qui summam potestatem in universam sodalitatem obtineret. Quo ex tempore patentiorem campum exercendæ virtutis suæ nactus, ita implevit omnes boni principis numeros, ut vestram in eligendo sapientiam, ipsiq; in regendo sapientia comprobarit. Nã ut à cultu divini

Numinis principium ducam, quod fundamentum omnis virtutis est, nunquam ille ullum diem abire passus est, quo non rei divinæ interesset, quo non ipse manibus suis cibum tredecim egenis hominibus porrigeret ac ministraret. Templum etiam pecunia sua amplißimum & ornatissimum extruxit, sacerdotibusq;, qui rem divinam quotidiè in eo templo facerent, mille ducentos aureos nummos annuos attribuit, ibidemq; in monumento pulcherrimo eorum, qui ante se in eodem magistratu fuerant, corpora condidit ac collocavit. Et pietas igitur ipsius; & magnificentia cùm ex eis, quæ dixi, tùm è multis ejusdem generis aliis percipi potest.

Quid ego nunc comitatem, affabilitatem, humanitatem prædicem, quæ tanta erat, ut neminem aut aspectu aut colloquio suo arceret, omnium postulata libenter cognosceret, nihil justa petentibus denegaret: si quid negare cogebatur: ea tamen utebatur lenitate sermonis, ut eos quoq;, quibus negabat, æquos à se placatosq; dimitteret. Liberalitatem autem ipsius multis & privatim & publice salutarem fuisse constat: nam, & suis opibus multorum inopiam sublevavit, & viduarum, ac pupillorum quasi communis parens fuit, & multas virgines, multasq; mulieres honesto loco natas, quæ propter paupertatem, conditionem reperire non poterant, dote de suo data collocavit. Quin etiam cum intelligeret, à multis inhonestis mulieribus filias ali, quas, cum adolevissent, in eandem turpitudinem sibi substituerent; occurrendum manifesto periculo ratus, puellas tota insula conquiri ac comprehendi jussit, & in extructum à se ejus rei causa cœnobium includi, ut illic sanctè ac publicè educatæ, suo tempore, aut perpetuam virginitatem Deo voverent, aut nuptum, si ita mallent, traderentur. Quid jam Xenodochia, Nosocomia, Orphanotrophia ab illo vel instituta, vel redditibus aucta commemorem? Vox me citius, aut dies, quàm materia deficiat, si singula persequi vellem. In annonæ verò diffi-

difficultate, sæpè magnam vim pecuniæ egentibus tradidit, sæpè cum magnam frumenti copiam è remotis locis comportandam curasset, eodem illud pretio distribuit, quo ibi, unde adductum erat, vendebatur. Injuriā verò, neq; facere ipse, neq; eos, qui facerent, perpeti poterat. Judex insontibus optabilis, iis, qui vel per errorem, vel metu aliquo ac calore animi deliquissent, placabilis, in eos, qui certa & obstinata malitia ac pravitate peccassent, planè inexorabilis. Qua severitate simulq; aliis quibusdam, quæ silentio involuere satius duco, neq; enim ita eum laudare institui, ut cujusquam errata detegam, cum in se nonnullorum odia concitâsset, effectum est, ut propter quasdam suspiciones exacta jam ætate, Romam à summo Pontifice vocaretur, sed ut exoriente Sole nebulas dißipari, & evanescere videmus, sic ipso adventāte, omnes illæ nubeculæ suspicionum evanuerunt. In urbem igitur ingressus est eo concursu omnium ordinum, ea pompa & celebritate, cùm ipse etiam Pontifex eum quàm honorificentissimè excipi jußit, ut non ad dicendam causam venire, sed jam tum pulcherrimum de obtrectatoribus suis triumphum agere videretur. Divertit ad illud decus, & ornamentum amplissimi ordinis Aloysium Cardinalem Estensem, qui, ut sanguine regio editus, ita animo plane regio præditus, eo cultu atq; apparatu dignitatis, ac venerationis plenissimum senem apud se habuit, ut admiratio etiam eos caperet, qui, quæ in aliis admirabilia videntur, ea Cardinali Estensi usitata & quotidiana esse noverunt. Itaq; interdum auditus est optimus senex, cùm jocans, ut secura innocentia est, diceret, magnam se gratiam debere obtrectatoribus suis: illorum enim opera sibi eos honores Romæ habitos, quos ipse nunquam optare ausus esset, plus multò eos sibi profuisse odio, quam obsequio prodesse potuissent. Ergò cum eum tota civitas in sinu atq; oculis ferret, cùm quacunq; incesserat, quasi exemplum quoddam antiquæ

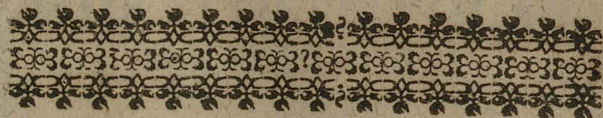
tiquæ virtutis ac probitatis spectaculo esset, cùm eum Pontifex libenter audiret, libenter videret, eximia quadam charitate complecteretur, dolore lateris correptus & intra paucos dies absumtus est, tàm placidè ac leniter, tanta cum testificatione pietatis Christianæ, ut magnam spem omnibus fecerit, non tam illam mortem, quàm migrationem ex mortalitate ad immortalitatem fuisse. Quem enim paulò ante iis, à quibus graviter læsus erat, agnito errore veniam petentibus, tàm facilè ignovisse meminimus, ejus quoq; peccatis facilè à divina bonitate ignotum esse confidimus. Quod si quid, ut humana fragilitas fert, in ipso vitæ exitu expiandum adhuc eluendumq; superfuit, certè speramus fore, ut tàm multis Ecclesiæ precibus, tam multis Eleemosynis, tam multis oblationibus, & tempus pœnæ contrahatur, & ardor mitigetur. Nunc vos milites fortißimi, qui & vivum tantopere amâstis, & ereptum tam multis honoribus prosecuti estis, unum etiam quiddam illius nomini ac memoriæ tribuite, idq; non me, sed ipsum vivum adhuc & spirantem à vobis petere existimate. Fuit antiquitus apud multos consuetudo, quæ quisq; vivus maximè amaverat, ea cum illo mortuo, aut cremandi, aut sepeliendi. Vos contrà facite. Quæ magnus hic non sodalitatis modò vestræ, sed virtutis & officii Magister, charißima, dum vixit, habuit, ea, ut perpetuo conservetis, operam date. A quibus autem illum toto animo abhorruisse scitis, eorum reliquias omnes eodem, quo ille tegitur tumulo, condite, eorum fibras elidite, semina extingvite. Amavit ille, cùm alia honesta omnia, tùm concordiam inprimis, & animorum consensionem, intestina autem odia, & discordias ac dissensiones semper capitales Reipublicæ pestes judicavit. Agite igitur, viri fortißimi, flores ex omni Christiana nobilitate delecti, columina virtutis, terrores Turcarum, firmamenta ac propugnacula Christianorum, deponite omne studium contentionis, delete

omnem

omnem memoriam offensionum, consentientibus ac conspirantibus animis ad defensionẽ Christianæ religionis incumbite; omnem iram, omne odium, omnem ulciscendi cupiditatem in hostes illius effundite, quæ tam multis hodie tamq; sævis tempestatibus agitata, in vestra virtute, si concordes sitis, non minimum sibi esse præsidium putat. Sepelite cum illo mortuo ea, quæ ut in perpetuum sepelirentur, sepeliri jampridem ipse voluisset. Dissensionibus enim maxima imperia labefactantur ac corruunt, mutuæ charitatis vinculo etiam, quæ per se parùm firma sunt, continentur.

M.AN-

M. ANTONII MURETI

LIBER EPISTOLARUM NUNQUAM ANTEHAC EDITUS.

M. ANTONII MURETI EPISTOLARUM LIBER.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO MANUTIO S. D.

Epistola Prima.

QUi possum paria paribus? & , si pergis, clamabo me circumveniri. Næ tu, mi Manuti, δεινὸς εἶ σὺ καὶ τ' ἄλλα καὶ μάλιστα εἰρωνεύεσθαι, qui cũ ad me eas Epistolas quotidie mittas, quales post Ciceronem nemo fecit præter te, tamen delicias facis, & perinde loqueris, ac si meæ, quas ego popularibus verbis, quasi crassiore filo, contextas, ne relegere quidem, quæ mea pigritia est, soleo, cum tuis ullo modo conferri debeant. Equidẽ, qui ubi, cum quibusdam me aliis confero, adulor interdum ipsemet mihi: & quia, quàm non latinè alii loquantur, animadverto, videor mihi paulo, quàm illi, longius in hac facultate progressus esse: idem, vel te audiens, vel scriptum à te aliquid legens, hastas, ut dicitur, abiicio: & ne dum eum putem esse me, quem tu facis, non modò inter principia, sed ne inter impedimenta quidem, ullum mihi relinqui posse arbitror locum, μακάριος εἶ σὺ ταύτης τῆς εὐγλωττίας, μακάριοι δὲ καὶ ἡμεῖς, οἵπερ ὑπὸ σοῦ ἀπέραντον ὅσον ἀπολειφθεῖσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ γε συμβέβηκε τῆς σῆς καὶ ἀπολαύειν ὁμιλίας, καὶ οὐκ ἀναξίους δοκεῖν φιλίας. Sed de his satis. De re Bononiẽsi, plane tibi assẽtior, ita

vota facio, ut Sigonius noster petat. Nam neq; Bargeum descensurum puto; alios si qui erunt, facilè ab illo superatum iri confido: mihi quidē, quid magis in optatis sit, quam ut id eveniat, quod tu mihi, amice, (utinam etiam verè) auguraris? Neq; video sanè, si ille decesserit, quid mihi impedimento esse possit. Fruamur igitur hac spe, quæ sive rata erit, paulò tollemur altius: sive fefellerit: non tamen omninò jacebimus; De Philopono noli laborare. Ego istic, si Deus volet, intra quatuor aut quinq; dies futurus sum, absens non video, cui possim satis commodè id negotii dare. Vale, mi Manuti, vale, & me ama. 8. Kalend. Septembris PATAVIO.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO MANUTIO S. D.

II.

QUod te à curis omnibus acquiescere in mearum epistolarum elegantia ac suavitate dicis, agnosco humanitatem tuam: neq; tamen ita me ignoro, ut in meis quicquam posse reperiri elegantiæ putem. Scribo enim ad te sine ulla cura, quicquid in solum, ut dicitur, & dum tibi animi mei sensus aperiam, quibus id verbis faciam, non laboro. Quod eò dico, quia scrupulum quendam injecisti mihi nuper in sermone; cùm significares, te epistolis tuis, si quando eas divulgares, velle admisceri quasdam etiam ad te meas, in quo tu etiam atq; etiam vide quid agas. Nam ego quidem nihil unquam, ita tu me ames, memini ad te scribere, quod non dicam editione, sed lectione magnoperè dignum putarem. Sic enim scribo ad te, non quasi ad unum ætatis nostræ hominem doctissimum & linguæ latinæ intelligentissimum, sed tanquam ad amicum arctissima mihi necessitudine & familiaritate conjunctum, apud quem in loquendo non modò peccare impunè liceat, verum etiam si quis magnam diligentiam in eo ponat, ut ne peccet, is eo ipso peccare videatur.

tur.

tur Itaq; ne relegere quidem soleo, quæ ad te mitto, tuo tamen arbitratu. Scio enim te meæ laudi atque favere ac tuæ: neq; verò mihi sumo, ut in hac re, aut omninò ulla in re plus videam, quam tu. Sed de his satis, aut etiam plus satis. Obsecro te, quid est, quod tu, quod apud me Catulli reliquum est, id biduo ad te mitti petis? an non satis est, dum ne tuis in mora sim? quanquam faciam equidem quod voles, sed neque mihi, neq; tibi expediri istam celeritatem puto. Chartas quinq; una cum his literis accipies, cætera ubi voles parata erunt. De Hieronymo tuo valdè equidem miror, & (verè ut dicam) vix consilium in ea re tuum laudare possum. Tantillum puerum tàm procul ablegari? neq; te navigatio commovet, quæ concutere ac dejicere etiam homines confirmatæ ac corroboratæ ætatis solet? Mihi crede, valdè commoveor, amo enim puerum illum insigniter, tum, quia tuus est, tum quia mihi fuit festivus. Et mihi venit in mentem, quæ ille jam pericula misellus subierit, pæne prius in vitæ discrimen adductus, quam sentire posset, quia jucunditatis esset in vita, Deum tamen cœlitesq; omnes ex animo comprecor; ut fortunent quod agis. Et aliud quod scribam nihil est, & Molinus noster me admonet, redeundum esse ad Catullum. nihil igitur addam, nisi ipsius nomine plurimam tibi salutem. Etiam Herculem tuum nostro utriusq; nomine plurimum ut salutes à te petimus, quanquam equidem est, tibi Hercules quod succenseam, te ne, cum hic esses semel tantum ad me adiisse, neq; postea rediisse amplius? Itaq; ut te ulciscar, nihil adhuc ad eas literas, quas à te plenissimas suavitatis accepi respondeo. Curavi tamen, ut id quod petebas, ad te mitteretur. Valete ambo, nosq; amate ambos. Patavio, A. D. XIV. Valend. Maii. Nolo enim facere, quod tu, qui interdum pro Majo Aprilem pro XXVII. ponis. Itaq; interdum videor, mihi

accipere literas tuas XX. diebus ipsis, posteaquam scriptæ sunt. Interdum contra, sex aut septem diebus antequam scriptæ sint perferuntur. Iterum vale.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO MANUTIO SUO S. D.

III.

HEri respondi ad eas literas, quas à te pridiè acceperam, simulq; misi ad te chartas aliquot Catulli. Ego strenuè urgeo: sed vix credas, quàm multa quotidie incidant, quæ cursum impediunt meum, omne tamen obstaculum atq; omnem impeditionem facilè superat studium tibi obsequendi meum: cras expecto à te quantum typis descriptum erit. Est etiam aliud quod mihi à te curari pervelim. Lambini interpretatio librorum de moribus valde à me desideratur. & scis me, quam sim in hoc genere impatiens: vel ignotorum hominum libros, ita ardenter appetere soleo, ut omnis mihi celeritas tanti esse videatur: nedum hoc carere possim, qui & hominis amici est, & habet percrebram perq; honorificam mentionem mei. Misi ad Valgrisios, qui emeret, caussati sunt, nondum esse absolutum: ego autem illos mentiri scio. Nã Lambinus ipse ad me, jam antequam isthinc discederet, scripserat absolutum esse, neq; verò exputare possum, cur negent. Obsecro te, mitte aliquem de tuis qui emat, tamen ut ne me nominet. Ego mox ad te pecuniam, quanti emptus erit mittam. Commodum hæc scripseram, cum ad me Aldus suavissimus cum magistro: quid quæris? mi Manuti, beasti me: neq; quicquam mihi jucundius facere poteras. Nihil illo puero festivius: nihil ingeniosius: nihil amabilius: nihil ardentius in studio virtutis ac literarum. Quanta in sermone suavitas: quanta indoles in ipso vultu

ac motu corporis? ut in summa ingenii celeritate parem modestiam facilè agnoscas. Itaq; feres hoc æquo animo, spero eum aliquando & patre & avo majorem ac celebriorem futurum, Ne vivam, si non ex animo loquor. Hoc tantum in summa lætitia, quam ex ejus adventu cepi, adspersit mihi nonnihil molestiæ, quod senex ipse cum febri venit, itaque duos hospites libentissimè vidi: tertiam illam quæ se comitem adjunxerat, libenter exclusissem, curabitur uterq; eorum ea diligentia, ut intelligant hanc quoq; domum tuam esse. Vale, salve à Molino. Patavio.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO MANUTIO S.D.

IV.

ARdeo iracundia, eò magis quod vereor, ne culpam esse in me aliquam putes, quæ nulla est. Dii me atq; homines oderint, si unquam in vita ullam mihi majorem hausisse videor acerbitatem, neq; nunc quid agam, aut quid cogitem, aut quid consilii capiam scio. Quartus hic est dies, cum illa quinq; folia, quorum me ipsa recordatio discruciat, tabellariis data sunt. Sed nescio quo fato, insciente me, cum cæteræ literæ meæ rectà domum ad te mitti solerent, hæ missæ ad tabernam librariam Valgrisiorum, qui si te & me prodiderunt, eaq; perfide ac malitiose interverterunt, maximam malam pestem eorum capiti precor: ut contra, Deum ipsum oro & quæso, si quid in hac re à me aut malitiose, aut negligenter factum est, ut me omnibus pessimis exemplis multatum velit. Si quid culpæ est, à Lepido est: quanquam hujus ipsius nullam fuisse culpam, certo scio, Quod ego te mi Manuti, per genium tuum, perq; illam maximam & sanctissimam conjunctionem nostram, quam ego semper summa fide & colui & colam, obsecro & obtestor, primum ut credas, nihil à me commissum esse, cur

ulla vel levißima culpæ suspicio in me hærere debeat; deinde, ut hoc tibi persuasißimum sit, tantum me ex hac re dolorem percepisse, quantũ neq; ferre moderatè, neq; ullo modo exprimere possũ. Crastinæ tuæ literæ me aut recreabunt, aut conficient, Nam si folia illa ita tempori recuperata sint, ut tu nihil ex ea re detrimenti ceperis, reviviscam; sin secus acciderit, non dubito quin ex dolore in gravem aliquẽ morbum incidam. Filius tuus heri manè discessit una cum magistro, uterq; à me pro viribus amicè & diligenter curatus est. Visus est mihi planè deposuisse illam animi ferocitatem, quæ aliquando, ne unà cum ætate accresceret, subverebar. Tentavi etiam, sed leviter, quos progressus fecisset in literis. Vis apertè tecum fabuler? Visus est mihi doctior magistro suo. Sed cum cogito, literæ tuæ me conturbant. Scribis enim, ut ad te de filiolo tuo aliquid scribam, quasi antea nihil scripserim: deinde respondes de libro Lambini. Atqui ego, quibus literis ad te de Lambini libro scripseram, iisdem de filiolo tuo scripseram, multa. Itaq; hunc nodum non possum dissolvere; nam quod ad finem jocularìter scribis, nos aliquid esse, quibus neq; Tirones, neq; Alexides desint: ad id ego nunc respondere nolo: neq; enim jocari in tanta animi perturbatione possum. Tu sine dubio felicior & sapientior: cui etiam curis impedito, tamen quod rideas venit in mentem. Mi Manuti optime & amicißime etiam atq; etiam vale. Patavio.

M. ANTO-

M. ANTONIUS MURETUS PAULO MANUTIO SUO S. D.

V.

Quam pœnè furvæ regna Proserpinæ
Et judicantem vidimus Æacum,

Licet enim jam canere depulso metu, Sed tamen, quicquid dicat puer Lepidi, negligentia ipsius, origo hujus molestiæ fuit: quod è meis hesternis literis aliqua ex parte intelligere potuisti. Sed quando res omnis in vado est, desinamus, ut ille ait, querelarum. Alexin tu mihi invides? at mihi nunquam in mentem venit, ut Tironem tibi inviderem. Et hic Alexis ipse quamdiu tuus fuit? quanquam non video equidem hic cur Alexis dicatur: neq; enim ego ex eadem schola sum, ex qua Pomponius: ait ille alter studiorum tuorum socius, jure ac meritó Tiro: qui ætatis nostræ Ciceroni operam daret, quem à te discessisse caussa doleo: tua non dolerem, nisi tibi submolestam esse ejus abitionem è tuis literis viderem. ipse hodie ad me venit, egitq; mecum, ut se in disciplinam meam reciperem. Ego ei prolixe, quidquid possem, & pollicitus sum, & detuli, Itaq;, ut video, agnosces aliquando in meis literis etiam ipsius manum. Sed omittamus jocos. De filiolo tuo scripsi heri ad te sincerè & ex animo, quid mihi videretur. Noli putare eum olim unum ex multis fore. Excellet mihi crede, satis bona in his rebus quidem auguri & officiet nostris utriusq; luminibus. De Hieronymo Pusione mellitißimo, spero equidem successura omnia, ut volumus. Sed nescin tu amori perpetuum esse comitem adjunctum metum? Ego autem (quæ tua sunt in me plurima maxima beneficia) nisi liberos tuos dum vivam, eadem, qua tu, charitate prosequar, omnium mortalium ignavißimus fuerim. Primum Catulli folium

accepi, in quo menda quædam sunt non magni momenti, item illud vellem, quod in priori editione factum erat, inter cujuscunq; epigrammatis finem, & de larationis principium, inanis spatii aliquantulum relictum esset: nam ad concinnitatem & elegantiam, multum ad libri molem aut nihil, aut perpusillum quiddam accessisset. Sed neq; hæc valdè displicent, & cætera omnia mirifice placent, quatuor folia cum hisce literis accipies, quantum autem impressum est, quamprimùm ad me mittas velim. Vale, & salve à Molino. Patavio.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO MANUTIO S. D.

VI.

Quod igitur scribendi argumentum capere me jubes, si ad ignotos non facillima ὑπόθεσις, quod & scribis, & ego ita esse video: cùm eorum, quos nominas, æquè mihi ignotus uterq; sit? etiam illud, nullamne hîc quoq; aut ambitionis aut levitatis suspicionem futuram, putas? explica mihi hæc quoq;. Nam ego quidem sine ulla dubitatione, quocunq; tu duxeris sequar, ac tua quoq; res agitur. tanta est nostra conjunctio, ut quicquid alteri boni malivè acciderit; id ab altero alienum esse non possit, vel hos igitur, vel si quos alios habes, quos nugis meis magis oblectatum iri putes. Miratus sum tam longam epistolam tua manu: non enim sum nescius, quantum tibi incommodet scriptio: itaq; in summa voluptate, quam ex ea capiebam (est enim sanè luculenta, planeq; tua) illud mihi doloris nonnihil afferebat, quod cogitabam de oculis tuis. Sed profectò vel ex eo perspicitur vis amoris erga me tui, qui, quod nosti quantam è tuis literis hauriam suavitatem, ut eâ me explens, ne oculis quidem parcis, quos nobis charissimos esse natura voluit. Equidem etsi manum tuam ita amo, ut

ut nullam æquè aliam : tamen nihil mihi videtur longius, quàm dum ille ad te amanuensis venerit. De epistolis tuis, video quid agas; mihiq; jam videre videor illum diem, cùm ut illius ad Cœlium, sic tuus ad Muretum liber extabit. nam illud quidē nimium esset, ut Cœlii ad illum, sic amiculi illius tui censeri unum quod, ego neq; spero, neq; ut quidquā nisi quod tibi videbitur, facias peto. quatuor illas, quas petis, propediem habiturus es. ad eas enim describendas, operam mihi suam Molinus noster ultro detulit. Quod autem videris subdubitare, ecquid ergo eas asservaverim: obsecro te usq; eo tu me aut negligentem aut barbarum & inhumanum putasti, ut eas perire sinerem? in meis ita negligens sum, ut nemini cedam: quæ à te veniant præsertim paulò accuratius scripta, ea habeo ἐν κειμηλίοις. Catulli reliqua expecto. sed me hercule, valde vos istic properatis, dicendum enim est, Dædaleo mihi, ut Plautus loquitur, remigio opus fuerit, si præire vobis velim, intendam tamen cursum quantum potero, & deficiam prius, quàm defatiger. Vale. Molinus tibi salutem ut solet. A. D. III. Kal. Maj. Patavio.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO MANUTIO SUO.

VII.

EPistolam meam tibi probari gaudeo: eò magis quod ne secus accideret, verebar. Scripseram enim raptim, neq; ipse mihi magnoperè satisfeceram, nunc te fretus, cæterorum judicia non extimescam. Nam quod cœlum Italicum mihi profuisse dicis; est omnino in eo aliquid : sed multo mihi plus tua consuetudo profuit: neq; mirum est si tecum adsiduè versans, colorem aliquem eloquentiæ contraxi. Quare si ex animo mihi gratulatus es, quod ego ita esse, quia cupio, credo, gratulare potius tibi ipsi, qui tales habeas discipulos

ſcipulos. Tibulli principium, quod à me requiris: videlicet μνημονικὸν ἐστιν ἁμάρτημα. Jam enim aliquot dies ſunt, cum ad te miſi duo prima folia. tertium cum his literis accipies. cætera καθ' ἡμέραν. ama me & vale. Epiſtolas tuas, ut diligenter cuſtodiam, admonendus non ſum. ſed & deſcribendas curabo, V. Id. Maj. Patavio,

M. ANTONIUS MURETUS S.D. PAULO MANUTIO SUO.

IIX.

ET ardeo incredibili ſtudio omnia tibi prolixiſſimè pollicendi: & vereor, ne incenſus cupiditate obſequendi tibi plura promittam, quam poſtea præſtare poſſim. Illud tibi omni adſeveratione confirmo, me manibus pedibusq; obnixè operam daturum, ut aliquid navem, quod tu probes. Sed te quæſo, Manuti optime & amiciſſime, noli plura à me exigere, quam vires ferant, quæ ſi pares eſſent, aut animo meo, aut opinione tua: nihil requireres, quo obſervantia in te mea illuſtrior foret. Sed hæc aliàs. Nunc te orabo (quod tamen tuaptè ſponte te facturum fuiſſe arbitror) ut earum rerum, de quibus nuper ad me ſcripſiſti, impreſſionem differri jubeas, dum certius à me & exploratius aliquid accipias. Interim illæ priores imprimi poterunt: & ego præter id quod una cum his literis accipies, cras ad te aliquid aliud mittam, neq; patior operis, quod agant, deeſſe. Si nihil aliud, certè in aliquot Propertii obſcuriores locos ſcholia quædam elaborabo. vale, Patavio,

M. ANTO-

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S.D.

IX.

O Præclaram epistolam tuam. Itaq; mihi senium est, dum eam typis descriptam videam. Heri eò ad te non scripsi, quod ternæ literæ Bononiam scribendæ erant, & alioqui nihil inciderat epistola dignum. Hodie accepi literas à Sigonio, quas ipsas ad te mitto, ut meum gaudium solidè gaudeas. Cras mittam ad te versuum meorum partem, id est, elegias, & aliquot epigrammata, cætera ἐφεξῆς. Quid jam? quid scribam amplius? nihil, nisi ut me ames: quod tamen te facere, mihi jam pridem exploratissimum est. Herculi nostro plurimam salutem. Vale, quantum usquam est hominum, homo optime & integerrime. Puto fore, ut hodie ad te iterum scribam. Etenim duo fratres adolescentes nobilissimi, ita ut inter domum ipsorum & domum regiam arctissima affinitas intercedat, iidemq; opulentissimi, &, quod caput est honestarum artium studiosissimi, heri significarunt mihi, se tui videndi caussa Venetias velle proficisci: & à me petierunt, ut sibi aditum ad te patefacerem. facturum recepi, & libenter quidem. Eos igitur vesperi ad me venturos puto, ut epistolā commendatitiam petant, Præceptorem hic secum habent, senem, honestum, nummatum, eruditum, studiosum tui. scripsit olim libellos quosdam non inelegantes: & intimus Budeo fuit. Ei ego ipsi auctor fui, ut ad te literarum aliquid daret. Putare me eum tibi de nomine, propter eos, quos dixi libellos, non ignotum esse. Tu si quid ad eum rescripseris, bonum & bonorum studiosum hominem tibi adjunxeris. Amanuensi tuo, cujus manum longo post tempore agnovi, multam à me salutem. Iterum vale ὥσπερ εὐδοκιμώτατε κ'τῷ ὄντι φιλόφιλε ἐν τοῖς μάλιστα. Patavio,

M. AN-

M. ANTONIUS MURETUS PAULO MANUTIO S. D.

X.

MAgis magisque se omni ex parte declarat amor erga me tuus. Ferraria literas hoc quatriduo expecto. Si licebit, utemur: sin aliud videbimus, aut hic ad tempus durabimus. Pola quidẽ tua nobis ultima anchora futura est: nã quo tu cupidior es in deferendo, eò me in accipiendo verecundiorem esse par est. sed tamẽ si res feret, non abnuo. Versus meos mittam ad te propediem ad sexcentos, aut paulò amplius, eosque nunquam antea impressos. De illis quid faciendum sit, tu judicabis. Ego enim planè hisce de rebus minimè jam laboro, in eis est elegia quædam ad Joannem Baptistam Amalthæum; una item ad Franciscum Duarenum, & ad alios quosdam alia. Epigrammata item aliquot: & alia quædam. Ego quantoperè te amare debeam, omnes sciunt: quantoperè te amem, οὐδ᾽ εἰ μοὶ δέκα μὲν γλῶτται, nosti cætera. Valetudinem tuam cura, & amicissimum illum nostrum, quocum Murani fuimus, si quando invises meo nomine etiã atque etiã salutato, Patavio, postrid. Kal. Sept. Hæc scripserã manè, statim à prandio allatæ sunt literæ à Petro Molino Cardinali, nihil esse longius, quàm dum me videat: maturem igitur quantum possum, venire. Atque ego ita planè faciam. Etsi non fiet hoc sine luculenta jactura rei familiaris meæ, maximè propter ædes, quas, quomodo locaturus sim, nondum scio. Sed tu hoc nemini dixeris. Opprimi enim in ipso articulo certos homines volo, qui nunc, quia me valde laborare ut hîc maneam, putant, ferociunt, ipsi sentient. Mi Manuti optime, & amicissime, etiam atque etiam vale. Ego posthac quotidie ad te scribam, tu quoque si me amas, quod commodo tuo fiat, quam sæpißimè scribito; nam ex tuis literis etiam brevissimis, incredibilem quandam haurio voluptatem.

PAU-

PAULUS MANUTIUS M. ANTONIO MURETO SUO S.D.

XI.

Constituit animum meum, aliquo interdum, ut verè dicam, rerum tuarum metu fluctuantem epistola tua; atq; ad metum accedebat indignatio. quid? virtutine deerit ornamentum? aut etiam locus, ubi consistat? tantane est temporum iniquitas, & hominum in suis bonis ignoratio? hæc ego quandoq; mecum. nunc vacuus cura jam sum, & ex eo, quod significas, ut in exoptata fortuna triumpho. Tuos versus tua fretus humanitate jam promiseram, eos expectabo minima, si fieri potest, interposita mora, nec tu velim diuturna me expectatione ducas. Illa ad illum, qui te nunquam amavit, quem scis malè audire suo merito: cur non transferas ad alium? equidem suadeo: quod si tenerem ὑπόθεσιν, facile dicerem, ad quem. me à lusibus, καὶ πάντων ἀπὸ τῶν ἐρωτικῶν, planè revocat non solùm natura mea; sed ætas etiam, senectuti propior, quam adolescentiæ. Itaq; si quid ad me scribes, remove, amabo te omnia, quæ tamen dilexisse Plato videtur, ἀφροδίσια. Intelligis opinor, quid significem. quod tu me petere, vel cupere etiam, si me putas ingenium tuum nosse, existimabis. De benevolentia tua, etsi nunquam dubitavi, ex te tamen ipso ea, quæ opto, libentissimè audio, quanquam ad studium in te meum nihil animi tui addit commemoratio. non enim te amare cœpi, ut ipse me amares, sed quod amabilem ipsum esse duxi multis nominibus; quæ tibi ipsi ne exponam, non modò meus, verum etiam tuus pudor impedit. Jactura te movet rei familiaris in discessu repentino. noli laborare. lucrum erit in damno; si spectas eum qui te excipiet, præstantem virum, erga tui similes optimè animatum, cujus egregiam voluntatem non dissimilis fortuna comitatur. Sarciet igitur ille, si quid ob subitam migrationem damni facies; & ut spero, tuum

te consilium quotidie magis oblectabit. Pelam video te abjecisse, & lætor, mehercule tua caussa, veruntamen, si quando opus erit, secessum illum non contemnes: ut habeas tu quoque exempla Africani, & Lelii, tuum Lucrinum, cujus in littore, neglectis regum thesauris, omni prorsus ambitione solutus, aut conchas legere, aut fluctus numerare possis; eoque lætius, si me tibi tantæ comitem voluptatis Deus aliquis obtulerit. Verùm hæc ut quidem nostræ nunc utriusque res habent, inania, quæ tamen, si saperemus, omnium fortasse prima. Sed vides me tecum garrire? captum voluptate sermonis, dum te quasi præsentem alloquor, & utor manu ejus adolescentis, quem jure Latii donatum, Cretensibus ademptum, affirmo tibi dignum aliquando fore nostro contubernio: quod quidem studiose agit, tuo maxime exemplo imitatus, etsi non te nostra domus, sed tua industria, tuum nobilitavit ingenium. Vale.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XII.

NEque te uno amabilius quicquam, aut officii plenius, neque literis tuis festivius, omniaque suavitate conditius fieri potest. Quæ si quam lepide ac polite loquuntur, tam etiam vera de me prædicarent, magna caussa esset, cur & ego mihi gauderem, & tu tibi de amicitia nostra gratulareris. Nunc ea res me male habet, quod cùm in meum (ut dicitur) sinum inspicio, meque ac mea omnia diligenter excutio, nihil propemodum tale reperio, qualia mihi tu innumerabilia affingis: ut mihi tale quiddam usuveniat, quale histrionibus, qui dum in scena Agamemnonem agunt, aut Atreum, concipiunt spiritus quosdã regios: post, absoluta fabula, dum ad vestitũ suũ, & ad se ipsos redeunt, agnoscant necesse est, ficta fuisse illa omnia & aliena oblectationis caussa

ad breve tempus susceptа; se verò homines tenues, & non admodum magni pretii artifices esse. Sic ego quamdiu tuas literas lego, & à te tanquam à Chorago aliquo impositam mihi personam sustineo, placeo mihi, fatebor enim quod verum est, & videor esse aliquis: post ubi ille quasi ventus resedit, agnitum errorem meum tacitus rideo, meq; tanquam ad solitum cultum, ita ad usitatam illam & perpetuam meam de me opinionem refero. Sed hæc aut in aliud tempus reservemus, aut quod satius est, in perpetuum omittamus. Ego te Sacrate pro eo, ac singularis virtus & doctrina & voluntas erga me multis testata officiis postulat, & amo & magnifacio, neq; id facere desinam, donec tuis qui es, esse desieris, quod exploratum habeo, nunquam fore. Ardeo autem mirifica quadam cupiditate, si qua id ratione à me perfici potest, ut etiam posteris hujus conjunctionis nostræ memoria prodatur, amicosq; vixisse nos, non æquales modo nostri, sed futura etiam secula intelligant. Cujus rei gratia constitueram repertas à me in Gallia, neq; usq; in hunc diem à quoquam divulgatas Victorini veteris, non Rhetoris modò, sed Philosophi quoq; ac Theologi lucubrationes in publicum emittere; cumq; in eis emendandis non parvum laborem sustulissem, ad te potissimùm mittere, & tibi quasi dicare, quicquid in eis mea industria effectum esset, jamq; id fecissem, nisi me quiddam, quod aliquando intelliges retardasset. Tu interea, mi Sacrate, perges amare me, ut facis, tibiq; certò persvadebis te à me merito tuo, mirabiliter amari. Salutabo tuo nomine Janinellum, cùm primum eum videro. Vale 5. Id. Sex. M.D.LXIII. ROMÆ.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XIII.

Et Tuo tàm diuturno silentio suspicatus eram te Ferraria abesse, ideoq; ipse quoq; intermiseram scribere, donec mihi Martellius primum, deinde Lælius Gavardus eleganti, ut visum est, ingenio adolescens, salutem tuis verbis nunciârunt: quæ fuit illa quidem mihi pro eo ac debuit gratissima: sed è sermone Martellii etiam cepi molestiam non sanè mediocrem, quod ex eo de molestiis, quibus tu interea conflictatus es, & de matris tuæ lectissimæ & te tali filio dignissimæ mulieris infirmitate cognovi. Itaq; cogitabam primo quoque tempore ad te exarare aliquid literarum, quo & purgarem me, qui tamdiu nihil scripsissem, & minuerem, quantum id quidem in me esset, ægritudinem tuam. Sed dùm diem ex die duco, homo cùm cæteris in rebus non admodùm industrius, tùm ad scribendum pigerrimus (non modò enim nôsse sua vitia bellum est, verùm etiam fateri) tu, quo nemo usquam in omni genere humanior aut officiosior est, occupâsti, missis ad me suavissimis & reliquarum tuarum simillimis literis. Ad quas ego, quia distractus aliis curis tàm copiosè quàm vellem, respondere non possum, strictim saltem singula eorum capita attingam. Primùm igitur à te, quantum me amas, tantum peto atq; contendo, ut omnia potius, quæ negantur fieri posse, eventura existimes, quàm ut quicquam de meo in te amore, aut (verius dicam) de mea tuis virtutibus & jucundissimis in me officiis debita observantia detrahatur. Gratulor tibi de recuperata matris valetudine, cui etiam ipsi à me salutem dicas, eiq; meo nomine gratuleris, velim; puto eam, quan-

quanquam semel tantùm à me visam, facilè tamenredituram in memoriam mei. Quod ad te scripsit Lælius, magnam quotidiè non adolescentum modò, sed omnium ætatum atque ordinum multitudinem ad me audiendum ventitare, sanè verissimum est, idque, ut verum fatear, ipsi mihi permirum videri solet. Nam & Romæ rarum id est, & ego in me nihil sentio, quo tanta hominum studia excitentur. Sed quando sunt, qui aliter sentiant, intendo equidem omnes ingenii nervos ad conservandam eam, quæ de me excitata est, opinionem; sed duratura ea nec ne sit, θεῶν ἐν γούνασι κεῖται. *De libro Victorini, quem me tibi, ut nunc loquimur, dicaturum pollicitus sum, noli dubitare, nunquam omninò emittam eum è manibus, nisi addito luculento aliquo testimonio amicitiæ nostræ. Interea mitto ad te exemplum oratiunculæ, quàm hîc habui, pridiè ejus diei, quo cepi Aristotelis Ethica interpretari. Vereor omninò, ut satis emendatè descriptum sit: nam quod unum mea manu scriptum habebam, id Callipides ille, de quo etiam prioribus literis aliquid scripsi, duos jam menses apud se habuit, neque adhuc extorquere possum. Sed tanto mea melior futura conditio est: tu enim, si qua à me ipso peccata erunt, ea illi, qui descripsit, adscribes. Mi Sacrate optime & amicissime etiam atque etiam vale.* ROMÆ, *18. Kalend. Febr. M. D. LXIV.*

M. ANTONIVS MURETUS PAULO SACRATO SUO. S. D.

XIV.

Puto mirum tibi videri, quod tamdiu nihil ad te scripserim, præsertim provocatus à te amantissimè & officiosissimè scriptis literis, quas ad me jampridem dedisti, spero tamen te facilè ignoscere occupationi-

bus meis; neq; propterea dubitare de amore, atq; observantia erga te mea, quæ, mihi crede, tanta est, ut accedere nihil poßit. Cujus rei cùm alios tibi multos testes, si opus sit, laudare possum, tùm vel in primis Lælium nostrum, adolescentem optimum & suavissimum; qui quoties me videt, videt autem ferè quotidiè, & multa mihi auditu jucundissima de tua singulari virtute, atq; humanitate commemorat, & audit me vicissim de te ea, quæ debeo & quæ sentio, prædicantem. Sed mitto hæc. Neq; enim dubitare potes, quin à me mirificè ac singulariter ameris, nisi me ingratum atq; inhumanum putas: tàm malè autem te de me sentire non arbitror. Interpretatus sum latinè his diebus quintum Ethicorum Aristotelis. Ejus interpretationis mitto ad te exemplaria tria, unum quod tibi habeas, quodq; interdum intuens de me cogites, alterum quod meo nomine des Francisco, quem ego & valdè amo, & valdè me ab eo amari cupio: Tertium, quod cùm tibi commodum erit, mittas ad clarissimum & eruditissimum virum Episcopum Carpentoractensem; puto enim pro eo amore in me, quem mihi, cùm sæpè aliâs, tùm proximè, cùm hîc abiturus esset, ostendit; id munusculum ipsi ingratum non fore, Scribendum mihi est ad multos, & jam noctescit, Ama me, Sacrate mi, vir eruditissime, & quod ego multò pluris facio, optime & integerrime, Ama me, & vale. ROMÆ, A.D. 6. Id. Martias. M.D. LXV.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XV.

ETsi serius ad te scribo, quàm oportuerat, spero tamen, te ejus rei veniam mihi daturum, cùm, quæ

quæ tam diuturni silentii causa fuerit, cognoveris. Nolebam ad te literas meas sine aliquo munusculo venire; ideoq; expectabam, dum habuissem eam Orationem, quæ ut scis, mihi causa fuerat huc citius, quàm opinabar, revertendi, ut eam ad te unâ cum literis mitterem. Habui autem eam nudius tertius tanta omnium approbatione, quanta mihi nunquam contigerat. Neq; tamen, quod tantoperè cupiebam, possum adhuc ejus te participem facere. Interdixit enim Orator Regius, ne cuiquam homini, ejus aut aspiciendæ aut describendæ potestatem facerem, antequam eam ipse misisset ad Regem, exploràssetq; ab eo per literas, placeretne eam divulgari. Expectandum igitur erit tibi aliquot dies. Sed cùm primùm licebit, polliceor me nulli prius eam missurum, quàm tibi. Postulat hoc amor erga me tuus, & illa tua & fratrum tuorum nullis meis officiis provocata in me benevolentia, quæ perpetuo obversatur animo meo, & interdum quiescere me non sinit, quomodo insigne aliquid omnium vestrum causa facere possim, cogitantem. Quod si nihil aliud potero, certè tamen in aliqua parte scriptorum meorum, (si qua est ea gloria) intexam aliquid, quod posteris testetur, mihi cùm plurima vobis deberem, remunerandi facultatem non affuisse, ornandæ ac celebrandæ virtutis vestræ voluntatem non defuisse. Vale. fratribus tuis, Canali, Lollio, peto à te, ut meo nomine salutem dicas. ROMÆ, 4. Id. Octobr. M.D.LXVI.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO Amico eximio ac singulari S. D.

XVI.

AT ita mihi omnia, quæ volo, in vita contingant, Sacrate optime & humanissime, ut ego simul

atq; liberatus sum ea cura orationis habendæ ad Pontificem, quæ me tàm multos dies occupatum districtumque tenuerat, literas ad te dedi, quibus & causas afferebam illius diuturni silentii mei, & cur ejus orationis exemplum, cùm maximè cuperem, tamen ad te mittere adhuc non possem, aperiebam. Nunc ad alia. Ego, mi Sacrate, nisi te & fratres tuos homines humanitate, comitate, omni deniq; virtute tibi gemines, totamq; uno verbo domum vestram non amem modò, sed colam etjam & observem, & ingratum me, & hominis nomine indignum esse fatear.

Ex quo enim me ad amicitiam tuam applicui, ita mihi vestra omnia patuerunt, ut planè perspicerem, cùm inter vos, ut & fratres, & ut tales fratres decet, amicissimi & conjunctissimi sitis, vix tamen esse quenquam ex vobis alteri, quàm me omnibus, cariorem. Idq; eò majus mihi atq; admirabilius videtur, quod nullo meo in vos merito provocati, tanta me benevolentia complexi estis, ut planè cognôrim verum esse, quod à sapientissimis hominibus dictum acceperam, ut quisq; ipse amabilissimus sit, ita ad alios amandos promptissimum ac propensissimum esse: nam quod tu causam amoris erga me tui solitus es conferre in eruditionem scilicet meam, & alia quædam magna ac præclara bona, quibus tibi videor excellere: utinam quidem ita esset, ut prædicas. Sed quô me diligentius excutio, eò magis intelligo omnia in me aut mediocria esse, aut etiam infrà mediocritatem, nihil eximium aut singulare, nihil quô non unus aliquis ex multis me aut adæquet, aut vincat. Itaq; indulgeas licet amori tuo, & iis me laudibus immerentem oneres; quas ego in te referre multò justius ac verius possem. Nunquam efficies, ut non ego tuum in me studium tuæ tantum humanitati acce-

ptum feram. Sed his quidem rebus jam modus sit, aut potius perpetuum inter nos de eis silentium. Peto à te, ut me hîc aliquid tua causa facere jubeas, quo testari possim, quantum tua causa cupiam. Mihi crede, enitar, &, ut spero, perficiam, ut cùm ad æquanda tua in me merita facultatem mihi deesse omnes videant, voluntatem deesse nemo arbitretur. Fratribus tuis, Alexandro Canalio, Alberto Lolio, cæterisq; amicis communibus peto, ut meo nomine salutem dicas. Vale, 12. Kalend. Novembr. ex urbe, M.D.LXV.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XVII.

QUod nunquam antea evenerat, quodq; nunquam eventurum qualibet sponsione contendere ausus essem, id evenit: ut literæ tuæ, quæ mihi semper ante hac jucundissimæ fuerant, nuper dolorem mihi ac mœstitiam attulerint singularem.

Nam cum illud mihi per se grave atq; acerbum fuit, & ægrotâsse te, & diu ac graviter ægrotâsse; tùm vix credas, quàm me pupugerit illa cogitatio, interea toto illo tempore cessasse me, & quodam modo defuisse officio, neq; quidquam scripsisse, quo hominis amicissimi, & de me optimè meriti leniretur dolor. Etsi enim verè hac excusatione uti possum, nescisse me, tibi malè esse: tamen ea ipsa excusatio excusationis indiget: cùm indecorum sit, cujus in me tot tantaq; officia extiterint, tamdiu me, qua is valetudine uteretur, nescîsse. Est omninò hujus rei culpa aliqua etiam in communibus amicis, qui, cùm me tuo nomine salutabant, nihil addebant, nisi illa vulgaria, conservare te diligenter memoriam mei, & scripturum ad me, cùm commo-

dum esset: petere ut ego quoq; idem facerem: invaletudinem tuam aut celabant me, aut ipsi quoq; nesciebant. Utut est: convaluisse te gaudeo: peto q; à te primùm; ut pro solita tua humanitate ignoscas mihi, si diutius, ad te scribere distuli, quàm par erat; deinde ut quantum me amas, tantum operæ ac diligentiæ conferas ad valetudinem tuam & confirmandam & conservandam. Hoc ita videris facillimè consequi posse, si ad corporis exercitationes aliquid addideris, de exercitationibus animi atq; ingenii aliquid detraxeris. Neve putes, quidquam me tibi svadere, quod non satis exploratum habeam: ego quoq; idem facere cœpi, & mihi insigniter prodesse sentio. Tu quando eo ingenio es, ut cognatis, ut amicis, ut patriæ, ut bonis omnibus libentissimè operam des, eorumq; commodis perpetuò inservias, ut id facillimè ac diutissimè facere possis, elaborato. Mi Sacrate, optimè etiam atq; etiam vale. Salutem plurimam lectissimis tuiq; simillimis viris fratribus tuis, itemq; Paludino, Canali, cæterisq; amicis. ROMÆ, 13. Kal. Januarii. M. D. LXVII

M. ANTONIVS MURETUS PAULO SACRATO SUO. S. D.

XVIII.

NOn puto me tibi ita ignotum esse, Sacrate vir optime & eruditissime, ut metus ille, quem scribis, cadere in animum tuum potuerit, ne, quia diu jam ad te non scripsissem, tui etiam oblitus essem. Quomodo enim tui me capere possit oblivio, qui & is vir es, cujus etiamsi nulla unquam in me officia extitissent, singularis tamen probitas & doctrina deleri ex animo meo non potest, & ea in me beneficia contulisti, ut etiam, si illa in te non essent, quæ te omnibus & amabilem & ad-

admirabilem reddunt, ego tamen non summè amare te sine singulari improbitate ac propè dixerim, impietate non possem? Sed ut iis, quos ita alto sopore oppressos videmus, ut nullis clamoribus excitari queant, aculeos interdum admovemus: ita tu mihi nimis jam diu, ut verum fatear, dormienti, & ad tuas suavissimè amantissimeq; scriptas literas nihil respondenti, istas orationis faces adhibere voluisti, quibus me non languentem modò, sed, ita me Deus amet, semimortuum ad scribendum excitâsses. Illud mihi molestum est, quod tam longo intervallo nihil tamen habeo, quod possim scribere, præter illa communia, valere me, & tibi ex animo benè cupere, neque quenquam esse omnium mortalium, cujus ego amicitiam tuæ anteponendam putem. Neq; verò aut Lollium meum minus amo, quàm solebam: aut eos quos tu mihi conciliâsti ornatissimos viros, Collegas tuos Paludinum & Canalium: sed nescio, quomodo hos jam aliquot menses tantus me occupârat veternus, tanta scribendi satietas ceperat, ut ne in Galliam quidem scriberem ad quosdam, qui mea illic magni sanè momenti negotia procurabant. Sed hunc torporem excutiam vel maximè causa tua: non quod periculum esse ullum arbitrer, ne------ ut est in illo vulgato versu, amicitiam nostram dissuat: sed quod iniquum esse intelligo, pro tuo erga me summo amore, quidquam à me committi, quod tibi molestiam adferre possit. Unum à te peto, ut quemadmodum iis, qui diu ægrotârunt, ubi convalescere incipiunt, exercitationes à principio non valdè laboriosæ imperantur: ita tu mihi, qui nunc primùm accepto literarum tuarum pharmaco ex illo diuturno pigritiæ morbo------ neq; longas neq; accuratè scriptas literas imperes: neq; in eis aliud, quàm meam erga te propensissimam voluntatem & observantiam spectandum,

aut requirendum putes. Mi Sacrate, etiam atque etiam vale, & me ama. ROMÆ, *18. Kal. Quintiles,* M. D. LXIX.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XIX.

HEri accepi à te literas simillimas tui, tersas, nitidas, elegantes, plenissimas humanitatis, & spirantes omni ex parte benevolentiam veterem illam tuam in me mirificam ac singularem. Quod excusatione nihil opus esse duxisti, fecisti, ut amicitia nostra dignum est, ac me prætereà levâsti labore quærendi, quomodo tàm diuturnum silentium meum apud te defenderem. Nam excusare te non poteras, quin eadem opera me accusares. Itaque hoc quoque à te tanquam mea caussa factum accipio, indultumque mihi à te puto. Thalamius noster, non enim tibi jam concedo, ut tu eum plus ames, verus, ut video, est & diligens internuncius amicitiæ nostræ. Nam quoties unà sumus, de te propè perpetuo loquimur: & ipse postea literis suis tibi, quæ mea sit in te observantia, verè accurateque præscribit. Constitueram nuper mittere ad te nugas quasdam meas, scholasticas omninò, id est, non satis dignas, quæ à te legerentur, sed quas tamen tibi, ut solent mea, placituras esse sperabam. Id postea omisi facere, quia, cujus opera in eis describendis uterer, non habebam. Nunc habeo, qui id commodè faciat. Quare expecta propediem à me ingentem fasciculum, pro quo vereor, ne plus mercedis dandum sit tabellariis, quàm quanti ea omnia erunt. Erit tamen, quod rideas unà cum Canalio nostro, qui mihi, ut debet, hæret in animo. Quem tu, mi Sacrate, salutabis diligenter meo nomine, & qui mihi benevolen-

lentiam ipsius conciliâsti, idem conservabis. Nescio, an adhuc resciverit Jacobum Æmilium Belgam, quem ipse mihi & præsens & per literas commendaverat, nuper hîc mortuum esse. Plura scribere cupientem impediunt interpellatores, qui mihi plerunque vix ad ea, quæ necessaria sunt, satis vacui temporis relinquunt. Benè vale, Sacrate mi optime, eruditissime, amicissime, & me amare perge. 15. Kalend. Febr. M.D.LXX. ROMÆ.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XX.

SCripsi nuper, jussu Cardinalis mei, versus quosdam de Tiburis amœnitate, sed jussus eram non multò plures, quàm viginti versus scribere: & ea attingere, quæ in ipsius hortis spectatu dignissima & jucundissima viserentur. Fudi duabus circiter horis amplius quadraginta, & vix mihi videbar pauca quædam ex innumerabilibus, quæ dici poterant delibâsse. Eos versus, cuicuimodi sunt, ad te mitto: si fortè possint animum tuum à molestiis tùm domesticis, tùm publicis paulisper avertere. Curas enim vetus dictum est carmine minui. Poteris eos cum Paludino, & Canalio communicare: quamvis enim non valdè boni sunt, vobis tamen tribus placebunt, quia sunt mei. Velim etiam eos mittas ad Antonium Montecatinũ: etsi enim judicium extimescere deberem, mihi tamen cognitus amor ipsius erga me timorē levat. Ego te Sacrate optime & humanissime, vosque omnes, sed, ne mentiar, te inprimis, ut debeo, in sinu fero: &, quamvis ad te rarius scribo, quàm summa nostra conjunctio postularet, de te tamen sæpissimè cogito.

Ora-

Orationum mearum volumen unum Venetiis excuditur, quod, ubi absolutum erit, statim ad te mittetur. Vale, amice optime & spectatissime. Idibus Augusti, M.D. LXXI. TIBURE.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XXI.

PRoximè cùm vellem ad te scribere, quàm grata mihi fuissent insitia, quæ tu & Alexander Canalis ad me miseratis, ita me subitò multa negotia oppresserunt, ut coactus sim officium illud in aliud tempus rejicere. Nunc igitur utriq; vestrum gratias ut debeo, maximè ago: simulq; ut, qua una ratione possum, vos remunerer, mitto ad vos exempla duo carminis cujusdam mei ad D. Virginem Lauretanam: quod vobis, si nulla alia re, certè argumento placebit. Versus ipsi si frigidiores videbuntur: tanto judicare debebitis munus meum accommodatius ad hanc tempestatem anni, qua frigus studiosè quærere omnes solemus. Quales autem cumq; videbuntur, non recuso, quin eos communicetis cum Paludino, Montecatino, cæterisq; communibus amicis: propè etiam dixi, cum Pigna: sed audio eum valdè severum esse in judicandis Poëmatis. Et tamen, quia me ab eo amari scio, si vobis videbitur, subeamus hoc quoq; periculi, cùm præsertim, si quid in eis parùm probaverit, ipsa nos reprensio cautiores in posterum factura sit. Valdè gavisus sum, cùm audii fratrem tuum Episcopum Carpentoractensem esse factum: qui honos jampridem summis illius virtutibus debebatur: neque ei tantùm gratulatus sum, sed tibi quoq;, cùm Epistolam ea de re tuam ad Johannem Moronum Cardinalem legi: quæ

mihi

mihi ita elegans visa est, neq; hoc tantùm, sed ita graviter ac sapienter scripta, ut jam tùm cœperim eundem tibi quoq; dignitatis gradum augurari. Mitto ad te orationem nuper hîc habitam à Petro Magno, ut versuum levitas orationis gravitate penset̃ur. Benè vale, Sacrate mi optime, eruditissime, amicissime, & me ama. ROMÆ, 3. *Non. Julii,* M. D. LXII.

PAULUS SACRATUS M. ANTONIO MURETO SUO S. D.

XXII.

LEgi tuum carmen ad divam Virginem Lauretanam, de quo, quid ego dicam, nisi summi illius Mureti poëma esse, cui quenquam æquare non liceat? Itaq; ita me delectavit, ut versus perplures memoriæ jam mandaverim; quod Alexandro quoq; Canalio contigisse idem mihi affirmavit. Quid autem tot nos lucubrationibus tuis honorandi causam tibi dederit, an insitia, an eximius tuus erga nos amor; nemo nostrûm certè ambigit, quin singulari tuæ humanitati totum tribuendum sit, quæ te profectò impulit, ut, quod nos tibi debemus, de eo nobis gratias agas. Quod si fortè insitia ipsa non nihil etiam te moverunt, ac in memoriam redegerunt, quæ ostendis grata tibi fuisse, certò scito nos operam daturos, ut singulis annis eundem saltem numerum tributi nomine à nobis accipias, ut occurramus, ne ex animo tuo unquam nostri memoria discedat. Quod ad mandatum tuum attinet, id sanè executi sumus, Alexander enim exemplum suum Montecatino ac Pignæ impertivit, qui carmina tua ab ipsis valdè probata fuisse mihi retulit: ego verò mei Martellium, Paludinum, cæterosq; communes amicos participes feci, qui te ita admirantur,

tur, ut etiam hoc dicant, à divino ingenio tuo nihil absolutum perfectumq; proficisci, quibus ego libenter assentior, lætorq; Muretum meum, quem in oculis fero, ab omnibus mirum in modum coli, plurimiq; fieri. Illud in extremis literis tuis, cùm mihi de dignitate fratris gratularis, me molestia affecit, quòd scribis te meam ad amplissimum Moronum Epistolam legisse, & eam laudas, quam ut corrigeres ac emendares, amicitia nostra & tua erga me benevolentia postulabat, sed si favente Deo optimo maximo ad annum sacrum pervenero, & ibi tu quoq; adsis, ut mearum nugarum Aristarchus sis, à te impetrare volam, nec tu opinor, recusabis, si me de tuo erga me studio dubitare nolueris. Vale. Alexander multam tibi salutem adscribit, mihiq; in te amando minime concedere palam prædicat. Penè oblitus eram, quod electus Carpendoracten. frater meus te plurimùm salvere jubet, & quod tantum ei tribuas, quantum ipse non agnoscit, hoc tuæ humanitatis proprium esse ait, de tua tamen in eum optima voluntate maximam gratiam habet. FERRARIÆ, 10. Kal. Augusti, M.D.LXXII.

M. ANTONIUS MURETUS PAVLO SACRATO SUO S. D.

XXIII.

Respondebo breviter ad eas literas, quas à te III. Idus Octobris datas nudius tertius accepi. In quibus illud primum admiratus sum, quod veritum esse te scribis, ne tibi aliqua de causa subiratus essem, neve mea erga te immutata esset voluntas. Tibi ne ego, mi Sacrate, ut irascar? aut quidquam unquam ulla de caussa ex meo in te summo amore, aut, ut verius dicam, observantia imminui patiar? At perdiu nihil ad te lite-

literarum dedi: Primum, non satis magnum argumentum: præsertim cùm post eas, quas ad te ultimas dederam, nihil omninò à te accepissem: sanctè enim tibi adfirmo, post Hippolyti Cardinalis Ferrariensis obitum nullas ad me literas tuas perlatas esse, nisi eas ad quas nunc respondeo: & ego tamen ad te mense, ut opinor, Januario scripsi, misique eam orationem, quam Caroli Regis nomine ad Pontificem habueram. Itaque tu vide ad quem illas alias miseris, aut cui eas inscripseris. Certè enim mihi redditæ non sunt. Deinde quidvis te potius, quam id quod suspicatus es, oportuerat suspicari. Sed ecce tibi, vix ad te scribere ingressus sum, & avocor: & jam multa nox est. Pudet hoc ad te ζατελὲς epistolæ principium mittere: sed tamen hoc malo, quam nihil. Propediem & ad te scribam, & nescio quid orationis quod à me nuper habitum est, mittam. Mi Sacrate, ama me & vale. Canalio nostro plurimam salutem. Romæ pridie Kal. Novemb. M.D.LXXIII.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S.D.

XXIV.

Superioribus diebus cùm ad literas tuas respondere cœpissem, etsi jam multa nox erat; egoq; mihi eam potissimùm horam delegeram, quam ab interpellatoribus vacuam fore confiderem, statim tamen accidit, ut ad me veniret, qui quod cœperam, vetaret absolvere. Itaque in ea quadam indignatione risi tamen, quod quasi fato quodam evenisse videretur, ut ne tunc quidem possem ad te cùm maximè cuperem, scribere. Illud tamen quicquid erat, quod habebam in manibus, ut

erat imperfectum atq; inchoatum ad te misi: simulq; pollicitus sum, me propediem ad te nescio quid nugarum mearum esse missurum. Præsto igitur, quod tum promisi, & ad te mitto exempla duo orationis cujusdam à me nuper habitæ; quam, etsi bella non est, tibi tamen, & Canalio nostro, pro vestro erga me amore non planè displicituram esse confido. Velim autem mea caussa convenias Antonium Montecatinum, quem virum, Sacrate mi, vix credas, quantum amem, & quanti faciam, eiq; plurimam à me salutem dicas, simulq; ei unum ex illis, quæ ad te mitto, meæ orationis exemplis tua manu des. Ita enim spero ipsi quoq; munusculum gratius fore. Et si ille quidem eodem, quo tu es, erga me animo est, & quanquam acerrimo judicio est, mea tamen & legit libenter, & laudat. Scribendum mihi hodie est ad multos, ideoq; tecum ero brevior. Ama me & vale. ROMÆ XI. Kalend. Decembr. M.D.LXXII.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO S. D.

XXV.

NE orationis à me in funere Caroli Regis habitæ exemplum statim ad te pro mea veteri consuetudine miserim, id unum obstitit, quod te Carpentoracti esse arbitrabar: eò enim profectum audieram, & eò facilius adducebar, ut crederem, quod multos jam menses nihil à te acceperam literarum. Nam illa quidem, quæ tu scribis, partim ἔωλα sunt, & à te joco scripta, partim nimis aliena ab ingenio meo, Mene ut unquam illius humanitatis, quam in te & in Canalio nostro medius fidius prope singularem cognovi, capere possit oblivio? Tum ego me indignum fatear, qui amer à vestri similibus, id est, à viris

viris humanitatis, integritatis, officii plenus. Quare mitte, obsecro te, ista vel suspicari, vel, quo me crucies, simulare te suspicari. Ego duos vos amare, colere, observare non desinam, nisi is esse, qui sum, desinam. Quod si rarius scribo, ignoscere vos oportet vel occupationibus, vel pigritiæ meæ: quæ ingravescente jam ætate quotidie magis ac magis augetur. Magnam lætitiam nuntias, quod vos unà ineunte anno in urbem venturos polliceris. Fruar enim adspectu, amplexu, & optatissimis sermonibus duorum longè mihi charissimorum capitũ. Et spero vos non ita occupatos fore, ut non sæpissimè nobis unà esse liceat. Jam nunc præcipio mente ac cogitatione collocutionum nostrarum suavitatem. Interea quod unicum mihi reliquum erat exemplum ἐκείνου τοῦ ἐμοῦ λογαρίου, ad vos mitto. Propediem prodibunt ex Aldi Manutii officina orationes omnes meæ, in quibus hæc quoq; inerunt & poëmatia quædam non magni pretii: sed quæ tamen mirifico à quibusdam studio expetuntur. Mihi crede, Sacrate mi, ludere mihi videntur homines, cum mea istæc & laudant & requirunt: quæ ego quo magis inspicio, eo magis, quàm nihili sint, sentio. Nam ut aliquid fortasse simus, si cum quibusdam æqualibus nostris conferamur: at certè si quis cum antiquitate nos comparet, jacemus. Vale, aut potius ambo valete, quando ut ego pro indiviso amborum communis sum, ita hæc epistola utriusq; communis futura est. Romæ XII. Kal. Sex. M. D. LXXIV.

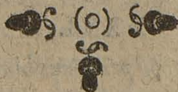
M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XXVI.

Nunc ipsum accepi prandens binas ad me literas tuas, in eundem à te fasciculum conjectas, & nu-

per etiam alias quasdam tuas acceperam, sed quibus aliud nihil contineretur, quam, quod ego maximoperè scire cupiebam, te istuc salvum incolumemq; venisse, & commemoratio quædam accurata eorum, quæ tu tibi me præstitisse, cùm hic esses prædicaras. Ego autem, Sacrate mi optime & humanissime, si negem me cupidissimè quæsisse occasionem aliquam declarandi tibi mirifici cujusdam amoris erga te mei, mentiar. Certè enim & amo te singulariter, & meum erga te studium tibi notissimum esse cupio. Illud verè affirmare possum, nihil tibi me præstitisse, aut tua caussa fecisse, quo minima pars aut meritorum erga me tuorum, aut meæ erga te voluntatis adæquari queat. Itaque videris mihi nonnunquam quærere occasionem exercendæ eloquentiæ tuæ, in eis amplificandis & exaggerandis, quæ per se ita exigua & tenuia sunt, ut vix compareant. Quid enim tibi à me tributum est, in quo cognoscere potueris, quanti te faciam, aut quantum tua caussa cupiam? Cum ipse contra tam multis tamq; illustribus argumentis tuam erga me voluntatem perspexerim, ut certò sciam, cùm quantum plurimum potuero dispunxero, semper tamen plus reliqui fore. Sed omittamus hæc. A Tiberio tuo septem insitia accepi, de quibus amo te plurimum. Quod te quotannis alia missurum polliceris, gratum est. Ego tibi vicissim aliquid depromptum è studiis meis mittam. Paludino, Canalio, cæterisq; quos istic mei amantes esse scis salutem. Vale.

V, Kalend. Jun. M D. LXXV.
ex urbe.

M. AN-

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XXVII.

HEri accepi à te literas reliquarum tuarum simillimas, id est, amorem & suavitatem omni ex parte spirantes. Pro quibus quid tibi, mi Sacrate, respondere possim, equidē non video. Nihil n. jam pridem jubes me tua caussa facere, neq; sane, ut sunt tempora, video qua in re opera mea uti possis. Sed si quid evenerit, noli quæso, dubitare, quin is erga te sim, qui debeo, & qui semper fui. Mihi crede, neq; te quidquam usquam amabilius est: neque tu quenquam habes amantiorem ac studiosiorem tui. Sed hæc inter nos supervacanea videntur. Mitto ad te libellum quendam, quem in gratiam τοῦ ἀνεψιοῦ scripsi. Cùm enim prima elementa Latinæ linguæ ei tradere vellem, nihil reperiebam ad captum tam teneræ ætatis accommodatum. Ea res coegit me repuerascere. Neque magis id mihi alienum aut indecorum puto, quam olim Agesilao fuit deprehendi cum filiolis equitantem in arundine longa. Tu illud carmen, qualecunq; est, quia meum est, libenter, ut opinor, videbis. Vale. Romæ, XVI. Kalend. Decembr. M.D.LXXIIX.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XXIIX.

TAnti fuit torquere te aliquot dies literarum mearum expectatione, ut tuas acciperem concitato, ac propè irato animo scriptas. Ut enim dulcibus cibis admistum aliquid acre delectat, ita mihi, qui nunquam

quidquam à te nisi melleum accepissem, jucundissimum fuit, te subiratum intueri: præsertim cùm in eo ipso iræ calore, omnibus ex partibus se amor erga me tuus proderet. Sed scin' tu Sacrate mi optime, & in ipsa etiam ira suavissime, quid te nunc facere cupiam? Confirma exemplo tuo vetus illud dictum: Amantium iræ amoris redintegratio est. Præsertim cùm in summis occupationibus ad te scribam. Non puto pluribus mihi verbis opus esse ad te placandum ac leniendum. Hoc tantum oro quæsoq́, ut quidvis potius existimes, quàm quidquã ex mea in te non voluntate tantum, sed planè observantia detrahi posse. Omni hoc tibi sacramenti genere mi Sacrate confirmo. Quid tibi è studiis meis munusculi parem, scis cumprimum ex literis tuis omnem iram à te depositam esse cognovero. Vale. IV. Kalend. Mart. M.D.LXXIX. Romæ

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XXXIX.

VOlo te, mi Sacrate, miseriarum mearum participem facere. ita enim leviores videntur fore, si eas in amicissimi hominis sinum deposuero. Accidit mihi his diebus quiddam, quòd me prope ad insaniam adegit: certè quidem ita conturbavit, ut nunquam in vita commotiorem fuisse me meminerim. Nosti, opinor, facilitatem meam: & ut omnes, qui notam modò aliquam humanitatis præ se ferre videantur, in bibliothecam meã admittere, eisq́ mea omnia aperire ac patefacere soleã. Eorum quidam (quis fuerit, suspicari possum, pro certo affirmare non possum) nuper, data occasione, Plauti librum, in quo emendando viginti quinq́ annos, & eo amplius

plurius insudaveram, furto subripuit: & unà cum eo alios aliquot libros, quorum jactura minus me movet, quia similes alios pecunia parare possum. Plautus me conficit, Plautus me angit & exanimat: Plautus quiescere me non sinit, Perierunt tot annorum sudores ac vigiliæ: ademta est voluptas, quam maximã ex illius lectione capiebam: præcisa spes gloriolæ, quæ ex tot locis emendatis sperari poterat quam etsi non aucupor, facere tamen nõ possum, quin doleam eam mihi mea stultitia, aliena improbitate subreptam. Idem ille plagiarius, quisquis est, septem folia libelli mei, quæ tu ad me miseras, abstulit: in quo magis etiam improbitatem suam declaravit, quod id quoq; suffurari voluerit, ex quo ad se quidem nihil commodi, ad me autem aliquid incommodi perventurum esset. Peto igitur à te, primum ut meo dolore doleas: deinde ut ad me quamprimùm septem illa prima folia mittas: Octavum enim habeo. Ego autem missurus ad te statim sum interpretationem Græcorum, & indicem eorum, quæ à librariis peccata sunt. Vale, & me ama. Romæ III. Idus Januar. M. D. LXXXI.

PAULUS SACRATUS M. ANTONIO MURETO SUO S. P. D.

XXX.

EGo, Murete præstantissime, maximam pro eo ac debui, molestiam cepi ex ea injuria, quam accepisti certè insignem, nec animo pacato atq; tranquillo me unquam futurum esse puto, donec te, quem longè pluris facio quàm me ipsum, ex istis molestiis emersisse cognovero; in mœrore enim te ac tristitia esse, ex tuis suavissimis atq; gravissimis literis intelligo. Ac satis mirari non possum istius hominis impudentiam atq; audaciam, quem

abs te in bibliothecam cum nonnullis aliis facilè ac benignè receptum, quòd illi humanitatis aliquid habere tibi viderentur, tantum in te virum præclarissimum scelus edere non puduerit, ut libros tibi aliquot, & Plautum imprimis, in quo corrigendo multum laboris, & operæ consumpseras, & vigilias noctu multas, ut opinor, egeras, in furto subripuerit, signaq; tibi non humanitatis, sed immanitatis dederit, quod laudem & gloriam tibi adimere pro viribus conatus sit. Tamen nihilominus in hanc opinionem venio, Murete humanissime, ut iste tecum jocari voluerit, incredibili tua mansuetudine & comitate fretus, teq; oblectationis gratia parumper cruciare? non enim cogitatio hæc mentem meam irrepere potest, ut eo animo te salutatum accesserit injuriam tibi inferendi; nimis enim inhumanus ac tibi infestus fuisset; nam eum certò scivisse, rem ex sententia sibi successuram esse, adduci non possum, ut credam, at illi evenisse arbitror, quod vulgo est in proverbio, ut commoditas furem illum reddiderit. Quod si lucubrationes tuas, quas à te celari oportuit, in armario & arca sepositas ac reconditas habuisses, ut posthac experiendo edoctus eris cautior, casum istum minimè timuisses. Plautus autem in conspectu erat, isti ante oculos versabatur. Itaq; iste libro valde inhians, ipsum clam sustulit eo, opinor, consilio, ut cum ex illo excerpserit ea, quæ sibi placuerint, ac descripserit omnia, aliena manu tibi reddat atq; restituat; namq; is tuarum lucubrationum ac scriptorum amore admodum incensus (non enim te latet, quàm multi avidè appetant) ad hoc facinus audaciæ & sceleris faciendum aggressus est, nec infamiam pertimuit, ut lectione scriptorum tuorum animum satiaret, ratus te ei negaturum fuisse, si hoc à te poposcisset. Quare, Murete dulcissime, ea te consolatio-

latione sustenta, quam tibi ex animo exhibeo, divinans eum talem fore, à quo te ludibrio læsum fuisse non doleas, & in spem veni, Plautum postliminio ad te brevi rediturum esse, qui te consolabitur, omnemq; dolorem abstergebit, te delectabit, flagitii etiam memoriam delebit. Cur enim de homine isto non rectè potius sentiamus quàm pravè, sicut charitas postulat, licet ille offensionem impudentiæ effugere non queat? Sed & mœstitiam omnem depone, cogita te perturbationum tuarum fidissimum socium habere: nec metue, ut iste vigilias tuas ac labores cum nominis sui inscriptione edat. Jam enim multi loci perpulchrè atq; venustè à te emendati, in tuis variarum lectionum libris extant, quæ fidem facerent tuum opus esse, ac furti eum insimularent, & si, ut spero, utriusq; nostrum literæ, quæ in hoc versantur argumento, ad manus hominum pervenirent, testes facti hujus locupletes erunt, ut ad amplissimam atq; immortalem gloriam tuam aliquid amplius accessurum esse non augurer solum, sed exploratum habeam, quàm aliquid de ea unquam quicquam detrahi à quoquam posse putem. Quamobrem denuò à te peto, ut pro tua summa in me benevolentia animum tuum tranquillare velis, quo ego quoq; quietam hanc vitam agam, confido enim clementissimum Deum ac benignissimum fore nobis adeò propitium, ut ex isto casu uterq; nostrum tantam sit voluptatem capturus, ut risus etiam consequatur. Septem folia libelli tui, quæ à me flagitas, nudius quartus tabellario ad te perferenda commisi. Tu quoq; interpretationem Græcorum quamprimùm ad nos mitte; ut liber ab omnibus exoptatus tandem exeat. Vale ætatis nostræ decus. Ferrariæ VIII. Kal. Februarii M. D. LXXXI.

M. ANTONIUS MURETUS S. D.
PAULO SACRATO SUO.
XXXI.

VElim hoc mihi credas, Sacrate mi optime & amicissime, non te ardentius cupere literas meas, quàm ego ad te & creberrime & longissime de toto rerum mearum statu scribere cupio. Sed ita multa quotidie interveniunt, quæ me varias in partes distrahant, ut interdum vix respirandi otium detur. Itaq; cùm hic amicos & plurimos & potentissimos habeam, cum omnia mihi Dei beneficio, non modo ad commodè, sed ad lautè ac magnificè vivendum affatim suppetant, cum me libenter omnes videant, cùm apud omnes ordines gratiosus sim: major me tamen in dies urbis satietas percipit. Quando enim vivam, si post tot annos laboriosissimè actos, ne seni quidem quies ulla conceditur? Alius me, negotii sui caussa, cursitare per urbem jubet, & modò hunc, modò illum ex proceribus convenire ac alloqui: alius sepulchralem inscriptionem petit: alius quod in ponte aliquo, aut in basi alicujus statuæ inscribat: est qui hujus, aut illius scriptoris locum sibi aliquē declarari postulet: est qui epistolam, carmen, orationem emendari, aut, quod interdum minus molestum est, totū refingi ac recudi velit. Jam quantum mihi temporis auferri putas ab istis, qui, quoties ipsi, nihil quod agant, habent, alios quoq; omnes diffluere otio existimant? Veniunt: admitti volunt: nisi admittantur, fremunt, inhumanum esse me ac difficilē conqueruntur. Admissi, ultrò etiam objurgant, quod nimis in studiis defixus sim: quasi per istos quidquam mihi temporis studiis meis tribuere non liceat: relaxandum interdum esse animum clamat: quem ne relaxare possim, ipsi magna ex parte obstant.

Tum

Tum in alienißimos; & mihi molestißimos sermones ingrediuntur: quid novarum rerum allatum sit è Gallia; qui Belgicorum tumultuum futurus exitus putetur: quid agat, quid meditetur Pontifex, quot & quos Cardinales proximis comitiis hominum fama designet: quarum omnium rerum ego ita non imperitus modò, sed etiam incuriosus sum, ut sæpè, Romæ an ruri sit Pontifex, nesciam. Obdurare tamen, & vorare hæc, & talibus ineptiis verberandas aures præbere cogor: donec & ipsi tundendo defeßi sint, & ego vapulando enectus. Semianimis & ἐμβρόντητος relictus, ubi me denuò in bibliothecam abdidi, video in mensa satis multa explicata, quæ mihi torporem excutere poßint. Neq; est, quod dicas, ista omnia, si quis obfirmet animum, posse vitari. Mihi crede, aut multæ ac graves inimicitiæ suscipiendæ sunt, aut hæc & ejusdem generis innumerabilia perferenda. Eant nunc amici, & querantur ullum tabellarium sine meis ad se literis venire. Quid quæris? Harum rerum tædio de urbe relinquenda sæpißimè cogito, & Venetias ire, ibiq; quod reliquum ætatis est transigere discupio. Ille mihi locus ad senilem quietem ac tranquillitatem factus videtur. Atq; equidem si sperarem aliqua honesta ac tuta ratione tantum capere me illic ex fructibus pecuniæ meæ posse, quantum ad vitam γεροντικώτερον, id est, paulò mollius ac delicatius agendam sufficeret, colligerem omnes vindemiolas meas, & istic venirem. Videor autem conficere posse ad novem aut decem millia nummorum aureorum. Ea si possem ita collocare, ut & de sorte nullum discrimen esset, & in singula millia octogenos nummos aureos quotannis percipere liceret: non equidem ad te accurrerem, sed advolarem. Efficerentur enim octingenti aurei nummi annui: quibus ego facile sustentare me possem.

possem. Viverem interea quietus in studiis: & multa scripta mea partim rudia & inchoata perficerem: partim effecta & propè ad extremum perducta edolarem & expolirem. Viderem etiam interdum Sacratum meum. Certè enim nonnunquam aut ipse Venetias, aut ego Ferrariam venirem. O si mihi Deus hoc annuat, quàm mihi videor beatus fore. Quid si tu quoq; ad hoc consilium meum adjuvandum & accelerandum aliquid curæ ac cogitationis conferas? Quod ut facias, à te peto quæsoq;. Vides, quam libenter tecum confabuler? Quippe, hæc enim scribo sexta hora noctis: cùm periculum ab interpellatoribus nullum est. Incredibiliter doleo ægrotasse te: convaluisse, immortaliter gaudeo: oroq; te, ut vel mea caussa, valetudinem tuam diligentissimè cures. Sed quid est, quod ais de Tiberii negotio? Nam nullus quidem mihi à te Tiberius commendatus est: nisi quæ literæ interciderunt. Sed suspicor voluisse te Victorium dicere. Accipe igitur, quo in statu res sit. Cardinalis ipse mihi apertè dixit, totum negotium mala fide gestum esse: & ne operam ea in re meam amplius interponerem, monuit, sibi tamen curæ fore, ut Victorius aliquem ex mea commendatione caperet fructum. Ama me ut facis, & vale. Romæ XVI. Kalend. Septembr. M.D.LXXXI.

PAVLVS SACRATVS M. ANTONIO MURETO J.C. & C.R. S.D.

XXXII.

Redditæ tandem mihi fuerunt svavissimæ literæ tuæ, ac solis leporisq; & urbanitatis plenissimæ, quæ à me semel & iterum ac tertio, sæpe deniq; lectæ, quòd eas avidissimè desiderarem, quibus jamdiu caruerant

rue-

rueram, tantum mihi solatii attulerunt, ut mœrore illo meo, in quo versabar, ac solicitudine magnoperè me levaverint. Excusatio autem illa tua, Murete præstantissime; quam tamen tua caussa libenter accipio, mihi non persuasit, ut penitus acquiescam, ac tantam te interposuisse moram non doleam, sed summa tua apud me auctoritas. Nam quod aliquis in sua caussa ad proceres adire jubeat, nonnullus verò sepulchralem inscriptionem petat, aut alius scriptoris alicujus locum sibi explicari velit; alius etiam epistolam suam aut carmen abs te emendari cupiat, multaq; alia, quæ narras, hujusmodi ne sunt, quæ te Pauli Sacrati tui memoriam deponere cogant? Annon idem mihi, qui tecum minimè sum comparandus, sæpe contingit, ut templo pontificio cum sim addictus, ut tute scis, permulti me sacerdotes consulant, quid in hoc vel illo negotio leges & decreta jubeant atq; decernant? quibus aut statim respondeo: aut eos in posterum diem differo. Aliqui me controversiæ ipsorum arbitrum constituant? nonnulli quoque de aliquo Scripturæ sacræ loco obscuro sententiam meam exquirant? pleriq; etiam me domi conveniant, qui à me flagitant, ut aliquam suam lucubrationem corrigam, & addam, minuamq;? Aliqui demum volumina afferant? Quos non admittere quidem rusticani hominis esset; ab his verò hoc nos facere inviti & recusantes cogimur; Et tamen nihil me à Mureto abducere potest; Quotidie de te cogito, de te meditor. Nam imago tua ante oculos mihi obversatur, nihil ago aut tracto, quin testis adsis; Nec unquam mihi in mentem venit dicere, Eat Muretus, & meas ad eum literas non perferri conqueratur. Quin cæteros in longius duco, ne me interpellent, quo minus aut nonnullam tibi salutem mittam, aut certè scribam.

Nam

Nam cùm tu mihi omnium instar sis, nonne cunctos posthabere debeo, ut unum eximium Muretum tota cogitatione amplectar? Sed cum inquis te, licet apud potentissimos quosq; gratia valeas, & commodè ac lautè istic vivas, urbis tamen satietate defessum esse, atq; Venetias proficisci in animo habere; scilicet arbitraris, quòd tibi esse otioso ibi licebit, non enim illic cuiquam cognitus es, nec Mureti nomen auditum est? Equidem, suavissime Murete, vix risum tenere potui, quasi non meminneris Hilarionem eremitam, teste D. Hieronymo, peregrinatum esse in alienis civitatibus, ut omnibus ignotus esset, eum tamen à Dæmonibus variis in locis publicatum fuisse; quod cum multis aliis contigerit, sic tibi quoq; usu venturum puta, ut multorum literæ, pueri ac Tonsores ipsi, si Venetiis esses, te perspicuum facerent: Excellentissima enim tua virtus latere non potest: Immò majoribus illic molestiis afficereris, ac penitus otio careres: Nam domi tuæ nunquam solitudo esset, propterea quod nemo non summi Mureti conspectu paulisper frui vellet; qui hac tanta famæ celebritate etiam longinquis & ultimis in terris habitantibus te notum esse intelligeret. Quæ cùm ita sint, non est, cur in hanc opinionem venias, quanquam te mecũ suaviter jocari ac longè ab hac cogitatione abesse non me fugit. Ego quidem valde fortunatus essem, si multò propius abesses; sperarem enim me in complexum esse venturum Mureti mei; At hoc optare me perinde est, ac si volare cuperem. Quare cùm nihil te istic beatius sit, nihil felicius, clementissimi DEI beneficio hunc vitæ statum usq; ad summam senectutem retinere conare; nec mutationem facere cogita, ne cum meliore loco esse cupias, deteriore statu sis. Ego quoq; me beatum appellabo, si hoc abs te obtinuero, ut pro tua singulari

huma-

humanitate perbreves quidem, crebras verò ad me literas mittas; quòd sæpè de te audire mirum in modum me delectet. Atq; magno me hoc tibi beneficio, devinctum esse fatebor. Vale, Murete præstantissime, FERRARIÆ, 4. Nonas Octobr. M.D.LXXXI.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XXXIII.

BEnè, qui conjiciet, vatem hunc perhibeto optimum. Tu verò benè & verè conjecisti. Sum enim totus in edolando tuo illo munusculo, quod erit quidem mole exiguum, sed, nisi me fallit commune malum, ἡ φιλαυτία, οὐκ ἄχαρι. Sed sumne ego obliviosus & incogitans, qui nunquam tibi de asmate illo, quod mihi tàm diligenter curâras, gratias egerim? Mihi crede; usq; antehac credidi me officio functum: &, si quis jusjurandum attulisset, jurâssem, opinor, me id præstitisse. Nunc totam rem diligentius repetens, & in memoriam revocans, recordor te mihi tunc scripsisse, cùm Venetias, & inde, ni fallor, Patavium proficiscereris. Ea mihi causa fuit, ne scriberem, dum te domum rediisse cognôssem. Sed quæso te, ne id durius accipias, neve me propterea minus ames: ac potius ita judices, tantò te mihi chariorem fore; quantò mihi plura ignoveris. Illud quoq; velim, scias, fuisse aliam curam, quæ me dies aliquot tenuerit. Cùm enim pigeret me jam hominem senem, semper in conductis ædibus habitare: cogitavi de emenda domo: neq; conquievi, donec id, quod volebam, effeci. Itaq; emi domum sanè & amœnam & magnificam in radicibus montis Quirinalis quinq; millibus nummum aureorum. Jam pacta transacta omnia. Nunc

alta

alia me cura excepit, reperiendi illam pecuniæ summam, quam tamen propè jam confectam esse confido. Cùm Romam veneris, erit tibi paratum hospitium apud eum, quo neq; tu quenquam chariorem habes, neq; ille, quàm te quenquam chariorem. Valetudinem tuam cura diligenter, mi Sacrate, quem ego medius fidius in oculis fero. Vale, ROMÆ, prid. Non. Octobr. ex veteri supputatione, sed ex hac nova correctione, 17. Kal. Novembr. M.D.LXXXII.

PAULUS SACRATUS M. ANTONIO MURETO J. C. S. D.

XXXIV.

EGO, Murete eximie, rectè me conjecisse vehementer lætor, te in poliendo rursus dono illo abs te dudum mihi dedicato occupatum siluisse, quod cùm ex suavissimis atq; optatissimis literis tuis cognoverim, tanta lætitia auctus sum, ut penitus nesciam, quid amplius desiderem; Quæ maxima dulcedine omnes sensus meos ita moverunt, (quotidiè enim à divino ingenio tuo leporis inusitati ac summæ urbanitatis plenam orationem fluere animadverto) ut illarum lectione mentem meam satiari non posse sentiam: Et cùm præclaræ sint, etiam raræ ad me perferuntur, quò avidius eas appetam. Itaq; in eis id mirum in modum me oblectâsse, ac ferè risum movisse mihi exploratum habeas, velim, quod te credidisse fingis de asmate illo ad te allato nomine meo, certiorem me abs te factum, in memoriam verò rediisse, quòd ad me non scripseris; ac continuisse te à respondendo, quoad de meo reditu domum, postquam Venetiis fui ac Patavii, à me nonnihil intellexisses. Quid enim venustius atq; acutius excogitare potuisti? Verùm;

Mure-

Murete humanissime, quod das libenter accipio, præsertim cùm tu mihi affirmes, me tibi gratiorem jucundioremq́ fore, si quicquid feceris, approbabo; Et ego te tanti æstimem, ut quod abs te proficiscitur, melle dulcius esse arbitrer: Me tamen puto, tuam eò taciturnitatem expertum esse, quòd totam in emenda domo cogitationem tuam fixeris, quam reperisse te propè Quirinalem collem amœnam, amplam, honorificamq́, eamque emisse mirum in modum, & ex animo tibi gratulor; civis enim verè nunc Romanus es; ego autem tanto cumulor gaudio, ut sicut sum alacris animo, ita si me non deficerent corporis vires, in complexum tuum citò me currere posse sperarem, istucq́ jucundissimo ejus conspectu frui, quem me ipso mihi chariorem esse Deus Opt. Max. testis est, testes & communes amici nostri, quibuscum de te sæpissimè sermonem facio. Non despero tamen, postquam audio iter istuc cisio confici posse, mihi te visendi occasionem à divina bonitate atq́ clementia aliquando oblatum iri, quam, mihi crede, libenter arripiam, ut adhuc te videam semel, lætusq́ deinde moriar; Interim nunc absens hospitio, quod mihi abs te paratum est, fruar mente, corpore autem præsens, cùm te complecti oscularíq́ mihi licuerit. Vale ætatis nostræ decus. Ibid. Novemb. M.D.LXXXII.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XXXV.

QUando, quod tibi debeo, præstare adhuc non possum, interim, ne planè malum nomen tibi videar, mitto ad te hanc qualemcunq́ homiliam: de qua expecto

pectojudiciū tuū. Tirocinium hoc quoddam fuit, quasiq; experimentum; nunquam enim antea in eo genere versatus eram. Puto tamen fore, si vita suppetet, ut ejusmodi plura mediter; nusquam enim animus meus in hac jam inclinata in senium ætate libentius conquiescit. A te, quin amer, non dubito: neq; enim hac quidem in re volo tui similis esse; qui simulatq; ego paulùm à scribendo cessavi, statim excidisse te mihi ex animo suspicaris. Ego verò te, etsi in scribendo piger sum, semper tamen in memoria habeo; neq; dies ullus præterit, quo non in precibus quotidianis nominatim Deo te tuaq; commendem. Quod cùm facio, id facio, quod summus erga me amor tuus promeretur. Vale, mi amicißime Sacrate, ROMÆ, prid. Id. Januar. M.D.LXXXII.

PAULUS SACRATUS M. ANTONIO MURETO J.C. & C.R. S.D.

XXXVI.

D*udum Josephus Gvidotus optimus sanè vir, mihique amicißimus mandatum tuum curavit diligenter, ut concionem illam ad me, ὁμιλίαν vulgò à nobis appellatam miserit, quàm in sacello Pontificio de S. Johannis Apostoli & Evangelistæ festo habuisti. Sed ad eum scripsi, ut eam mihi fuisse redditam, ac mirum in modum gratam atq; jucundam extitisse tibi significaret, & à me te responsum esse laturum, cùm ea, quæ me nunc angit, cura levatus ero; Quo se officio functum esse mihi rescripsit; & quamvis solicitudine adhuc liberatus non sim, nolui tamen differre amplius, cùm tu nequeas expectare judicium meum (in quo certè non mediocre tuum erga me studium elucet, ac singularis tua humanitas) ne justè tibi de me querendi occasionem*

nem præbeam, quod divina tua scripta tanti non æstimem, quanti jure facienda sunt. Ac Primùm tibi affirmo eam me ter quaterq; & septies legisse maxima animi cum voluptate, qua perfundebar, mecumq; tacitum te admiratum fuisse, quod ad quamcunq; rem animum attendere velis, eam perfectam & absolutam reddas. Quis enim istic est, qui te in isto dicendi genere perpetuò versatum esse non credat? Quàm optime in tres partes orationem tuam devisisti, & eas disertißimè explanâsti, etiam ad imitandum nos divum hunc valdè hortando? Quid de peroratione dicam, an quicquam sanctius, quicquam accommodatius, quicquam ea elegantius desiderari potest? ad obeundum istud munus; mihi crede, sæpè accerseris. Itaq; parate tanquam in aciem proditurum. In isto enim campo vagari tibi licebit admirabili eloquentia tua: Quin etiam vereor, ne posthac te unum audire velint amplissimi patres illi, quibus tu instar omnium sis: nimirum non audio quemquam istic esse, quem tecum conferre possimus. Sed hæc hactenus. Quòd scribis te nolle mei similem esse, qui simul ac silentium parumper facis, me tibi excidisse suspicer, nullum affers, Murete humanissime, argumentum, cur nolis. Ego autem respondeo, nullam à me tibi occasionem dari, quod velis; Nam & literis & nuntiis adeò sæpè tibi obstrepo, ut verear interdum, ne tibi molestus sim. Tu verò nisi à me stimulatus nunquam ad me literas mittis, ex quo facilè perspicis, me semper vereri, ne tibi elabatur Paulus Sacratus, meq; in loco summi studii ac beneficii hoc numerare, quòd me tecum in gratia esse patiare, mecumq; tua scripta communices. Deniq; quòd ais, te in precibus tuis mei memorem esse, magna est certè amoris erga me tui significatio, attamē parem & mutuam tibi voluntatem non solùm tribuo,

sed longe te etiam supero, quòd ab eo tempore, quo te conciliavi mihi amicum, atq; adjunxi, in sacris meis nomen illud tuum mihi jucundissimum nominare non desiterim; & quoad spiritum ducam, nunquam cessabo. Vale, Murete ætatis nostræ decus. FERRARIÆ, *Non. Februar. M.D.LXXXIII.*

M. ANTONIUS MURETUS S. D PAULO SACRATO SUO.

XXXVII.

OTiosus sum, non sæpè usurpare mihi hoc verbum licet. Ut igitur, si una essemus, quidquid daretur otii, tecum libentissimè consumerem: ita nunc tecum absens per literas colloquar. Sed ut inter præsentes, cùm sermonis argumentum deest, quærere alter ex altero solet, ecquid novi audierit, ut inde nascatur sermonis occasio, ita fingam te ex me nunc quæsiisse, numquid novi Romæ acciderit. Utrum autem respondeam, incertus sum, nova ne multa quotidiè & accidisse, & accidere: an nihil omnino novi? Nam & multa nova, insperata, inopinata quotidiè eveniunt, & alia quadam ratione vetera, vulgata, usitata omnia. Hi, quem nuper nemo aspectu, nemo sermone dignabatur, repentè dives effectus, colitur ab iis, qui eum haud ita pridem ne resalutandum quidem esse duxissent; fastidit eos ipsos, quos nuper horrebat: aditur per Epistolam ab iis, qui nudiustertius eum, si quid peteret, postridiè redire jussissent. Quis non hoc miretur, ut novum? Fit ille ex gregario milite Episcopus: alius mulos stringere ac defricare solitus, tanquam ex fonte aliquo biberit, qui prudentes & rerum multarum experientes efficiat: ut olim Perene pota faciebat Poëtas: in consilium de

maximis rebus adhibetur: supercilii ac capitis motu de maximi momenti negotiis, nemine ridente decernit. Alius cujus manè exituri atrium cohortes clientium obsidebant: cujus aures precibus obtundebantur, manus osculis conterebantur: ab iis, quos nuper aspectu beabat, insalutatus præteritur, cui non hæc nova & admiranda videantur? Sed hæc, qui mirantur, nunquam eis, quod mirentur, defuturum est. Vetera sunt, quotidiana sunt, obsoleta sunt. Non tam mirandum est, quod eveniant, quàm mirandum esset, si non evenirent. Quàm multos, qui diu jacuerant, in altum repentè sublatos: quàm multos, cùm diu in sublimi stetissent, momento dejectos vidimus? qui talia mirantur, Solem vesperi occidere, eundemq; manè redire mirentur. Ego si in quempiam virum antiquæ fidei ac probitatis inciderem, qui & aliis honesta præciperet, & ipse ad regulam suam viveret, qui sine ambitione, sine simulatione, sine malis artibus ad virtutem & ad honestatem tota mente ferretur: clamarem, porrò Quirites. Id mihi novum, inusitatum, admirabile videretur. Ægrotare hunc: illum mortuum esse: alii natos liberos, alii mortuam uxorem: illum iter ingredi: hunc in urbem redire: hæc ita communia & tralatitia sunt, ut mirer esse, quia talia mirentur. Sed nónne divina verum fore, ut non diu otiosus essem? Ecce tibi nescio quis fores cubiculi pultat. Quicunq; est, expectabit tamen, dum has literas obsignavero. Multum illi debes: quisquis est. Onerâssem te hodiè tam multis nugis, ut petiturus fueris à me, ut potius nihil omninò scriberem, quàm talia scriberem. Sed iterum ac tertio jam verberatæ sunt fores. Valebis igitur, & ineptias meas æquo animo feres. ROMÆ, 16 Kalend. Aprilis, M. D, LXXXII.

PAULUS SACRATUS M. ANTONIO MURETO J. C. S. P. D.

XXXIIX.

Quantum me delectaverit verissimarum & argutissimarum lectio literarum tuarum, quas ego abs te proximè accepi, Murete eximie, haud explicari à me potest: Jampridem enim nullam ex re ulla, quæ mihi secunda evenerit, majorem delectationem percepi, sed risum tenere non potui, quod tu nugas appellas ea, quæ ad me scribis, cùm illis verius nihil sit; Nam si quotidie in aliis civitatibus hujusmodi accidunt nova, quæ admirentur homines; ubi magnitudo & varietas est, multitudoq; causarum, & q; ò exteræ nationes & gentes innumerabiles undiq; confluunt, quidpiam istic inusitatum ac novum videre non velimus? Sed quamvis, ut optimè scribis, hæc jam antiqua sunt, quæ nemini mira videri debeant, tamen cùm audio quempiam, qui ex pauperrimo locupletissimus repentè factus sit, vel ex ovium custode; aut suum in amplissimas dignitatis atq; honoris sedes ascenderit, non possum non confugere ad illud D. Pauli pronunciatum, ut exclamem, quàm incomprehensa sint judicia Dei, & ejus viæ, à quo investigari queunt? Nam cùm voluntas ipsius rerum omnium causa sit, nos firmissimè asseverare semper oportet, sic illi placuisse, sicut nunc eidem gratum esse perspicio, quod indies magis ardeam amore & observantia excellentissimi Mureti mei; Cui, an vetus, an nova videatur, hæc insitiorum ad eum missio, opinor illum esse dicturum, quod institutum quidem vetus sit, & antiquum, res verò ipsa recens; Ac morem hunc meum, quo ad vivam, certè servabo. Cupio enim, ut illa, quæ à me aliàs ad te scripta sunt, quæq; à multis jam

jam leguntur, veritate nitantur. Tu autem institutum tuum profectò non tenes, & si hoc novum mihi videri dicam, non me fallet animus. Nam quotiescunq; aliquam ad Pontificem, aut alibi orationem habebas, prætermittere non solebas, quin exemplum unum aut duo ad me mitteres; Et tamen cùm nuper istic de Melitæ Principis obitu concionatus sis, eumq; laudaveris, orationem istam legere mihi non licet. At tu fortè non judicas admiratione dignum; ut Paulum Sacratum è memoria tàm facilè deponas, quòd non insolita tibi sit hæc agendi ratio; Ego secus censeo, & miror majorem in modum, cùm non ignores, quàm libenter tua scripta legam, me abs te excellentis ac singularis ingenii tui svavitate fuisse privatum, tibiq; id in mentem non venisse, quòd in literis tuis lingva vernacula scriptis fueris pollicitus, te paucis post diebus impertiturum mihi nescio quid, nisi Epistolam istam, cui respondeo, multarum rerum varietate ac dicendi artificio ornatam valdè innuisti, neq; mirari prius desinam, quàm tu curaveris, ut illa ad me perferatur lucubratio tua, si non vis me in eam cogitationem incidere, ut de tuo in me studio nonnihil imminutum sit, quæ mihi, quin gratissima atq; jucundißima futura sit, te non dubitare certò scio. Tibi carum atq; acceptum extitisse munus illud, quod obivit Franciscus Sadoletus, ex tuis literis cognoscere aveo. Vale, Murete præstantißime, atq; ætatis nostræ decus, FERRARIÆ, 3. Id. Apr. M.D.LXXXII.

M. ANTONIVS MURETUS PAULO SACRATO SUO. S. D.

XXXIX.

REperiam tamen aliquando aliquid temporis, quod in scribendis ad te literis ponam: meq; tibi de tàm diuturno silentio purgem. Purgabo autem me uno verbo. Purgabar, quod nisi mihi Deus, ut tempestivè facerem, in mentem immisisset, si ulla Medicis fides habenda est, præsens mihi lætalis morbi periculum imminebat. Ita mihi ingens quædam copia pituitæ ac bilis atræ omnes corporis meatus obstruxerat, vix ut evasurus viderer. Sed benè, quod occupavimus, celeresq; fuimus in præcavendo. Si paulùm modò cessatum esset, fuerat tibi amicus, Sacrate. Nunc redeamus ad veterem consvetudinem nostrā confabulandi per literas, & ut præsentes solemus, seriis joca, jocis seria commiscendi. Ita multa in unum jura, ut cùm miscet coquus. Accepi insitia tredecim, numerum huic Pontificatui congruentem: & cum eis scopas excutiendo è vestibus pulveri binas sanè quàm elegantes. De iis omnibus habeo tibi, ut par est, magnam gratiam. Vellem quoq; aliquid esset, quod tu tibi curari velles, non deessem officio. Sed tu jampridem ita mecum societatem coiisti, ut tuæ partes sint dandi, accipiendi meæ. Tuum tamen aliquando fuerit, aliquid mihi mandare, quod tua causa faciam: nisi operam meam tàm parvi deputas, nihil ut tibi navare possim. Equidem, si nihil aliud potero, augebo ac cumulabo accessione aliqua munusculum illud, quo tu tanto opere oblectari visus es: commentariolum illum dico in particulam Pandectarum, quem perpolitum diligentius & altero tanto auctiorem tibi denuò apponam: etsi non sum nescius, repetita crambe,

be, quid audire soleat. Sed non possum facere, quin tibi assiduè aliquid oneris imponam. Ardeo incredibili quadam cupiditate libri cujusdam asmatum Cypriani Roris, qui quotus sit, nescio: sed ea signa huic Epistolæ subjiciam, ex quibus facilè, quid velim, intelligi possit: Ac vide, quantoperè tua facilitate abutar. Velim te & per te, & per amicos operam dare, ut eum reperias, & ad me mittas, precibus, pretio: quoquo modo. Mea nihil refert, ait adolescens ille Terentianus, dum potiar. Levicula res videri potest. Sed tamen magnum mihi à te officium tributum putabo, si hanc molestiam mea causa suscipere ac devorare non gravaberis. Hoc igitur ita à te peto, ut ardentius ac majore studio petere, hoc quidem tempore, nihil possim. Fer, quæso te, hoc ineptum studium meum: & amico, quasi ægrotanti, obsequere. Ama me, & valetudinem tuam cura. ROMÆ, 14. Kalend. Jul. M. D. LXXXII.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO S. D.

XL.

ET annua, quæ mihi voluntate præstas, accepi libenter, & Epistolam tuam libentissime, quam cum uno obtutu totam percurrissem, principio miratus sum, nihil in ea inesse, quod ad eam, quam ad te proximè scripseram, pertineret. Postea animadverti scriptam esse de mense Aprili, quod admirationem sustulit. Quid ego nunc tibi gratias agam? Magis mihi curandum, ut tibi aliquid pro ista liberalitate tua reponam, quod omninò faciam. Hanc enim æstatem, simul atque otium erit, ab hoc jampridem molesto publicè docendi munere, decrevi mihi vindicare, & in scriptis quibusdã meis

edolandis consumere, in quibus erit aliquid jampridem Sacrato sacratum. Nam quòd tu mea extollis, tua abjicis: ne vivam, si quidquam à me præstari tibi posse arbitror, in hoc quidem genere, quod tu si asse emeris, non nimis charè emeris. Sed quando ipsi me juris magistri docent, tanti esse quidq; quanti vendi potest: non ego quidem te fallam, neq; committam, ut ex ædilicio edicto mecum experiri queas. Sed si tu te ipse indues, si pluris licitaberis mea, quàm ego ipse addicerem, errare patiar, neq; ero tàm stultus, ut pretium rebus ipsemet meis detraham. Ago tibi ingentes gratias, Sacrate optime & humanissime, & ad illam verbosam Epistolã, quam nuper ad te dedi, aliquid expecto. Vale. ROMÆ, ipso pervigilio Pentecostes, M.D.LXXXIII.

M. ANTONIUS MURETUS S. D. G. GENEBRARDO THEOLOGO Eruditissimo, & sacrarum literarum doctori Regio.

XLI.

ET literæ tuæ suaves mihi atq; optatæ fuerunt, & liber, quem ad me misisti, multis nominibus charissimus. Primùm quod ingravescente jam ætate, serò quidem (video enim, quantò id maturius facere debuerim) sed tamen aliquo, ut spero, cum fructu, in sacrorum librorum lectione, quotidiè temporis aliquid ponere institui, magis magisq; in dies perspiciens, alia omnia inania esse, ex eis solis veram animi quietem, solidum & efficax remedium adversus improbas cupiditates, certissimam molestiarum, quibus in hac vita conflictantur, etiã qui felicißimi videntur, consolationẽ peti oportere. Mihi autẽ, quanquã in aliis studiis minoris momenti nõ

pror-

prorsus inexercitato, in his tamen planè tyroni, multa occurrunt, in quibus hæream, neq; satis ipse per me explicare me possim. Ac facio quidem, quod Moses jubet, ut interrogem senes meos, id est, ut illos perpetuo Ecclesiæ consensu probatos Patres consulam, ex illorum libris, eorum, quæ minus intelligo, explicationem petam. Sed illi plerumq; grandia quædam & sublimia loquuntur, ἀλληγορικὰ καὶ ἀναγωγικὰ, quæ ego suspicio quidem, & admiror, & divinitus cogitata esse video: sed tamen, ut puerulus lac concupisco, & aliquam ejusmodi interpretationem requiro, quæ simpliciter ac dilucidè sententiam eorum, quæ lego Grammaticorum more singula verba minutatim persequens, mihi patefaciat. Ea suffulto ac subnixo faciliorem mihi ad ardua illa gradum fore, confido. Cùm tu igitur, talis tantusq; vir, tale quoddam munus non susceperis modò, sed ut ex literis tuis intelligo, magna jam ex parte confeceris: quantum tibi mi Genebrarde, quantum alios mei similes, qui sanè multi sunt, eo nomine debere arbitraris? Deinde quod à Psalmorum potissimùm editione exorsus es, vix credas, quàm id mihi gratum optatumq; obtigerit. Mirabiliter enim capior ejus libri lectione: Cumq; mihi certa pars illius ex Ecclesiæ instituto quotidie legenda sit, subinique interdum animo ferebam, tàm multa esse, quæ intelligentia consequi non possem. Ex quo autem librum tuum accepi, sensi magnam mihi detractam ejus molestiæ partem; ideoq; quoties eum in manus sumo, quotidie autem id facio. fausta tibi ac felicia omnia comprecor, & quanta maxima possum animi contentione à Deo peto, ut tibi ad tam sanctum ac salutare opus perficiendum vitam proroget, vires augeat, otium ac quietem tribuat, inprimis autem, ut mentem tuam perpetua spiritus sui luce collustret. Perge, obsecro te, Genebrarde

in tam sancto proposito: etiamsi scires, industriam tuam ab iis, qui in cathedra pestilentiæ sedent, non risu modò, sed probris ac conviciis omnibus exceptum iri. Quantò pluris apud te esse debet, quod omnes te pii ac probi laudabunt, quod pro te vota facient: quod etiamsi ab hominibus nihil consequare, is ipse qui hoc beneficium hominibus per te præstat Deus, bonum opus suum in te remuneraturus est. Summo quidem Pontifici cujus tu judicium & auctoritatem, ut facis, maximi facere debes. Liber tuus jucundissimus fuit: eiq; si pari studio ac fide in cæteris sacrosanctis libris illustrandis perrexeris, neq; facultas, neq; voluntas ornandi tui defutura est. De negotio tuo quid actum sit, à fratre tuo intelliges. Vale, meq; mutuis apud Deum precibus adjuva. Romæ IV. Id. April. M.D.LXXI.

M. ANTONIO MURETO ASCANIUS COLUMNA S. SOPHIÆ ABBAS S. D.

XLII.

MEmini, Murete, Romanorum eloquentissime, (Romæ nostræ gratulor, quod te Gallum hominem Romanum & civem meum appellare possim) memini, inquam, mi Murete, cùm Romæ te publicè dicentem docentemq; puer audirem, tanta me ad eloquentiæ studia cupiditate incensum, ut si quid in iis profeci, quantumcunque illud sit, totum tibi deberi videatur, accessere huc privatæ tuæ ad eloquentiam cohortationes, quæ ex eo tempore ita adhuc hærent in animo, ut noctes ac dies quibusdam quasi stimulis pungant: deterret interdum ab incœpto difficultas, & statim ac quantum ab hac laude absim cogito, debilitatur & languescit industria.

Sed

Sed revoco ipse me, & ut animos mihi ipsi addam, ingenii periculum facere interdum libet: orationem superioribus diebus habui in funere Serenissimæ Annæ Austriacæ Hispaniarum Reginæ, quam ad te cum his literis mitto: si quid erit, quod Romanas aures offendat, scito philosophorum & jurisconsultorum barbariem candorem illum Latii quodammodo infuscasse, tanta jam sunt cordis & linguæ facta dissidia. Si quid erit, quod à te laudari possit, fruere tanto bono, & gaude te Romanam juventutem ad amissam eloquentiæ possessionem recuperandam, & verbis & exemplo excitavisse. Vale. Salmanticæ pridie Idus Maii M. D. LXXXI.

M. ANTONIUS MURETUS ASCANIO COLUMNÆ S. SOPHIÆ Abbati S. D.

XLIII.

BEatus mihi viderer Ascani, adolescens præstantissime, si id quod scribis, penitus credere auderem, & exemplo te & cohortatione mea incitatum, eloquentiæ studio exarsisse, neque id minus mihi gloriosum ducerem, quàm aut Herodoto, aut Callistrato fuit, illi Thucydidem, huic Demosthenem ad ea studia, in quibus uterq; postea principem locum tenuit, excitasse. Sed vereor, ne tu pro illa, quæ ita generi vestro propria ac perpetua est, ut in te tamen mihi quidem semper eminere præter cæteros visa sit, humanitate ac comitate, id mihi spontè tribuere volueris, quod hominem, quem tui observantissimum & gratiæ tuæ cupidissimum esse cognosceres, libentissimè auditurum putares. Utut tamen est, nolo obstare ipse felicitati meæ, neque committere, ut & tibi minus, quam par est, fidei habuisse videar,

& hos

& hoc tanto tamq; insperato gaudio, quod mihi à te objectum est, minus liquido ac sincero fruar. Dicar sanè & nunc & apud posteros, Ascanio Columnæ, magni illius M. Antonii filio, Romanæ juventutis Principi, dux & auctor ad eloquentiam fuisse: qua ille postea, non me modò, qui quàm non excellam sentio, sed omnes æquales suos magna omnium cum admiratione superarit. Gloriosum mihi fuerit ab eo victum fuisse, cujus ego patrem, devicto communi hoste triumphantem frequentissima populi Romani concione celebrarim. Perge igitur Ascani, perge Romanæ nobilitatis eximium decus, & cum philosophiæ ac jurisprudentiæ studiis, in quibus mirificos te progressus fecisse & audio, & facile credo, istam ornatè copioseq; dicendi laudem conjunge. De oratione tua ingentes tibi gratias ago: atq; à te peto, si quid postea ejusmodi edideris, ut me participem facias. Ego quoque meorum aliquid ad te mittam, si ex literis tuis gratum tibi id fore cognovero. Vale. Romæ prid. Id. Junii M.D.LXXXI.

Q. CORRADUS M. ANTONIO MURETO S. P. D.

XLIV.

VIx enim aliud à me nunc quidem erit ἐπιστολικόν. Nam scribere accuratius dum volo, diu officium negligere sum coactus, quod epistolam non invenio adhuc dignam eloquentia tua. Itaq; Marcelli vestri & Antonii Militiæ mei literis, & amore potissimum tui semper antea permotus, nunc jam nimium sero, hanc ad te, quidlibet potius quàm epistolam, scripsi, testem veteris observantiæ in te meæ. Spero mihi posthac faciliorem aditum fore ad te scribendi, illo saltem nomine, quod

quod ex literis tuis mearum se offeret ὑπόθεσις multa literarum. Tu fac nos ames: equidem rapior ad amorem tui. Vale. Neapoli IV. Non. Maii.

MURETUS Q. MARIO CORRADO S. D.

XLV.

PErgratæ mihi fuerunt literæ tuæ. Antea enim, fatebor, subinvidebam amicissimis quibusdam meis, ad quos extant epistolæ tuæ, quod in eis ad me nulla legeretur. Ac, quòd tu, quasi communis quidam omnium qui in Italia sunt elegantium atq; eruditorum hominum pater, cùm illam inter eos gloriæ ac nominis hæreditatem divideres, nullam mihi ejus ne unciolam quidem adspersisses, sed me tanquam ἀγροικόν τινα καὶ ἄμουσον præteriisses; meditabor olim, si ita fors tulisset, adversus tabulas tuas inofficiosi querelam. Extra jocum Corrade vir optime, & eruditissime, multi jam anni sunt, cùm è sermonibus primum Petri Jo. Perpiniani, qui dum vixit, mihi conjunctissimus fuit, deinde multò etiam magis ex libris epistolarum tuarum, tanti te facio, ut veræ ac solidæ eruditionis, eximia quadam latinæ orationis facultate ac copia, tecum ex hujus ætatis hominibus paucissimos comparem, neminem certè anteponam. Itaq; quoties mihi copia fuit hominum, qui te familiarius nossent, quærebam studiosè de te, de moribus tuis, quos tamen satis mihi videbar è scriptis tuis habere perspectos, de tua valetudine, de toto deniq; rerum tuarum statu: ut omnes facilè cernerent cupiditatem constituendæ tecum amicitiæ meam. Nunc te quoque erga me eodem animo fuisse video: neq; quidquam à perfectione amicitiæ nostræ aliud aberat, quàm ut uterque

que

que agnosceret alterius erga se voluntatem. Ante hac enim erat ἄνοια μὲν, λανθάνουσα δέ. Quæ cùm se tandem patefecerit, serius quidem, quàm par erat, & quam ego cuperem: quæso te mi Corrade, ita enim vocare te posse videor, quæso inquam te, demus operam, ut eam, pro sua uterq; parte, omni officiorum genere quàm diligentissimè colamus. Ego, quid à me tibi præstari possit, nondum video: illud quidem tibi omni adseveratione confirmo, si quid evenerit, in quo tu perspicere studium erga te meum velis, curaturum me, ut re ipsa intelligas, neminem tibi esse quàm ego sum, verè atq; ex animo amiciorem. Vale. Romæ XIV. Kal. Junii.

MURETUS JOANNI ANTONIO ODISCALCO SUO S. D.

XLVI.

Etsi pro mutua inter nos voluntate tibi esse dubium non potest, quin tua omnia mihi cara ac jucunda sint, tamen mihi hoc affirmanti credas velim, literas tuas mihi etiam jucundiores fuisse, quàm tu existimare facilè possis. Nam &, quod ego summoperè cupiebam, continebant, λεπτομερέστατα totam rationem itineris tui, & quæ istic vita, qui mores, quæ cum cæterarum artium, tum juris docendi ratio, ita disertè ac luculenter explicabant, ut Ulixis Homerici narrationem Alcinoo ac Phæacibus minus fuisse jucundam putem. Admiscueras etiam eis plurimum nativi illius leporis, & αὐτοφυοῦς urbanitatis, qua præsens sermones tuos condiebas: ut eas legens tantùm non spectare te ac tecum confabulari viderer. Accessit ad voluptatem meam, quod patruus tuus V. C. qui eas mihi usq; in Quirinalem, ibi enim nunc sumus, ipsemet attulit, ostendit mihi etiam eas, quas ad alterum patruum scripseras, quibus eadem propè quæ

in meis, sed latinè expressa, continebantur. Jam demum agnovi, quid te adduxisset, ut ad me populari sermone scriberes, neque enim illud te movit, in quo jocaris, Phormionis exemplum: sed id potius fecisti φιλοτιμούμενος παρ' ὑμῖν ἐπὶ τῇ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἰδιώμασιν εὐεπίᾳ. Quod artificium tuum cum jam detectum esse videas, censeo posthac ad me quoque latinè, si videbitur scribas. Quod tamen ea lege à te peto, ut ne propterea minus crebras, aut minus longas literas des: quidvis enim malo, quàm earum fructu carere. Gaudeo metum meum de iis, qui istic jus civile profitentur, vanum fuisse: & eos scriptores, quos ego tibi dilaudare consueveram, etiam istic vigere. Felicius hac in parte tecum actum est, quam cum quibusdam aliis συμφοιτηταῖς tuis, qui ut à me digressi sunt, inter illos συρφετώδεις ac βορβορώδεις splendidarum ineptiarum magistros consenescunt. Ego & tibi hoc nomine, ut debeo gratulor, & cupidè tempus illud exspecto, cum ad nos non illa inani δοκησισοφίᾳ, sed vera ac solida jurisprudentia instructissimus revertaris. Nondum audiisse te puto, me hic pandectas publicè interpretari, non sine aliqua molestia eorum, qui nollent configi oculos cornicibus, & quæ juvenes didicere, senes ridenda fateri. Equidem dabo studiosè operam, ut eripiam, ex animis hominum stultissimam illam opinionem, nihil in jure aut sapienter cogitari posse, quod non ex illis lacunis hauriatur, aut eruditè dici, quod non insulsè ineleganterque dicatur. Spero me his æstivis mensibus quibus res proferentur, in Tiburtino secessu aliquid novi edolaturum. Quicquid erit, si modo erit, sum enim mirificè Callipides, ad te mittetur. Interea amabis me, ut facis: scis enim te id mutuo facere, & ad me, quàm sæpissimè poteris, scribes. Vale.

MU-

MURETUS THOMÆ MARTINO SUO.

XLVII.

NIsi me tibi benè notum esse considerem, Martinè optime & humanissime, valde vererer, ne apud te venissem in magnam opinionem non tarditatis modo, à quo vitio me interdum non longissimè abesse fateor, sed etiam ejus, à qua semper abhorrui, inhumanitatis. Ad literas enim, quas ad me plenissimas amoris & officii Lutetia de mense Septembri dedisti, nunc demum, id est, quarto post mense, respondeo. In quo tamen nulla à me culpa contracta est. Nunc enim eas à Castorio nostro accepi: eisq́; magna cum animi voluptate perlectis, statim me ad scribendum contuli, ut hæ, quibus me apud te omni suspicione exsolverem, paratæ essent, simul atq; esset cui darem. Quod conservas memoriam mei, amiceq́; de me, cum occasio est, loqueris, gratiam habeo. Ego quoque te, mihi crede, unicè amo; neque quidquam est, quod quidem à me præstari queat, quin ego id libenter ac cupidè etiam, caussa tua facturus sim. Debeo hoc virtuti & eruditioni tuæ: debeo amori erga me, quem in te mihi perspexisse videor propè singularem. Quod autem etiam clarissimum ac præstantissimum virum Archiepiscopum Narbonensem, usque eo amicum esse scribis, ut de me homine tenui, & infimæ sortis, tantus vir & amanter & honorificè loquatur, qua me lætitia ex isto nuntio esse effectum putas? Cujus tu gratiam; quæso te, Martine mi, omni mihi ratione conserva: eiq́; meo nomine pollicere, me ea quidem quæ sunt ingenii & eruditionis, & ejus generis laudum nolle in me recipere, neque ea caussa teneri: certè quidem quæ de meo erga Catholicam religionem animo, de stu-

de studio bene merendi, quantum in me erit, de omnibus, aliisq; ejusmodi prædicare dignabitur, ea me perpetuò, cum Deo volente, cumulatè præstiturum. Puteanus jampridem desiit ad me scribere, quod ego, dum me amare pergat, æquo animo feram. Nihil enim ab amicis, nisi commodo ipsorum postulo. Illum Musarum chorum, quem literis tuis complexus es, τὸν μουσηγέτην Auratum, Ronsardum pridem Pindarum, nuper etiam Homerum Gallicum: suavissimum mihi amicissimum fratrem meũ, & jam illi Homero supparem Hesiodum Baifium: & eum, cui ego quàm nomine, utinam & eruditione tam propinquus essem, Duretum: & elegantissimi hominem ingenii Passeratium, meos veteres amicos, quorum ego ipsa recordatione recreor, & afficior intimis sensibus, eos igitur omnes mihi vicissim saluta. Vale.

MURETUS ALEXANDRO JUSTINIANO MEDICO S. D.

XLIIX.

QVod ad tuas amantissimè scriptas literas serius respondeo, certo scio te, cur id faciam, cognoscere; & quod faciam ignoscere. Illæ verò mihi pergratæ, perq; jucundæ fuerunt: & si quid mihi credis, visæ sunt aliquam morbi partem levasse. Ego ille, Alexander, qui nunquam in vita ne levissimo quidem morbo tentatus fueram, totos viginti dies, in lecto decubui: cùm interea cibo, & paucissimo & tenuissimo utens, quem tamen ipsum vix capere poteram, idem potarem, quod canes. Itaq; partim inedia, partim purgationibus ita exhaustus sum, ut ipsemet mirer. Neq; minus animus exinanitus est: cum hoc toto tempore nihil legere, nihil scribere, nihil meditari licuerit. Quare illa tua quæ ostendis te

esse missurum, mitte, quæso te, quam primum, ut ad hominem famelicum. Sed amice magne noli id facere ea spe, qua significas: fore, ut à me accipias χρύσεα ἀντὶ χαλκείων. nam & tua omnia χρύσεα planè sunt: & mihi ne χάλκεα quidem sunt domi. Imitare potius hominum verè liberalium ingenium atq; naturam: qui quicquid possunt, in eos quos amant, conferunt, nulla spe, ut ait Aristoteles, quicquam ab eis recipiendi. Saluta mihi diligenter Joannem Dallianum nostrum: ad quem scribam cras: nam nondum multum uno die scribere audeo, tibi autem, qui prior scripseras, prius responderi æquum fuit. Vale prid. Non. Octob. Patavio.

MURETUS ALEXANDRO JUSTINIANO S. D.

XLIX.

VErè judicas nihil detractum esse de vetere illa nostra conjunctione propter diuturnam intermissionem literarum. Neq; enim unquam desii amare te, de te studiosè ex omnibus, qui istinc veniebant, quærere, gaudere cum audirem ea quæ cupiebam, quæque sperabam, neque unquam dubitavi, quin tu eodem semper erga me animo esses. Itaq; gratissimæ mihi fuerunt literæ tuæ: eruntq; eò gratiores, quò crebriores, dum id nullo tuo incommodo fiat. Quanquam enim magnam ex earum lectione voluptatem capiam: majorem tamen à te commodi tui, quàm voluptatis meæ, rationem haberi volo. Joannem Bissonerium ita amabam multis nominibus; ut vix putarem ad eam voluntatem, qua jam eum complexus eram, ullam accessionem posse fieri. Tantum tamen accessit commendatione tua, quantum nunquam cogitassem. Neq; mihi quicquam molestius, quàm

quod

uod ejus consuetudine brevi cariturum me video. Co-itat enim Bononiam, ut illis se totum dedat studio juris ivilis. Ego eum Sigonio, Amasæo, cæteris ordinis mei ominibus de meliore nota commendabo. Tu quoque, ui multos illic veteres amicos habes, si idem feceris, id uod ingenio & consuetudine tuæ consentaneum est, eceris. Si quid est, quod hic à me aut tibi, aut tuorum uiquam curari velis, quæso te, ut planè persuadeas, me mnia caussa tua semper cupidissimè diligentissimeq; fa-turum. Vale, Romæ VI. Idus Aprilis.

MURETUS HIERONYMO ZOPPIO BONONIENSI PHILOSOPHO S.D.

L.

TRagœdiam sive ab auditoribus tuis, ut scribis, sive, ut mihi verisimilius sit, à te ipso conscriptam, non tantùm cum voluptate, sed etiam cum admiratione perlegi: ita mihi visa est, longè suprà consuetudinem hujus ætatis, ornata multis & gravibus sententiis, & tempestivè prolatis, & grandi ac sublimi verborum genere illuminatis. Jam quod fabulam ipsam leviter immutasti, pauloq; aliter tractasti, quam à veteribus tradita est, factum à te prudentissime & summo artificio judico. Nam ut veteres ipsos ejus rei auctores habes: & non magna mutatione personas, quales Aristoteles ad tragœdiam aptas esse vult, reddidisti. Totum autem poëma olet Academiam, olet Lyceum, olet Philosophiam, non illam horridam & incultam, & aut elinguem, aut stultè clamosam, quæ hodie scholas prope omnes occupavit: sed vetustam illam Atticam, ornatam ingenuarum artium multo splendidoq; comitatu.

Neque dubito fore, ut aut omnibus placeat, aut iis tantum displiceat, quibus displicere laus est. Ne me tamen hæc auribus tuis tribuere dicas, indicabo etiam quæ non probem, ut tanto magis intelligas, mihi cetera probari. Quod igitur in prologo omnes, quibus probitas ac pietas cordi est, jubentur exire, ut ii tantum spectent, qui crudelitate & immanitate pascantur, non placet. Ista enim ratione vacuum relinqui theatrum, necesse est. Ac scio hæc figuratè dici: sed hoc dico figuram ipsam mihi nullo modo probari. Illa quoq; quæ ad mulieres pertinent, ut lepida & arguta videri queant, certè tragicæ gravitatis aliena sunt. Et, ut semel dicam, totum prologum delerem, neque ullo prorsus prologo uterer. Ubi enim chorus est, tali prologorum generi locus esse non potest. Etenim Zoppi, veteres poëtæ, quod tibi quoq; pro tua singulari eruditione notum esse sat scio: si quid ad se commendandos, aut defendendos dicere necesse habebant, id faciebant in choris, cùm in reliqua fabula non liceret: cujus rei aliquot apud Aristophanem exempla sunt. Neq; tum ullo tali prologo utebantur, quales sunt Plautini aut Terentiani: sed quæ prima persona prodibat, cujus opera pars argumenti cognoscebatur à spectatoribus, ea προλογίζειν dicebatur. Posteaquam populus Atheniensis, exhausto diuturnitate bellorum ærario, inania sumptuum amputavit, & comœdiis choros dare desiit, tum demum illud prologorum genus natum est; & nova comœdia quæ chorum non haberet, talibus prologis uti cœpit. Tragœdis semper ex publico datus est chorus: idcircoq; nunquam tragœdia tales prologos habuit. Quare qui veterum consuetudinem in reliquo poëmate accuratè ac diligenter retinueris: hic quoque, quod hominum antiquitatis imperitorum inscitia invectum est, deleas censeo. Placeret etiam ita edi hanc fabulam,

bulam, ut ne notarentur principia actuum: sed ita continuarentur omnia, ut in Æschyli, Sophoclis, Euripidis tragœdiis, etiamq; in Aristophanis comœdiis factum. Vera caussa est, cur ita fieri censeam: Sed malo eam in aliud tempus rejicere. Omninò autem illam inutilem & supervacaneam, & à stultis literatoribus excogitatam actuum in scenas divisionem, quæso te, ut tollas. Lyssæ nomen peregrinum adimerem: Italicum darem: Nam & Plautus cum Luxuriam & Inopiam loquentes faceret, non illam Tryphen, hanc Peniam vocavit; sed utriq; nomen latinum dedit. Quod alicubi apud inferos solem silere ais: cùm tenebras, ut opinor, & caliginem significes, vereor ne imitari volueris Virgiliana Lunæ silentia, & in eo Politiani errorem secutus sis. Certè enim silentia, id est conticinium, non ut ille ratus est, tenebræ quas efficit siderum conjunctio. Nam Trojam plenilunio captam esse constat. Halcyonios quoq; videris vocare aves ipsas. Vides, hæc quàm levia sint quamq; pusilla. Quæ rogo te, ut in bonam partem accipias, & quod jam serò ad tuas literas respondeam, ignoscas occupationibus meis. Ego, Zoppi vir eruditissime, & toti civitati Maceratensi benè ex animo cupio, mihiq; occasionem opto aliquam dari, qua id re ipsa declarare possim: & te quem nunquam præsens præsentem videre memini, singulari tua eruditione commotus, in sinu atque in oculis fero. Vale. Romæ III. Kal. Sext.

MURETUS SINIBALDO ANTO-NINO S. D.

LI.

IN summis occupationibus meis, Sinibalde Antonin quæ me respirare vix sinunt, legi tamen dialogu tuum, & voluptatem longè maximam ex ejus lectio percepi. Delectarunt me argumenta & ingeniosè ex cogitata, & denso, & vivo, ut ita dicam, ac spiranti ora tionis genere expressa. Itaque ut Pythagoram ajunt, modulo pedis, quanta corporis mole fuisset Hercule judicasse: sic & ego ex hoc brevi commentariolo faci de tui ingenii magnitudine ac præstantia judicari. A mor autem erga me tuus, quem planè singularem om ex parte declaras, noli quærere, quantoperè mihi gr tus ac jucundus sit. Neque enim ullum unquam mi majorem fructum vigiliarum ac laborum meorum pr posui, quàm ut à tui similibus amarer. Quare etsi n agnosco eas laudes, quas tu αὐτῷ τῷ θυλάκῳ, ut ajunt, i me congeris: summè tamen amo istum amorem, qui t bi homini tam acuto ac perspicaci tenebras offuderi eaq; de me sentire ac prædicare coëgerit, quæ ne quidem, quanquam disertus es, alii cuiquam facile pe suadere posses. Dialogum edas censeo: nolo enim i modostus videri, ut gloriæ tuæ mea modestia obstet. Au ctor etiam tibi sum, ut alia meditere ac procudas: neq reformides obtrectatorum voculas: quæ in proscenia prodeunti nonnihil fortassis molestæ futuræ sunt: ub tibi semel audientiam feceris, conticescunt.

Vale. Romæ.

ANTONIUS CONSTANTINUS
MURETO S. D.

LII.

Hieronymus Centurio adolescens nobilissimus, qui tibi has literas tradet, mihi longè carissimus est, idemq́ bonarum artium studiis mirificè deditus, tui autem ita studiosus, à me literas quas ad te te perferret, ut sibi darem, in magni muneris loco petiit. Hæc autem tria, quæ de eo dixi, sic alia ex aliis apta & colligata sunt, ut uno posito, cætera quodammodo consequantur. Nam neque potest quisquam bona studia colere, qui te non colat: & mihi, nisi qui te colat atque observet, amicus esse nemo potest. Sed hic, ut dixi, & me amat, & bonarum artium studio incensus est: & te tanti facit, quanti omnes, qui te norunt, aut faciunt, aut facere debent. Velim igitur ita eum excipias, ut confirmes id quod ego sæpe prædicare soleo, meamq́ commendationem apud te non minimum ponderis habere. Scripsi etiam nudiustertius ad te de statu meo, de mea valetudine, deq́ omnibus rebus meis: ac spero me quam certissimè aliquid abs te literarum accepturum. Vale. Genuæ IV. Non. Novembr. M.D.LXXXI.

MURETUS CONSTANTINO
SUO S. D.

LIII.

Literas à te post discessum hinc tuum nullas accepi, præter eas, quæ mihi mensem ferè abhinc unum redditæ sunt, unà cum vasculo conditi è malis Persicis, quod mihi sanè jucundissimum fuit. Tam multa tibi adversa evenisse, molestè fero: incolumem te ex illis evasisse immortaliter gaudeo. Quod me amas, scito te id

mutuo facere. Et si quid accidet, in quo declarari tibi velis, quanti à me fias, non fallam opinionem tuam. Vinum quod te missurum scribis, si erit per quem commodè mittas, ita demùm mihi gratum futurum est, si nullo tuo sumptu fiat. Omninò enim sumptum à te nullum mea caussa fieri volo. Satis superq; mihi futurum est, cum quid istinc mihi curari volam, erunt autem interdum nonnulla, quæ velim, si mea caussa operam dederis, ut lecta omnia & cum fide ad me adferantur. Pretium & pro merce & pro vectura statim adnumerabo, cui tu scripseris, & quantum scripseris. Respondissem citius ad literas tuas, si eas ad me Centurio ipse attulisset. Sed nuper admodum ad me venit. Ego autem, antequam eum viderem, cui literas ad te tutò dare possem, nesciebam. Visus est mihi adolescens honestissimus, & dignus tùm nobilitate gentis suæ, tùm tua commendatione. Itaq; detuli ei prolixè mea omnia: omninoq; puto fore, ut antè aliquot menses extet egregia aliqua significatio voluntatis in eum meæ. Mittam ad te scripta quædam mea, simulatq; has literas ad te perlatas esse cognovero. M. Antonius fratris mei F. te salutat, crebrò de te loquitur, amat te, ut debet, ex animo, & ad te propediem scribet. Tu quoque perge amare utrumq; nostrum, & vale. Romæ, Idibus Januarii, M. D. LXXXII.

MURETUS ANTONIO CONSTANTINO SUO S. D.

LIV.

L*iteræ tuæ datæ 5. Kalend. Februarii redditæ mihi sunt pridiè Kal. Martii: quod equidem & miratus sum, & submolestè tuli. Magnam oportet esse tabellariorum socordiam, magnam tarditatem. Ego quoq; ad eas*

eas serius respondeo, quàm par fuit. Sed spero te id facilè condonaturum perpetuis occupationibus meis. Sumptum à te mea causa fieri omninò nullum volo: nisi tu quoque tibi hinc aliquid mitti voles, quo inter nos paria faciamus. Vinum cùm commodum erit, expecto. Sed librorum veterum, de quibus scribis, tantam mihi cupiditatem injecisti, quantum tu quoque, qui me nôsti, conjicere facilè potes. Nihil mihi gratius facere potes, quam si eos ad me miseris. Ego autem ita cumulate tibi gratiam referam, ut omnes homines intelligant, te mihi charissimum esse. Mihi crede, perficiam, ut ex isto tuo in me officio singularem aliquando capias voluptatem. Sed vide, ut ad me diligenter ac fideliter perferantur. Scripta quædam mea, quæ ad te mittere cupi , recuperare à quodam, qui ea à me inspicienda rogavit, nondum queo neque tamen dubitare debes, quin ea ad te quamprimùm missurus sim. Quid Spinulæ acciderit, scio istuc perlatum esse. Mirifica res visa est propé omnibus, qui eum nôrant. Ego eum divino spiritu afflatum, & ad hanc vitæ mutationem impulsum fuisse non dubito. Sunt tamen, qui aliter loquantur. Ama me, Constantine mi, & vale, ROMÆ, 5. Id. Martias. M.D.LXXXI,

ANTONIUS CONSTANTINVS MURETO SUO S. D.

L V.

TAmen nihil respondes, quaternis jam meis literis provocatus, quid putem? meas ad te perlatas non esse? facit quidem tuum istud silentium, ut tale quidpiã subverear. Sed tamen suspicionẽ, quæ minuant multa animo occurrunt, quid igitur? occupatum esse te?

vides fieri aliter non posse. Scio enim inibi esse te, ut intermissa studiorum tuorum curricula repetas. Sed quæ possunt occupationes esse tantæ, ut non vacet ad hominem amicissimum, tuarumq; literarum sitientissimum, duobus versiculis scribere? Obsecro te, excita è somno humanitatem illam, illam tuam; neq; patere literarum tuarum desiderio langvere me diutius. Etiam atq; etiam vale, mi Murete, columen fortunarum mearum. TICINI 3. Id. Octobr. M. D. LXXXII.

M. ANTONIUS MURETUS JUNIOR ANTONIO CONSTANTINO S. D.

LVI.

PAtruus meus in aliorum quidem officiorum ratione satis bonum nomen & esse se, & haberi ait: sed in literis ultrò citroq; mittendis jampridem decoxisse, neq; sperare se unquam solvendo fore. Tam multos enim in hoc genere creditores habet, ut jam qui tempore priores, qui posteriores sint, rationem inire non possit: Quosdam tamen præcipuos habet: in quibus tu es: quibus brevi se non tantùm sortem; sed etiam omnes præteriti temporis fructus exsoluturum pollicetur. Nescio autem, quid ipsi venerit in mentem, ut me tibi hoc tempore delegare voluerit: qui cum meo ipse nomine tantum debeam, quantum amantissimo Præceptori debere non ingratus nec immemor discipulus potest: quomodo hoc quoq; æs alienum suscipere, aut à te idoneus haberi possum? Parendum tamen est, quomodo enim ipsius imperio adverser? Tu modò sequere, obsecro, non invitus fidem meam. Si enim nihil aliud potero, at quotidie urgebo, appellabo, instabo, neq; desi-

desinam obtundere, donec aliquid extudero. Scio autem, illum jam in eo esse, & aliquid meditari libelli, quod in tuo nomine appareat. Sæpè enim dicentem audivi, se pudore jam quodam, ne ad te scribat, impediri: neq; tibi amplius Epistola, sed libro aliquo ad te misso satisfieri posse. Tu modò scito & literas tuas, & librum Senecæ, & illa lautè sanè, & opiparè condita ac concinnata, seu bellaria, seu tragemata vocanda sunt: (rem enim ipsam teneo, nomen non teneo) ad nos pervenisse: & omnia fuisse gratissima: te tamen ipsum, si huc veneris, cujus rei spem nobis postremæ tuæ literæ ostendunt, eoq; magis, si eos libros veteres, quorum indicem misisti, attuleris, & ipsi, & mihi longo optatissimum ac jucundissimum fore. Vale, Romæ prid. Idus Maji. M. D. LXXXIII.

ANTONIUS CONSTANTINUS
M. ANTONIO MURETO
Juniori S. D.

LVII.

LIteræ tuæ, quas paucis abhinc diebus accepi, tantam mihi voluptatem attulerunt, ut nulla major adferri potuerit: tum quia tuæ sunt, tùm etjam, quia ex illis cognovi omnia, quæ à me vobis missa sunt, tutò istuc pervenisse. Sed quid, quæso, ais M. Antoni suavissime, patruum tuum in literis ultrò citroque mittendis decoxisse? Ego verò nullum aliud officium ab eo facilius expletum iri putâssem: mecum præsertim, qui ea lege ab eo, ut ad me scribat, peto, ut commodi sui rationem quàm maximam habeat. Cum autem mihi & sortem, & præteriti temporis fructus se exsoluturũ polliceatur, quid minus, quàm eum decoxisse cre-

credendum est? Pudore illum impediri, ne ad me scribat: Epistola mihi satisfieri non posse, sed libro aliquo ad me misso, σκήψεις καὶ ἀναβολαί. Sed extra jocum, Murete mi, arbitror enim jocatum esse te, cùm illa scriberes, à patruo tuo mihi nihil plenè debetur. Ego verò me illi tantùm debere sentio, ut si vel vitam ipsam pro eo profundam, tamen ne minimam quidem magnorum ejus erga me meritorum partem videar consecuturus. Tu ut cœpisti, perge scribere ad me, quàm sæpissimè poteris de tua patruiq́ tui valetudine, de tuis studiis, & si quid σπουδαιότερον habebis; ac tibi persvade nihil te hoc mihi gratius facere posse. Ego contra recipio tibi operam daturum, ne quid ex officio meo desideres. Vale, GENUA, Kalend. Quintilis, M. D. LXXXIII.

MURETUS CONSTANTIO BARGELLINO Episcopo Reatino S. D.

LIIX.

Vide, quàm non sim curiosus. Te quem jampridem videre discupio, prius ex urbe discessisse cognovi, quàm in urbem venisse cognossem. Neq́ hoc mirabitur quisquam, qui ingenium ac consvetudinem meam noverit, cùm de ipso Pontifice plerumq́, rurine an in Urbe sit, nesciam: sæpè de iis, quæ hîc unum aut alterum mensem omnium sermone celebrata sunt, non aliter quæram ex aliis, quàm si peregrè redirem. Itaq́, si quando audies, ut sæpè fit, inquiri in eos, qui rumores temerè exceptos huc illuc spargunt, & quid Pontifex non agat tantum, sed in animo habeat, quid Galli, quid Hispani, quid Germani moliantur, facta infecta miscentes, scribunt ad homines alienarum rerum quàm sua-

ſuarum curioſiores: mea quidem cauſa, libero te omni metu. Nunquam me quiſquam in talia edicta incidiſſe criminabitur, ita perſpectum eſt omnibus, omnium ejuſmodi rerum cognitionem mihi, ut Thucydideo verbo utar, ἀπαλαίπωρον εἶναι. Sed tamen, παῤῥησιαστέον γὰρ, ſi quid à me in eo peccatum eſt, quod te non inviſerim, ne tunc quidem planè culpa vacas. Potuiſti enim domum ad me mittere, qui mihi de adventu tuo nunciaret, indicaretq́; cujus hoſpitio utereris. Accurriſſem ſtatim ad te, & quodlibet potius vadimonium deſeruiſſem, quàm ut diutius carerem optatiſſimo mihi fructu ſermonis tui. Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν. Epiſtolas noſtras jamdudum & in Gallia, & Coloniæ in Germania editas eſſe ſcis. Earum ego neq; volumen ullum habeo: &, ſi haberem, vix ad te mittere auderem: ita me diſpudet eorum, quæ in illis innumerabilia à librariis vitiosè deſcripta ſunt. Sed dabo operam, ut emendatiores exeant. Urgent enim ac moleſti ſunt & iidem illi, & alii librarii, ut ad ſe alias Epiſtolas mittam, quibus liber grandior fiat. Omninò abſurdum mihi atq; alienum videtur, reperiri homines, uſq; eo abundantes otio, ut ejus partem aliquam tribuere Epiſtolis meis legendis velint. Quando tamen id amore quodam erga me adducti facere videntur, ſic enim interpretor, obſequar eorum ſtudio, vel cum diſpendio famæ, & ut eis animum expleam, repetam diu intermiſſam conſvetudinem latinè interdum aliquid ad amicos ſcriptitandi: quod, qui legerint, ſi poſtea periiſſe ſibi tempus dolebunt, æqui tamen mihi eſſe debebunt, qui ingenuè profiteor, nullam unquam à me Epiſtolam ſcriptam, quam legi operæ eſſet, niſi ſemel ab eo ad quem ſcriberetur. Neq; ego quenquam fallo aut induco. Si qui ſe ſciens fefellerit, ſecum agat. Editus eſt, & hìc nuper liber

liber Hymnorum, quos olim jussu Gulielmi Ducis Mantuæ scripseram, auctus sexcentorum amplius versuum accessione. Hunc scio, ad te ab Heliconio missum esse. Sed nimis multa de nugis. Vicus quidam est in diœcesi tua, qui S. Luciæ dicitur. Ejus vici plebem, qui regebat sacerdos, Cæsarius nomine, proximo superiori mense excessit è vita. In ejus locum se substitui cupit Vespasianus Coletta Presbyter, qui has tibi literas tradet. Qui cùm mihi ab uno è summis amicis meis accuratissimè commendatus esset, profectus sum ejus causâ hesterno die ad Datarium Summi Pontificis, apud quem puto te scire, me aliquid posse. Is respondit, quanquam mensis ille pontificius sit, tuarum tamen partium esse inquirere in eos, qui se ad id munus admitti postularent, & de eorum natalibus, moribus, doctrina judicare. Quem tu testimonio tuo comprobâsses, ei beneficium illud tributum iri. Nunc ego illud à te, Constantî humanissime, omnique cultu atque observantia dignissime postulo, si hic, quem dico, Vespasianus idoneus videbitur ad id munus sustinendum, ut ei potius, quàm cuiquam alii, mea causa gratificandum putes. Is qui mihi eum commendavit, ita mihi amicus est, ut qui maximè: & ego sæpè ei dixi, ita te mihi amicum esse, ut nihil suprà. Si ergò te huic homini durum ac difficilem præbeas, verendum erit, ne ego aut tantoperè abs te amari, aut minus diligenter eum tibi commendâsse videar, quàm me facturum recepi, quorum alterum vanitati, alterum perfidiæ adscriberetur. Quantum igitur plurimùm, salva fide ac ratione officii, illi te tribuere posse statues, tantum ut tribuas, vehementer à te etiam atque etiam peto. Interea mitto ad te munusculum utrique nostrum conveniens: imaginem JESU CHRISTI in cruce suffixi, à præstantissimo artifice sum-

summo artificio elaboratam. Ejus aspectu quoties ad fundendas preces commoveberis, quæso, ejus quoq; ut memineris, cujus versus utrinq; adscriptos videbis. Vale, ROMÆ. 9. Kalend. Junii.

MVRETVS JAC. AVGVSTO TVANO Consiliario Regio in Curia Parisiensi. V. C. S. P. D.

LIX.

Parum abfuit, quin abjecerim consilium, quod ceperam, scribendi aliquid de laudibus clarissimi ac præstantissimi viri patris tui: ita me eruditorum hominum versus, quos eodem argumento scriptos ad me misisti, deterruerant. Sed vicit voluntas obsequendi tibi: neq; enim dubitabam, quin æquo animo, quicquid à me scriberetur, accepturus esses. Mitto igitur ad te aliquot versus, non illos quidem valdè bonos: sed quales expectari poterant ab homine neq; unquam Poëta, & jam sene, & tùm suis, tùm amicorum negotiis assiduè implicato. Eos tu si semel lectos concerpere volueris, feceris, quod merentur: sin unà cum cæteris, quæ alii scripserunt, edendos duxeris: eundem fortassis usum præstare poterunt, quem in pictis tabulis umbræ, quæ efficiunt, ut luminosa magis emineant. Sed si editurus es, peto à te, quantum me amas, ut eos prius cum duobus tribusque probatissimis Sorbonici Collegii Theologis communices, ac si fieri potest, ab eis impetres, ut suum quoque de eis judicium adscribant: ne quid imprudenti exciderit, quo quisquam offendi queat: Jam nunc enim subvereor, ne quod Poëtarum more Astream deam vocavi, durius id non satis æquus interpres accipiat. Ego tamen profiteor, Astreæ

Astreæ nomine nihil aliud à me, quàm divinam justitiam intelligi: quo posito & cognito, puto cætera ferri posse. Ignosce, quæso te, timiditati meæ. Satis multos ex illo Collegio amicos habeo: inter cæteros Genebrardum, qui unus mihi est pro centum millibus. Is, ut spero, & tua causa libenter, & mea non invitus, omnem nobis scrupulum eximet. Vale, & perge, ut facis, patris tui desiderium tua singulari ac præstanti virtute lenire. ROMÆ, Idib. Octobr.

MURETUS R. PINCÆO CONSILIARIO REGIO V.C. S.D.

LX.

NE me serius ad literas tuas respondere mireris, scito eas redditas mihi esse XVI. Kalend. Martii, id est, biduo post discessum tabellarii, idque mihi plerumque evenire solere, aut negligentia eorum, quibus illæ commendantur, aut quod ædes meæ in ipsis radicibus Quirinalis longè distant ab istis negotiosis hominibus, qui sæpè aut propter imbres, aut propter itineris longitudinem expectant usque eò, dum venire ad me commodo suo possint. De Cardinali S. Stephani, ita enim se vocari vult, sciebam nuncium tibi jucundissimum fore, ideoque id tibi gaudium primus objicere volui. Ei quoque literæ tuæ magnæ voluptati fuerunt: quas ad eum pertuli postridiè, quàm eas acceperam. Rescripturum non dubito, ita certè facturum se recipit. Quin etiam capta ex literis tuis occasione, multa mihi de te, multa de C.V. patre tuo, multa de tuis omnibus jucundè memoriterque narravit: ut facilè appareret, eum libenter in illo sermone versari. De præstantissimo viro Brissonio, quod nonnihil conquestus sum, fate-

fateor tibi, id mea quadam ambitione factum. Quia enim illum plurimi facio, submoleste tuli, sumpsisse eum à me, quo alium onerat, eum præsertim, qui à me tàm multa sumpsit, quæ pro suis venditaret. Sed illud, cui cuimodi est, pupugit quidem me, neq; tamen altius in animo insedit. Iampridem enim ad tales ludos occallui, & ista minutiora sunt, quàm ut me valdè moveant. Gratulor tibi, qui talem & amicum & vicinum habeas, & δεῖ γὰρ τ' ἀληθῆ λέγειν, subinvideo vobis istam mutuam consvetudinem: si hoc invidere est, dolere non quod aliis benè sit, sed quod tu quoq; eodem bono frui non queas. Quos, Deus bone, oportet esse congressus vestros: quos sermones: quàm multa πολιτικά: quàm multa de antiquitate, de mitioribus studiis: de omnibus deniq; partibus τῆς φιλολογίας. Utinam mihi vestigia vestra subsequi, & captare sermones vestros liceret; quàm multa, quæ vobis excidunt, sublegerem, quanto quotidiè doctior domum redirem. Quod quando non datur: at tu me interdum, qua licet, sermonum vestrorum participem facito: & id tibi, cùm otium erit, scribendi ad me argumentum sumito. Sed noli, quæso te, delicias facere, & dicere tibi perpetuò rem esse cum Bartolis, Baldis, cæterisq; ejusmodi infelicibus capitibus: ideoq; minus polite scribere: cùm ea scribas, quæ mihi quidem Athenas ipsas, Hymettum ipsum redolere videantur. Quas tibi videri oportet Epistolas meas, ego neque pectere unquam neque comere: si verum vis, ne relegere quidem soleo: si tuæ tibi minus cultæ videntur? Ludis tamen, & vereri te ais, ne verbosiores sint. Quasi non ego id multò justius metuere debeam, qui ad te, talem virum, quicquid in buccam scribere audeo. Quanquam hujus rei culpam tu sustines, qui jubes me, longitudine saltem litera-

rum, tecum paria facere. Quid, cùm scribendi argumentum nullum est? Dicatur potius, τὸν δ' ἀπαμειβόμενος, ait Hispanus Poëta. Egoq; quando ita te velle video, ita planè faciam; & chartas ut facere me vides, onerabo nugis potius, quàm tibi animum non expleam. Nos hic omnes suspenso animo sumus, propterea quod Pontifex sub finem mensis Aprilis Bononiam cogitat. Quod si erit, & certa opinio est, fore, quæ Romæ vita futura sit, veremur. Ego sub Kalend. Julias abdicare me hoc docendi munere cogito: Etsi non fiet hoc sine luculenta fortunarum mearum deminutione. Decedent enim annui nummi aurei septingenti. Sed tanti est otiari. Supererit tamen sic quoq;, unde mihi assiduo, ut ille ait, luceat igne focus. Et quod senectus attentiores ad rem facere dicitur: illa verò me indies negligentiorem facit. Otii cupidus sum, ad quod, si semel pervenire potuero, nihil tanti erit, ut me ab eo avelli patiar. Neq; tamen ignaviæ me dedere cogito: sed solutus aliis curis, multa, quæ jampridem inchoata, partim etiam affecta apud me jacent, ut potero, absolvere ac perpolire. Sed quid ago? aut cur tam longè spes jacio? Hæc meditanti fortassis interventura mors est. Quæ quandoq; venerit, occupatum me deprehendat malo, quàm nihil agentem. Vale, ROMÆ, 4. Kalend. Martii. M. D. LXXXIV.

MURETUS S. D. HERCULI CIOFANO SUO.

LXI.

JAmpridem tantum me odium scribendi cepit, ut planè ad neminem scribam: ne tu tàm diu nullas te meas literas accepisse mireris. In amando, & in labore amico-

amicorum causa capiendo, cùm opus est, & tibi & cuivis par esse possum: in scribendo non possum. Nihil est, quod faciam invitius. Quò facilius existimare potes, quàm ex animo cupiam tibi commendatissimum esse Colam Antonium Rainaldum, qui te nunc præceptore istic utitur. Cognatus est iis, quibus ego maximè cupio L. Lilio, & Rutilio Veteri: quorum utriusq; rogatu hæc ad te scribo. Neq; verò abutar pluribus verbis. Hoc tantùm dicam, cogniturum esse me ex studio, quod in illum conferes quantum apud te commendatio mea valeat. Quæso igitur te, efficias, ut ii, qui hoc à me petierunt, tibi apud me quàm citissimè, quàm maximas gratias agant. Vale, ROMÆ, prid. Id. Januar.

MVRETVS FRANCISCO VENIERIO S.D.

LXII.

Benè facis, quod te latinè scribendo quotidiè exerces, conatumq; omnem adhibes, ut præstantiam in eo genere aliquam consequaris. Non enim dubito, quin & cætera vita, & istud tuum studium eò, quo debet, id est, ad propagandam gloriam Christi, & ad Ecclesiam pro tua virili parte, ab insultibus improborum defendendam dirigatur. Sed quid te usq; huc deterruerit, ne ad me scriberes, dispicere equidem non queo. Nam neq; ea auctoritate sum, ut quisquam judicium meum vereri debeat: & si essem, summa tamen mea erga totam sodalitatem vestram voluntas omnem istum metum tibi facilè adimere poterat: cùm tu præsertim ita scribas, ut laudem potius exspectare ab omnibus debeas, quam cujusquam fastidium extimescere. Cave igitur posthac difficile tibi quiddam atq; arduũ putes ad Muretum

tum scribere. Hanc modo mihi veniam dato, ut ad literas tuas, quæ mihi, quò crebriores, eò jucundiores futuræ sunt, solutius ac negligentius, id est, hoc familiari ac quotidiano sermonis genere, respondere liceat. Nihil enim invitius facio; quam ut in limandis ac poliendis Epistolis otio abutar. Neq; mihi ullum præceptorum, quæ tradita sunt à dicendi Magistris, magis placet; quàm illud, dandam esse operam, ut spontè fluere videatur oratio. Ego verò, ut magis videatur, sponte planè fluere eam sino: & ignaviæ meæ excusationem ab ipsis magistris peto. Tu quoq;, si me amas, aut potius quoniam me amas, imitare, cùm ad me scribes, hanc ipsam negligentiam meam: ne, si accuratius scripseris, mihi quoq; accuratè scribendi necessitatem imponere videaris. Deus & studia, & totam vivendi rationem tuam ad gloriam suam perpetuò dirigat. Vale, ROMÆ, 6. Non. Martii, quo ipso die literas à Bencio accepi, ne me ad eas serius respondere mireris.

M. ANTONIUS MURETUS S. D. FABRICIO MANCIO.

LXIII.

JAmpridem ad te scripsi, quod iterum scribam, quando literas meas ad te perlatas non esse video ineptos istos, de quibus scribis, indignos prorsus esse, quibus respondeatur: ita se ne leviter quidem literis tinctos esse declarant. Quid enim est, cur de Paullo & Quincto me potissimùm accusent? Cur non cum Manutio potius & cum Sigonio agunt? quorum uterq; ante hos, opinor viginti quinq; annos ita scribendum esse docuit, & certè in vetustis marmoribus, præcipueq; in fastis Capitolinis ita perpetuò scribitur. At versum illum exagitant.

Una

Una virum & virtutum omnium acerba lues Ridicula capita, quasi non ei planè geminus sit ille Catullianus,

Troja virum & virtutum omnium acerba cinis. Desinant igitur stultitiam suam prodere ac patefacere, & prima saltem elementa discant, priusquam de reprehendendo cogitent. Satisfacere tibi, quem video, mei studiosum esse volui: alioqui tàm stultas reprehensiores risu ac silentio excepturus. Tu quoq; idem facias, svadeo, & istos contemnas, ac consenescere in inscitia sua sinas. Stulta illos de se persvasio indignos, qui doceantur, facit. Versiculi tui valdè me oblectaverunt: nam & scitè ac lepidè facti sunt, & habent insignem significationem amoris erga me tui. Si quid hîc erit, quod me causa tua facere posse arbitreris, non omittam, ut frustra me amare videaris. Vale, 6. Kalend. Julii, quo ipso die acceperam literas à te scriptas Idib. Maji, ne me fortè ad eas serius respondere mireris. M. D. LXXXIV.

B. BRISSONIVS M. ANTONIO MURETO S. D.

LXIV.

SVavissimis tuis ad Pincæum nostrum literis provocatus, in quibus non minus amoris in me tui quàm Romani leporis, non leviter pressa vestigia apparent, facere non potui, quin has ad te mutuæ voluntatis testes, in maximis quibus distineor, occupationibus, darem: ne cum tibi summa omnia semper tribuerim, in amore etiam, in quo paria tecũ facio, superari viderer. Quod si per Pararium nomen faciendum sit, eundem Pincæum, quo cum multus mihi de te quotidie sermo

est, ad promissorem dabo, & quidquid ille tibi de me receperit, cumulatissime præstiturum me spondebo. Nullam quidem certe posthac certificandæ amicitiæ nostræ occasionem prætermittam, nec committam, ut ulla in re meum abs te officium requiri, aut desiderari possit. Vale, Lutetiæ Parisiorum, Nonis Aprilis, M. D. LXXXIV.

MURETUS BARNABÆ BRISSONIO PARISIENSIS SENATUS Præsidi V. C. S. D.

L X V.

ETsi μεμψίμοιρος haberi nolim, gaudeo tamen, quod apud Pincæum nostrum per literas conquestus leviter sim de formula illa, cujus animadversa laus, si qua in tantula re laus est, alii abs te tributa erat. Elicui enim hoc modo literas tuas, quibus mihi nihil jucundius contingere poterat. Ego te Brissoni semper maximi feci, non propter illa extrema, quæ vulgi oculos in se convertunt: sed propter illa verè ac propriè tua, quæ & te provexerunt ad istum, in quo es, dignitatis gradum, & provectura, ut spero, sunt etiam altius, & si nihil tale aut effecissent, aut effectura essent, omni te tamen cultu atq; observantia dignißimum reddidissent. Virtus enim & eruditio, vera mihi & solida videntur bona: τὰ δὲ λοιπὰ πάντα προσθῆκαι. A te peto ut me mutuo ames, &, si quando erit otium, participem per literas me facias svavitatis tuæ. Quæ tibi fuit, eadem mihi caussa brevitatis est: occupationum multitudo, quibus te perpetuo distineri scio.

Vale: Romæ pridie Non. Maj.

M. D. LXXXIV.

MVRETVS R. PINCÆO CONSILIARIO REGIO. V. C. S. D.

LXVI.

BEnè & amicè factum à te de Brissonio, cujus mihi literæ sanè quàm suaves fuerunt: ad eas rescribens, eadem βραχυλογίᾳ usus sum: tum ne occupationes ipsius interpellarem: tum quia nulla tunc quidem erat ὑπόθεσις. Quod jocosè, ita enim accipio, quæreris illud meum λογίδιον de circumcisione ad quemvis potius, quàm ad te, missum esse: vide, ne quid te tibi jumento, ut ait Plautus, tuo arcessas mali. Nam si pergis, tam frequenter mittam ad te aliquid næniarum mearum, ut dicturus sis, Obe jam satis est. Equidem quanquam vix fas est, de vobis talibus viris quidquam sequius suspicari, subvereor tamen interdum, ne ludatis me, hominem simplicem & credulum, & postuletis ad vos mitti mea, ne desit quod rideatis. Quid enim à me, quòd vestra non dicam commendatione, sed lectione dignum sit, præstari potest? Sed tamen vestra ista cura ac cogitatio fuerit. Ego bona fide agam: & quidquid cudero, mittam ad vos: & si nihil aliud, ambitioni certè cuidam meæ serviam, ostentaboque epistolas vestras, ut me homines putent esse aliquid, cujus scripta à summis viris exspectantur. Et ut hinc numerare incipias, mitto ad te nescio quid versuum, quos feci nuper, cum ad me Joannes Zamoscius magnus Poloniæ Cancellarius duo ingentia nomismata aurea misisset, quorum in uno Stephani Regis effigies visitur, in altero ipsius Zamoscii. Ex adverso autem, in illo quidem Regio, provinciæ duæ quas ipse ab hostibus recepit: in Zamosciano autem coronæ duæ implexæ, oleagina una, Laurea altera, additis vocibus, UTRAQUE CIVIS.

Volui, ut potui, virum summa dignitate præditum remunerari, & saltem reddere ærea pro aureis. Atque utinam idipsum assecutus sim, ut saltem ærea remiserim. Valde enim metuo, ne miserim οὐδὲ χαλκοῦ ἄξια. Ero igitur Chœrilus, qui incultis versibus & malefactis retulit acceptos, nosti cætera. Eos tu semel lectos concerpas, an etiam ostendas quibus videbitur, judicii atq; arbitrii tui res esto. Ad Gillotum V.C. post illam oratiunculam, misi etiam libros duodecim historiarum Pii II. Pontificis, itemq; græcum librum veterem, quo summa quædam analytices, & physices luculenter explicata continentur. Neq; tamen ab eo literas postea ullas accepi. Spero fore, ut brevi nanciscar aliquid otii: quod si dabitur, explebo vos nugis meis. Heri conveni Cardinalem S. Stephani: & cum eo de te diu collocutus sum. Mihi crede valde te amat. Tu quæso ex isto nobilissimo consessu vestro, quos mihi amicos esse scis, eos, quod commodo tuo fiat, meis verbis saluta. Romæ Non. Maj. M.D.LXXXIV.

R. PINCÆUS M. ANTONIO MURETO S. D.

LXVII.

NÆ tu homo liberalis es, Murete doctissime, & apud quem optime ponitur, qui pro duobus numismatis Zamoscii aureis plurimos versus reddas, non aureos illos quidem tantum, sed auro ipso, gemmis ipsis, si quid hac in re mei judicii est pretiosiores: in quibus Stephani Regis, itemq; magni ejus Cancellarii non effigies modo, sed mores, velut ob oculos ponuntur, ita planè, ut quos à nobis infinita propè locorum distantia sejunxit, in oculis geramus, quos nunquam vide-

rimus,

rimus, ſumma veneratione tua proſequamur. Excudent alii ſpirantia mollius æra. Muretus οὐκ ἀνδριαντοποιός ἐστι, ſed ea ex more dicit, & ſcribit, quæ nullis numiſmatis repræſentari, nulla oblivione deleri queant, ut quod olim de Achille ſcriptum legitur, felicem illum qui præconem laudum ſuarum Homerum inveniſſet, de Stephano Rege, & Zamoſcio jure dici poſſit; felices ambo qui celebri tuo præconio ad omnem poſteritatis memoriam commendentur. Quo minus dubium tibi videri debet, quod à nobis quando rem totam noſtri arbitrii eſſe voluiſti, de ſuaviſſimis tuis verſibus factum fuerit: arripuimus, perlegimus, non libenter modò, ſed etiam cupidè; ac ne tam ſolida gaudia in ſinu gaudere nos putes, συνετοῖς quoque oſtentamus. Addam & illud, quod fortaſſe non exiſtimaſſes, his legendis idem mihi eveniſſe, quod iis ſolet accidere, qui in ſole ambulant, ut etiamſi aliam ob cauſſam ambulent, neceſſe tamen ſit eos colorari, ita me, qui nunquam in bicipiti Parnaſſo, ut ille ait, ſomniavi, repentè poëtam evaluiſſe: quàm bonum nihil ad rem. Tenere tamen me non potui, quin tuo, ut interpretor ἐνθουσιασμῷ correptus, aliquot ex tempore verſus & effuderim, & remiſerim; non ut te quàm ſimillimo munere remunerarer: eſſent enim χάλκεια χρυσείων, ſed, ut ſi nihil aliud in eo genere aſſequerer, ſaltem, velut anſer inter olores, obſtreperem. Tu, quod eſſe debuiſſet vacuæ mentis opus, profectum ab homine negotiis forenſibus occupato æqui boniq; conſule. Briſſonius tuas à me literas accepit, teq; ſalvere jubet. Vale, & me, ut facis, ama. Lutetiæ A. D. XVI. Kalend. Quinct. M. D. LXXXIV.

JACOBUS GILLOTUS M. ANTONIO MURETO V. C. S. D.

LXIIX.

Ex epistola ad Pincæum nostrum lepida certè & Mureto digna, illum etiam aliquando de nobis cogitare perspexi, & ad me libros quosdam misisse intellexi: quos ut summum beneficium, supinis manibus accipiam (nondum enim mihi traditi sunt) Recordatio autem tua mei, magno mihi ornamento fuit, & semper erit, Quosdam libellos è typographia Morelli ad te dederam, qui longo post tempore, quo à te acceptos putabam, in manus meas reciderunt: arbitror, quod fasciculus sub legati olim nostri Foxii jam defuncti, nomine perferebatur: eos remitto. Cæterùm quod scripta tua ab omnibus literatis valde expetita, subverecundè nobis negare videris, mihi crede, peccas. Nemo est, qui si literas sciat, & tuas vel epistolas, vel orationes, vel lucubrationes legat, etsi te non cognoscat, Muretum unquam è manibus dimittat. Utinam te omnes & audire & videre possent. Legi de nomismatis Stephani Poloni & Zamoscii tua illa χρυσᾶ ἔπη: è quibus ut ex omnibus quæ ab ore prodeunt tuo, judicare licet χρυσοῤῥήμονα. Nomismata scio multis de caußis plurimi fecisti & facis. Dii me perdant εἰ μὴ τὰ ἔπη αὐτὶ τῶν νομισμάτων εἱλόμην. Quæ qui habeat, ipsa nomismata facilè & meritò contemnat. Poloni certè & Zamoscii ora omnium oculis subjecisti, qui illos nunquam sunt intuiti.

A petitione Taciti non desisto, nec de eo tecum expostulandi finem faciam. Cave ne adversum te judices adeam nomine publico, & tanquam legitimus totius Reipub. literariæ actor, te condemnem ex pollicitatione quam in communem non in unius civitatis aut Reipublicæ,

blicæ, sed totius orbis utilitatem fecisti. Et si moram facere pergis, usuræ accedent. Denique quasi debitum, ea omnia quæ cudisti, quæ cudis, & posthac cudes, à te exigi posse contendo: ut qui tot opera in publicum commodum struere aggressus es, perficere obligatus sis. Quis sit rerum nostrarum status, à me, qui Rempublicam nulla ex parte attingo, non accipies. Foxium Pibracum & Ferrerium, (quem interiisse ferunt) πατεράτας, scis quantos viros, lugemus. Cæsaris nostri interitum, cujus nuncium jam ad vos allatum non dubito, an rumor rerum, an spes melior consequatur, incerti sumus. Novi sat scio rumores jam sparguntur, & ad aures vestras fortè allati, celebres & magni, de quibus non nisi manu trepida rescribere licebit. Quando jam libera nulli longa manusq; sua est, voces & scripta notantur. Illi solennia funeris parantur. Deducetur, si verum est quod audimus, VI. aut V. Kalend. Junii, regio, ut dicunt, honore. Hæc ausu fortasse temerario latinè scripsi bonitate tuæ confidens potius, quàm censoriam severitatem timens, veniam, ut spero, mihi & inscientiam & negotia excusanti, dabis, Vale. Lutetiæ XIII. Kalend. Julii, M. D. LXXXIV.

STEPHANUS DEI GRATIA REX POLONIÆ, MAGNUS DUX LITUANIÆ, Russiæ, Prussiæ, Massoviæ, Samogitiæ, Livoniæq;, &c. Transilvaniæ Princeps. M. Antonio Mureto.

LXIX.

Reverende, devote, dilecte, singularis doctrinæ atq; eruditio devot. Vestræ à multis, humanitas ejus, atq; erga subditos nostros studium à Venerabili etiam

Stanislao Rescio Secretario nostro diligenter prædicata nobis sunt. Quæ cum nos meritò maximi faciamus, prætermittere noluimus, ut hoc tempore Illustrem & Reverendum Andream Battori, de Solio, Illustris olim Andreæ fratris nostri filium, Præpositumq́, Miechoviensem in urbem ad S. D. N. mitteremus, literis hisce nostram erga devotionem vestram propensionem testificaremur. Uberius autem ex eodem fratris nostri filio coram eam cognoscet devotio vestra, quam valere cupimus. Cracoviæ die VIII. Mensis Septemb. Anno Domini M.D.LXXXIII. Regni nostro octavo,

STEPHANUS REX.

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO PRINCIPI, STEPHANO, DEI GRATIA, Poloniæ Regi, Magno Duci Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Transilvaniæ Principi, &c. M. Antonius Muretus S. D.

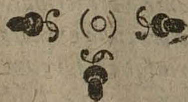
LXX.

AD literas, quas pridem majestas tua ad me scribere dignata est, statim respondere necesse non judicavi: cùm præsertim is ipse, qui eas mihi reddiderat, Illustrissimus & Reverendissimus D. Andreas Battorius, non ita multo post istuc rediturus diceretur. Ita igitur diem ex die ducens, usq́ huc distuli, cùm scirem, Majestatem tuam longè gravioribus curis occupatum esse, quam ut de meis tenuis & obscuri hominis literis cogitaret. Nunc autem cum idem ille, non hoc tantum sæculo, sed etiam si optimis temporibus natus esset, rari & insignis exempli semper futurus adolescens, fratris

tui

tui filius, summo bonorum omnium gaudio Cardinalitia dignitate decoratus, reditum istuc pararet, scribendum mihi esse ad Majestatem tuam duxi: primum ut immortales ei gratias agerem, quod eum mihi honorem habuerit, cujus ego si ullam unquam partem promereri potuero, præclarè mecum actum esse existimabo. Deinde ut ei gratuler, quod è sinu ac complexu suo tanta ac tam commemorabili virtute præditum adolescentem huc miserit: qui ita se perpetuo gessit, ut sanctitate vitæ, pietate in Deum, munificentia in egenos, comitate & affabilitate erga omnes, omnium sibi summorum, infimorum, studia voluntatesq; devinxerit: ita ut dici vix possit, universa hæc civitas magis illius honore lætata sit, an abitu doleat. Nos hic, serenissime Rex, multa de tuis in omni genere plane regiis virtutibus, deq; in iis quæ à te fortissimè & felicissimè geruntur, assiduè audimus: quibus eo res perducta est, ut unicum esse te hodie vivum ac spirans perfecti Regis exemplum, ne illi quidem jam negare audeant, qui de principio regnare te, non satis æquo fortassis animo ferebant. Deus optimus Maximus Majestatem tuam quotidie in majus ac melius provehat, eamq; mentem immittat cæteris regibus, ut tandem aliquando exemplum ipsius secuti, ad rem Christianam constabiliendam, & ad hostes illius comprimendos potius, quàm ad explendas cum publica pernicie cupiditates suas animum adjungant.

Romæ VII. Kalend. August.
M. D. LXXXIV.

HER-

HERMANNUS ORTEMBERGUS M. ANTONIO MURETO J. C. ET C. Romano S.

LXXI.

QVod est meum erga te studium & officium, nihil æquè mihi curæ est, atq; reipsa ostendere, quanti te faciam. Itaq; diu anxius fui, quonam pacto, fasciculum, quem mihi Roma proficiscenti, credidisti, quàm tutissimo transmitterem. Nam Francofurtum, propterea quod vererer, ne ob viarum impedimenta, & latrocinia, nemo illuc Antuerpia veniret, minimè quidem expeditum; Antuerpiam autem rectè mittere, hoc tempore mihi longè periculosissimum videbatur. Quamobrem ea de re egi aliquoties cum magistro veredariorum, Tridenti, viro fideli, mihiq; amico, qui cùm affirmaret eos Coloniam Ubiorum sine ullo periculo dirigi posse, suamq; in ea re operam mihi promitteret; opportunè admodum literas accepi à viro multis nominibus clarissimo, Joanne Metello, Sequano, qui Coloniæ Sedes habet, in quibus scriptum erat: Muretum literatorum hominum principem meis verbis obsecro saluta: eiq; nuntia, me tuas literas (Roma enim ad illum miseram) de ejus edendis libris ad Plantinum misisse, si quid præterea per me confici volet, non recuso, sed offero. Fasciculum itaq; illum Coloniam misi ad eundem Metellum, ut is per occasionem ad Plantinum transmittat. Quod spero brevi fideliterq; facturum, idq; simul ab eo intellexero, faciam te illico certiorem, ea tamen lege, ut si fortasse Plantinus, de eo ad se perlato, antè ad te scribat, id tu mihi quoq; significes. Sum enim in maxima expectatione ejus rei, neq; animo ero quieto, priusquam salvum in manus Plantini traditum esse cognovero. Vale, Tridenti XVI. Kalend. Octobr. M. D. LXXVIII.

M. AN-

M. ANTONIUS MURETUS HERMANNO OTTEMBERGO SUO S.D.

LXXII.

ETsi mihi nunquam dubium fuit, quin abs te amarer: tamen ejus rei magnam mihi fidem fecerunt literæ tuæ. Tanta enim fide ac diligentia negotium tibi à me mandatum curasti, ut ego ipse majorem optare non potuerim. Joannem Metellum jampridem è libris Antoni Augustini, & è sermonibus Hieronymi Osorii noveram: sed eum mihi tanto opere amicum esse nesciebam. Peto à te, ut, cùm primum copia erit, eum meo nomine salutes: eiq; pro certo confirmes, me valde quidem literatum non esse, sed valde observantem ejusmodi virorum, qualis ipse est, hoc est, eruditione & virtute præstantium. Itaq; si quid à me caussa sua hîc fieri posse arbitretur, magnæ mihi curæ fore, ut planè perspiciat, se à me mirabiliter amari. A Plantino nihil adhuc accepi. Si quid accepero, faciam te statim certiorem. Tu quoque itidem facias, à te majorem in modum peto atq; contendo. Hermanne mi optime & suavissime etiam atque etiam vale. Romæ XV. Kal. Novemb. M.D.LXXVIII.

ANDREÆ BATTHOREO S.R.E. CARDINALI PRINCIPI ILLUSTRISSIMO M. Antonius Muretus S.D.

LXIII.

DIe ipso natalis Dominici accepi exoptatissimas mihi literas tuas, quibus haud scio an quidquam mihi gratius ac jucundius adferri potuerit. Nam cum jampridem audissem, ita te pro tua summa humanitate ac co-

ac comitate mei memorem fuisse, ut ex ipso itinere ad me scribere dignatus esses: literæ autem tuæ nusquam comparerent, conficiebar miro quodam angore animi, neq; levationem ullam reperire poteram, præter eam unam, quam mihi literæ tuæ attulerunt. Ego te, Cardinalis optime ac præstantissime, semper observavi ac colui, captus non tam nobilitate ipsa regii generis tui, quam admiratione tuarum singularium in omni genere virtutum: quibus ita tibi, dum in urbe versatus es, omnium voluntates conciliasti ac devinxisti: ut hodie quoq; absente te, cum solutiores linguæ, & liberiora judicia esse solent, nemo tamen, aliter de te, quam de perfecto quodam & omnibus numeris absoluto virtutis exemplo loquatur. Ex quo facile potes intelligere, quantoperè mihi te tali patrono gloriandum sit: quantaq; in parte felicitatis ponere debeam, quod non tantum in clientibus tua voluntate numerer, sed etiam, nullo merito meo, apud te aliquo in pretio habear. Equidem quantum in me erit omni studio connitar efficere, ut conservem tuam istam erga me animi propensionem: neq; quicquam habeo antiquius, quam ut præstem ea omnia, quæ tibi ex me non injucunda accidere posse arbitrabor. Ac quoniam ab homine in libris ac literulis abdito vix aliud expectari quicquam potest, mittam ad te fœtus quosdam ingenii mei, non illos quidem valde dignos, qui à te inspiciantur: sed tamen non usquequaq; tibi, ut spes est, ingratos futuros, quod ab homine tui observantissimo proficiscentur.

Mittam igitur, si Deus volet, ante finem mensis Januarii libros duos Rhetoricorum Aristotelis à me conversos in gratiam piorum quorundam & eruditorum hominum è sodalitate Jesu, qui pro auctoritate, qua plurimùm apud me valent, egerunt mecum, ut id munus susci-

suſciperem, quod interpretationem, qua in ſcholis ſuis uterentur, reperire ſe ullam negarent. Hoc igitur primùm. Sub finem autem menſis Aprilis, ſpero fore, ut mittam opera omnia, quæ quidem extant, Senecæ, emendata à me innumerabilibus locis, additis etiam notis quibuſdam meis. Eum verò librum ſpero & tibi, & magno Cancellario, & verò ipſi Sereniſſimo Regi ac Domino meo dignum viſum iri, in quo ſubciſivi temporis aliquid collocetur. Quod ſi tu mihi animos facies, laxabo fortaſſis frenos veteri cuidam ambitioni meæ, quam uſque huc compreſſi ac continui, & tentabo, ſi quid tranſmittere ad poſteros poſſim, quod me vobis quoque carum vixiſſe teſtetur.

Nihil tamen temerè ſuſcipiam: neque quicquam tale tentabo, niſi tu me priùs arrogantiæ metu liberaris. Intereà peto à te quanta maxima contentione poſſum, primùm ut me ames; deinde ut tum Sereniſſimi Regis, tum affini tui viri omni laude præſtantis Samoſcii benevolentiam mihi omni ratione conſerves. Vale. Romæ, IV. Kalend. Januarii, M.D.LXXXIV.

ANDREAS CARDINALIS BATHOREUS M. ANTONIO MURETO S. P. D.

LXXIV.

Literæ tuæ IV. Kalend. Januarii datæ, nuper autem ad me perlatæ, tanto mihi jucundiores acciderunt, quanto majore illarum deſiderio, & expectatione jampridem tenebar. Verebar enim, ne ſi poſteriores hæ meæ, quemadmodum priores illæ, quas Bononiâ ſcripſeram, intercidiſſent, & tibi meæ erga te optimæ voluntatis teſtimonio, & mihi tuarum lectione carendum ali-

quandiu esset. Nunc itaque non possum non gaudere, & meas tibi redditas esse, & in tuis hisce eam, quam, cum essemus in urbe, coram satis perspexi, amoris erga me tui significationem elucere: quæ ut me mirificè afficit: ita tibi non frustrà polliceri & potes & debes, te à me in maximo pretio haberi, propter insignes ingenii, eruditionis, pulcherrimarumq́; virtutum dotes, quibus in tui amorem & admirationem omnium animos pertraxisti. Quamobrem si quibus in rebus tibi gratificari potero, scias velim, me nullam præclarè de te merendi occasionem unquam prætermissurum. Ingenii tui fœtus, quos te mihi missurum scribis, maxima cum alacritate expecto, Senecam præsertim, quem à mendis purgandum & notis illustrandum curasti, maximam certè gratiam apud omnes optimarum literarum amatores inibis. Dixi Serenissimo Regi Domino & patruo meo, cum nuper ad me esset, de tam propensa erga nos voluntate consilioq́; tuo, quod illi perquam gratum accidit. De te verò præclarè & sentit & loquitur. Magnus Cancellarius affinis meus ad latus Regis non erat: faciam eum tamen de tuis cogitationibus certiorem. Scio enim te tuaq́; ab illo vehementer amari. Utinam autem is ego sim, qui non solum tibi animos faciam ad evulgandas lucubrationes tuas, quas hucusque comprimis & contines, sed planè id ego unus à te impetrem, quod publica utilitas, & omnium qui laborum tuorum fructus expetunt, summum desiderium jampridem obtinere meritò debeat. In maxima felicitatis meæ parte id ponerem. Persuadere tibi certè id potest, vel ipsa consilii tui ratio, qua ductus ad scribendum accessisti, nimirum profectus publici contemplatio, cujus quoniam tu in omnibus studiis & exercitationibus tuis, summa cum tui nominis gloria, maximam semper curam habuisti, com-

mit-

mittere profectò non debes, ut ea præclari ingenii tui monumenta in tenebris delitescant, quæ ad eruditionem solidam parandam lucis plurimum adferre multis possunt. Quamobrem quod facturus es aliquando, facias id, quæso, citius, vel mea causa, ut & desiderio plurimorum morem geras, & quod mihi maximæ laudi gloriæq; perpetuæ ducam, posteritati nos tibi caros cumprimis fuisse, vel hoc judicio planum facias. Vale, vir præstantissime, & cùm propter multam lectionem te meritò βιβλιοφάγον vocare possimus, si diutiùs lucubrationes tuas presseris, ne deinceps βιβλιοτάφον appellemus, cave. Datum MECHOVIÆ, 8. Id. April. Anno Domini M. D. LXXV.

NATIO GERMANORUM IN SCHOLA PATAVINA JURISPRUDENTIÆ operam navans M. Antonio Mureto S. D.

LXXV.

Rem arduam sanè tentamus, atq; difficilem; sed ut speramus, judicio tuo Murete & auctoritate confirmati, laudabilem inprimis & fructuosam, non tam nationi nostræ, quam universæ Reipublicæ literariæ. Petimus à scholæ Patavinæ Triumviris, magno multorum nobis adversantium odio, atq; invidia Jureconsultum, qui Pandectas Juris Civilis, in eadē schola publicè interpretetur, non more illo barbaro & incondito, sed Gallico, hoc est, omnium rectè sentientium judiciis comprobato. Ex omnibus autem Jureconsultis, quos præcellenti doctrina in Italia, vel ipsi novimus, vel fama & prædicatione aliorū accepimus, neminē scimus quem tibi hac in parte comparare, ne dùm anteferre debeamus.

Quod itaque ex fide dignis hominibus, jampridem intellexissemus, non te penitus consilium abjecisse redeundi in hæc loca, & in iis, quod vitæ reliquum est, transigendi; unum te quamvis ignarum hujus instituti nostri ex omnibus nominare, & à Triumviris curam & per literas flagitare non dubitavimus, qui nobis polliciti fuerant denique, se ad Legatum Venetum, qui Romæ est scripturos, eique ut de hac re tecum agat, negotium daturos. Quia verò scire non possumus, quid tecum ille, an non omninò egerit aliquid, ex diuturna verò mora, & conatibus multorum, spei nostræ quædam minus convenientia metuimus, his te literis rogare ausi sumus, ut de tota hac re, deque animo & consilio tuo, aliquid certi quàm primùm nobis significare ne graveris. Nam illud humanitas singularis tua, & animus ille tuus ad præclara omnia comparatus, ne rogare quidem nos patitur, ne sic vel desiderio nostro tàm honesto vel communium literarum causæ, vel laudi demique & gloriæ tuæ deesse velis, quam etsi summam jam adeptus es, splendescet illa magis tamen, novæ hujus dignitatis quasi luce collustrata, quæ ad omnis gloriæ cumulum uni tibi divina quadam sorte destinata videtur. Præstitisti tu quidem antehac eximia omnia, planeque admiranda, & eloquentia tua propè divina, omnes populos ac gentes, tibi devinxisti, quæ sensu aliquo humanitatis præditæ sunt. Reliquus est, ad extremum vitæ actum tibi, reservatus ingens quidem ille labor, sed viro magnanimo, & ad summum laudis & gloriæ fastigium contendenti, optatus maximè atque jucundus, ut scilicet alter tanquam Hercules Hydra illa tot capitum confecta, Augiæ stabulo expurgato, deniq; barbarie fœdissima profligata, reginam scientiarum omnium Jurisprudentiam in pristinam dignitatis sedem restituas. Est illa sanè laus maxima,

xima, ut diximus, quam ex cæteris studiis, & laboribus tuis es consecutus, sed tamen communis tibi quodammodo cum doctissimis quibusdam viris; hæc verò laus, quæ ex inusitato & præclarissimo facinore te manebit, tua erit propria, tibiq; uni victoriæ tàm insignis triumphi omnes debebuntur. Sed indecorè facimus, qui ad ea te incitemus, ad quæ spontè te inflammatum esse novimus, studium profectò summum & desiderium tui nostrum, ex his literis perspicies, cui desiderio, si eventus responderit, tuq; spem optatissimi adventus ad nos tui, nobis confirmaveris, officio apud Triumviros nostros, non sumus defuturi, & si quid nationis nostræ pres, si quid utilitas & dignitas scholæ Patavinæ, apud viros prudentissimos, & literarum amantissimos poterunt, brevi magnum illum Muretum in amplissimo hoc orbis terrarum Gymnasio de omni Barbarie triumphantem aspiciemus. Vale. Data PANTAVII, 3. Non. Januar. Anno partûs Virginis, M.D.LXXVIII.

ORNATISSIMÆ AC NOBILISSIMÆ SODALITATI GERMANORUM IN SCHOla Patavina, Jurisprudentiæ studia colentium M. Antonius Muretus S. D.

LXXVI.

TErtio Idus Januarii, cùm jam advesperasceret, accepi literas vestras, hoc est, eo ipso die, quo tabellarii publici, qui statis diebus hinc Venetias eant, iter ingressuri erant: quo factum est, ut statim respondere non potuerim. Postridiè autem ejus diei conveni legatum Venetum, ut ex eo cognoscerem, num quid in mandatis habuisset ea de re, de qua vos ad me amantissimè & honorificentissimè scripseratis. Negavit quicquam

ad se tale, aut à Triumviris, aut à quoquam alio scriptum esse. Ex quo facilè intelligere potestis, non tantam haberi honestissimæ voluntatis vestræ rationem, quantam par erat. Omninò autem video rationem illam tradendæ veræ ac solidæ Jurisprudentiæ, quæ hodiè in Italia viget, Italis non placere. Et si eo quidem in hac urbe, cùm libros Digestorum interpretarer, multorum studia commoveram; jamq́ illud consecutus eram, ut pleriq́ istorum, qui magno fastu illas, quas vos meritò aversamini, ineptias docent, soli in scholis relinquerentur. Itaq́ quidam ex eis adierunt Pontificem ac cum eo egerunt; ut ne me illam docendi Juris rationem tenere pateretur: alioqui fore, ut juventus orationis suavitate capta præclaram Bartoli, & talium doctrinam repudiarent, se quidem, si ego ulterius pergerem destituros, potiusq́ se docendi munere abdicaturos. Quid plura? & hi ipsi facilè persuaserunt, quod volebant: & ego non ægrè à me obtineri passus sum, ut annuo quingentorum nummorum aureorum stipendio proposito, eloquentiæ potius & politices præcepta traderem. Nuper etiam cùm me Stephanus Poloniæ Rex tantis propositis præmiis, quanta vix cuiquam alii cujusquam artis Professori hoc tempore proposita fuisse scimus, in Poloniam evocásset: Pontifex, ut me in urbe retineret, suapte sponte ad vetus illud stipendium quingentorum ducentos præterea nummos aureos annuos addidit, porroq́ se multa factûrum pollicetur, quo mihi magis in urbe esse libeat. Quo igitur in statu res sit, videtis. Hesterno quidem die curavi, ut ipse Pontifex per Oratorem Regis Galliæ, qui hic est de vestra audiendi mei cupiditate certior fieret. Qui, cùm hoc libenter accepisse visus esset: cur non ipsi, inquit, potius huc veniunt? Excipientur enim à nobis omni generi humanitatis: neq́ tunc impediemus, quo minus

nus

nus Muretus arbitratu suo illorum studiis obsequatur. Certè Pontifex ipse propensissima est in gentem vestrã voluntate: neq; vobis ignotum est, quantam vim pecuniæ quotannis attribuerit & assignaverit Germanis aliquot adolescentibus educandis. Ego verò Nobilissimi & Ornatissimi viri, semper mirifico animo erga Germanos fui: motus ingenua quadam simplicitate & integritate ab omni fuco & fallaciis remotissima, quam in eorum plerisq; ita cognoveram: ut eam laudem gentis vestræ propriam esse statuerem. Quando igitur istic unà esse non licet, videte, num rationibus vestris expediat huc venire, & mecum unà communi studio, ad vindicandam à Barbarie Jurisprudentiam incumbere. Mihi credite, si vobis huc venire libeat, aliquid fiet. Quæso autem, obtestorq; vos, ut quidquid hac de re consilii capietis, ad me scribere, ne gravemini: Vobisq; ita planè persuadeatis, quicquid à me vestra causa, aut publicè, aut privatim fieri poterit, id semper cupidissimè facturum esse. ROMÆ, *15. Kalend. Februarii, M.D.LXXVIII.*

M. ANTONIUS MURETUS POMPILIO AMASÆO SUO S.D.

LXXVII.

QVod ad amantissimè scriptas literas tuas, serius quàm par erat, respondeo, peto à te, ut id pro cætera tua humanitate, nostraque veteri amicitia, non dicam occupationibus, sed afflictæ valetudini meæ, multisq; molestiis, quibus hoc toto tempore conflictatus sum, condonandũ putes. Nam cùm sextum jam mensem tantis tibiarum ac pedum doloribus vexatus sim, ut ardere interdum mihi videtur: eaq; res & mihi somnum adimeret, & efficeret, ut neque cibum appeterem, & id ipsum, quod cupiebam, non concoquerem, unde admirabilem cruditatem existere necesse erat, ita me

diuturnitas morbi & magnitudo doloris efferaverat, ut ἄγελός τις καὶ ἀπρόσιτος χολωμένος, Telephi alicujus aut Philoctetæ: quàm ejus, quem me amici semper judicaverant, similior viderer. Accedebat eò æquè diuturnus, sed ut res ipsa magno cum meo mœrore docuit, periculosior morbus nobilissimi & humanissimi adolescentis Poloni, qui, cùm in ædibus meis diversaretur, sub id ferè tempus, quo tuæ literæ mihi redditæ sunt, tabe consumptus est, qui tantus cumulus additus est ad illam superiorem animi mei ægritudinem, ut nullum tempus, nullum locum quietis reperire possem. Nunc cum Dei beneficio, & propè convaluerim, & ægritudini ex amici morte conceptæ dies ipsa levationis aliquid adferre cœperit, respondebo ad literas tuas, διὰ κεφαλαίων. Ac primùm quod vetas me amoris erga me tui magnitudinem literarum gravitate metiri: ego quoq; à te Amasæe, vir optime & eruditissime, peto, ut mecum eodem jure utaris: néve ex literarum silentio factam unquam esse ullam de mea erga te, tibi, ut arbitror, non incognita voluntate diminutionem suspiceris.

Sit igitur hoc inter nos positum, ne alter ab altero, quod minus sæpè literas accipiat, minùs etiam se amari putet. Nunc ad cætera. De Federico Silburgio, qui me sibi quasdam in Halicarnassεum & alios notas pollicitum esse ait? fieri quidem potest, ut ita sit, neq; ego de eo quem tu, & doctissimum & humanissimum esse scribis, quidquam segnius suspicari debeo: sed tamen quod inter nos dictum sit, neq; Friderici ipsius memini: neque me quidquam ejus generis cuiquam Germano pollicitum esse. Et ut verum fatear Typographus ille, quem nominas, pessimè hîc religionis nomine audit: ut quidquam cum eo habere commercii, neq; satis tutum, neq; satis pium esse videatur.

Cogi-

Cogitabis hoc ipse tecum paulò accuratius: meq́, si id tanti putabis, quid tui consilii, ac sententiæ sit, admonebis. Venio nunc ad ultimam Epistolæ tuæ partem: in qua omnibus ex partibus sese tuus ille sæpè spectatus in me amor ostendit. Quod ais istius nobilissimæ civitatis magistratus sæpè de me in Sigonii τȢ μακαρίτȢ locum vocando ac substituendo cogitâsse, sed cùm scirent, quomodo hîc res meæ constitutæ ac constabilitæ sint, putâsse me non facilè ad eam conditionem accipiendam adduci posse: quod si spem aliquam ostendero muneris illius non detrectandi, & ipsos cupidè facturos omnia, & te studiosè operam daturum, ut id quàm maximo meo commodo fiat: primùm video, quantum illi splendidissimo & honoratissimo XL. virûm consilio debeam, qui de me, homine nulla eximia eruditione prædito, tàm honorificum judicium fecerint: deinde tibi, Pompili amicissime, vel hoc uno nomine ita esse me obstrictum ac devinctum agnosco, ut tecum unquam paria faciendi omnis mihi spes planè præcisa sit. Equidem si paulò minus senex essem, non ambirem quidem istum honoris gradum, conscius mihi tenuitatis meæ: sed ultrò delatum, sine ulla retractatione avidissimè arriperem. Nunc quàm me multæ res impediant, ne id facere possim, vide. Vix ROMÆ annos plus minus XXIV. quo toto tempore prolixam & propensam erga me agnovi, & P. R. summorum Pontificum voluntatem. Præcipuè autem Gregorius XIII. Pontifex ad benè merendum de omni humano genere natus, ita me perpetuò fovit, ea charitate complexus, ut si mihi vita pro ea refundenda sit, nullam tamen beneficiorum ipsius erga me partem videar consecuturus. Quo igitur ore, qui nuper ab eo ut veteranus emeritis stipendiis, missionem & petierim, &

impetraverim, petere ab eodem audeam, ut me istuc venire patiatur? An pœnituisse me dicam, quantum mihi honorarii nomine quotannis penderetur? Septingenti aurei nummi: quantum nemo, opinor, ante me, qui hoc literarum genus profiteretur, accepit. Et tamen, si ea me res movisset, nihil facilius erat, quàm efficere ut ad eam summam aliquid adderetur, sed demus aliquid tamen causæ reperiri posse, cur qui Romæ amplius docere noluerim, Bononiæ, quamvis eosdem labores suscipiam, non recusem. Quid, quod ea migratio sine luculento rei familiaris detrimento à me fieri non potest? Hic in ædibus meis non commodè tantùm, sed etiam pro meo captu, splendide habito: istic pro ædibus pendenda merces erit. Distrahenda supellex: & quæ magno emptæ sunt, vili addicenda. Emenda Bononiæ nova, majore fortassis pretio, usu minore. Sumptus in itinere, & in librorum meorum gestatione faciendi. Trecenti aurei nummi, quos mihi otioso Pontifex persolvi voluit quotannis ex ea ipsa pecunia, quæ iis qui publicè in urbe docent, adsignata est, adimentur fortasse, si aliò me contulero. Multas hîc habeo militias, ex quibus tantum ferè capio, quantum ad alendam familiam sit satis. Absentibus multa ex earum fructibus amittenda sunt. E pensionibus, ut vocant, Ecclesiasticis septingentos nummos aureos annuos percipio. Debitores, qui sæpè lenti esse solent, non tàm facilè absens urgere potero, quam præsens & magno Principum supremi ordinis favore subnixus. His tot incommodis remedium nullum reperiri potest. Ut igitur ego longè plurimùm debere me fateor, iis qui me tanto honore dignum censuerunt: ita eos supplex obtestor, ne iniquo animo ferant, neve me propterea minus ament, quod hoc tempore non posse me studio erga

me

me suo obsequi vident. Vale. ROMÆ, Id. Decembr. M.D.LXXIV.

M. ANTONIUS MURETUS PETRO
LUPIÇO GOTHOLANO
S. D.
LXXVIII.

OCcupationes, quibus perpetuò distineor, effecerunt, ut ad literas tuas, quas binas eodem exemplo accepi, serius quàm par erat, respondeam, eædemq; mihi nunc necessitatem brevitatis imponunt. Accipe igitur ad singula. Verba illa; nusquam defugiam auctoritatem, nullo modo dici possunt à Parmenone. Nam defugere auctoritatem, nihil omninò aliud est, quàm nolle præstare ea, quæ te auctore facta sint, neq; usquam genus hoc loquendi aliter à Latinis scriptoribus acceptum reperietur. Hoc si quis negat, jube, locum unum ex aliquo bono atq; idoneo latinitatis auctore proferat, ubi aliter acceptum sit: & à me, quod volet, præmium petat. Præsto tibi, nullum unquam repertum iri. Itaq; sponsionem quamlibet in eam rem facito: quidq; eo nomine pendendum fuerit, ipsi præstabo: neq; unquam defugiam auctoritatem. Atq; hoc ita manifestò perspici potest ex illis Plauti & Ciceronis locis, ut mirer, si quis aliter sentiat. Malè igitur Donatus, qui ita exponit. Non recusabo facere, dum tu tamen auctor sis facti. Nunquam, inquam, quisquam, qui Latinè sciret, ita dixit; Defugere auctoritatem. Viderat hoc & Victorius: erroremq; Donati verè eruditeq; coarguerat, nisi quod imprudens in eundem illum errorem incidit, quem in Donato notabat. Verum hoc esse, constat ex his Victorii verbis, quibus locum Ciceronis declarat.

Signi-

Significat autem, se non defugere dicens auctoritatem sui consulatus, se cuncta illa, quæ tunc gessit, confiteri ac præ se ferre rectè & ordine gesta esse, paratumq; illa defendere.

Brevius omninò & concinnius poterat uti verbo præstandi: ut in Jure Civili auctor est, qui præstat evictionem, sed tamen, si nihil addidisset, ferri utrumq; poterat, sed vide, quid addiderit, ac quæcunq; quasi jusserit ille ac mandârit, non recusaturum facere.

Quæ interpretatio eadem est cum illa Donati. Nunc adhibe eam ad verba Ciceronis, ut videas quàm non vera sit. Attende, ait Cicero, jam Torquate, quàm ego non defugiam auctoritatem consulatus mei, id est, ut ego quidem interpretor, quàm non recusem præstare, quicquid in consulatu gessi, rectè atq; ordine gestum esse. At, ut Victorius, quam non recusaturus sim facere, quæcunq; quasi jusserit ac mandarit consulatus meus. Quid autem quasi jubere ac mandare poterat Ciceroni consulatus, cùm ipse amplius consul non esset? Inspice totum Ciceronis locum. Videbis eum non de futuris, sed de præteritis loqui. Fac idem in Plautino loco. Si auctoritatem postea defugeris, id est, si Victorium sequare: si recusaris facere, quæcunq; ego jussero ac mandavero, quo quid alienius aut ineptius cogitari potest? Sed ego cùm scholia illa scriberem, Victorium, qui triennio, ut opinor, ante libros variarum lectionum ediderat, exagitare nolui, neq; enim mihi unquam ex aliorum insectatione gloriam petendam putavi. Quod autem illic quoq; usus sum verbo PUTANDI, non eò feci, quòd res apud me dubia esset, sed, ut tu rectè ac verè accipis, ne cui arrogantius loqui viderer. Iste autem, quisquis est, qui putat me usum eo verbo, quod suspicantis potiùs esset, quàm ullam

cer-

certam sententiam proferentis, tritus videlicet non est in veteribus illis, qui etiam in his rebus, quas pro certissimis & exploratissimis haberi volunt, sæpe has voces adhibent, ἔοικε, δοκεῖ, ἴσως, & ejusdem generis alias. Quod quæris, quæ causa loci corrumpendi fuisse videatur, dicam tibi. In vetustissimis Plauti, Terentii, Aristophanis exemplaribus neq; actuum neq; ut indocti postea locuti sunt, scenarum ac ne personarum quidem ulla certa distinctio erat. Omnia continenter scribebantur: nisi quod inter personarum dicta exiguum aliquod inane spatium relinquebatur. Inde illæ perturbationes ac confusiones extiterunt: cum pro suo quisq; captu, hoc aut illud ab hoc aut illo dici putaret. Et ejus varietatis crebra est etiam apud Donatum mentio. Sed ego, qui me brevem fore dixeram, justo etiam verbosior fui. Tu tamen, qui brevitati ignovisses, libentiùs, nisi me fallit animus, ignosces loquacitati. Petrum Galesum videre & amplexari discupio. Magnus vir est, & quo non civitas modò vestra, sed tota Hispania meritò gloriari queat. Vale, ROMÆ, Postrid. Non. Novembr. M. D. LXXIX.

M. ANTONIUS MURETUS CHRISTOPHORO PLANTINO SUO. S. D.

LXXIX.

Vide, quæ sit vel tabellariorũ negligentia, vel temporum difficultas. Binas literas tuas, quarum priores decimo die Octobris, posteriores die duodecimo Decembris datæ erant, eas utrasq; cum aliquot capitibus variarum lectionum mearum, & parte Electorum Lipsii accepi Kalendis Februarii. Sæpè jam ad te scripsi, ne

ne ullam aliam præfationem expectares, sed ea ipsa, quæ octo prioribus libris jampridem proposita est, sine ulla mutatione uterere: sed video multas meas ad te literas intercidisse. Literas tuas ad Symphoniacos Pontificis statim reddendas curavi. Ad Lipsium scribo. Reliquum variarum mearum & Electorum ipsius cupidissimè expecto. Velim scire, num tibi commodum futurum sit, describere typis tuis libros Aristotelis Ethicorum ad Nicomachum Græcè, ducentis amplius locis à me emendatos. Cuperem eos primùm seorsum edi: ac tùm demùm commentarium in eos meum, quàm bonũ nescio, uberem certè & copiosum in eos emitterem. Habeo & notas in Thucydidem ac Plutarchum sanè multas, quas ad te mittam, si tanti mea esse putaveris. Si eorum omnium editionem è re tua futuram non putas; supprimamus sanè omnia. Jampridem enim talium rerum satietas me quædam tenet: neq; enim longius quidquam videtur, quàm dum vacuo & soluto animo, hanc deteriorem ætatem melioribus, id est, Theologicis studiis dicare possim. Mi Plantine optime & amicissime, Vale 6. Id. Februar. ROMA.

MURETUS LIPSIO S.

LXXX.

NUnc ipsum accepi literas tuas datas à te Kal. Julii. Negas te ita Abderitanum esse, ut quæ à me scripta sunt, quo pertineant, non intelligas. Si quid mihi apud te fidei est, Lipsi, nemo usq; adhuc librum meum cum tuo contulit, & contulere multi ac clari viri, quin obstupuerit. Verba eadem non sunt, neq; ego hoc unquam aut dixi aut scripsi: cætera quidem ita similia, ut non lac lacti. Et negas te à me quidquam accepisse, præter unum aut alterum locum, in quibus etiã

ais

ais factam à te mentionem mei. Quid ego nunc dicam? Non libet tecum ullam contentionem suscipere: non si mihi Jupiter auctor spondeat, superiorem me fore. Sed tamen tu me non nisi semel nominasti: sed piget super re tàm tenui plura. Quæso, obtestorq; te, ut in illa capitis primi præfatione, quicquid est, quod in deteriorem partem accipi posse videatur, mutes, corrigas, deleas. Potes has meas literas Plantino ostendere, ex quibus intelligat, mihi id non tantùm volenti, sed cupienti atq; exoptanti fore. Nihil enim mereri velim, ut te amicum habere desinam, aut verò ulla ex parte minus mihi amicum esse suspicer. Dices, cur id ipse non facis? Non tam facilè cuilibet detegerem arcana mea, sed tu me jampridem nôsti, quàm sim in hoc toto genere ῥάθυμος. Ne vivam, Lipsi, si ejus capitis ullum penes me exemplar habeo. Hoc alius non ita facilè crederet, te, qui, quàm sim μισόπονος, nôsti, crediturum esse confido. Iterum te etiam atq; etiam oro, ut quicquid asperius dictum videtur, mitiges. Reliquos libros, quos jam missurus eram ad Plantinum, tunc demùm mittam, cùm istuc, quòd te rogo, à te præstitum esse cognovero. Interea ama me, & certò tibi persvade te à me amari. Vale. ROMÆ, Non. Septembr. M. D. LXXVI.

M. ANTONIO MURETO
JULIUS JACOBONIUS.
S. D.

LXXXI.

VIx me heri vesperi à quorundam hominum conventu honestè dissolvi, quibus obfirmato animo adseverantibus lapidem nuper ad Tyberis ripam effossum, Semoni Sanco Deo Fidio inscriptum, Simonem illum

illum Magum designare, cùm omninò ipse adversarer, ludibrio omnibus, ac despectui esse cœpi. Cumq; de quodam Fidio Sango, vel Sanco legisse me aliquando affirmarem: Semonesq; terrenos deos antiquitus fuisse appellatos, tùm magis à quibusdam irridebar, qui Sancum, Sabina lingua, Magum, Semonemq; quam Simonem Hebraicè dici malebant. Ego verò, qui nugas illos agere, sibiq; somnia confingere, planè videbam, discedo inde iratus, ut qui veritati fucum ab imperitis factum intuebar, neq; locus tùm mihi ullus, quo illorum perfringerem stultitiam, succurrebat. Neq; quod me vel maximè angit, & nunc succurrit: ac si succurreret, haud facilè mihi esset invenire, libris enim ferè omnibus, ut scis, careo: atq; ita in præsentia occupationibus obruor, ut nihil requietis habeam. Itaq; ad tuæ mihi exprompta ac propè divinæ memoriæ thesaurum confugiendum, atq; istam tuam reconditam doctrinam advocandum putavi, quæ, quoties quis aliquid abditum atq; abstrusum quærit, promptuarium est. Obsecro te, Murete doctissime, ut si quid contra horum insulsissimorum hominum sententiam colligere potes, posse te præclara, opinor, plurima, ad me, nisi te de rebus tam ridiculis disputare pudeat, quàm primùm mittas. Video namq; aliquos de nostris proinde studiis pessimè sentire, nisi quemadmodum heri me facturum recepi, hodie aliquid, quo sanè illorum opinionem reflectere, ac cohibere valeam, in medium afferam. Ut igitur rem ipsam prorsus inspicere atq; investigare queas, mitto ad te inscriptionem totam ex ipso vetusto lapide ad verbum, ordineq; desumptam: de qua quidem re aliquod tuarum literarum testimonium vehementer expecto, quo scilicet uni meorum studiorum conscientiam nunc & in perpetuum sustentabo. Vale. XIII. Kalend. Septembr. M. D LXXIV.

Semo

Semoni
Sanco
Deo. Fidio
Sacrum
Sextus. Pompejus. S. P. F.
Col. Mussianus
Quinquennalis,
Decur
Bidentalis
Donum dedit.

M. ANTONIUS MURETUS S. D. JULIO JACOBINO.

LXXII.

Quæris ex me ecquid inscriptio vetus nuper effossa, in qua Semonis Sanci Dei Filii mentio est, ad Simonem Magum pertineat, id enim quosdam pro vero ac comperto adseverare. Res mihi, ut tibi verum ingenue fatear, vix satis videtur digna, de qua aut tu quenquam, aut me quiquam consulat. Nihil enim tritius aut pervulgatius. Et certo scio teipsum, per te hanc stultitiam refutare potuisse, nisi id à me fieri maluisses. Semonis Sangi Fidii mentio est apud Livium libro octavo his verbis: Bona Semoni Sango censuerunt consecranda. Nominat eum & aliis aliquot locis. Et apud Ovidium VI. Fastorum. Quærebas Nonas Sango, Fidio ne referrem. An tibi Semo pater. Ubi vulgò legitur Semipater, aut Semiaper, vitio eorum, qui quæ non intelligunt, mutant. Mentio ejusdem apud Halicarnassæum libro quarto, apud Augustinũ de civitate Dei. Rex Sabinorum fuit, quem mortuum retulerunt in deos: ut est apud Lactantium libro primo. Mentio ejus &

apud Silium Italicum, apud Festum in dictione Propter viam, apud Fulgentium in libro de vocibus antiquis. Scio esse & nescio quid apud Plutarchum. Ne longum faciam, res contrita ac communis est, quamq; parum decorum sit, ut abstrusam, ac reconditam, vel quærere, vel repertam venditare. Neq; ego hæc scripsissem, nisi tibi morem gerendum esse duxissem. Neq; tam te hæc ex me quæsisse arbitror, ut ea cognosceres, quàm ut istis nescio quibus mei quoq; Testimonii pondus apponeres. Vale XIII. Kalend. Septemb. M.D.LXXIV.

BALTHASAR ANSIDEUS
M. ANTONIO MURETO
S. D.

LXXXIII.

NIsi Lucas Sempronius Romam iret, meq; ut ad te officii causa scriberem, submonuisset, nunquam profectò, ut qui tuas studiorum aliarumq; rerum occupationes notas habeo, literas ad te dare ausus essem. Sed is pollicitus mihi est omnem sese daturum esse operam, atq; effecturum deniq; quo minus importunæ tibi meæ literæ accidant; ego verò eam ob caussam non invitus eo me induci passus sum, ut te salutem, nomenq; tibi meum, si fortè exciderit, in memoriam revocem, singularemq; amorem atq; observantiam, qua te prosequor, quantumq; præterea tibi debeam pro singulari mihi olim præstito beneficio declarem. Atq; utinam aliquod grati animi signum præbere tibi possem. Quid enim gratius unquam accidere mihi possit, quam ut intelligas apud memorem te virum beneficium collocasse? Sed meam ipsius tenuitatem consideranti spes omnis effracta concidit: quando igitur, quod summè concupisco, non licet, faciam quod in promptu est, benefiçiiq;

ficiiq; tui ——— quo te contentum fore mihi persvadeo, tum tum quod belli homines qualis profectò tu es, haud plus exigere debent, quàm quis præstare queat, tum; quod in remunerandis beneficiis lex videtur illa sancita esse, ut qui minus referre potest, gratiam habeat, animusq; magnæ instar remunerationis sit. Idq; tuus, nisi fallor, Seneca sentit, quem propediem abs te emendatum, scholiisq; illustratum exiturum ajunt. quem diem quando ego videro: nihil mihi longius: nullius enim viri scripta libentius, & neq; libenter quidem lego, ac tua: quæ cùm eruditione summa, tum elegantia singulari adeo referta sunt, ut nihil omnino eruditius, ac purius fieri posse putem. Atq; utinam aut ea tibi à principio mens fuisset, ut longè plures epistolas ederes, aut aliquando σωμάτιον illud ita augeas, ut ad justi magnitudinem voluminis excrescat. nam meo judicio, nihil cumulatius excellentiusq; in eo genere reperiri potest. quas ego cum lego, ne ipsorum quidem antiquorum ingenium dexteritatemq; desidero. nolo tibi pluribus molestus esse. Vale, meq; ama, & quanquam nihil in me sit, quod amorem mereatur tuum, ea tamen de caussa dignus sum, qui abs te amer, quod ego in te amando nemini concedo. VII. Idus Decemb. M. D. LXXXIV.

M. ANTONIUS MURETUS BALTHASARI ANSIDEO SUO. S. D.

LXXXIV.

GRatissimæ mihi ut semper, literæ tuæ, in quibus hoc à te serio scriptum non puto, veritum quodammodo esse te, ne nomen tuum mihi excidisset, scriptum enim mihi in animo est ita, ut nulla longinqui-

quitate temporis deleri queat: & idipsi quoq; tibi notum esse existimo. Si quid olim feci, quod hodie utile tibi esse sentias, gaudeo, & si qua se offeret occasio, semper promptissimo animo procurabo, quidquid in rem tuam esse arbitrabor. Neq; est, quod de me remunerando cogites. A quibus me amari sentio, ab iis cumulatè mihi satisfactum puto. Tu modò præsta te eum, quem semper præstitisti: & perge amare eas artes, quibus te jampridem deditum esse cognovi. Magnum mihi aliquid de te semper augurat. Seneca meus prodibit, ut spero, circiter Kalend. Maj. prodibunt & alia quædam mea, & inter cætera epistolæ: quas aut à te, aut à quoquã alio expeti miror. Neq; enim quisquam me in scribendo negligentior est: & ego nusquam negligentior, quàm in scribendis epistolis. Sed quando vos ita vultis, obsequar studio vestro: & ad illas quæ jam editæ sunt, alias addam, neq; meliores aut elegantiores, neq; accuratius scriptas, in quibus vos, qui, quod me amatis, mea, cuicuimodi sunt, libenter legitis, bonas horas malè collocetis. Ego te amare non desinam, nisi tu quis es esse desieris: hoc autem pro certo atq; explorato habeo, nunquam fore. Vale. IV. Non. Januarii, M.D.LXXI. Romæ.

HORATIUS CARDANETUS Mureto S. D.

LXXXV.

Luca nostro Ariminensi ad urbem eunte, libet ad te perbreves literas dare: quæ quidem tui me observantem esse tibi significent. Jam diu nihil scripsi, quòd nolui molestus tibi esse. Balthasar quidem meus epistolam ad te misit hortatu meo superiori anno: cui cùm

non

non responderis, noluimus tibi amplius obstrepere. Te quidem amamus, ut solemus: tibiq; gratulamur, quod deposita publicè interpretandi provincia in otiũ te receperis. speramus enim te non minus silentem, quàm dicentem, studiosis literarum profuturum. Ama nos, & vale. Die festo divi Ambrosii, M.D. LXXXIV.

MURETUS CARDANETO S.

LXXXVI.

AMari me à te scio, neq; tibi dubium esse debet, quin à me mutuo ameris. Sæpe ad eos quos amo scribere, ubi nulla id necessitas exigit, neq; possum, neque lubet: neq; à quoquam id genus officii valde exigo. Ad Balthasarem non magis tuum quàm meum eò non scripsi, quia ægrotabam, neq; adhuc planè convalui. Depositam à me publicè docendi provinciam, caussa esset, cur gratularemini, nisi mea facilitas in majores etiam & molestiores occupationes induisset. Reperiam tamen, ut spero, quomodo ab his quoq; me expediam: & tunc fortaßis ut & posteris prosim, operam dabo. Vale, IV. Non. Januar. M.D. LXXXIV. Romæ.

M. ANTONIVS MURETUS ANTONIO CONSTANTINO SUO S.D.

LXXXVII.

NUnquam destiti, ex quo primùm te novi, mi Constantine, ob egregias animi tui dotes ita te amare, ut ad amorem in te meum prope singularem nihil planè accedere posse arbitrarer. Nunc tamen, quod video te tantum tam parvo tempore in Jurisprudentia profecisse, tantus ad amorem in te meum cumulus accesßit, ut ipsemet mirer. Petis à me ut explicem tibi

vulgatam quæstionem, Possessio sitne juris an facti: Plusculum etiam præstabo quam petis. Nam tibi de tota possessionis natura & ratione breviter ac perspicuè, quod quidem in me erit, disseram: non quin te quotidie doctoribus, quibus istic uteris meliora audire sperem: sed quod pro tuo in me studio mea quoque libenter lecturum ac cogniturum sciam. Quod autem vereri videris, ne mihi talibus quæstionibus molestus sis: quî quæso molestus esse potes? Tu verò molestus eris, nisi isto modo sæpissimè molestus fueris. Mihi enim omnis qui tua caussa capietur, semper jucundus futurus est labor. Vale, & si me amas, aut potius quoniam me amas, ama indies magis magisque ea studia, in quæ, me auctore, ingressus es.

De verbo possidendi.

Possidere est habere, tenere obtinere, habere rem in potestate, & eo verbo veteres in omni rerum genere utebantur. Sic possidere amicos, mores, regnum, artem, virtutem, cæteraque nullo discrimine in eorum scriptis legimus. Ac denique quod quisque habebat suum, aut tanquam suum, id possidere dicebantur. Ergo cùm vetus consuetudo esset, ad majorem expressionem congerendi verba quæ idem valerent: sæpe etiam hæc conjungebant. HABERE, POSSIDERE, quod tenendi verbum latius pateat: tamen id tum demum verum est, cùm propriè ut Jurisconsulti faciunt, loquimur; Nam in communi quidem usu tenere, possidere, κρατεῖν, κατέχειν, idem sæpenumero valent, Ovidius.

Possidet & terras, & possidet æquora Minos, id est, κρατεῖ γῆς τε καὶ θαλάσσης, quod etiam ita diceretur. Et terras & mare tenet Minos. Seneca. Pellices cælum tenent, οὐρανοῦ κρατοῦσι. Possidere quoque & obtinere

pro

pro eodem ponuntur. Terentius, Antiquam tuam venustatem obtines. At Plautus meretricem quandam hujus seculi mores possidere dicit. Idem huic est possidere, quod illi obtinere. κρατεῖν dicuntur Græcis, quorum imperium est. Dicuntur & Latinis tenere. Virgilius ——— Genitor tum Belus opimam vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat. Horatius. O quæ beatam Diva tenes Cyprum: id est, cujus in potestate est Cyprus. Eodem modo accipitur verbum HABERE. Tacitus: Urbem Romam à principio Reges habuere. Sic in illo dicto Aristippi, cui cùm objectum esset, quod haberet Laidem. Habeo, inquit, sed non habeor. Ita enim Cicero in Epistolis, ἔχω ἀλλ' οὐκ ἔχομαι. Sappho. Κύπρον πάφον τ' ἔχουσα πάντα κλῆρον. Sic alibi Seneca; Avaros ait non divitias habere, sed à divitiis haberi.

Unde dictum sit possidendi verbum.

Atq; hæc mihi videtur vera hujus verbi notatio, ut non à positione sedium, quod tamen nostris placuisse video, aut pedum, quod miror reperiri, qui editis pandectis Florentinis pergant tamen defendere, sed à verbo possum ductum sit verbum possidendi, quod qua quisq; re potest, quicquid collibuit facere. eaq; arbitratu suo uti, abuti, eam possidere dicatur. Nam & in verbo κρατεῖν quædam ejusmodi potestatis significatio est. Potentes enim, τοὺς κρατοῦντας dicebant. & Horatio, Sic de diva potens Cypri est, κύπρου κρατοῦσα, κύπρον μεδέουσα, καὶ ἀνάσσουσα & qui regere possunt cupiditates suas ἐγκρατεῖς, qui non possunt ἀκρατεῖς vocantur. Ac quoniam præcipua in quaque re potestas sit domini, possidere dicebant eum, qui dominus esset. Et cum Horatius ait, Valeat possessor oportet, si cōparatis rebus benè

cogitat uti, possessorem dicit τὸν κεκτημένον, quomodo sæpe & Cicero loquitur. Nostri subtilius ista considerantes viderunt neq; semper dominum possidere, neque semper qui possideret dominum: Itaq; distinxerunt dominium sive proprietatem à possessione. Ita tamen ut docuerint eum demum propriè & utiliter possidere, qui animo domini tenet, id est, qui pro suo possidet. Cæterorum enim vitiosa & inutilis possessio est, ut furis, ut prædonis, ut eorum, qui vi, clam, precario possident, ut deniq; omnium, qui rem habent in potestate. Idq; magis ex his, quæ dicam intelligi potest. Feram cepi, eamq; inclusi; possidere dicor. evasit è custodia? non amplius possideo, non enim habeo eam amplius in potestate. Aberravit pecus meum, vas ita excidit, ut quamlibet diligenter quæsitum reperiri non possit? desino possidere. l. Sed hoc jure, §. Nerva. D. hoc tit. Subrepta mihi res furto est? Non ideo amisi ejus proprietatem. Itaq; ubilibet repertam vindicabo. Sed interim amisi possessionem. Et hoc est quod ait Scævola furtum solius possessionis fieri l. prima § Scævola. D. si is qui testament. lib. &c. Quomodo igitur purgatur vitium rei furtivæ? si restituatur quod ereptum est, id est, si res redeat in potentiam l. quarta. §. Quod autem D. de usurp. & usucap. Ex hoc quoq; intelligas licet, tum rem poßideri cùm est in potestate.

Divisio Possessionis.

Jam habere aliquis in potestate sua rem potest, duobus modis: aut sine ullo titulo, aut justo aliquo titulo; id est, qui jure civili probatus sit. Ille naturaliter tantum sive corporaliter poßidet. &, ut ajunt, pro possessore l. pro hærede l. sequenti & similibus. D. De hær. pet. Qui cũ titulo poßidet, aut titulo nititur & justo & vero:

atq; hic non possessor modò est, sed dominus: ut qui emit à domino aut justo quidem, sed non vero: ut qui non à Domino insciente insciens emit: id est, cum & emptor venditorem, & ipse se venditor justo errore ductus dominum putaret. Atq; hic dominus quidem non est. Neq; enim potuit à non domino dominus fieri L. Nemo pluris, De regulis juris. sed est bonæ fidei possessor: & longa ac continua possessione dominus de lege effici potest. tot. tit. de usurp. & usucap. Hic dicitur non naturaliter tantùm, sed etiam civiliter possidere; quod ipsius possessio jure civili probetur. Possessio igitur naturalis sive corporalis tantum semper injusta est: at possessio naturalis, quæ aliquo jure civili nititur, civilis est, id est, justa & æqua. Est etiam reperire solam possessionem civilem, sine naturali: ut in servo qui est in fuga. Quamvis enim eum tunc quidem naturaliter ac corporaliter non possidemus, civiliter tamen possidemus, certè quidem quamdiu à nemine alio possidetur L. Rem quæ nobis. D. hoc tit. Sic & fundum cujus alienus usus fructus est, proprietas nostra, naturaliter possidere videtur fructuarius: cùm tamen eum nos civiliter possideamus. L. Naturaliter. hoc tit. & quod alibi multis in locis fructuarius, commodatarius, depositarius, qui precarium accepit, negantur possidere, id ita intelligendum est, eos non possidere animo domini: idcircoq; talem possessionem quamlibet longam nihil valere ad usucapiendam. Itaq; genere quodam & possident & non possident.

Possessio sitné juris an facti.

Ex his constare opinor possessionem esse facti: quod tam multis in jure locis probatur, ut eos annumerare pigeat: præsertim qui obvii expositiq; sint. In quo tamen quædam adhibenda distinctio est. Nam possessio merè

naturalis est meri facti, ut quæ nullo prorsus jure nitatur. Civilis est & ipsa quidem facti, sed quia jure nititur, habet etiã aliquid juris. Nam qui civiliter possidet, is & interdicto retinet possessionem, dum res evincatur, & si diu sine interpellatione possederit, rem suam facit, idq; sive & animo & corpore, sive etiam animo tantùm possideat, dum civiliter possideat L. Nemo ambigit C. eo. tit. & certè nisi civilis possessio haberet aliquid juris, non diceremur adquirere possessionem. Etenim quæ meri facti sunt, non dicimur adquirere traditionem, & si traditione aliquid adquiritur. At non tantum dicimur adquirere aliquid possessione; sed & ipsam possessionem adquirere. Est igitur in ea aliquid facti, est etiam aliquid juris. Sed scrupulum tibi non immeritò injecit. L. Possessionem D. hoc tit. quæ quomodo intelligenda sit & conciliãda cum L. Pupillus. De acquir. rer. domin. breviter aperiam. Nam qui dicunt eam non de possessione civili, sed de detentione Asinia loqui, eorum, ut suum verbum eis referam, planè asinina expositio est. Pupillum sine tutore auctore non posse conditionem suam ulla in re deteriorem facere, indubitati juris est. Hoc cùm doceret Sabinus, dixerat Pupillum neq; dominium, neq; possessionem posse amittere, nisi tutore auctore. Cùm hoc obscurius dictum videretur Ulpiano, in notis ad Sabinum addidit, non posse quidem pupillum animo, id est, voluntate sua amittere possessionem: nam etiamsi velit eam amittere, & in alium transferre, nihil agit; posse tamen amittere id quod est facti, ut si per vim dejiciatur de fundo quem possidet, alioqui enim id damnosum esset ipsi pupillo. Quomodo enim possessionem interdicto repeteret, nisi amisisset? At verò alienare & animo ac voluntate sua amittere possessionem, etiamsi maximè velit, sine tutoris auctoritate, non potest, & hoc modo sen-

ſententiam Sabinianorum accipiendam eſſe docet Marcianus in d.l.Pupillus.Hæc ſunt,mi Conſtantine optime, quæ mihi nunc quidem de poſſeſſione in mentem venerunt, plura fortaſſe quàm expectabas, pauciora certè, quam habiturus eras, ſi per occupationes licitum eſſet. Sed & hæc ipſa tibi forſan uſui futura non ſint, melioribus abundandi. Ego tamen ſcripſi tanquam futura. Si quid poſthac habebis ejuſmodi, in quo opera & conſilio meo egere tumet tibi videberis, me ſemper paratiſſimum habebis, ad ea omnia, quæ tibi & utilitatis & voluptatis aliquid allatura eſſe cognovero. At ſpero me his æſtivis menſibus, quibus res proferentur, multa ejuſdem generis edolaturum, eaq; ad te miſſurum. At ſtudioſè uterque operam demus, ut eripiamus ex animis hominum ſtultiſſimam illam opinionem, nihil in jure aut ſapienter cogitari poſſe, quod non ex illis leguleiorum lacunis hauriatur, aut eruditè dici; quod non inſulsè ineleganterq; dicatur. Vale. Romæ, XIII. Kalend. Febr. M. D. LXXXII.

M. ANTONIUS MURETUS ILLUSTRISSIMO VIRO JULIANO, Archiepiſcopo, &c. S. P. D.

LXXXVIII.

IN ſummis doloribus, quibus vexabar ex ingenti quadam vi flavæ bilis, quæ diu per totam ſiniſtram corporis mei partem graſſata, tandem in tibiam ſiniſtram tota decubuerat, illatæ mihi ſunt à te literæ, Juliane Præſul ampliſſime, veterem illam quâ vincis omnes, humanitatem tuam, ſingularemq; amorem, quem erga me jam pridem ſuſcepiſti, omni ex parte ſpirantes: quæ mihi levationem quidem aliquam doloris attu-

lerunt,

lerunt, neq; tamen ita me confirmare potuerunt, ut statim ad te rescribere auderem. Misi igitur ad Joannem Baptistam Altovitam, ille enim eas mihi curaverat, qui eum meo nomine rogaret, ut in suis ad te literis excusationẽ tibi meam exponeret, polliceretur q; me officio non defuturum, simul atq; dolor, aut depulsus, aut mitigatus foret, quod eum fecisse non dubito. Nunc cum Dei beneficio, non quidem me plane reliquerit dolor, sed tamen, & multum de priori acerbitate remiserit & intervalla satis crebra habeat, non differam diutius hoc æs alienũ, ne merito non rusticus modò, sed planè ἀναίσθητος videar, nisi persentiscere me ostendero, quantũ tibi debeã, qui ista nobilitate generis, ista dignitate, ista eruditionis magnitudine præditus, fasces tamen summittere, & de rerum mearum statu tam sollicitè atq; amanter exquirere non graveris. Nam quod meam eruditionem, & eloquentiam tam multis verbis cõmendas, non possum equidem negare, quin mihi gratissimum sit laudari ab te laudato viro, sed mihi sæpe tua legenti veniebat in mentem illud Homericum οὔτις τοι θεός εἰμι, facis tu in eo quod pleriq; faciunt, ut quæ sibi supersunt, aliis non gravatè tribuant, sic enim & tu qui veris, ac solidis laudibus abundas, tenuiores amiculos earum non invitus participes facis. Itaq; iis omissis ad alia quæ scire te cupere ais, venio. Ego, Juliane mi præstantissime, æquitate animi eadem sum, qua semper fui: conditione, quod ad τὰ ἔξωθεν attinet, meliore atq; optabiliore. Nam & ipsos Principes civitatis amicissimos, quosdam etiam mei studiosos habeo: & opum is modus est, qui ad liberaliter vivendum sit satis. Cujus rei vel hoc tibi argumentum sit: quod superioribus mensibus petita prius ejus rei à Pontifice venia, publico docendi munere, quod annos in hac urbe unum & viginti sustinueram, spontè me abdi-

cavi, & tamen ex eo capiebam quotannis ſeptingentos aureos nummos, quam pecuniam nemo niſi aliunde affatim inſtructus, facilè, ut opinor, contempſerit. Cauſſæ mihi fuerunt capiendi ejus conſilii multæ. Quinquaginta octo annos natus ſum, & ſentio me paulatim viribus defici. Semper autem audivi à ſapientibus dici, deſinere ſatius eſſe, quam deficere. Multa ſcripta habeo partim incohata, partim etiam affecta, quæ mecum omnia intercidant neceſſe eſt, niſi mihi ad ea expedienda otii aliquid ſumpſero ſimul verebar, ne quis ἀπληστίαν meam accuſaret, ſi quod ſatis ſuperq; eſt ad tutandam vitam conſecutus, labori tamen non parcerem, ſed amplificandæ rei ſupra modum ſtuderem. Ergo & hac ſuſpicione me exſolvi, & otium mihi, ut ſpero, in reliquam vitam comparavi. Quo tamen otio non ad ignaviam abutar: ſed ſemper aliquid moliar, quod me prodeſſe poſteris, ſi minus potuiſſe, at certè toto animo voluiſſe teſtetur. deſcribuntur hic nunc à typographis opera omnia Senecæ emendata, ſtudio ac diligentia mea: quæ ſimul abſoluta erunt ad te mittentur, ſequetur Commentarius in Ethica Ariſtotelis, aliaq; deinceps, quæ tibi non uſquequaq; diſplicitura confido. Interea mitto ad te oratiunculam habitam hic à me in funere Pauli Foxii Archiepiſcopi Toloſani, magni ac præſtantis viri, tibiq;, ut opinor, non ignoti. Addidi duo quædam poëmatia mea, ad quæ familiaris quidam meus notulas quaſdam adjecit, non prorſus inelegantes. Hæc pauca libenter accipies, teq; iis oblectabis, dum à me gravius aliquid & dignius, quod ad te mittatur, accipias. Interea oro te per illam ſæpe mihi ſpectatam humanitatem ac comitatem tuam, ut amare me pergas, ejusq; rei mihi fidem interdum, quod commodo tuo fiat, tuis jucundiſſimis mihiq; optatiſſimis literis facias. Vale. Romæ VI. Kal. April. M. D. LXXXIV.

M. AN-

M. ANTONIUS MURETUS J.C. S.D
PAULO SACRATO SUO.

LXXXIX.

AT ita tu me, dum vivam, meritò ames, Sacrate optime, ut ego statim accepto annuo illo munusculo tuo literas ad te scripsi, quibus significarem quàm mihi, ut tua omnia, gratum atque acceptum fuisset. Neque tamen recordari nunc queo, cui literas dederim, nisi id quidem liquet mihi dejerare, à me scriptas fuisse. Ex illo tot me occupationes impeditum, devinctumque tenuere, etiamq; nunc tenent, ut interdum vitæ me ipsius tædium capiat; eò magis, quod amicis multa postulantibus; ne si derumpar quidem, satisfacere omnibus possum; Et ut cujusque petitioni desum, is se à me negligi putat, mecumq; expostulat, quod parùm sibi in amore respondeam. Ego verò interdum ita obruor multitudine eorum, quæ à me postulantur, ut quò potissimùm vertere me debeam, satis constituere non possim. Quare, si me amas; ut certè amas, neque enim exemplum tuum sequi volo, ut de tua erga me voluntate dubitare fas putem. Sed si me amas, vel potius, quia me amas, ignosce interdum occupationibus meis, & quando bonum nomen esse me scis, ὑστερόχρεον interdum esse me patere. Mittam brevi, quæ pollicitus sum in Jure Civili, jam enim descripta sunt, neque quicquam aliud superest, quàm ut à me demùm percurrantur, si quid fortè peccatum est ab eo, qui illa descripsit. Habebis & librum epistolarum mearum, & alia quædam, quandoquidem libet tibi, in nugis meis bonas horas consumere. Vale. 7. Id. Jul. M.D.LXXX.

Romæ.

M. AN-

M. ANTONIUS MURETUS S. D.
FRANCISCO BENCIO SUO.
XC.

ETsi eum, qui hæc ad te literas adfert, satis & tibi, & cæteris tui ordinis hominibus pro vestra omnium pietate commendatum esse confido: putavi tamen aliquid accessurum, si eum mihi magnæ curæ esse, & à me non vulgariter diligi omnes cognosceretis. Peto igitur à te, non tantùm, ut ipse quicquid potes studii, operæ, officii, in eum libenter conferas: sed etiam ut eum meo nomine commendes diligentissimè iis omnibus è vestra sodalitate, quibus ipse commendari se volet. Jampridem & ego vos omnes ex animo constantissimè amo, & mihi persuadeo, me à vobis vicissim amari. Nihil dignius aut meo perpetuo erga vos studio atque observantia, aut in quo melius ac certius vestri erga me amoris magnitudo perspiciatur, efficere potestis; quam si huic adolescenti omnia pietatis & charitatis Christianæ officia tribuatis. Hoc à te Mafeo, Fulvio, Horatio meis, aliis quoque, si opus fuerit, sed his præcipuè exponi, ac patefieri volo. A te autem vetere alumno disciplinæ meæ propè pro meo jure, quidvis posse videor postulare. Mi Benci optime & clarissime etiam atque etiam vale. Prid. Kalend. Jun. M. D. LXXV.

M. AN-

M. ANTONII MURETI POEMATA.

PARTIM NUNQUAM ANTEA IN GERMANIA, partim neq; alibi usquam in lucem edita.

M. ANTONII MURETI POEMATA.

Psalmus XXVI.
Dominus illuminatio mea.

Lara meæ ipse DEUS præpandit lumina menti,
Ipse mihi Deus est indubitata salus.
Quem metuam? vitam ecce meam Deus ipse tuetur,
Cur paveam, varios concipiamq; metus?
Cùm fera me vallo cinctum propiore teneret
Et fureret carnes turba vorare meas.
Ipsemet impegit, qui me propè ceperat hostis,
Ipse cadens vasto corpore pressit humum.
Ergò inimica necem mihi jam si castra minentur,
Nullus erit, pulset qui mea corda pavor.
Prælia si ingruerint, expers terroris abibo,
Spe fidens una, præsidioq; Dei.
Unum concedi petii mihi munus ab ipso,
Idq; unum summis usq; petam precibus.
Exigere ut tanti speciosa regis in aula
Fas mihi sit vitæ tempora tota meæ.
Ut illustrem oculis nulli loca nota profano,
Et Domini aspectu, deliciisq; fruar.

Psalmus I.

M Iserere clemens, obsecro, mei, Deus,
Illamq; magnam planè & admirabilem

Ostende culpis in meis clementiam.
Immensa misericordiæ illa vis tuæ
Iniquitatem deleat, quæso, meam.
Lava amplius me, & elue maculas Pater,
Quas tetra labes sceleris aspersit mihi,
Ut lotus à te mundus iterum appaream.
Namq; ipse culpas, hei mihi, agnosco meas,
Et usq; quoq; lumina obvertam miser
Armata tanquam facibus, & torvum intuens
Peccati imago animum paventem territat.
Tibi heu, tibi uni, summe cunctorum arbiter
Cujus vereri maximè iram par fuit,
Vesanus illo meq; implevi crimine:
Perpetua dictis constet ut fides tuis,
Vincasq;, de te si quis aliter judicet.
Ne, quæso sævi; namq; ab ipsa origine
Genitricis alvo adhuc tepente conditum
Maculavit, heu, me fœda peccati lues.
Et tu tamen, cui chara summe est veritas,
Sapientiæ mi arcana detexti tuæ.
Aspergar abs te, aspergar hyssopo, Pater,
Mundusq; fiam, tu benignus me ablues.
Ero ipse tunc nitidior intacta nive.
Tunc aure læta nuncios optabiles
Accipiam, ubi esse mitigatum te audiam,
Tunc & meorum obtrita compago ossium
Exiliet illo delibuta gaudio.
Averte culpis à meis vultum precor,
Iniquitates & bonus dele meas.
Supreme; mundum cor creato in me Deus,
Rectumq; rursus spiritum intra me innova.
Noli tuo me arcere ab aspectu procul.
Tuum nec à me Spiritum sanctum auferas.

Tuæ salutis redde lætitiam mihi,
Et principali spiritu fulcito me.
Vias docebo sedulus iniquos tuas,
Et mente versa ad te redibunt impii.
Turpi inquinatum cæde me expia, Deus
Deus salutis auctor, & princeps meæ.
Lingua ut molestis impedita nexibus
Soluta laudes cantet exultim tuas.
Tu Domine, labra, qui potes, aperi mea
Et patere laudis me esse præconem tuæ.
Nam victimarum duceret, si te cruor,
Magnam obtulissem victimarum vim tibi.
Sed tibi holocausta ingrata, & injucunda sunt.
Sacrificium tibi omnium gratissimum est,
Mens, criminis quam vexat admissi dolor,
Contritum, & abjectum ad pedes tuos, Deus.
Cor pœnitentis spernere haud quaquam tuum est.
Domine Sioni jam benefacito libens,
Excelsa surgant magna & urbis mœnia,
Tunc justa sacra, & vera faciemus tibi.
Tunc, tibi holocausta, qualia ipse vis, cadent:
Tunc, quod tenello te juvet titulo magis,
Tuis sonabit omnis ara laudibus.

PSALMUS LI.

Quid gloriaris in malitia.

QVid gloriaris, perfide, quid times?
An ista verum nescia proloqui
Te cæteros supra ferocem
Lingua bonis inimica reddit?
Cura una, & unum est id studium tibi,
Noctesdiesq; hanc, ut potes, asperas
Novaculæ in morem: & latentes
Insidias struis huic & illi.

Te læta damnis improbitas juvat,
Egensq́; semper pluris iniquitas.
Tu fœda facta, & fraudulenta
Usq́; novis cumulare gaudes.
Queiscunq́; verbis, ô scelerum artifex,
Posse in ruinam præcipites agi
Confidis insontes amicos,
Illa tibi didicisse melli est.
Quapropter ultor, ne dubita, Deus
Tandem à merenti supplicium exiget:
Radicibusq́; evulsum ab imis
Sedibus ejiciet tuis te.
At hæc videntes, artubus intimis
Justi intremiscent: & magis & magis
Ne provocent in se quoq́; iram
Nominis admoniti tacebunt.
Tu risus illis interea miser
Jocusq́; fies, en tibi qui Deum
Temnebat adjutorem: & in se
Sat sibi præsidii putabat.
Quid nunc, quid illum per scelera, & dolos
Extructæ in altum divitiæ juvant?
In pulverem cuncta ac favillam
Et tenues abiere in auras.
Ego autem, in uno spem mihi qui Deo
Omnem locavi, liber agam metu.
Florens olivæ instar nitentis,
Quam Domini studium tuetur.
Semperq́; regum maxime te canam:
Nec me sonoriq́; deficiet tuum,
Plaudente justorum corona,
Carminibus celebrare nomen.

AD SACRAM CHRISTI CRUCEM.

O Una ante alias omnes venerabilis arbor,
Quæ roseo Domini tincta cruore mades;
Ter felix ô spina, sacro quæ in vertice fixa
Divinum æterno cingis honore caput.
Felices clavi, felicia vulnera, felix
Hasta, sacrum licuit cui reserare latus,
Ut manans geminus sanctis ex artubus imber
Humani maculas elueret generis.
O mihi si detur fel illud, & illud acetum,
Dulcia quod Domini contigit ora mei,
Quidni utrumq; mihi sit nectare dulcius? ille
Dempsit eis omnem tactus amaritiem:
Sed maneat potius felli nativus amaror,
Immodicus fauces & mihi radat acor,
Ut tormentorum fas ô bone CHRISTE tuorum
Degustare aliquam sit mihi particulam.
Heu miserum me, CHRISTE, ego te hoc in stipite fixi,
Debita erant culpis supplicia ista meis,
Pro me tam lato mihi vulnere pectus apertum est,
Imposita & capiti spinea serta tuo.
Perq; manus ego, perq; pedes ferrum istud adegi,
Hæc te cuncta mei ferre subegit amor:
Quod pro me indueras, pro me est lacerum undiq; corpus
Vulneribus nec jam pars patet ulla novis,
Et cesso in lachrymas? quæ me tigris aspera, quæ me
Ursa ferox, silvas inter, & antra tulit?
Fundite largifluos immitia lumina fletus
Tundite nil veritæ pectora dura manus;
Ante crucem te, CHRISTE, tuam projectus adoro,
An licet indigno te tamen ore precor,

Ut quando generis lavisti crimina nostri,
Quod sine te inferni præda latronis erat,
Sordentem vitiis me, & probris undiq; opertum
Et nimis illecebris corporis implicitum.
Quanquam obluctantem tua per vestigia ducas,
Participemq; tui muneris esse velis.

ALIUD.

O CRUX *tincta sacri flumine sanguinis*
Olim supplicium mancipiis grave,
Nunc regum capiti præcipuum decus,
Te flexo colimus genu.
CRUX *hostes hominum sola procul fugat,*
Crux sola insidiis munit ab omnibus,
Adversa intrepidus despiciat licet,
Cujus spes cruce nititur.

AD B. VIRGINEM, TEMPLI AD NIVES, SEU MAIORIS ROMÆ.

NOX *nondum exacta est, cristata sed ales acuto*
Significat cantu non procul esse diem.
Et mihi jam precibus placata ex more diurnis
Numina: quid, dum se lux nova prodit agam?
Quid potius, quàm jacta nova fundamina templi
Illa etenim festi est hujus origo, canam?
Virgo fave ter sancta, tuo hæc meditamur honori,
Et quanquam incultos excipe blanda sonos.
Liberius triplici cinctus diademate frontem
Romuleæ custos urbis, & orbis erat.
Patricii per idem tempus florebat honore
Joannes atavis, req;, fideq; nitens.
Par erat huic opibusq; locoq;, & moribus uxor
Et prorsus tali nubere digna viro:

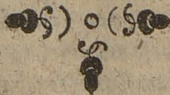
Sed

Sed sterilem illius Dominus concluserat alvum:
    Nec jam anui prolis spes erat ulla super.
Nec quisquam ejusdem quem lex Prætorve vocaret
    Gentis erat, ipsi gens sibi tota duo.
Sæpè sibi hæredem precibus poscebat uterq;
    Non exauditas flebat uterq; preces.
Venerat assvetis succincta caloribus æstas,
    Torrebat fissos Sirius acer agros.
Compositi lecto chara cum conjuge eadem,
    Lumina Patritii vinxerat alma quies.
Cùm virgo frontem stellis redimita coruscis
    Per thalami clausas visa subire fores.
Stansq; toro supra. Quid te tàm sæpè fatigas
    Hæredem certum, dum tibi poscis? ait.
Ipsa ego, quam cernis, jam nunc tibi destinor heres,
    Quæ pedibus lunam, lucidaq; astra premo.
Tu modò, quæ dicam, memori fac mente recondas,
    Non tibi fas verbis indubitare meis.
Proxima cum radiis aurora retexerit orbem,
    Conscende excelsas impiger Exquilias.
Quæq; solum latè nivibus candere videbis,
    Hic claranda meo nomine templa loco.
Dixit & in cœlum multa cum luce reversa est:
    Ima seni gelidus concutit ossa pavor.
Surgit & extemplo Lateranas tendit in ædes,
    Cunctaq; Pontifici voce tremente refert.
Ille quoq; objectam speciem sibi narrat eandem:
    Visaq; res cura dignior esse gravi.
Pontificis jussu clerus populusq; vocatur,
    Monstratiq; simul per juga montis eunt.
Devenêre locos, ubi se nix plurima cœlo
    Fuderat, & latam sparsa tegebat humum.

Attoniti unà omnes præsentia numina clamant,
Pacemq; & veniam supplice voce petunt.
Nec mora, signatur templo area lata futuro:
Liberius sancto consecrat ore locum.
Hinc Nonis adjectus honos sextilibus ille est:
Hinc agitur festus nunc tibi Roma dies.
Nos quoq; jam ad templum, quoniam diluxit, eamus,
Virginis ut sanctæ ritè precemur opem.

ECCLESIA GENTIUM.

Fusca quidem, neq; enim pudor est mihi vera fateri,
Sum, fateor, vultu fusca, decora tamen.
Me fuscam genitrix in luminis edidit oras,
Et vitiis sparsam multiplici macula.
Gratia sed nitidis, ubi me semel abluit undis,
Tota fui subitò candida, tota decens.
Hinc me pulcher amat sponsus super omnia rerum
Datq; animi assiduè pignora certa sui.
Ipsa quoq; ut par est, ipsius amore liquesco.
Pro quo dulce mihi est vivere, dulce mori.
Quàm jucunda exest animæ mihi flamma medullam:
Quàm svave in medio pectore vulnus hiat;
Nec meus hic ullo minuetur tempore langvor:
In bona nil juris talia tempus habet.
Quin etiam cùm mors anima seduxerit artus,
Tùm demùm æternus nos sociabit amor.

M. AN-

M. ANTONII MURETI AD NICOLAUM VIENNENSEM EPISTOLA.

INCLYTA nobilium soboles, NICOLAE, parentum,
Qui jam nunc ipso ex ætatis limine signa
Virtutis præbes nobis manifesta futuræ,
Nimirum sapis, & rem rectè intelligis unus,
Qui licet antiquis ortus natalibus, haud te
Ante tamen ponis reliquis, sed fronte modesta
Alloqueris cunctos: vultuq; humanus amico,
Non ulli renuis dextram præbere fidelem:
At quidam contrà nullis majoribus orti,
Ore tamen tumido voces efflare superbas,
Æqualesq; suos audent contemnere, tanquam
Indignos queis sese æquali fœdere jungant:
Quos tu deridens, inter nihil esse, parente
Quo sit quisq; creatus, ais, dum sit modò veræ
Virtutis studiosus, ametq; in rebus honestis
Ponere labentis fatalia tempora vitæ.
Cur non Sicaniæ notus dominator opimæ,
Qui de figlina est ad regni evectus habenas?
At contrà Persei, qui claram rexerat olim
Pellenen, natus, fortunæ ludibrium, amplos
Inflabat folles, & regis filius, unco
Impositam incudi versabat forcipe massam.
Quid? non & matris captivæ objecta propago,
Flamma index regni cui circum tempora fulsit,
Regali sedit solio? Quid stemmata jactas?

Num

Num pueri regum parte enascuntur eâdem,
Quâ mendicorum? nunquid communis utriq;
Materia est, nunquid morbis obnoxius æquè est,
Quem cana Assyrio velat medicata veneno,
Principibus proavis claroq; ex sanguine natum;
Et sub Aquitanis sordet qui bardocucullis,
De peronato genitus patre? nonne sorores
Noctigenæ, vitas hominum quæ pollice versant,
Sunt æquè immites generosis, vilibus æquè?
Quidnam igitur præstat mendico hic nobilis isti?
Aut quid nobilitas tandem est, nisi fumus inanis?
Nam si vim verbi inspicias, & nobile scortum
Dicitur, & latro nonnunquam nobilis: imò
Nomine ita accepto, Pornus quoq; nobilis ipse est.
Sed nempe insanit vulgus, multoq; veratro
Indiget, indignos alienis laudibus ornans.
Qui se non ullo deturpat crimine, quique
Viribus ingenuas totis amplectitur artes,
Is mihi, sit, quamvis genitore creatus egeno
Nobilis est: at qui, vitiorum mole gravatus,
Nil præter statuas, & avorum nomina jactat,
Si verum excutias, longè abjectißimus ille est.

AD JANUM ANTONIUM BAIFIUM.

JANE mei cordis longè pars maxima, quo cum
Dulce mihi est totos crebro componere soles,
Dum tu aut Niliacæ meditaris funera Thisbes;
Inficiens atro candentia poma colore,
Aut opus eximium numeris sublimibus aptas,
Syrmate conspicuus, pictur atoq; cothurno,
Carmine nos humili nostros includimus ignes,

Aut brevibus scriptis dulces affamur amicos,
Aut vitiis genuinum infigimus. Omnia nos hæc
Parvula inaudaces: tibi fas majora parare,
Cui totus se Helicon, totusq́; recludit Apollo,
Ad vires se quenq; suas componere verum est.

AD STEPHANUM JODELLUM.

SEmina sunt quædam nascentibus insita nobis,
Queis duce natura, ad varias impellimur artes,
Ille fori rabiem, vesanaq́; jurgia laudat,
Et pavidos grata defendit voce clientes,
Impatiens oci: contra hic sulcare carinis
Regna tridentiferi gaudet patris, & trabe vasta
Visere longinquo terras sub sole jacentes:
Prodigus hic vitæ violentis ducitur armis,
Gaudet & hostili stagnantes sanguine campos
Aspicere, & litui sonitu recreatur acuto:
Ille sui nunquam fines excedere agelli
Ausus, amat tacitis deducere passibus ævum,
Proscindens magnæ gremium genitricis, & altis
Pinguia Triptolemi committens munera sulcis.
Nos Musæ, Jodelle, tenent, genitorq́; Lyæus,
Quem rigidi ambiguo venerantur numine Thraces,
Et Nymphæ celeres, & capripedes Satyrisci.
Nos & luce nova lustrat dum Delius orbem,
Et jubar auricomum tremulis dum fluctibus abdit,
Addictos studiis videt, intentosq́; labori.
Sed tua te virtus, animi te vividus ardor
Æquales longè ante alios unum abripit: uni
Purpureis dictant Musæ tibi talia labris,
Qualia pulchricomus, choreas ducentibus ipsis

Cantat,

Cantat, & ad numerum simul ipse movetur Apollo.
Felix ingenii, viridi cui detur ab ævo
Longævos æquare senes, & carmine dio
Demulcere animos: jam te ipse tumescit alumno
Sequana, jam virides resonant tua nomina ripæ,
Perge agedum, neu te venienti subtrahe famæ:
Non te parca feret totum: non totus obibis,
Parsq; tui effugiet ferales optima flammas.
Musa suos vetat ipsa mori: dat vivere Musa
Perpetuô, & famam memorem per secla propagat,
Cœlo Musa beat, famam tibi Musa perennem
Protrahet, & cœlo te olim, Jodelle, beabit.

ELEGIA.

Ad F. Verum Lomenium.

HEu mihi, cur genio vis me pugnare Lomeni
Naturæq; jubes vertere jura meæ?
Curvé parum gratas impellis durus ad artes,
Musica cui solum sacra placere vides?
Nam nec agris miles fieri, nec idoneus armis,
Cui semel arrisit rustica vita potest.
Nec si quem placido nascentem lumine Clio
Viderit, admota contigeritq; manu:
Aut bonus hostiles unquam fœdare catervas,
Aut ad sæva fori jurgia promptus erit.
Omnia sed fugiens tranquillæ inimica quieti
Exiget ætatis mollia fila suæ,
Magnarum securus opum, securus honorum
Omnia despiciens, quæ leve vulgus amat:
Ille etiam summos audax contemnere reges,
Præq; sua miseros conditione putans,

Castra

Castra juvent alios, belliq́ue inamabile murmur,
Missaq́ue non siccæ corpora multa neci.
Queis rapiat primæ teneros lanuginis annos,
Acceleretq́ue suum parca severa diem:
Gaudeat hic miseros inter clamare clientes,
Et pavidos duro terreat ore reos:
Hic adeat terras alio sub sole calentes,
Littoraq́ue instructa plurima classe legat,
Seu ferat Herculeas animus spectare columnas,
Seu ferat annosos ire ad Hyperboreos,
Durus, qui fragili vitam committere ligno
Audet, & ignotas æquoris ire vias,
Nec timet inverso decumanos marmore fluctus,
Securusq́ue animi squamea monstra videt,
Non sic divini mitissima pectora vates,
Æthereo quorum flamine corda calent,
Otia sectantur sed enim, tacitosq́ue recessus,
Et sua neglectis urbibus arva colunt,
Splendidaq́ue & multo spectanda palatia luxu
Contemnunt, humiles anteferuntq́ue casas:
Illic & siccant generoso plena Lyæo
Pocula Bistonia frigidiora nive.
Sic ego sim? liceatq́ue mihi mea Musa, per agros
Non alia vitam ducere sorte meam.
At tu, quantum in te est, aliò nos ducere tentas,
Astrææq́ue sequi numina, Vere, jubes:
Ecquid, ais, quæso, molli tibi carmine quondam
Proderit aut homines, aut cecinisse deos?
Scilicet ut toti fueris cum fabula vulgo,
Cumq́ue erit in vultu plurima ruga tuo,
Fortiter esurias, ut te mala cogat egestas
Multa pati forti non patienda viro,

Secta-

Sectari mensas, blandè appellare potentes,
Tollere mentitis laudibus astra super.
Quod nisi desperes, poteras in luce forensi
Versari, & laudem quærere, opesq; tibi.
Excute decepta blandum de mente furorem,
Qui tibi, ni caveas, pernitiosus erit.
Advertit tardas qui recta monentibus aures,
Exitium demens fabricat ipse sibi.
Ergo ego ut hirsuti verbosa volumina Baldi,
Ut discam leges Justiniane tuas,
Dediscam teneri medulamina blanda Properti,
Dediscam numeros culte Tibulle tuos?
Ah peream prius; & sævo me fulmine tactum
Trudat in obscuras Jupiter ipse domos,
Dispeream si quicquid opum, si quidquid honorum est
A genere hoc vitæ me revocare potest.

M. ANTONII MURETI AD JOANNEM AURATUM virum utraq; lingua eruditissimum.

ODE.

URATE gentis grande decus meæ,
Qui tensa docta fila legens manu.
Seclis inexpertum vetustis
Ambrosio jacis ore nectar,
Quid esse caussæ suspicer, invida
Suis quod ortos Gallia finibus
Aut odit, aut spernit poëtas,
Usq; favens peregrinitati?
At qui vetustis temporibus suos
Et fovit Hellas & Latium suos,
Quæ pravitas nos mentis unos,
Ne faciamus idem, coërcet?
Nihil daturum me auribus hic tuis
Velim arbitreris, sim licet & fide
Pridem tibi, & communitate
Sanguinis, & patriæ alligatus:
Nil ista sed me commoveant tamen,
Aurate, palpo percutere inscium.
Ut laudibus te ornare pergam,
Ni tua me propè singularis
Virtus moveret. Nil faciles tibi
Musæ negarunt: seu libeat fide
Sacrare Græca, seu Latina
Nobilium inclyta facta regum.

Hac arte quondam quas sibi copias
Dirces alumnus, quod peperit decus?
Contrà, tuos mercede justa
Quisnam hodie decorat labores?
Præjudicatæ, quò nisi nos premat
Auctoritatis pondus, erit nihil,
Cur non, metu planè remoto,
Cedere te inficiemur ulli.
Sed nempe virtus temporibus jacet
Depressa nostris, : hinc fit, ut unici
Virtutis altores poëtæ
Clade etiam simili premantur.

IN DISCESSU DANIELIS SCHLEICHERI, FILII longè dulcissimi.

DEscende cœlo, & jam mihi lugubres
Regina dicta Calli pe modos,
Quibus furentem, eheu? sub imis
Visceribus retegam dolorem.
Dic, diva, carmen quale per herbidi
Ripas Caystri, candidulum caput
Trajectus immiti sagitta
Voce canit moriente cycnus,
Aut qualia olim conjuge Thracius
Rapta sacerdos dixerat, ad sonum
Quorum & feræ immanes quierunt,
Et rabidi posuere venti.
Ah: unde questus incipiam meos?
Quæ prima se vox pectore proferet,
Iterq; laxabit querelis?
Nam meus hinc DANIEL recedit.

Nunquamne posthac, ô juvenum decus,
Quotquot jugales dum citat aureos,
Terramq; collustrat jacentem,
Ignivomo videt ore Phœbus,
Nunquamne posthac conspiciam tuos,
SCHLEICHERE, vultus? cur igitur moror,
Nec tristis invisæq; vitæ
Fila ferox inimica rumpo?
Jam jam valete ô gaudia, & ô joci,
Et quicquid antehac dulce fuit mihi:
Venite jam fletus perennes,
Perpetuiq; venite planctus.
Innixa ramis Daulias ut novis,
Cui cautus auceps, furtifica manu
Pullos tenellos involavit,
Mœsta sedet, geminatq; questus.
Et se doloris vulnere conficit,
Sic ipse postquam desiero tui
Aspectu amato atq; expetito
Posse animum exsatiare vultus,
Eheu, quibus tunc fluctibus opprimar:
Quantas dolorum perpetiar faces:
Quam sæpe, te ut spectare possim,
Morte mea cupiam pacisci?
Lenito crebris hæc mala literis,
O nate, saltem, nevé animo patrem
Depone, qui dum vivet, unum
Pectore te retinebit arcto.

AD CLAUDIUM VOESIUM.

CLaudi integello pectore amabilis,
Qui mente solus disjicis à mea

Acerba curarum, benignis
Vocibus, alloquioq; dulci.
Non sic timenda est, in Lybiæ jugis
Quæ, matre rupta, vipera nascitur:
Non scorpii cauda minacis,
Non geniti sub aquis chelydri:
Non herba tetro noxia gramine,
Quamcunq; tellus Thessalis educat,
Non illa, quam stillante rictu
Spuma canis genuit triformis.
Dira ut latentis tela Calumniæ,
Quam Dite tellus sustulit ex patre,
Nefariam insontesq; fictis
Criminibus premere efficacem.
Hæc conglobatis suspicionibus
Beli nepotem perdidit, hæc malæ
Adegit ad potum cicutæ
Innocuum sophiæ parentem.
Dum Phœbus Indos exoriens novo
Afflabit igni, Beticolas cadens,
Non ulla Thesidæ modesti
Secla pudicitiam tacebunt.
Agressa blandis hunc sua fraudibus
Noverca pellax, quid juvenum decus,
Labentis istud ver juventæ
Perdis, ait, tenerumq; florem?
Cur editorum per juga montium,
Antris latentes persequeris feras?
Tibi absq; telis, retibusq;
Præda domi melior parata est.
Accede, neu te pœniteat mei
Fructus pudoris carpere primulos:
Non me ore natura indecoro
Pretulit, immeritamve amari:

Quid

Quid vana legum vincula te movent?
Natura nullos concubitus vetat,
Sed compedes vanissima istas
Cura hominum fabricata est.
Nil ille motus, desine vocibus
Tentare mentem spurcidicis meam.
O spurca, & in tauros furenti
Progenies genetrice digna.
Hæc fatus in tesqua, & nemorum abditos
Abit recessus, gesa manu rotans:
Vadentem odora & vis sagacium
Anteit, & sequitur Laconum.
Quid innocenti sed juveni tamen
Servasse tanto â crimine profuit
Mentem, si apud patrem reversum
Impia plus potuit noverca?
Cujus querelis ille adeò integer
Per vota patris filius occidit,
Cautes & eliso marinas
Imbuit emoriens cerebro.
Nec me venenis non petiit suis
Illa ipsa mendax anguipedum soror,
Mendaciorum procreatrix,
Perpetuis & scelerum architecta:
Sed dexter illi me eripuit Deus,
Umbone tanquam me triplici tegens:
Cujus memor, nunquam canora
Versibus hunc celebrare mittam.

AD PETRVM RONSARDVM
Gallicorum Poëtarum facilè
principem.

Ronsarde Aonii pectinis arbiter,
Qui princeps resonum solicitas ebur,

Ventorumq; minas, & celeres potens
Lapsus sistere fluminum.
Quando te reducem Vindocino ex agro
Cernemus, veterum turba sodalium?
Quis te, qui niveo vellere conditus
Nobis restituet dies?
Quid desiderio perpete nunc tui,
Heu quæ non facimus vota? quibus sacros
Postes muneribus cingere parcimus?
Quas non concipimus preces?
O saltem interea, quicquid agis, memor
Nostri vive: ita te curribus aureis
Rumor per liquidum gemmeus aëra,
Spectandum populis vehat.

AD NICOLAUM DENISOTUM COMITEM ALSINOTUM.

Bacchus poëtas & facit, & fovet:
Bacchus poëtarum ingenia excitat,
Bacchus novem præstat puellis,
Et melior, potiorq; Phœbo est.
Ter terna quisquis pocula sumpserit
Dulcis Falerni, sentiet hic sibi
Calere divino furore
Carmina ad ejicienda mentem.
Sic lætus olim vixit Anacreon
Cinctus virenti tempora pampino,
Sic Ennius semper madenti
Gutture carmina funditabat.
Algentis at quos potus aquæ juvat,
Frigent eorum carmina, nec ferunt
Ætatem. Ades, mecumq; plenis
Hic cyathis, Nicolae, certa.

Miranda seris carmina posteris
Uterq; loto gutture concinet.
O dulce tormentum, ô gravatis
Certa quies animis Lyæe:
Quænam, imperiti, pocula quærimus
Vocalis undæ? quod bifidi duplex
Montis cacumen somniamus?
Quam petimus, fatui, Hippocrenen?
Hæc Hippocrene est: unicus hic liquor
Vates stupendos efficere evalet.
En, par pari gradus repende:
Hoc ego te cyatho saluto.

AD JANVM TILIVM PARÆNETICON.

Modus tenellis quis tibi ab unguibus
Vitæ tenendus, Jane, sit, accipe.
Benigna quem natura finxit
Ingenio puerum sequaci.
Primùm ergo amorem numinis intimo
Serva usq; fixum pectore, & illius
Ad jussa te compone: nulla est
Sors nocitura Deum colenti.
Fac & parentes sis pius in tuos,
Honore & illos promerito colas:
Impunè nunquam sprevit ullus,
A quibus ortus erat, parentes.
Fas & magistris, sint licet asperi
Nonnunquam, honorem reddere debitum.
Si quando te objurgent, id illos,
Te quòd ament, facere arbitrator.
Nam primula ætas innumeris rapi
Affectionum turbinibus solet:

Frænari eam quare & magistri
Assiduo imperio necesse est.
Nil turpe factu dicere fas puta:
Quæ quisq; gaudet dicere, eis quoq;
Gaudere patrandis putatur,
Indicium sua cuiq; lingua est.
Disce, & sodales quos tibi debeas
Parare: nam omnes consimiles fere
Evadere illis assolemus.
Queis cum agimus: neq; pestilenti
Si quis frequenter vixerit in domo,
Nec si in malorum cœtibus, ut sibi
Contagio nil obsit, unquam
Arte cavere valebit ulla.
Vide ergo ut illos, Iane, pares tibi.
Queis esse te olim consimilem voles;
At immodestos quos videbis,
Et cane pejus, & angue vita.
Laborem amato, dum juvenis viges,
Ut ocieris, cum senium premet:
Laboris osores nec ulla
Laus sequitur, neq; splendor ullus.
Hæc si sub imo pectore clauseris
Præcepta, Tili, spes bona nos tenet,
Tuis, fore, ut majoribus te
Persimilem videamus olim.

M. AN-

M. ANTONII MURETI EPIGRAMMATA.

Antonio Goveano.

Summe poëtarum, quos secula nostra tulerunt:
Cui sacra Castalii fluminis unda subest,
Accipe non tetrica juvenilia carmina fronte,
A domino limam jussa subire tuam.
Ut tibi si (quod vix ausim sperare) probentur,
Olim se lucem posse videre putent:
Sin minus, æterna damnentur ut omnia nocte,
Aspectu tanti facta beata viri.

Julio Cæsari Scaligero.

Scaliger Aoniæ decus immortale cohortis,
Qui, quæ alios ornant singula, solus habes,
Altera Veronæ, major sed fama priori,
Cui Clarii munus cessit utrumq; Dei,
Cui tot se debent animarum millia, per quem
Sæpius est Stygii cymba quieta senis.
Quod tantum augusta de majestate remisti,
Ut placido versus videris ore meos,
Præmia quæ tandem tibi digna reponere possim?
Devoveam si me, vix satis esse putem.
Túne meos versus voce ut laudaveris illa,
Quam stupet, & qua nil grandius orbis habet?
Præmia quænam igitur reddam tibi digna: sed erro:
Præmia non debent, reddier ulla diis.

Anne tuas igitur describam carmine laudes?
(Laudari humana numina voce volunt)
Deficient humeri tanto sub pondere, nec jam
Tanta erit in tanto nostra carina mari.
Quidnam igitur? taceo. satis hunc dixisse putandum est,
Se quicunq; satis dicere posse negat.

Gulielmo Mombasio Episcopo Lectorensi.

QVod tàm censeris generoso sanguine, Præsul
Quodq; es tam multis clarus imaginibus:
Illa quidem certè laus est non infima, sed quæ
Tota ad majores sit referenda tuos.
Quod superas opibus multos, quod honoribus anteis:
Fortunæ hæc dici munera posse vides.
Quod sis augusto spectandus corpore, forsan
Natura hanc dotem vendicet ipsa sibi.
At quòd tàm multis fulges virtutibus, atq;
Eximiis rari dotibus ingenii:
Quodq; tuis lucem præferre nepotibus illam,
Quam tibi majores ante tulere potes:
Hæc demùm est tua laus: hæc Præsul, laus tua demùm:
Una hæc te superis inserit ordinibus.

In Ponticum.

AVrea non vana jactas tua carmina voce:
Purgari solo nempe quod igne queunt.

In Noallium.

NIl immundius est tuis libellis,
Nil obscenius, impudiciusq;,
Et vis te tamen ut putemus esse
Numa, Fabricioq; sanctiorem.

At sententia nostra ea est, Noalli,
Quisquis versibus exprimit Catullum,
Raro moribus exprimit Catonem.

In Virgilium.

Virgilius ipse loquitur.

COr Phœbi, Phœbus Latii, Vatum Pater & Rex,
Fons ex quo Aoniæ prosilit humor aquæ.
Par volui primum, major sed factus Homero,
In Græcos Romæ jura secunda dedi.
Ad cœlos tandem raptus, Jove judice, dicor
Nectarea illorum vincere voce sonos.

Neque avaros, neque prodigos probandos esse.

IMproba quem partis cumulandi plura libido
Detinet, & juris non finit esse sui.
Quem vexant damnosa modis insomnia miris,
Dum sua sub tacita pondera nocte putat,
Qui queritur tardas non sæpius ire calendas;
Quiq; nihil pensi, dummodò quærat, habet,
Omnia præ lucro contemnere jura paratus,
Nec mihi, nec cuiquam, credo, placere potest.
Sed neq; qui ternis decies centena diebus
Fundit, & in sumpto nil putat esse nimis:
Quiq; etiam noctu, posita cum luserit arca,
Non alio ritu tempora lucis agit:
Quem Sol si primo locupletem viderit ortu,
Redditus ex Crœso protinus Irus erit:
Qualis apud Stygiam torquet rimosa paludem
Vano virgineas urna labore manus.
Quisnam igitur? qui se cauta sic temperat arte,
Ut medium servans, vitet utrumq; latus.

Providus, at facilis: parcus sibi, largus amicis,
Atque etiam largus, cùm petit hora, sibi:
Qui nec opes terræ furtim componere, sed nec
Perdere discincti more nepotis amat.

In Romanum.

CUm somnus pigris vix dum est excussus ocellis,
Atque recens orto pluma relicta die,
Inclamas multò puerum, Romane, boatu,
Ora lavaturas qui tibi portet aquas:
Tunc & gingivas multo sale sesquipedales
Proluis & guttur terque quaterque tuum.
Esse quid hoc dicam, quòd cùm tàm sæpè lavetur,
Nunquam non tamen est sordida lingua tibi?

In malos Principes.

IUppiter in faciem, propter sua probra, lupinam
Mutavit regem Mænalis ora tuum.
Ille quidem Regum solus, mihi credite, non est
De se qui dici promereatur idem.

In Corellium.

SUtor es, & pistor, lanius, lænoque, coquusque,
Mercatorque bonus causidicusque bonus:
Te tamen in tota non est mendicior urbe,
Nec quem paupertas arctius ægra premat.
Dic agedum, qui fit (nam res est mira, Corelli)
Cùm tot res facias, rem facere ut nequeas?

Stephano Alisio Burdigalensi.

SI mea se faciles dederint in vota camœnæ,
Ut per plura meum secula carmen eat;

Tu pa-

Tu pariter mecum memori celebraberis ævo,
Et tibi scripta vetus per mea nomen erit.
Sin (sed enim verbis & pondus & omen abesto)
Non seneant domino longius illa suo.
Non tamen idcirco tibi displicitura putabam
Hæc magni in te animi pignora parva mei.

Mario Crucio.

Forma ætate perit: vires ætate fatiscunt:
Casibus innumeris eripiuntur opes:
Una, Mari, est virtus, quam non vis temporis aufert,
Non premit indigno sors inimica pede
Una suos invicta perennibus inserit astris,
Fortunæ imperio liberat una suos.
Hanc sequere. Insani est postponere firma caducis,
Veraq; quæ bona sunt, spernere, falsa sequi.

De virtute & gloria.

Virtus, ut solidum quiddam est, & corpore constans:
Æqua sed est umbræ gloria fluxa levi.
Hanc igitur quisquis neglecta amplectitur illa,
Huic mage quam corpus, corporis umbra placet.

Sub exortum diei.

Roscida purpureos effert aurora jugales,
Et nitidum soli prævia sternit iter.
Noctis aves dudum rupere silentia cantu,
Nullaq; jam cœlo, rara vel astra micant.
Exit flammivomo Phœbus spectabilis ore,
Et tenebras densæ noctis abire jubet.
Christe patris splendor, vero me lumine reple
Atq; meo tenebras pectore pelle procul.

De voluptate & ratione.

CUm, velut excelsa residens in puppe, voluptas
Arbitrio mentem pellit agitq́ suo,
Horrida bacchantes ineunt certamina venti,
Navemq́ in Syrtes, & vada cæca trahunt.
Illinc ambitio, dolus hinc consurgit, & atrox
Ira cruentatas sanguine tincta manus.
At ratio regimen navis si sumpserit, ecce
Compositis undis æquora tuta silent.
Ipsa ratis nulla ventorum exterrita flatu
In portum certo tramite flectit iter.

In Paulum.

QVæ tu condideras, inspexi carmina nuper,
Lectaq́ sunt, fateor, terq́ quaterq́ mihi.
Nec tamen evalui cognoscere, quid sibi vellent,
Usq́ adeò obscurè scribere Paule soles.
Nam tu verba, puto, ex libris accepta Sybillæ
Quæq́ Catonis erant tempore prisca nimis,
Versibus infercis, gaudesq́ obscurus haberi,
Et velut inducta singula nube tegis:
Errâsti hoc tantùm, quod mittens carmine Paule
Debueras una mittere Grammaticum.

Petro Quintio.

SI Dea quæ dubiis huc illuc passibus errat,
Et regit humanas, lumine capta vices,
Quem Labyrintheis erroribus egit, Ulyssem
Ad patrios esset passa senere focos,
Membraq́ lausq́ viri tumulo caperentur eodem,
Et tegeret nomen, qui tegit ossa, lapis.

At

At quoniam fatis variè crudelibus actus
Dura tulit terra plurima, plura mari:
Vivit, & evectus rutilis super æthera pennis,
Mæonio clarum carmine nomen habet.
Macte animo, Quinti: dum te sors invida vexat,
A patriisq; procul finibus esse jubet,
Virtutem ille tuam toto dissеminat orbe,
Dumq; nocere cupit, sic quoq; sæva juvat.

Claudio Burgo.

PErpetuò mœres, nec frontem exporrigis unquam
Hoccine tu quæso vivere, Burge, vocas?
Is demùm verè vivit, qui mente serena,
Et nitido lætos exigit ore dies:
At qui perpetuis torquet se angoribus, hunc non
Vivere, sed lenta morte perire puto.

In D. Catharinam.

QVò te præcipuè commendem nomine, virgo?
Laus etenim quæ te non minor esse queat?
Magnum erat errores veterum liquisse parentum,
Majus at imperium deseruisse fuit.
Magnum erat immanis rabiem sprevisse tyranni,
Supplicia at majus sponte subire fuit.
Magnum erat his vitam sponte objecisse periclis:
Majus nunquam animo succubuisse fuit.
O decus eximium patriæ, sexusq; poliq;,
Dicere te merito nullus honore potest.

Eadem de seipsa loquitur.

ILlecebras inter medias educta virago,
Re princeps, mulier corpore, mente dea.

Nixa

Nixa Deo, mundi spernens mala gaudia, vici
Tùm tormenta animo, tùm ratione sophos.
Non rota, non gladii, non ipsi horrenda tyranno,
Mors potuit mentem sede movere meam.
Scilicet haud quicquam mens Christo afflata veretur,
Ille meæ vires, & mea vita fuit,
Quid, fuit? estq; fuitq; atq; est sine fine futurus:
Principium vitæ mors dedit ipsa mihi.
Qui legis hæc, si tu te etiam compone, viator:
Mors tibi pro Christo vita perennis erit.

In Commentarios Juris Civilis, Francisci Connani viri clarissimi.

Liber loquitur.

DUm tua nil præter curantis commoda, Lector,
Me patris assiduo cura labore polit,
Dumq; diebus amat totas ex ordine noctes,
Noctibus & totos continuare dies;
Ipse (fatebor enim infelix) dominoq; patriq;
Ipse necis properæ maxima causa fui.
Verùm etiam sine me, fatalia tempora mensus,
Serius ut paulò, tandem obiturus erat.
Faxo ego, ut æternum per me nunc vivat: eroq;
Illi auctor vitæ, cui necis ante fui.

De morte M. Bruti.

BRutus ut Augusto belli succedere palmam,
Et paulùm à victis vidit abesse suos,
Amplexus gladium multa jam cæde madentem,
Ergóne te dixit, sospite servus ero?
Quin potius fatis id, quod præclusa malignis
Non potuit patriæ, id dextra datura mihi est:

Hæc

Hæc fatus, rutilum per costas exigit ensem,
Magnanimoq; cadens pectore pulsat humum.
Sic quoq; dum moritur, labris dum spiritus errat,
Nunc, ait, invito Cæsare, liber ero.

De morte Ciceronis.

CUm ferus astaret stricto mucrone satelles,
Sumere supplicium de Cicerone parans,
Immoto vultu, atq; oculis constantibus ille
Præbens infanda colla secanda manu.
Publica libertas vita mihi charior, inquit,
Me quoq; me fas est, te moriente mori.

Calendis Januariis, Jocosum.

NOn tibi pro Xeniis, fulvi pretiosa metalli
Pondera, non docto signa polita manu,
Non lana Assyrio tincta & saturata veneno,
Non gravis argenti lamina munus erit.
Talia non capiunt generosas munera mentes,
Talia magnanimi spernere dona solent.
Cùm te igitur, quam sis excelso pectore, nôrim:
Non mittam ista tibi dona: quid ergo? nihil.

IN INSIGNIA LUCÆ SEMPRONII.

Stellam videlicet cum rosa.

ESse rosas cœli meritò quis dixerit astra:
Astra sed & terræ dixeris esse rosas.

In Julium Cæsarem Scaligerum.

DIc Dea, quod possim scripturus fingere nomen,
Scaligeri quod par laudibus esse queat?

Cur petis imprudens, quod habes? dic, Scaliger; illud
Omnia virtutum nomina nomen habet.

In eundem.

DIcite mî, Musæ cultissima nomina nobis,
Quonam Scaligeri pascitis ora cibo?
Sic ego, sic Musæ: Quàm te sententia fallit?
Nectare quò potius nos alat ipse, roga.

In Carolum Caliantheum.

PHilosophum te dicis, & hoc te nomine jactas;
Præ te omnes reliquos ut nihil esse putes.
Nec tamen aut rerum causas & pondera nôsti,
Aut aliud, nomen quo merear e sophi,
Una tuis titulis addenda est litera, Carle:
Nec mihi Philosophus, sed Philosumphus erit.

In quendam.

MUlciber incessu, capite Æolus, ore Lyæus,
Tres uno divos corpore solus habes.

Joanni Castecando.

NI quantum pote quisquam amare quenquam,
Tantum te ipse amo, Casticande: ni te
Totum non oculis fero jam in ipsis,
Verùm in pectore & intimis medullis:
Contingant mihi cuncta, quæ timentur:
Et multò graviora, quam timentur:
Tantò ut sim ipse miserrimus malorum,
Quantò tu unus es optimus bonorum.

In Pontilianum.

CUr tua vix unquam sint salsa epigrammata quæris?
Diluis hæc nimio, Pontiliane, mero.

De

De Lucii cujusdam memoria.

Esse aliquam si quis memorandi perneget artem,
Hanc qui confirmet, Lucius unus erit:
Ille etenim nuper curaque adjutus & arte,
Tres versus totidem noctibus edidicit.

In Paulum.

E Lecto surgens ad mensam accedere Paulus,
E mensa ad lectum rursus abire solet.
Interea attingit libros & vina Catelli,
Et queritur sese discere posse nihil.

De Pompilii naso.

Pompilio est nasus cubitos tres longus, & unum
Latus & hunc murus cingit utrinque triplex.
Adsunt & turres, Bacchus quas condidit ipse,
Et minio tinctis usque rubere dedit.
Huic etiam naso vis admiranda tributa est,
Nam calices siccos illius umbra facit.
Imò etiam longè distans si senserit usquam,
Ut magnes ferrum, sic trahit ille merum.
Nuper eram in mensa, sitiens, potare paratus:
Pompilius clausas astitit ante fores:
Mira canam, sed vera, merum mihi fortè paratum
Attraxit naso protinus ille suo.

In Pauli nasum.

Exiguum si quis nasum vidisse laborat,
Paulum adeat, Paulo si modo nasus inest.
Non etenim est nasus, sed pars centesima nasi:
Et quo quis viso dicere possit, ubi est?
Talis inest nasus muscis, sed & his quoque major,
Et melius nasi nomine dignus inest.
Quam quæ per radios volitant corpuscula solis
Majorem nasum vix, puto, Paulus habet.

Sansoni Crucio.

ET bonus, & dives, Sanso simul esse laboras:
Id fieri nulla sed ratione potest.
Sic utrumq; petens, perdes utrumq; : necesse est
Alterutrum tollas, alterutrumq; petas.

In Virronem.

QVod totam Virro furiosi more per urbem
Discurrit noctu, quod loca sola petit,
Nescio quid secum solus quòd mussitat, illo
Quod nemo est tota sordidus urbe magis?
Hac ratione parat nomen famamq; Poëtæ,
Et reperit fatuos, sic quibus esse probet.
O valeant calami, pereat genus omne librorum,
Reddere si vates mens malesana potest.

In Pontilianum.

CUm rapidus medio desævit in æquore Titan,
Fer, puer, huc cyathos, Pontilianus ait,
Cùm pluit, En, inquit, Deus admonet esse bibendum,
Qui tunc tam multo proluit imbre solum.
Sic vacua à potu non unquam tempora ducit,
Curq; bibat, semper Pontilianus habet.

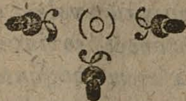
De seipso.

DIcebam Euterpe, cœptis in versibus hærens,
Auxilium fratri porrige, diva, tuo.
Fraterno mota est in risum nomine virgo,
Et nitidum sudo reddidit ore diem.
Tunc ego subridens: Mirari desine, nam mi
Si pater est Cæsar, tu soror esse potes.

In importunos recitatores.

HEi mihi, quàm res invisa est nimis esse Poëtam?
Quantum odii morbus colligit ille suis?

Nil genere hoc hominum est usquam importunius: illos
Et cane, qui sapiunt, pejus & angve cavent,
Nec locus est, nec tempus, ab his subducere quò te,
Non, si mille modis aggrediare, queas.
In fora te, in thermas, & balnea in ipsa sequentur:
Quòd si in templa gradum ferre parabis, & huc.
Si notos fortè ægrotos invisis, & illuc:
Spectatum ludos forsitan ibis, & huc.
Pergis eò, nullum quò ducere quæris, & illuc:
Pergis eò, comitem quò tibi poscis, & huc.
Deniq; ut exoneres alvum, discedis; & illuc.
Ut somnum capias, fessus abibis, & huc:
Intereà insulsis onerabunt versibus aures,
Auribus ut te nunc ipse carere velis:
Versibus insulsis queis cantio gratior illa est,
Quam geminat putri condita rana lacu.
Ex genere hoc, miserum nuper me prenderat unus:
(O lux infelix quàm fuit illa mihi)
Fessus ego, insvavis mihi jam ut vita esset, apud me
Fundebam surdo talia vota Jovi:
Summe Deum, te si qua mei miseratio tangit,
(Nam qua sim positus conditione vides)
Aut abige hunc tandem, aut mihi da surdescere, vel jam
Alterutrum nostrum, vel neca utrumq; simul.
Venerat ad primæ damnata crepuscula lucis:
Vix abiit vates Sole cadente meus.

M. ANTONII MURETI JULIUS CÆSAR.

TRAGOEDIA.

Personæ Dramatis.

C. JULIUS CÆSAR.	M. BRUTUS.
C. CASSIUS.	DECIMUS BRUTUS.
CALPURNIA.	NUTRIX.
CHORUS CIVIUM	ROMANORUM.

ACTUS PRIMUS.

CÆSAR.

Am tota penè terra Romanos timet,
Et quà resurgens aureis Phœbus comis
Indos propinqua subditos tingit face,
Et quà cadentes pronus inflectens equos,
Gratæ sorori cedit alternas vices,
Patriiq; lasso stagna crispat lumine.
Quacunq; Nereus margines terræ premit,
Reges vel ipsi Cæsaris nomen timent.
Numerent triumphos, cùm volent alii suos,
Seq; à subactis nominent provinciis:
Plus est vocari Cæsarem: quisquis novos
Aliunde titulos quærit, is jam detrahit.
Numerare ductu vis meo? victas plagas
Percurrito omnes. Ipsa victrix gentium

Mihi

Mihi Roma cessit: Ille tàm magnus gener,
Ut penè nomen duceret jam impar sibi,
Terra mariq; fusus agnovit meas
Præstare vires: quemq; noluerat parem,
Tulit priorem: Thessali cæde hostium
Maduêre campi: principum membris canes,
Avesq; pastæ: ductor ipse exterritus,
Fugare svetus, fugit, & notos petens,
Sensit manere raram in ærumnis fidem.
Quid ergò restat, quidve dignum Cæsare
Subacta tellus exhibere ultra potest?
Cœlum petendum est: terra jam vilet mihi.
Supreme Rector, qui verendo fulmine,
Iratus, orbis utrumq; perterres polum,
Si verus esse sanguis Ascanii putor,
Generisq; nostri tu ipse princeps auctor es,
Regni me in aliquam recipito partem tui,
Avos ut inter splendidum sidus meos,
Matris Diones proximam aspiciam facem.
Jam vel mihi, vel patriæ vixi satis:
Quid teneor ultra? jam mihi exactum est, geri
Sago, togaq; quicquid eximium potest.
Hostes perempti, civibus leges datæ,
Digestus annus redditus sacris nitor,
Compostus orbis: cogitari nec queunt
Majora cuiquam, nec minora a me geri.
Vivam otiosus? at id quidem vix vivere est.
Nec sol quietem, nec bonus princeps capit.
Cùm vita partes muneris functa est sui
Mors propera nunquam, sera nonnunquam venit.
Mihi multa vates dira minitantur quidem,
Suadentq; amicis ut meum stipem latus:
At enim timere Cæsaris nunquam fuit.

Ignava mens rebusq; non exercita
Vereatur atræ mortis incertum diem:
Generosus animus, quiq; se nullo videt
Scelere impiatum, semper est liber metu.

CHORUS.

SOrs rerum domina omnium
Non usquam stabili fixa manet pede,
Sed vultum assiduè innovans,
Incertisq; rotans omnia flexibus,
Alternas variat vices.
Seu mitis faveat, sive premat nocens,
Vento mobilior volat.
Illam si nitida fronte reliquerit
Abdens lampada Delius,
Idem flammivomos cùm moderans equos
Mundo restituet diem,
Sub vultu poterit cernere nubilo,
Queis præsens erat, abditam.
Nec solùm exiguis rebus inæstuans,
Privatas agitat domos:
Ipsis imperiis, dum libuit, novam
Inducit faciem ferox.
Hæc regum arbitrio nos voluit regi,
Donec Tarquinii furor
Commovit proceres, tam rigidum ut semel
Cervice excuterent jugum.
Hinc nos cura patrum, curaq; Consulum
Tutos semper ab exteris,
Jam per longa satis tempora præstitit:
Non à seditionibus,
Quas penè assiduas exitialiter
Fervens imperii sitis

Non

Nonnullorum animis insita commovet.
Hæc Gracchis animos dedit:
Hæc Syllas, Mariosq́ in patriæ luem
Armavit. Sed opus quid est
Prisca exempla referre? Hæc quoq; Cæsarem
Commisit genero: neque
Impostus prius est horum odiis modus,
Quàm Mars sanguine civium
Campos Pharsalicos undiq; tinxerit.
Tunc, Pompei, caput in tuum
Belli terrificus detonuit fragor.
Nunc Cæsar solio insidens
Optatis fruitur, proq́ libidine
Solus temperat omnia.
Sic jam nomine sub novo,
Regni forma redit vetus.
Atq; hæc scilicet efficit
Non usquam stabili fixa manens pede
Sors rerum domina omnium.

ACTUS SECUNDUS.

D. BRUTUS.

Uousq; tandem, Brute, virtutem tuam
Dormire pateris ociosam degener
Quousq; differs civitatem liberam
Tua videre vindicatam dextera?
Nihilné te virtus tuorum commovet,
Nomenq́ Bruti? nil gementis patriæ,
Pressæ à tyranno, opemq́ poscentis tuam
Conditio dura? nil libelli supplices,
Queis Brutum abesse civitatis vindicem
Cives queruntur? hæc parum si te movent,

Tua jam, vir ut sis, te satis conjux monet,
Fidem cruore quæ tibi obstrinxit suam,
Testata sic se avunculi prolem tui.
Si ab exequendis te avocat cœptis timor,
Animusq́; pigro torpet ignavus gelu,
Ex fœmina perdisce, quid deceat virum.
An verò stirpis auctor, & princeps tuæ,
Dominatione civitatem regia
Quod liberârit, post honores maximos
Complexus astra est: Servilius, à quo tua est
Deducta mater, Melium in caussa pari
Peremit: unum exempla te per talia
Pigebit ire, & gloriam adipisci parem?
Mucrone salvo, atq; artubus adhuc integris,
Videre Brutus, & pati regem potest?
Imò audeamus magnum aliquid & nos quoq;:
Mactatus hacce dextera tandem cadat,
Qui, quandocunq; ceciderit, serò cadet.
Pro patria confligere, augurium optimum est.
Generosiores fræna detrectant equi:
Nec nisi coacti perferunt tauri jugum:
Roma patietur, quod recusant belluæ?
Reges adorent barbaræ gentes suos,
Non Roma mundi terror, & mundi stupor;
Vivente Bruto, Roma reges nesciet.
At verò non rex iste, sed dictator est.
Dum res sit una, quid aliud nomen juvat?
At nomen id refugit, & oblatas sibi
Rejicit coronas. Fingere hoc, & ludere est;
Nam cur Tribunos igitur amovit loco?
At mihi & honores, & semel vitam dedit:
Plus patria illis omnibus apud me potest.
Qui se tyranno in patriam gratum exhibet,

Dum

Dum vult ineptè gratus esse, ingratus est.
O rem pudendam! mollis & vix vir satis,
Regit Quirites Martis ortos sanguine,
Totumq; nutu pathicus orbem temperat,
Accingere, & vim, Brute, nunc profer tuam:
Accommoda orsis venit implendis dies.
Phœbus renascens subditos cives jugo,
Servosq; vidit: liberos videat cadens.

CASSIUS. BRUTUS.

O Cujus alto nixa virtus pectore
Sperare Romam sola depressam jubet,
Magnanime Brute, Phœbus aurato diem
Adduxit ore, tamdiu optatam mihi,
Qua patria nostra libera evadat manu.
Ita fausta votis sors meis respondeat,
Ut hæc tyranni virulentum sanguinem
Haurire dextra gestit & vix se tenet:
Utq; hæc nihil me cogitantem præter hæc
Nox tota vidit: Sic in illum me feram,
Sic involabo, sic mucronem pectore
Condam scelesto: sors & ipsis dentibus,
Cervice dira, noxium abscindam caput,
Cruento ut ore, prodiens in publicum,
Clamare possim, Roma tandem libera est:
Ferus ille animus, & publici invasor boni.
Tenues in auras dissipatus vanuit.
Tunc si vel atra morte sit pariter mihi
Mutanda vita, lætus atq; alacer cadam.
Bene moritur, qui patriam moriens juvat.

Quid tu? quid alta mente tecum mussitas?
An non eodem prorsus affectu cales?

Effare:

Effare: nam quamvis legi in vultu potest,
Orationis sum tamen cupidus tuæ.
BRU. *Quid me plura loqui opus est, Caßi?*
Num mea tibi constantia nota est?
Semel inter nos stetit, aut vitam
Pectore forti simul abjicere,
Aut patriam transdere in antiquam
Libertatem, semel hoc dictum est.
Aut hoc necesse est perfici, aut Brutum mori.
CASS. *O Romuleæ gloria gentis,*
Quàm tibi vere rigido incoctum est
Pectus honesto! quàm tum me animi
Oratio securum esse jubet!
Unus mihi nunc scrupulus restat,
Unàne opera confodiendum
Cum Cæsare ipso censeas Antonium.
BRU. *Jam sæpe dixi id esse consilium mihi,*
Salvis perimere civibus Tyrannida.
CASS. *Perimatur ergo ab infimis radicibus,*
Ne quando posthac cæsa rursum pullulet.
BRU. *Latet sub uno tota radix corpore,*
CASS. *Itan videtur? amplius nil proloquar.*
Tibi pareatur: te sequimur omnes ducem.
Vide modo, ut, cùm opus erit, adsis. BRU. *videro.*
CASS. *Ego interim meq; & meos paravero.*

CHORUS.

Quicunq; forti pectore, patriam
Præferre vitæ non dubitat suæ,
Ut vel per enses, propter illam,
Oppositosq; feratur ignes:
Non summus illi rerum opifex Deus
Pigro revinxit pectora frigore,

Sed ſpiritus ceſſit ſuperbos,
Indomitamq́ timore mentem:
Et bullienti plurima ſanguine
Cœleſtis auræ ſemina condidit,
Et dixi, I, plebem prementes
Contere, nil veritus, tyrannos.
Hac arte præſtans Harmodius, ſuos
Servavit, uno nixus amiculo:
Nunc utriuſq; excelſa florent
Nomina non tribuenda ſervis.
Quos ſi ocioſos tuta ſequens timor
Fortè avocaſſet rebus ab arduis,
Qui mortuos conſumpſit ignis,
Nomina non minus obruiſſet.
Caret ſeverus crimine Carnabas,
Et laude dignus creditur, haud probro,
Quamvis ferocem cæde dextram
Tingere nil veritus paterna.
Odit tyrannos Jupiter, & favet,
Cum quiſquam in illos conſilium parat:
Illoſq; natis ſæpe tradit.
Conjugibuſvè ſuis necandos.
O quot, quibusq́ eſt plena periculis
Sors imperantum! præcipuè quibus
Non civium concors voluntas,
Sed regimen peperêre vires.
Plebem timeto, qui ſolio inſidens,
Plebi timeris, fons odit timor
Audere juſſit multa multos.
Sæpe gelu calor excitatur.
Rarus tyrannus morte perit ſua:
Illos veneno cauta necat manus,
Hos plebis iratæ tumultus,
Hos rigidus gladio ſatelles.

Multo

Multo ille vitam tutius exigit,
Quicunq; parvis privus in ædibus,
Nullum timens, nulli timendus,
Pelle sub exigua quiescit.

ACTUS TERTIUS.

CALPURNIA. NUTRIX.

DI! molestis tollite omen somniis,
Nec sinite, quæso, pondus ullum, tam malis
Inesse visis. horror artus concutit,
Corpusq; totum frigidus sudor lavat,
Quoties recordor: mensq; nescio quod malum
Præsagit ipsa. NUT. *alumna, quidnam esse hoc putem*
Mœsto quod ore, & lachrymis manantibus,
Secreta quæris, teq; nobis subtrahis?
Quæ caussa fletus? quisvé tam subitus dolor
Turbare mentem tam citò potuit tuam?
Potéstne flendum quippiam contingere
Nuptæ viro, qui pené fortunam regit?
CAL. *Dilecta nutrix, quid mihi instet, nescio:*
Sed me misellam mirus invasit timor.
NUT. *Conceptus unde?* CAL. *Nil tibi, vel si velim,*
Celare possim. visa noctis proximæ
Me terruerunt. victa nam postquam dies
Hesterna cessit, noxq; nigro tegmine,
Involvit omnem cæca telluris globum,
Amplexa blandum Cæsaris collum mei,
Placida quiete vix resolvi cœperam,
Cùm mihi repentè visus: heu nutrix mea,
Retine labentem. NUT. *Alumna habeto animum bonũ.*
Sopor timores sæpè vanos obiicit.
Narrare perge cuncta, velut cœperas.

CAL.

Cal. *Cæsar meus, nutrix mea, heu, Cæsar meus,*
Meus ille Cæsar, quo mea innixa est salus,
Mihi visus ulnas inter effusus meas,
Jacere multo sanguine, & tabo fluens,
Multisq; plagis pulchra fossus pectora.
Tum mihi quietem subitus excussit timor.
Misera arctius repentè complector virum,
Pectusq; tento, quæq; somnus finxerat,
Vix falsa credo: vix habeo manibus fidem.
Heu quid deorum, talibus visis, mihi
Minatur ira, quidvé portendit mali?
Nut. *Omitte questus, néve nondum urgens malum*
Celerare perge. Qui malum timet imminens,
Geminat timendo. Sive nihil instat mali,
Fallaxq; mentem imago turbavit tuam,
Cur vana veros caussa producet metus?
Seu (quod repellant sancta divûm numina)
Mutata Romæ fata quid gravius parant,
Tamen haud timendum est. Ritè conceptis deos
Mollire votis, thuraq; aris omnibus
Adolere præstat, non inexorabilis
Mens est deorum: sæpe flectuntur prece.
Quanquam equidem, alumna, instare nil existimo;
Sed vana mentes sæpe ludunt somnia.
Quàm sæpe inanis est mihi objectus timor,
Sic somnianti? nulla inest somno fides.
Quis tam vel audax, Cæsarem ut petere audeat.
Vel tam impius, petere ut velit patriæ patrem?
Quotquot vel error, vel voluntas pertinax,
Vel invidia Cæsari inimicarat tuo,
Partim verendus perculit Martis furor,
Miranda partim Cæsaris clementia
Servavit, & servando, amicos reddidit.

An

An ullus ingenio esse tam immani queat,
Debere vitam ut cui suam se intelligat.
Illius ipse tentet insidiis caput?
Omitte questus, abjice ex animo metum.
Venti leves tua dissipabunt somnia.
CAL. *Ita di velint. utcunque sit, saltem virum*
Precabor, ut se contineat hodie domi.
Ubi quid timetur, cautio nunquam nocet.

CHORUS.

JAm dies Annæ redit Perennæ.
O quot in lætis, Tyberine, ripis,
Senties lusus hodie venustos!
Quot puellarum pedibus premêris?
Candidi quot te juvenes revisent,
Quot senes? qui dehinc titubante gressu,
Sæpe siccatis madidi culullis,
Nare de crispa tremulum vibrissent,
Et vacillantes agitent choreas.
Di! procul lævum teneatis omen,
Neu mali quicquam sinite evenire,
Quo minus vultu populus sereno
Possit antiquos celebrare ritus:
Tuta sed vestro assiduè perennet
Roma favore.
Nil in humanis stabile est putandum:
Sæpe securos inimica lusus
Horrido turbat Nemesis flagello,
Grataque in luctus, gemitusque amaros
Gaudia vertit.
Abstine ô densa sata nocte virgo,
Virgo, quæ voces reprimis superbas,

Et feris sceptro nimium potenti
Magna locutos.
Romuli te gens colit, & veretur:
Cur premas qui te venerantur, & qui
Debito addicti tua prosequuntur,
Numina cultu?

ACTUS QUARTUS.
CÆSAR CALPURNIA. D. BRUTUS.

Ne deprecare: turpe me fractum metu
Desistere esset. CAL. *tam nihil apud te valent*
Uxoris (eheu!) penè jam exanimis preces?
CÆS. *Quid? somniis me credere tuis postulas?*
CAL. *Non, sed timori ut nonnihil tribuas meo,*
CÆS. *At iste solis nititur somnis timor.*
CAL. *Finge esse vanum: tribuito aliquid conjugi.*
CAES. *Etiam petenti, quod decus lædat meum?*
CAL. *Non, sed petenti, quod caput servet tuum.*
CAES. *Desine timere.* CAL. *Audere desine tu prius,*
Tuæq; si adeo spernis uxoris metum,
Movere vatum oraculis minacibus,
Periculosam qui tibi hanc lucem admonent.
Si spectra, si te auspicia, si fibræ movent
Cavere, & hunc meum timorem comprobant,
Quid in paratam pertinax mortem ruis?
CAES. *Quando timorem ponere aliter non potes,*
Ne nos tibi queraris omninò nihil
Tribuere, mittatur Senatus in hunc diem.
D. BRUT. *Magnanime Cæsar, quod tibi verbũ excidit?*
Tene potuisse Barbarorum copias,
Nil mente mota, fortiter contemnere,

Non posse nunc temnere mulieris somnia?
Ubi pectoris vis illa præcellens tui est,
Quam sensit olim, quiq; septeno videt
Nilum per arva profluentem gurgite,
Quiq; glaciali colla suppositus polo,
Concreta pigro maria sulcat marmore,
Et quos rapaci Rhodanus unda verberat,
Galli feroces? ô statum deterrimum,
Si Cæsar orbem, Cæsarem mulier regit.
Conscende currus, læta victrix, aureos,
Gemmantibusq; pervehitur urbem rotis
Totius orbis sola domitorem domas,
Veteres triumphos Roma nunc sileat suos,
Et militaris conticescat gloria:
Invictus armis Cæsar hodie vincitur.
Quid, Cæsar, animi patribus credis fore,
Si te jubente convocatos jusseris
Abire nunc, redire, dum Calpurniæ
Meliora sese objecerint insomnia?
Vade potius constanter, & nomen cape
Parthis timendum: aut hoc minus si te juvat,
Prodito saltem, atq; ipse patres mittito:
Ne negligi se, aut ludibrio haberi putent.
CÆS. Incertus animi, & huc, & illuc distrahor
Qualis per æquor concitus bacchantibus
Deprensa ventis fertur incerto ratis
Agitata cursu. pellit illinc Africus
Creber procellis, Eurus hinc, illinc Notus:
Si me hinc tuæ, Calpurnia, inflectunt preces,
Hinc dicta Bruti? sed tamen quando semel
Vel cadere præstat, quàm metu longo premi:
Non si trecentis vocibus vatum avocer,
Non si ipse voce propria præsens Deus

Moneat pericli, atq; hic manendum suadeat,
Me continebo. Desine, uxor conqueri.
Eamus: omnis jacta nobis alea est,
CAL. *Abiit, mea nil dicta moratus.*
Di, qui Romæ geritis curam,
Quo vos fas est cumq; vocari
Nomine, si vos manibus puris,
Menteq; casta semper colui,
Servate meo in Cæsare Romam.

CHORUS.

CReditur vulgus muliebre nunquam
Consili micam dare profuturi,
Sed rapi affectu, penitusq; sana
Mente carere:
Sed tamen si quid bonus æstimator
Rem putet recta ratione totam,
Dicet in multis micuisse magnam
Consilii vim.
Ilion nunquam cecidisset olim,
Imo adhuc arces Priami manerent,
Si Deo plenæ Paris audiisset
Dicta sororis.
Illa, cùm læta tumidus rapinæ
Raptor ad sedes patrias rediret,
Dicitur totam, resoluta crines,
Isse per urbem,
Clamitans, turpem procul ire mœcham
Cogite, ô Teucri, gerit illa secum
Mœnibus vestris, Phrygiæq; fata
Ultima pubi.
Cæde jam campos video madentes:
Jam ferox gnatus Thetidos marinæ,

Hinc, & hinc strages geminat tremenda
Cuspide pugnax.
Jamque mutato Simois colore
Inficit ripas, galeasque secum
Voluit, & fortis madidas juventæ
Sanguine cetras.
Ah dolor! sanctas etiamne ad aras,
Exuis vitam, genitor, senilem?
Nec vel Hercæus cohibet furentem
Jupiter iram?
Hæc, & his multò cecinisse plura
Dicitur quondam furibunda vates:
Sed dolor Phœbi vetuit superbos
Credere Troas.
Pertinax quisquis sibi credit uni,
Cæteros spernens melius monentes,
Ille, si cœptis pereat sub ipsis,
Jure peribit.

ACTUS QUINTUS.

BRUTUS ET CASSIUS

Pirate cives: Cæsar interfectus est,
Ille, ille Cæsar, patriæ terror suæ,
Hostis senatus, innocentum carnifex,
Legum ruina, publici juris lues,
Cujus rapinas nuper, & libidines
Agnovit orbis totus, & perpessus est,
In curia, quam oppresserat, oppressus jacet.
CASS. *En, Roma, gladium adhuc tepentem sanguine*
En dignitatis vindicem dextram tuæ:
Impurus ille, qui furore nefario,
Rabieque cæca, te, & tuos vexaverat,

Hac,

Hac, hac manu, atq; hoc, hocce gladio, quem vides,
Consauciatus, & omnibus membris lacer,
Undam cruoris, & animam evomuit simul.
BRU. *Ite, ite cives, convolate in curiam:*
Mentem novo saturate jam spectaculo.
Immanis ille latro, qui regnum sua
Jam spe voraret, patriæ oppressæ incubans.
Anima probris plena omnibus spoliatus est.
Ite, & cadaver illud obscœnum feris
Date laniandum, quo feram absumant feræ.
CASS. *Erymantheum perculerit Alcides aprum,*
Hydramq; flammis pertinacem extinxerit,
Lapsumq; cœlo, iterumq; cœlo redditum
Confecerit leonem: in uno corpore
Sexcenta nobis monstra debellata sunt.
Si strenuis justus datur factis honos,
Tua Bruto, fastos ampliabit gloria.
BRU. *Quicunq; mente patriam sæva premit,*
Suosq; cives subdit, ut servos, sibi,
Dum blandientis jam tenet summum rotæ,
Ipsosq; penè temnit æqualis deos;
Simul atq; versus cessat astrorum favor,
Et constitutas tempus adduxit vices,
Cadit, suoq; cæteros casu monet,
Virtute dempta, ne quid æternum putent.
CASS. *Sic, sic tyranni debitas pœnas luant,*
Nunquamq; sicca finiant vitam nece.
Eamus hinc, & editam capitolii
Scandamus arcem, Roma tandem libera est.

CALPURNIA. CHORUS.

EHeu quis aures nuncius tetigit meus,
Cecidisse dira Cæsarem Bruti manu!

O somniorum jam nimis veram fidem!
Sic misera quondam Troici conjux senis,
Quam somniarat, tulit, & experta est facem.
O, quæ dolori verba sufficiant meo!
Dehisce terra, meq; miserandam abripe,
Aut vos nefandi parricidæ, huc, huc citò
Venite gressu, quoq; ferro conjugem
Meum necâstis, me, me eodem tollite.
Secunda vestras hostia expecto manus.
Cupidé madentem conjugali sanguine,
Jugulo mucronem, aut pectore excipiam meo.
Nendum litâsti, Brute, perficito sacrum.
Nondum peremptus Cæsar est: pars illius
Maneo superstes. Non meus vitam tibi
Vir denegarat: ne mihi mortem nega.
Moriar semel, quò desinam toties mori.
At tu doloris turba nostri particeps,
Dum languidus paulatim animus absumitur,
Et membra linquens tabida petit Cæsarem,
Adjunge mæstam fletibus vocem meis.
CHO. Ætheris alti lugeat orbis:
Tuq; ô radiis incincte caput,
Volucris splendens arbiter anni,
Propera pulchros abdere vultus.
Tu quoq; salsæ dominator aquæ,
Valido terram concute sceptro.
Omnia mœrorem patefaciant.
Ille subactæ gloria terræ,
Nunc repetiti gloria cœli,
Uno Cæsar Jove patre minor
Liquit terras.
O impuri! ô illaudati?
Quorum sacrilega manus potuit

Tantum mundi extinguere lumen?
Quæ vobis ſint ſupplicia ſatis?
Quis taurus, quæ rota, quis gladius
Poßit veſtrum æquare furorem?
Vobis tellus, vobis æther,
Vobis deneget unda quietem,
Vos ultrices agitent furiæ:
Illa cruentis agitet flagris,
Altera tetro coquat igne genas,
Triſtes alia objiciat colubros,
Quæ ſe veſtro ſanguine paſcant:
Stygia donec ſede receptos
Laniet roſtro vultur adunco,
Vexet iniquum Æolidæ pondus,
Et ſupplicii quicquid acerbi
Sceleratos exagitat manes.
At tu noſtri cauſa doloris,
Multum flete, & multum flende,
Hos bone planctus accipe, Cæſar.

CÆSAR.

Quid cælitum me fletis adjutum choro?
Non luridi me ſtagna Cocyti tenent,
Sed templa cœli: non maligna me furor
Tetigit cohortis: ipſa jam genitrix manu
Me collocârat inter aſtrorum globos:
Simulacra tantum nuda dilaniata ſunt:
Nec ipſe cecidi: umbra cecidit tantùm mea.
Deſinite flere, lacrymæ miſeros decent.
Qui me furenti (vera præmoneo, indiges)
Sunt animo adorti, non inultum illud ferent.
Hæres meæ virtutis, ut ſceptri mei,
Nepos ſororis, arbitratu pro ſuo

Pœnas reposcet: ponite modum luctibus,
Ego ad alta cœli tecta stellantis feror.

CALPURNIA.

UNde, quæso, vox ad aures ista pervenit meas?
En, sonum, marite, dulcem vocis agnosco tuæ.
Non iniqua te peremit parricidarum manus?
Vivis, & receptus astris, lætus assides Jovi.
Quo soles, bonus, favore perge complecti tuos.

CHORUS.

SUnt manes aliquid: cumq; diem ultimum
Adduxit fera mors, est aliquid tamen,
Quod vitat Libitinam,
Extructosq; fugit rogos.
Id si, dum vegetat membra, datum sibi
Vitæ curriculum puriter egerit,
Nec se turpificârit
Impuris scelerum notis,
Mox, ut corporeo carcere liberum est,
Rursus sidereas convolat in domos,
Quâ Saturnia lacte
Signavit proprio viam.
Atq; illic numero cœlicolûm additum,
Cœlesti ambrosiæ gramine vescitur,
Et carchesia sacri
Plena nectaris ebibit.
Hæc olim haud dubiè præmia vos manent,
Quicunq; innocuo pectore simplices
Virtutemq; tenetis,
Et canam colitis fidem.

M. ANTONII MURETI
ΓΝΩΜΑΙ.

AD MARCUM ANTONIUM FRATRIS F.

M. ANTONIUS MURETUS FRATRIS F. S. D.

Biennium jam est, fili, cùm tibi prima elementa Latinæ linguæ percepturo, libellum confeci, præcepta quædam ad vitam utilia versibus continentem, in quo primis illis Grammaticorum exercitationibus defungereris. Quod cum utrique nostrum, præpotentis DEI beneficio, non prorsus infeliciter cesserit: idem in Græca lingua experiri volo: sine qua, sæpè audis ex me, latinam mancam ac mutilam esse: nec satis uberes ex ea fructus percipi posse. Cùm igitur pridiè Kal. Januarias, qui dies tibi natalis est, ingressurus sis, cum Deo propitio ac benevolente, in annum ætatis tuæ decimum: egoque te eo ipso die Græcis litteris initiare constituerim: concinnavi tibi interea hunc alterum libellum Græcè loquentem, qui tibi pro natalitio munusculo erit. Magnum tibi hæc qualiacunque scripta meæ pudorem incutient, fili, nisi omne ope nitaris, ut mea de te expectationi respondeas: Scient homines, nihil tibi à me defuisse. At mihi puero, cùm alia multa, tùm præceptores

res defuerunt. Verè enim hoc affirmare possum, post annum ætatis meæ duodecimum, nullo me ad ullam artem, neque privatim neque publicè præceptore usum esse. Quanquam enim Pictavii, quo me parentes ad excolendum ingenium miserant, ibam interdum ad eos, qui Jus Civile profitebantur, perrarò tamen id faciebam, neque tàm, ut quidquam ex eis discerem, quàm ut meis animum explerem, qui me ei studio addixerant. Eveniebat id mihi indomita quadam perversitate ac pervicacia ingenii, ut nullum doctorem triduum ferre possem. Cujus improbitatis valdè me postea ac diu pœnituit, pœnitetq;. At tibi, me vivo, neque dux, hortator, monitor deerit: & quæ præterea requiruntur, abundè, si Deus volet, suppetent omnia. Vide modò tu, ne, cùm aliud nihil desit, ipse olim tibi defuisse dicaris.

ROMÆ, *Idus Novembr.*

M. D. LXXX.

INNO-

INNOCENTIUS GISCAFERIUS GULIELMI F.

M. ANTONIO MURETO JUNIORI S.

Multa debemus, & ego & pater meus, patruo tuo. Quoties enim tulit occasio, libenter nos re, opera, consilio, auctoritate, gratia adjuvit. Sed illi quidem, quomodo gratiam referat, pater ipse viderit: nam meum non est, qui tanto ætate minor sum, illā cogitationem suscipere. Tibi verò, qui ætate tanto ferè me minor es, quanto patre meo patruus tuus, æquum est, studere me, ut aliquid præstem, quo ostendam animū beneficii memorem. Et ut illi amantissimè cōjunctissimeq́; inter se vivunt, sic oportet in nobis esse jam nunc idem mutuæ benevolentiæ vinculum. Nuper igitur, cùm audissem de patre, scriptum esse à patruo tuo causa tua elegantem sanè libellum, quo multas bonas & graves sententias versibus græcis complexus esset: egi cum eo summis precibus, ut illum commodato sumeret, mihiq́; legendi potestatem faceret. Quo impetrato, plus etiam ausus sum: nam his longioribus noctibus, addens aliquid ad solitas lucubrationes, expressi easdē sententias, ut potui, latinè. Quicquid est, quod effeci, ad te mitto, symbolum summi amoris erga te mei. Utinam veniat aliquando tempus illud, cùm ea videamus, quæ patrē de indole tua sæpè vaticinantem audio. Mihi de me modica sperare sat est: te, qui ita educâris, & qui ne nomen quidem audire tuum potes, quin ad virtutem exciteris, eo perventurū esse confido, ut jam nunc sperem, rebus meis aliquid in te olim præsidii fore. Nam te majoribus iri per altum
Auspiciis manifesta fides. Vale, ROMÆ, Kalend.
Decembr. M. D. LXXX.

MAP-

ΜΑΡΚΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΟΥΡΗΤΟΥ ΤΟΥ πρεσβυτέρου,

ΠΡΟΣ ΜΑΡΚΟΝ ΑΝΤΩΝΙΟΝ ΤΟΝ Ἀδελφιδοῦν παῖδα ἐννεαέτη, γνῶμαι.

Ῥίζωμ' ὁμαίμου, τῆς δὲ θέλγητρον φρενός,
Κῆδός τε τερπωλή τε τοῦ γήρως ἐμοί
Καὶ τοῦτο θείου Μάρκε παῖ φίλου λάβε
Σμικρὸν μὲν ὄγκῳ δῶρον, ἄχρηστον δὲ μή,
Γνώμας ὁδηγοὺς πρὸς τὸ ζῆν εὖ καὶ καλῶς,
Νεωστὶ τὴν σὴν ηὐτρεπισμένας χάριν
Καὶ γὰρ νέους γέρουσι παιδεύειν πρέπει.
Κ' ἀγὼ γέρων μέν εἰμι, παιδίον δὲ σύ.
Σῶμ' ἀσθενὲς γέρουσιν. ἀκμάζει δ' ὁ νοῦς.
Νέῳ δὲ σῶμα θαλερὸν ἀσθενεῖς φρένες.
Δι' ὃ καὶ σὲ δεῖ, βουλαῖς ἐμαῖς εὐήνιον,
Νῷ προσφέρεσθαι τούσδ' ὑπηκόῳ λόγους.
Φῶς πώποθ' ἡμῶν λαμπρὸν ἐσόμενον γένει.
Πρώτιστα καὶ μάλιστα τὸν θεὸν φιλεῖν.
Ὑπὲρ τετ' ἄλλα πάντα, καὶ σαυτοῦ πλέον.
Ἔπειτα δ' ἄλλους ἧττον οὐ στέργειν σέθεν,
Σπεύδοντα πλείστους εἰς τὰ πλεῖστ' εὐεργετεῖν
Οὐδὲν γὰρ ἄνδρα μᾶλλον εἰκάζει θεῷ.

Μετὰ

M. ANTONII MURETI PRESBYTERI.

AD M. ANTONIUM FRATRIS F.

STirps consanguinei, hujus (meæ) delectatio mentis,
Curaque & oblectamentum senectutis mihi,
Hoc quoq; patruo Marce ab amico accipe
Exiguum quidem mole donum, sed non inutile:
Sententias duces itineris ad bene honesteque vivendum
Nuper tua concinnatas gratia.
Nam & juvenes instituere, senibus decorum est:
Et ego quidem senex sum, tu autem puerulus.
Corpus infirmum est senibus: Viget autem mens.
Juveni autem corpus robustum, imbecilla mens.
Quocirca & te oportet, consiliis meis docilem
Animo accipere hos obedienti sermones
Lumen olim nostro clarum futurum generi.
Inprimis & maximè Deum amare.
Et super omnia alia, & plus quàm te ipsum
Deinde autem alios non minus amare, quàm te
Properantem plurimis ad plurima benefacere.
Nihil enim hominem magis assimilat Deo.

Post

Μετὰ τὸν θεὸν δὲ πρῶτα τιμᾶν τοὺς γονεῖς,
Οἵσ', ὦ φίλ', ἔτρεψαί τε, κ' εἰς φῶς ἤγαγον.
Ζῶους ἔτ' ὄντας στέργε, καὶ κεκμηκότας.
Ποίησον ἄλλους οἷ' ἂν ἀσμένος πάθοις.
Μὴ βλάψον ὦ παῖ, καθ' ὅσον ἐπί σοι, μηδένα.
Τ' ἀλλότριον μὴ κλέπτε, μὴ κακηγόρει.
Μὴ χαῖρε λέξας ἅττα μὴ ποιεῖν θέμις.
Ψεῦδος δὲ φεῦγε, πᾶς γὰρ ὁ ψευδῆ λέγων,
Ἂν ἑκὼν, ἄπιστος ἐστὶν, ἂν δ' ἄκων, ἄνους,
Νεωτερισμῶν σαυτὸν ἴσχ' ἀπωτάτω,
Νόμων δὲ ἐρίστους ἴσθι τοὺς παλαιτάτους.
Κενῆς δὲ δόξης ταῦτα μὴ πράξῃς χάριν
Ἀλλ' ὅτι, καλ' ὄντα, ταῦτα προστάττει θεύς.
Ἀρετή τε δόξα τ' ἐστὶν ὤνιος πόνου.
Πονοῦ δυνάμενος, ἢν ἡσυχάσῃς ἀσθενής.
Νέοις ἔτ' οὖσιν ἐκπονηθέντες πόνοι
Φιλοῦσι τοῖς γέρουσι ῥαστώνην φέρειν.
Τῶν νουθετούντων παῖ φιλήκοος γίνου.
Οὐχ ὁ κολακεύων σ', ἀλλ' ὁ νουθετῶν φιλεῖ.
Μεταδίδου προθύμως τοῖς πένησιν ὧν ἔχεις.
Τὰ δοθέντ' ἐκείνοις αὐτὸς ἐκτίσει θεός.
Ἐπισφαλές πως πρᾶγμ' ὑπερπλουτῶν νέος.
Καὶ γὰρ θρασὺς πρὸς πάντα, καὶ νοῦς οὐκ ἔνι.
Δανεισμάτων κάλλιστον, εὖ ποιεῖν φίλους.
Πλούτου δὲ χρῆσις ἥδε τιμιωτάτη.
Ἀεὶ τὸ γειτόνημα τῶν κακῶν κακόν.
Ἀγαθὸς δ' ἀνὴρ μόνον ἐγγὺς οἰκῶν ὠφελοῖ.

Εν νῷ

Post Deum autem, primum venerare parentes
Qui te, ô chare, & nutrierunt, & in lucem produxerunt.
Et viventes adhuc ama, & mortuos.
Facito aliis, quæ ab aliis libens acciperes,
Ne lædito, ô fili, quantum in te situm est, quenquam.
Alienum ne furare, ne maledicito.
Ne libenter ea loquitor, quæ facere fas non est.
Mendacium autem fuge. Omnis enim qui mendacia dicit,
Si quidem sponte id faciat: infidus est: sin invitus, imprudens.
Ab innovationibus te ipsum cohibe longissimè.
Et legum optimas scito esse eas, quæ sunt antiquissimæ.
Inanis autem gloriæ causa hæc ne feceris:
Sed quia, honesta cùm sint, ea præcipit Deus.
Et virtus & gloria venalis est labore.
Labora, dum potes: ut, cùm imbecillus eris, quiescas.
Ab iis, qui adhuc juvenes sunt excepti labores,
Solent senibus commoditatem otii adferre.
Eos qui te corripiunt, fili, libenter ausculta,
Non qui tibi adulatur, amat te, sed qui te corripit.
Participes libenter facito pauperes eorum, quæ habes,
Quæ dantur illis, ipse persolvet Deus.
Periculosa quodam modo res est, juvenis supra modum dives.
Nam & audax est ad omnia, & mens non inest.
Pulcherrimum fœnus est, benefacere amicis.
Opum autem usus hic est omnium honoratissimus.
Semper mala est malorum vicinia.
Bonus autem vir etiam, si nihil aliud, quàm propè habitet, prodest.

Ἐν νῷ τὸ νικᾶν ἐστὶν, οὐκ ἐν σώματι.
Βούλευμα πολλὰς ἓν σοφὸν νικᾷ χέρας.
Ὀλίγον πρὸς ὀλίγῳ προστεθὲν, σωρὸν ποιεῖ.
Ἐλεύθερος ζῆν μᾶλλον ἢ δοῦλος θέλεις;
Καλὴν δὲ δόξαν ἀντ' ἀδοξίας λαχεῖν;
Δαπάνην δὲ φεύγειν, καὶ τι κερδαίνειν ἀεὶ,
Μετ' ἀσφαλείας ῥᾷστα, κινδύνου δ' ἄτερ;
Ἀπέχου πονηρῶν, κ' ἄνπερ ἡδονὴ προσῇ
Ὅς τις πρὸ τ' ἔργου μὴ φοβεῖται τὴν δίκην,
Μετὰ τ' ἔργον, ὀψὲ σωφρονῶν, φοβήσεται.
Κάλλιστον ἐστὶ μάθημα γιγνώσκειν θεόν.
Ἄνευ δὲ τούτου τ' ἄλλα πάντ' ἀνωφελῆ.
Μηδὲν φρονήσῃς σεμνὸν ἄνθρωπος γὰρ εἶ.
Μηδὲν ταπεινόν. οὐρανὸς γὰρ σοι πάτρα.
Δέξων κακῶς ἄλλον τιν', εἰς σαυτὸν βλέπε,
Μηδὲ ψέγ' ἄλλους, οὐκ ἄμεμπτος αὐτὸς ὤν.
Περὶ τῶν κρατούντων ὁπόταν ἐμπέσῃ λόγος.
Σιγᾶν ἄδιψόν τ' ἐστὶ κ' ἀσφαλέστατον.
Ἐλευθέρουθ' ἑκόντα δουλεύειν νόμοις.
Οἷς ὅτε λατρεύεις, ἴσθι λατρεύων θεῷ.
Τοιοῦτός ἐσθ' ἕκαστος, οἷοις ἥδεται.
Διάκρισις ἤθους ἥδε δ' ἀκριβεστάτη.
Τοῖς χρωμένοις τὰ χρήματ' ἐστὶ χρήματα.
Ἄχρηστα δ' ἄλλως κ' ἀνόνητα κτήματα.
Μηδὲν ποιῶν πονηρὸν, ἐλπίσῃς λαθεῖν.
Μάταιος ἐλπίς. ὀξυδερκὴς γὰρ θεός.
Πολύφιλον εὐτυχή, ἄφιλοι δ' οἱ δυστυχεῖς.
Παύροις ἐνοῦσαν πίστιν εὑρήσεις βροτῶν.

Σοφὸν

In mente consistit vincendi facultas, non in corpore.
Unum sapiens consilium multas vincit manus.
Parvum parvo additum efficit acervum.
Liber vis, potius quàm servus, vivere?
Et bonam famam, non infamiam consequi,
Sumptum autem fugere, & semper aliquid lucrari
Tuto, facillimè, & sine periculo?
Abstineto à rebus turpibus, etiamsi admista sit voluptas.
Quicunque ante factum, non timet judicium.
Post factum, serò sapiens timebit.
Pulcherrima disciplina est, Deum cognoscere.
Sine hac autem aliæ omnes inutiles sunt.
Nihil superbum animo agites. homo enim es.
Nihil humile. patria enim tibi est cœlum.

Detractum de alio quopiam, teipsum intuere,
Neque vitupera alios, cum ipse reprehensione non careas.
De principibus cum inciderit sermo,
Tacere & sitim non facit, & tutissimum est.
Id liberi est, servire sponte legibus,
Quibus dum servis, scito te Deo servire.
Talia est quisq; qualibus oblectatur:
Hæc autem est certissima morum dijudicatio.
Utentibus pecuniæ verè sunt pecuniæ,
Aliter autem inutiles & infructuosæ possessiones.
Nil improbè feceris, sperans fore ut lateas.
Vana spes est. acutè enim videt Deus.
Amicis abundat felicitas. infelices autem amicis carent.
Paucis inesse hominibus invenies fidem.

Σοφὸν δ' ἔπος παλαιόν. οἱ πλείους κακοί.
Οὐ συγκυροῦσι νοῦς τε καὶ πλοῦτος πολύς.
Κτῆσις γὰρ ἄμετρος τῷ φρονεῖν ἐπισκοτεῖ.
Ἀμαθία πολλὴ, καὶ δοκοῦντί περ σοφῷ,
Τὸ τ' ἄλλα γνῶναι πάνθ', ἑαυτὸν δ' ἀγνοεῖν.
Νίκη φρονήσεως ὥσπερ οὖσα συγγενής,
Πρὸς τοὺς φρονοῦντας, οὐ πρὸς ἰσχυροὺς ῥέπει.
Ὅπου 'στὶν ἔργων καιρὸς, ἄρχησοι λόγοι
Ῥέζων οὐρανίδαις, κ' αὐτὸς τὰ δέοντα ποίησον.
Ἡ γὰρ ἀπ' ἀργούντων τάγε πλεῖσ' ἀνεμώλιος εὐχή.
Λόγος ἐστὶ πολλεῖς κομψὸς, ἔργα δ' ἀτρεπῆ.
Κακὸς δ' ὁ μέτρια μὲν λέγων, πράττων δὲ μή.

Ἀπὸ παίζοντος εἰς τὸ πίνειν.

Ὕδατι δεῖ τὰ ῥάκη πλύνειν, οἴνῳ δὲ λάρυγγα,
Καὶ βατράχοισιν ὕδωρ, οἶνον δ' ἄνδρεσσι προπίνειν.

Ἐπανόρθωσις.

Ὑδροποτεῖν κάλλιστον. ἐπεὶ νόος ἔμπεδος αἰεὶ
Νηφόντων, μεθύων δ' υἱ μᾶλλον ἢ ἀνδρὶ ἔοικε.

Εἰς τὸ αὐτό.

Πόμ' ἀνθρώποισιν οἶνος, ὕδωρ θρέμμασι.

Ἐπανόρθωσις.

Πολλοὺς ποθεὶς ἀπείκασ' οἶνος θρέμμασι.
Σαυτὸν φιλεῖς ἄνθρωπε; τὴν ψυχὴν φίλει.
Κείνη γὰρ εὖ σωθεῖσα συνσώζει δέμας.
Ἀμελουμένη δὲ καὶ τὸ σῶμ' ἅμ' οἴχεται.

Sapiens autem dictum vetus: plures mali.
Non concurrunt & multa prudentia, & multæ opes.
Nam immodica opum vis menti caliginem offundit.
Magna inscitia est etiam ei qui videtur sapiens,
Alia nosse omnia, seipsum autem ignorare.
Victoria, ut quæ prudentiæ cognata sit,
Ad consideratos, non ad robustos, inclinat.
Ubi opus est factis, inutiles sunt sermones.
Sacrificans cœlestibus, etiam ipse quæ oportet facito,
Nam vota quæ à cessantibus fiunt, plerumque irrita sunt.
Multis compta est oratio, sed facta indecora.
Malus autem est qui modesta quidem loquitur, sed non facit.

Jocosum de potu vini.

Aqua oportet pannos laceros abluere, vino autem guttur:
Et ranis aquam, vinum autem viris propinare.

Correctio.

Aquam bibere optimum est, si quidem mens constans semper est
Sobriorum: ebrius autem suis similior est quàm viri.

De eodem.

Potus hominibus est vinum, aqua pecudibus.

Correctio.

Vinum epotum multos pecudum similes reddidit.
Teipsum amas ô homo? animam ama.
Illa enim servata, simul conservat corpus?
Neglectæ autem ipsi etiam corpus simul interit.

Σοφοῖσιν οὐδεὶς παρ κριταῖς ἀκουστέος,
Λόγους ἐπ' ἔργοις προσφέρων αἰσχροῖς καλούς.
Σοὶ φίλος αἰσχρὰ φιλῶν μήτ' εἴη, μήτε γένοιτο.
Κάλλιστος δ' ἀρετὴ δεσμὸς ὁμοφροσύνης,
Πλείστους ἀεὶ φοβήσεθ' ὁ πλείστους φοβῶν.
Ἀρχομένων φιλίη, φυλακὴ τ' ἄρχοντος ἀρίστη.
Οὐδ' ὁ λεὼς μισεῖ, κείνους ἐπικίνδυνος ἀρχή.
Πολλοῖς ἀπιστῶν, οὐχ ἁμαρτήσεις πολύ.
Συνοδοίποροι ποτ' ἦσαν ἄνθρωποι δύο,
Ὧν ἦν βραδὺς μὲν εἷς, ὁ δ' ἅτερος ταχύς.
Χ' ὡ μὲν ταχὺς ἐβράδυνε, ὁ δὲ βραδὺς ἔτρεχε.
Ὁ ταχὺς, περὶ τοῦ δείλην γενέσθ', ἐλείπετο.
Τὸ μὲν ἴσον ἐστὶ τῶν φίλων συνεκτικόν.
Τὸ δὲ πλεονεκτεῖν, μῖσος ἐξεργάζεται.
Κάλλιστόν ἐστι τῶν ἐν ἀνθρώποις δίκη.
Ὑγιὲς δὲ πάντη σῶμα, θησαυρὸς μέγας.
Τοῖς δ' εὖ τραφεῖσιν ἡδονὴν πολλὴν φέρει
Τὸ, καλῶν ἐρῶντας, τῶν ἐρασθέντων τυχεῖν.
Δόκησις ὄχλου, φαῦλος ἡγεμὼν βίου.

Πλάτωνος γνώμη.

Χρυσὸς πολὺς μέγιστον ἐν πόλει κακόν.
Ἐλέησον ἄλλους, ἵν' ἐλέου καὐτὸς τύχῃς.
Κάλον οὐ τὸ πλουτεῖν, ἀλλὰ τὸ πλουτεῖν ἐκ καλῶν.

Οὐιτελλίου τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος γνώμη.

Ἥδιστον ὄζει πολέμιος νεοσφαγής.

Τὸ αὐ

Apud sapientes judices nemo audiendus est,
Qui super turpibus factis pulchros sermones adferat.
Tibi amicus qui turpia amat, neq; sit neq; fiat.
Pulcherrimum autem concordiæ vinculum virtus,
Plurimos semper metuet, qui plurimos terret.
Subditorum amicitia, optima principis custodia est.
Quem autem populus odit, illius intutum est imperium.
Multis diffidens, non multum aberrabis.
Iter una faciebant olim homines duo,
Quorum erat tardus quidem unus, alter autem celer:
Et celer quidem tardò ibat: tardus autem currebat,
Celer ille, antequam advesperasceret, relictus est.
Æquale quidem amicos continendi vim habet.
Plus autem sibi arrogare, inimicitias efficit.
Pulcherrimum inest rebus humanis justitia.
Corpus autem ex omni parte sanum, magnus thesaurus est.
Bene autem educatis magnam voluptatem adfert.
Honesta amantes, consequi ea quæ amant.
Opinio vulgi, malus dux vitæ.

Platonis sententia.

Multum aurum, maximum malum est in civitate.
Miserere aliorum, ut & tu misericordiam consequaris.
Non opibus affluere pulchrum est: sed opes pulchris rationibus partas habere.

Vitellii Romanorum Imperatoris sententia.

Suavissimè olet hostis recens interfectus.

Τὸ αὐτὸ ἄλλως.

Ἐχθροῦ σφαγέντος εὔοδμον κρέας πνέει.

Ἐπανόρθωσις.

Ὁ συγγινώσκων δυσμενεῖ κτᾶται φίλον.
Βδελυρὸν ἦ πρᾶγμα πανταχοῦ μιαιφόνος.
Μή τινί ποτ᾽ ἄχθος τόσσον ἐμπέσοι κακῶν,
Ὃ σοὶ δύναιτ᾽ ἄν, καὶ ἀσθενής περ ὤν, φέρειν.
Κακὸν πολίτης τοῦ νόμου σοφώτερος.

Ὁρατίου ποιητοῦ Ῥωμαϊκοῦ γνώμη.

Νοῦς, κάλλος, εὐγένεια, πάντ᾽ ἐν χρήμασι.

Ἐπανόρθωσις.

Νοῦς ἐκπορίζει χρήματ᾽, οὐ νοῦν χρήματα.
Πλοῦτος δὲ μήτ᾽ εὔμορφον ἀπέδειξ᾽ οὐδένα,
Μήτ᾽ εὐγενῆ, τὸ πρὶν ὄντα κιβδήλου γένους.
Ἄχρηστον αἰδὼς χρῆμα τῷ κεχρημένῳ.
Ὅρκος ἄγαν προπετὴς πολλοῖς κακὰ μυρί᾽ ἔθηκε.
Φείδεο μὴ προπετῶς ὄμνυε, μήτε μάτην.
Ὦ γλῶσσα γλῶσσ᾽ ὡς μόριον οὖσα πάμμικρον,
Μεγάλ᾽ ἂν ἀπῇ χαλινὸς ἐργάζῃ κακά.

Φωκυλίδου πονηρὰ γνώμη.

Πρώτιστα πλοῦτον, εἶτα δ᾽ εὐσεβήσομεν.

Ἐπανόρθωσις.

Πρῶτ᾽ εὐσεβεῖν χρεών· εἶθ᾽ ὁ πλοῦτος ἕψεται.
Τῶν γὰρ δικαίων κάρτα κήδεται θεός.

Idem aliter.

Inimici jugulati suavem odorem spirat caro.

Correctio.

Qui ignoscit inimico, amicum parat,
Abominanda autem ubiq; res est homicîda.

Ne cui unquam tantum malorum pondus incidat,
Quantum perferre, quantumlibet imbecillus sit, queat.
Mala res est civis lege sapientior.

Horatii Poetæ Romani sententia.

Prudentia, forma, nobilitas, omnia insunt in pecuniis.

Correctio.

Prudentia parat pecunias, non prudentiam pecuniæ.
Opes autem neque formosum quenquam reddiderunt,
Neq; nobilem, qui prius esset ignobilis.
Inutilis res est pudor homini egenti.
Jusjurandum nimis promptum ingentem vim malorum attulit multis.
Parce; neq; promptè jurato, neq; frustra.
O lingua, lingua, ut, particula cùm parva sis,
Magna, si frenum absit, efficies mala.

Phocylidæ improba sententia.

Primum omnium habeamus divitias, deinde autem pietatem colemus.

Correctio.

Primum pietatem colere oportet, deinde opes sequentur.
Justorum enim valdè magnam curam gerit Deus.

Τὰ περὶ τὸ θεῖον μήποτε πολυπραγμονῆς.
Ἰδεῖν γὰρ οὐκ ἐφικτὰ, πιστεύειν δ' ἄλις.
Εἰ τὰ παρόντ' ἀγαπᾷς βασιλέων βασιλεύτερός ἐσσι,
  Εἰ δὲ μὴ, ἀργαλέῃ τήκεαι ἐν πενίῃ.
Οὐ σοφός ἐστιν ἐκεῖνος, ὃς ἄλλων πλείονα οἶδεν,
  Ἀλλ' ὁ δὲ ἐν καιρῷ χρώμενος οἷς ἔμαθε.
Ὦ πλειόνων δεῖ, κ' οὐχ ὁ παῦρ' ἔχων, πένης.
Ἔλπιζε πάντ' ἄνθρωπε, καὶ πάντ' εὐλαβοῦ.
Τό, τ' ἄγαν ἀπιστεῖν, καὶ τὸ πιστεύειν ἄγαν,
Ἡ μὲν πονηρῶν, ἡ δὲ ἠλέμων νόσος.
Σωτηρία πόλεως, οὐ καλῶς κεῖσθαι νόμους,
Ἀλλ' ἰσχύειν τε καὶ κρατεῖν εὖ κειμένους.
Πᾶσ' ἐς ἀνάγκη τῷ μακρῷ ποτ' ἐν χρόνῳ.
Ψευδῶν ἀπ' ἀγαθῶν ἕτερα συμβῆναι κακά.
Πράττοντα τὰ καλ' ἀδύνατόν ἐστι κακοπραγεῖν.
Ἀπορῶντα τὸν δίκαιον οὐχ ἑώρακα.
Μήποτε μαθεύσῃς περὶ Θεοῦ, πῶς τοῦτο δρᾷ:
Τὸ δρᾶν γὰρ αὐτῷ ταυτόν ἐστι τῷ θέλειν.
Πλούτου περικείμενον σῶμα, νοῦ δὲ σώματος.
Θνητὸν τὶ σῶμα πᾶσι, νοῦς δ' εἰκὼν Θεοῦ.
Πῶς δή ποθ' ἕξεις τ' ἄλλα, σαυτὸν οὐκ ἔχων;
Τῶν ἀδυνάτων ἓν τοῦτο τοῖς σοφοῖς δοκεῖ,
Ἅμ' ἀγαθὸν εἶναι σφόδρα καὶ πλουτεῖν σφόδρα.
Μουρήτου λόγος ἐστί· πόνου μέτα μηδὲν ἄελπτον,
  Καὶ τόδε Μουρήτου, μηδὲν ἄτερθε πόνου.
Οὐδὲν φοβεῖσθαι τοὺς θεὸν φοβουμένους.
Πολλοῖς προσάπτει θάρσος ἡ μὴ 'μπειρία.
Πεῖραθ' ὄκνος τε κ' εὐλάβεια ξύμφυτος,

Quæ ad divinum numen pertinent, nunquam curiose quæsieris.
Neq; enim visu attingi possunt. Credere autem satis est.
Si iis quæ adsunt contentus es, regalior es ipsis regibus,
Sin minus, molesta contabescis in paupertate.
Non ille sapiens, qui aliis plura scit:
Sed qui bene, & oportunè utitur iis quæ didicit.
Qui pluribus eget, non qui pauca habet, pauper est.
Spera omnia, ô homo, & omnia metue.
Et nimis incredulum esse, & nimis credere,
Ille quidem improborum, hic autem fatuorum morbus est.
Salus civitatis non in eo consistit, ut bene positæ sint leges
Sed ut bene positæ robur obtineant & imperent.
Necesse est, in longinquitate temporis
Bonis ex falsis vera ut eveniant mala.
Qui, quæ honesta sunt, agit: fieri non potest, ut malè rem gerat.
Egentem justum non vidi.
Ne unquam quæsieris de Deo: Quomodo hoc facis?
Nam facere & velle ipsius idem est.
Opibus pluris facito corpus, mentem autem corpore.
Mortale corpus est omnibus: mens autem imago Dei.
Qui tandem habebit alia, teipsum non habens;
Unum hoc eorum quæ fieri non possunt, sapientibus videtur,
Simul valde bonum esse, & valde divitem.
Omnia sunt, Muretus ait, speranda labore;
Hoc quoq; Mureti est: absq; labore nihil.
Nihil terrebit illos qui Deum timent.
Multos audaces facit inexperientia.
Experientiæ autem tarditas & cautio cognata est.

Οὐκ ἔστιν ὀδμὴ πάντοθεν κέρδους καλή.
Ἀλλ' ἔστιν οὗ καὶ ζημίαν κέρδος φέρει,
Τὰ λεγόμεν' ἐν σκότῳ πλανᾶσθαι φάσματα,
Ἢ μηχανήματ' ἐστὶ τῶν τοιχωρύχων,
Ἢ δειλιώντων πλάσματ', ἢ μοιχῶν δόλοι,
Ἢ φιλογελώτων παίγματ', ἢ γραῶν ὕθλοι.
Οὐκ ἐνδεὴς ὤν, τῶν φίλων πεῖραν λάβε,
Ἵν' ἐνδεᾶ σε προσδοκᾶν τί χρὴ μάθῃς.
Οὐκ ἀγαθὸν ἄρχων τῇ πόλει νόμου κρατῶν,
Ἀγαθὸν δ' ἐκεῖνος ὃς νόμοις ὑπηρετεῖ.
Πονηρὸν εἶναι, καὶ θέλειν ὅμως δοκεῖν.
Ἀμείνον' ἄλλων, ἐσχάτη πονηρία.
Λαβὼν ἔσοπτρον, εἶδος εἰσάθρει τὸ σόν,
Ἵν', εἴ σε μήτηρ εὐπρόσωπον γείνατο,
Καλὸν πρόσωπον ἤθεσι στέψῃς καλοῖς,
Ἐὰν δ' ἄμορφος καὶ δυσειδὴς ὢν τύχῃς,
Σπεύδῃς καλῷ τ' οὔλλειμμ' ἀναπληροῦν τρόπῳ,
Τὰ δεσποτῶν ἄρρητα μὴ ζήτει μαθεῖν.
Οὐδένα τ' ἐξαπατᾶν, καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἐξαπατᾶσθαι.
Καὶ γὰρ ἐκεῖνο κακοῦ, καὶ τόδε νηπιάχου.
Βασάνισον εὖ βούλευμ' ὑπ' ἐχθροῦ σοὶ δοθέν.
Τὰ γὰρ παρ' ἐχθρῶν πάνθ' ὑποπτεύειν, σοφόν.
Ἂν δ' ἐξετασθὲν ἀκριβῶς, χρηστὸν φανῇ,
Τὸ χρηστὸν οὐκ, τοῦ δόντος ἀμελήσας, δέχου.
Ἀβελτέρου σημεῖον, ὧνπερ ἀφρόνως
Ἥμαρτον αὐτός, αἰτιᾶσθαι τὴν τύχην,
Πόνος χολὴν ἔφυσε, καὶ χολὴ πόνον.
Ὡς βλαβερὸν ἐσθ' ἡ τῶν δεόντων ἀμβολή.

Ἀτελῆ

Non est lucri bonus odor, undecunque sit.
Sed & jactura interdum potior est lucro.
Spectra illa quæ dicuntur in tenebris vagari,
Aut machinamenta sunt eorũ, qui perfodiunt parietes,
Aut timidorum figmenta, aut adulterorum doli,
Aut hominum risus amantium ludicra, aut anuum fabulæ.
Dum non eges, amicorum periculum facito,
Ut, quid te, cùm egueris, expectare oporteat, discas.
Non bonũ est civitati magistratus qui legibus imperat.
Bonum autem ille qui legibus subservit.
Improbum esse, & velle tamen videri
Meliorem aliis, ultima est improbitas.
Sumpto speculo, formam tuam inspice:
Ut, si te mater decoro vultu genuit,
Pulchrum vultum pulchris moribus corones:
Sin autem informis, & aspectu fœdus sis,
Properes bonis moribus id, quod tibi deest, supplere.
Secreta dominorum scire ne quærito.
Nec falli à quoquam, nec quenquam fallere pulchrum est:
Illud stultitiæ; hoc improbitatis opus.
Benè explorato consilium ab inimico tibi datum.
Omnia enim ab inimicis profecta suspecta habere sapientis est.
Quod si diligenter examinatum, bonum esse constiterit:
Ne curato, quis dederit, sed quod bonum est capito.
Fatui signum est, eorum quæ imprudenter
Peccavit ipse, culpam conjicere in fortunam.
Labor otium parit, & quies laborem.
Ut noxia res est, eorum quæ fieri oportet dilatio.

Imper-

Ἀτελῆ κατέστησ' ἔργα, καὶ μόχθον διπλοῦν,
Ὁ ποιῶν τιν' ἄλλον εἰσίδῃς πεπονθότα,
Ἢ γοῦ δύνασθαι πάντως ἐξ ἴσου παθεῖν.
Εἷς γὰρ κυβερνᾷ πάντα τ' ἀνθρώπων νόμος,
Φίλους μὲν εὐκτόν ἐστιν ὡς πλείστους ἔχειν.
Ὀλίγους δ' ἔχων τις, ἀλλὰ πιστοὺς, εὐτυχεῖ.
Εὔελπις οὔτε τοῦ μέτρου πέραν γίνου.
Οὔτ' αὖ δύσελπις, μέτρον ἐν πᾶσι πρέπει.
Ὦ φίλτατ', οὔ σοι πολλὰ πυροφόρου πλέθρα
Οὐ χρυσίου τάλαντα καλλείψω θανών,
Οὐδὲ πολὺν ὄλβον· οὐδὲ γὰρ ὁ πατήρ ἐμοί,
Ἀγαθός περ ὢν αὐτός γε, καὶ ἐξ ἀγαθῶν γεγώς.
Αἰδῶ δὲ πολλὴν εἰ θεὸς βουλήσεται,
Ἐνθήσομαί σοι, καὶ πολὺν θεοῦ φόβον.
Καί σ' ἐκδιδάξω θεοφιλοῦς σπουδῆς μέτα,
Οἷς κ' αὐτὸς ὢν παῖς ἐντράφην, μαθήματα,
Γενόμεν' ἐμοὶ μὲν παντὸς ἐφόδιον βίου.
Κόσμον δέ σοι γ' ἐσόμενα καὶ τέρψιν μόνον,
Οὐ γὰρ σ' ἀνάγκη, ξὺν θεῷ δ' εἰρήσεται,
Βίου πορίζοντ' ἀνδρὶ θητεῦσ' οὐδενί,
Λαβόντα παρ' ἐμοῦ μέτρι' ἀλλ' ἀρκοῦνθ' ὅμως.

Σὺ δ' ὦ φίλον γέννημα φιλτάτου πατρός,
Τάχιστά μοι γέρθητι πρὸς γνῶσιν καλῶν.
Νωθρὸς γὰρ οὐδὲν οὐδὲ δυσμαθὴς ἔφυς
Δοκεῖς δὲ μᾶλλον εὐμαθής τε, καὶ ἀγχίνους,
Ὁρᾷς ἐμ', ὡς καὶ νωθὸς ἐκ πολλοῦ γέρων
Καὶ βηχὸς αἰεὶ καὶ κατάρρου μεστὸς ὤν,

Imperfecta reddit opera, & laborem duplicem.
Quodcunq; cuiquam contigisse videris,
Puta æquè idem posse omnibus contingere.
Namq; una lex humana gubernat omnia.
Amicos optabile quidem est quàm plurimos habere:
Paucos autem habens aliquis, sed fidos, fortunatus est.
Neq; ad sperandum suprà modum facilis esto,
Neq; vicißim difficilis; modus omnibus in rebus decorus est:
O charißime, non tibi multa arvi jugera,
Non auri talenta relinquam moriens,
Neq; multas opes. Nam ne mihi quidem pater:
Quamvis & bonus esset ipse, & bonis prognatus.
Pudorem autem multum, si Deus volet,
Indam tibi, & multum Dei timorem.
Et te edocebo amanter ac sollicitè
Eas, quibus & ipse, cùm puer essem, innutritus sum disciplinas,
Quæ mihi quidem fuerunt totius viaticum vitæ:
Tibi autem ornamento tantùm & oblectationi futuræ sunt.
Non enim cogeris, cum Deo autem dictum sit,
Victu indigens, cuiquam homini servire:
Cùm acceperis à me modica quidē, sed tamen sufficientia.
Tu verò, ô amica proles amicißimi patris,
Citißimè mihi expergiscere ad cognitionem rerum pulchrarum.
Nullam enim ad rem natus es lentus aut indocilis,
Videris autem potius factus ad discendum & ingeniosus.
Vides me ut & edentulus à multo tempore senex,
Et tußis semper & pituitæ plenus cùm sim,

Non

Οὐ παύομαι νύκτωρ τε καὶ μεθ᾽ ἡμέραν
Νεανίαις πρέπον τὰς ἐξαντλῶν πόνους;
Πρωὶ δ᾽ ἐπ᾽ ἠοῖ πρῶτος οἰκέτας καλῶ,
Λύχνου δεόμενος, εἶτα δ᾽ οἴκου, βιβλίοις
Ὡς προσεστηκὼς, σπάνιος ἐκφέρω πόδα.
Παράδειγμα τοῦτό σοι γένοιτο παῖ φίλε
Τοῦ μὴ ῥαθυμεῖν, ἀλλ᾽ ἐπιστήμης τ᾽ ἐρᾷν,
Καὶ σώματος ἀφειδοῦντα φείδεσθαι χρόνου.
Ταῦτ᾽ ὦ παῖ ξυνέγραψα, δοκῶν σοι ὀνήσιμ᾽ ἔσεσθαι,
Μείζονα δ᾽ ἐν μείζω δέξεαι ἡλικίῃ.

Non desino & noctu & interdiu
Juvenibus congruentes exhaurire labores?
Manè autem sub auroram primus famulos voco
Lucernam petens: deinde autem domo, libris
Tanquam agglutinatus, rarus effero pedem.
Exemplum tibi hoc sit, fili amice,
Ne dedas te ignaviæ, sed & ames scientiam,
Et corpori non parcens, parcas tempori.
Hæc, ô fili, conscripsi, putans tibi utilia fore,
In majori autem ætate majora accipies.

M. ANTONII MURETI, INSTITUTIO PUERILIS AD M. ANTONIUM FRATRIS F.

M. ANTONIUS MURETUS M. ANTONIO FRATRIS F. S.

Tinam ea tibi eveniant, fili, quæ me adduxerunt, ut te statim post obitum patris tui, fratris mihi longè carissimi, ad me huc adduci, & in sinu ac complexu meo educari voluerim. Volui autē illud præcipuè, ut, quando florentissimum regnū, in quo uterq; nati sumus, Deo justas pœnas eorum, quæ à nobis peccata sunt, exigente, sævis jampridem tempestatibus agitatur, tu in hanc Christianæ religionis Metropolim, tanquam in tutissimum portum, subductus, vera pietate adhuc tener imbuere, & iis moribus assvescas, qui Christianum hominem decent. Cupio equidē & alia tibi contingere, quibus vita & tranquillior & honoratior redditur: sed id, quod dixi, primum mihi ac præcipuum votum est: cetera sunt, quædam quasi appendices & accessiones. Ut igitur voti compos fiam, debeo quidem id quotidianis precibus, ut facio, à Deo petere: neq; tamen intereà cessare, sed omnia studiosè facere ac procurare, quibus te meliorem & virtutis amantiorem posse fieri putem. Ea me causa impulit, ut præcepta quædam ad formandos mores pertinentia versibus, quàm potui maximè, ad ætatis tuæ captū accommodatis concluserim; quæ legens, & in primis literarū rudimentis exerceare, & paulatim discas, quæ tibi in omni vita servanda sint. Accipe hoc primum à me munusculum, fili, & ut eo te dignum præstes, pro virum tuarum modulo, jam nunc operam dato. ROMÆ, Kal. Januar.

M. D. LXXIIX.

M. AN-

M. ANTONII MURETI, INSTITUTIO PUERILIS.

AD MARCUM ANTONIUM FRATRIS F.

ANTONII CONSTANTINI AD EAM NOTAE.

Dum tener es, Murete, avidis hæc auribus hauri:
Nec memori modo conde animo, sed & exprime factis.

DUM TENER ES. *Præceptis ad honestatem pertinentibus imbuendi sunt molles adhuc & teneri puerorum animi, tenacissimè enim hærent ea, quæ tunc combibuntur, adeò in teneris consvescere multum est, ait Virgilius; & huc pertinet illud Horatii:*

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

Sed nihil profuerit ea tradi suo tempore, nisi avidè hauriantur, nihil avidè hauriri, si statim effluant, nihil memoria contineri, nisi exerceantur. Hæc igitur omnia præcipiuntur his duobus versibus.

Inprimis venerare Deum: venerare parentes:
Et quos ipsa loco tibi dat natura parentum.

INPRIMIS. *Imitatum ex illo Virgiliano. Inprimis venerare Deos. Constat autem & semper inter omnes sapientes constitit, pietatem in Deum fundamentum esse omnium virtutum.*

VENERARE PARENTES. *Proximè Deum colendi sunt parentes, quos etiam Jamblichus ait esse θεῶν ἀγάλματα.*

ET QUOS IPSA. *Qui puerulì patre orbati sunt, quod contingit ei, ad quem hæc scribuntur, honorem parentibus debitum transferre debent in eos, à quibus educantur: quiq; sunt eis parentum loco.*

Mentiri noli, nunquam mendacia prosunt.
Si quid peccâris, venia est tibi prompta fatenti.

MENTIRI NOLI. *Pythagoras dicebat, nulla re propius accedere homines ad Deum, quàm veritate. Herodotus à quinto anno ætatis usq; ad vicesimum ait Persarum pueros hæc tria tantùm discere: equitare, jaculari, & verum dicere, idemq; ait nihil à Persis mendacio turpius judicari. Magna igitur laus est, quam tribuit Attico Cornelius Nepos, quem ait neq; mendacium dixisse, neq; pati potuisse dicentes. Rectè igitur post præceptum de cultu divino, adjectum est præceptum de amanda veritate, cùm Deus ipse sit veritas. Quoniam autem utilitatis alicujus specie plerumq; adducuntur homines ad mentiendum: idcircò statim causa illa removetur his verbis:* NUNQUAM MENDACIA PROSUNT, *quod idem dici potest de toto genere improbarum actionum, juxta illud Homericum,* οὐκ ἀρετᾷ κακὰ ἔργα.

SI QUID PECCARIS. *Nulla res est, quæ facilius puerulos adducat ad mentiendum, quàm cum aliqua in re peccasse se vident. Hoc igitur, ut amoveat, ait confitenti paratam esse veniam. Neq; dubium est, quin facilius ignosci debeat ei, qui peccatum suum ingenuè fatetur, quàm ei, qui mentiens, peccatum peccato cumulat. Aristoteles quoq; in Rhetoricis ait, Confessionem erroris efficacem esse ad veniam consequendam.*

Disce libens, quid dulcius est quàm discere multa?
Discentem comitantur opes, comitantur honores.

DISCE LIBENS. *Quod quisq; libenter facit, idem etiam eximie facit. Nam, ut verissimè ait Aristoteles libro septimo Ethicorum, ea quidem voluptas, quæ cùm quid agimus, aliunde percipitur, impedit, & avocat nos ab eo, quod agimus, ejusq; perfectioni impedimento est: at ea, quæ ex ipso, quod agimus, capitur, adjumento est ad id melius & perfectius exequendum. Itaq; qui libenter discit, multa etiam discit; quemadmodum ab Isocrate juniore dictum est,* ἐὰν ᾖς φιλομαθὴς, ἔσῃ καὶ πολυμαθής.

QUID DULCIUS EST. *Naturale hoc quoddam quasi pabulum esse animorum & ingeniorum ait Cicero in Academicis, & Aristoteles lib. 2. Rhetor. ait: Nihil esse dulcius, quàm multa facilè discere. Ostendunt id exempla Architæ Tarentini, Sophoclis, Archimedis, & aliorum, quæ à Mureto ipso collecta sunt in Oratione de studiis literarum, & à Pomponio Jurisconsulto in l. apud Julianum, ff. de fideicom. libert. refertur sententia cujusdam, qui ait se etiamsi alterum pedem in sepulchro haberet, ad aliquid amplius discendum paratum fore. Dulcissimum quidem est scire omnia, ut ait Sophocles: Sed quoniam id homini contingere non potest, sequitur, ut homini nihil svavius sit quàm multa discere.*

DISCENTEM COMITANTUR OPES. *Estne igitur discendum spe opum aut honorum? non, Sed pueri nondum intelligere possunt, cognitionem rerum per se, etiam detractis talibus præmiis, expetendam esse. Itaq; excitandi sunt etiam talibus præmiis:*

——Ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima.

Si quis te objurget, malè cùm quid feceris, illi
Gratiam habe, & ne iterum queat objurgare caveto.

SI QUIS TE OBIURGET. *Molestè plerunq; ferre solent pueri, cùm objurgantur: & eos tamen, cùm sæpè peccent, sæpè etiam objurgari necesse est. Monet igitur, ut non modò non succenseat eis, à quibus objurgabitur, cùm malè aliquid fecerit: sed etiam id in beneficii loco accipiat; detq; operam, ne iterum eo nomine objurgari queat.*

Ne temerè hunc credas, tibi qui blanditur amicum:
Peccantem puerum quisquis non corrigit, odit.

NE TEMERE. *Ut abhorrent ab iis, à quibus objurgantur, ita libenter audiunt eos, qui sibi blandiuntur, neq; enim adhuc per ætatem possunt blandidicos & assentatores ab amicis discernere. At nihil est, quo deteriores pueri fiant, quàm si quis eis etiam peccantibus blandiatur. Præclarè instituerat Lycurgus, ut Spartæ quisquis ex civibus quemcunq; puerum indecore aliquid facientem vidisset, eadem libertate & auctoritate eum objurgare ac verberare posset, qua liberos suos: quin etiam turpe habebatur, si quis puer apud patrem suum questus esset, quod ab alio verberatus fuerit, nisi pater eum duplo amplius verberaret.*

Qui semel incautum blando sermone fefellit.
Ille idem, dabitur quoties occasio, fallet.

QUI SEMEL. *Semel falli, humanum est, at à quo semel falsus sis, ei denuò credere, stultitia est, quem enim semel malitiosum experti sumus, eum semper pro malitioso habendum, etiam Jurisconsulti monent.*

Nec cuivis sapiens, nec nulli credere debet.
Fallitur alter sæpè fidem sibi detrahit alter.

NEC CUIVIS. *Qui nemini fidem habet, indignus est, cui quisquam fidem habeat, qui temerè omnibus*

bus credit, effugere non poteſt, quin ſæpè fallatur. Utrumq; igitur fugiendum eſt. Verum enim eſt illud Heſiodi, utrumq; perniciosum eſſe hominibus, & nimis credere, & nimis diffidere.

Πίστεις δ' ἄρα ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας.

Muretus quoq; ipſe in ſententiis Græcis ait, nimiam quidem diffidentiam eſſe morbum improborum, nimiam autem credulitatem morbum vecordium.

Si quid fortè mali aut facias, aut mente volutes,
Ut lateas homines, certè Deus omnia cernit.

SI QUID FORTE MALI. *Spes latendi, maxima peccandi illecebra eſt. Nullum igitur potentius frenum eſt, quàm ſi perpetuò cogitemus, Deum ea omnia quæ à nobis & fiunt, & cogitantur præſentem intueri: & fieri quidem poſſe, ut quis in maleficiis hominum conſcientiam effugiat: Deo nuda & aperta eſſe omnia: eumq; ut de Sole ait Homerus,* πάντ' ἐφορῶν, καὶ πάντ' ἐπακούειν. *Præclarus eſt Senecæ locus in hanc ſententiam, Epiſt. LXXXIV. Sic certè vivendum eſt, tanquam in conſpectu vivamus: ſic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſit, & poteſt. Quid enim prodeſt, ab homine aliquid eſſe ſecretum? nihil DEO clusum eſt, intereſt animis noſtris, & cogitationibus mediis intervenit. Sunt & in ſententiis Græcis duo verſus, qui eandem ſententiam continent; ſed eas ipſas aliquando explicabo.*

Non niſi ſpectatis arcana ſodalibus effer.
Quodq; tacere voles alios, prior ipſe taceto.

NON NISI SPECTATIS. *Qui ſecreta ſua temerè vulgant, injuſtè ab aliis taciturnitatem poſtulant, quã ipſi ſibi præſtare non poſſunt. Meritò igitur laudatur Metellus Senior, qui rogatus, ut ſecretum quoddam ſuum panderet. Si ſcirem, inquit, tunicam meam*

secretorum meorum mihi consciam esse, exuerem illam statim, & comburerem. Convenit hoc praeceptum cum his versibus Theognidis:

Πρῆξιν μηδὲ φίλοισιν ὅλως ἀνακοίνεο πᾶσι.
Παῦροί τοι πολλῶν πιστὸν ἔχουσι νόον.

SPECTATIS, δοκιμασθεῖσι. Tacitus. Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello. Multi autem modii salis edendi sunt cum aliquo, antequam eum spectatum nobis dicere liceat. Verè enim Theognis, improbos etiam exiguo tempore: at bonos viros non nisi longa consvetudine & diligenti observatione posse cognosci.

Χρόνος τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα δείκνυσι μόνος.

Nil cupide specta, nisi quod fecisse decorum est:
Turpia corrumpunt teneras spectacula mentes.

NIL CUPIDE SPECTA. Non temerè Plato in libris de Rep. & Comœdos, & Tragœdos excludit ab ea civitate quam instituit, quod alteri libidinem, alteri cupiditatem & impia facinora in animos civium inferant. Meritò eosdem severissima Lacedæmoniorum civitas nunquam admittendos putavit. Eadem de causa Solon cùm Thespin fabulas suas ex antiqua consvetudine recitantem vidisset, baculo, quem manu gestabat, terram percutiens, citò futurum esse dixit, ut, quibus in theatro spectandis assvescerent homines, iisdem etiam in seriorum negotiorum tractatione uterentur. Malè igitur consulunt liberis suis, qui eos adhuc molles, & ut Plato loquitur, cereos ad ejusmodi spectacula admittunt.

Averte impuris procul à sermonibus aures:
Et qui illis gaudent, horum consortia vita.

AVERTE IMPURIS. Vetus est Menandri versus, quo etiam S. Paulus in prima ad Corinthios Epistola uti dedignatus non est,

Ἤθη καλὰ φθείρουσιν ὁμιλίαι κακαὶ, *id est*,

Mores bonos colloquia corrumpunt mala.

Vereq́ scriptum est à S. Basilio, τὴν πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθειαν, ὁδόν τινα εἶναι ἐπὶ τὰ πράγματα. *Socrates tales ferè dicebat, cujusq́ mores esse, qualis esset oratio: meritoq́ commendatur illa sive lex, sive consvetudo Persarum, qua, ut ait Herodotus lib. 1. quicquid facere turpe est, idem etiam dicere turpe esse ducebant.*

HORUM CONSORTIA VITA. *Præclarè enim dixit Theognes, bonorum consvetudine bona condisci, malorum autem familiaritate, etiam si quid in nobis prius boni erat, amitti:*

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ διδάξεαι, ἢν δὲ κακοῖσι
Συμμιχθῇς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον.

Principio studii radix inamœna videtur,
Sed profert dulces parvo post tempore fructus.

PRINCIPIO STUDII RADIX. *Distichon hoc expressum est è nobili sententia Isocratis, quam ita exposuit Aphthonius.* Ἰσοκράτης τῆς παιδείας τὴν ῥίζαν πικρὰν ἔφη, γλυκεῖς δὲ τοὺς καρποὺς: *eam autem fusius explicatam videre si quis velit, ex Aphthonio ipso petat licet.*

Ludo indulsisti? subitò evolat illa voluptas.
Legisti? utilitas studio percepta manebit.

LUDO INDULSISTI? *Videntur hi duo versus effecti ex enthymemate Musonii, quod exprimam Latinè, etsi metuo, ne longè futurus sim infra Græcæ orationis svavitatem. Est igitur hoc: Si pulchri, quid cum labore feceris, labor quidem præterit, pulchritudo autem manet. Sin, quid turpe per voluptatem, evolat voluptas, manet turpitudo. Marcus Cato hoc antea dixerat his verbis. Cogitate cum animis vestris, si quid vos per laborem rectè feceritis: labor ille à vobis citò recedet: benefactũ, dum vivitis, non abscedet.*

Sed si qua per voluptatem nequiter feceritis, voluptas cito abibit; nequiter factum illud apud vos semper manebit, Gellius lib.16. cap.1.

Ut moderata quies prodest, viresq; ministrat:
Sic hebetat corpus nimia, ingeniumq; retundit.

UT MODERATA QUIES. *Somno moderato egent pueri: sed immodico somno nihil perniciosius, nam & obtusiores atq; hebetiores facit, & corporis proceritatem impedit. Vide Gellium cap. 19. lib. 4.*

Si prodesse aliis studeas, tibi proderis ipsi
At nisi ames alios, & te quoq; nullus amabit.

SI PRODESSE ALIIS. *Qui studium suum confert ad alios adjuvandos, multò plus sibimetipsi prodest, quàm aliis. Primum enim, quo nihil melius est, assuefacit ad benefaciendum, deinde multos sibi amicos adjungit: quo nihil est neq; in rebus prosperis jucundius, neq; in adversis utilius. At qui suam tantum, ut dicitur, rem agit, & ut Epicurei sapientem facere dicebant, nihil curat præter semetipsum, & ipse quotidie deterior fit, & amicis caret, sine quibus vita vitalis esse non potest. Quisquis igitur, quantum in ipso est, aliorum commoda procurat, & de quam plurimis benè mereri satagit, is vel maximè utilitatibus suis servit. Videtur hæc sententia sumpta ex Seneca, cujus hæc sunt in lib.11. epistolarum. Nemo non cum alteri prodest, sibi profuit.*

Successus faustos nunquam admirare malorum:
Sera licet, tamen olim illos sua pœna sequetur.

SUCCESSUS FAUSTOS. *Ad hoc distichum illustrandum legendus est Plutarchi liber de iis, qui serò à numine puniuntur: aut potius Psalmi aliquot in eandem sententiam à Davide divinitus scripti. nota est & Valerii Maximi sententia: Lento quidem gradu ad vin-*

dict-

dictam divina procedit ira, tarditatemque supplicii gravitate compensat. & illud Homeri ex 8. lib. Odysseæ,

Οὐκ ἀρετᾷ κακὰ ἔργα· κιχάνει τοι βραδὺς ὠκύν:

& illud Tibulli,

Ah miser, etsi quis primo perjuria cælat,
Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

quod & ipsum ex Homero sumptum est, qui Atem mollibus ac teneris pedibus esse ait. Horatius.

Raro antecedentem scelestum
Deseruit pede pœna claudo.

Si tibi grata quies, juvenis ne parce labori:
Dux ad honoratam est homini labor ipse quietem.

SI TIBI GRATA QUIES. Laborandum est in juventute, ut senibus cum dignitate quiescere liceat. Qui enim laborem juvenes fugiunt, plerumque senes laborare coguntur: & hoc significat versus ille Epicharmi, quem Socrates, ut est apud Xenophontem, crebro in ore habebat.

Ὦ πονηρὲ, μὴ τὰ μαλακὰ μώεο, μὴ τὰ σκληρὰ ἔχῃς

Inspice te in speculo: & bona seu tibi forma videtur,
Moribus obscœnis illam fœdare caveto:
Seu tibi subtraxit vultus natura decorem,
Ingenio, ut formæ compenses damna labora.

INSPICE TE IN SPECULO. Hoc quoque præceptum Socraticum est, celebratum à Xenophonte, Plutarcho & aliis. Extat & ab ipso Mureto quinque versibus expressum in sententiis Græcis.

Nil facito, quod turpe putes fecisse videri:
Et cura, ut multis tibi sis pro testibus ipse.

NIL FACITO. Natura comparatum est, ut qui quid turpe facturi sunt, tenebras & solitudinem quærant, aspectum & conscientiam omnium, quo ad ejus fieri potest, refugiant. si quis igitur hoc à se obti-

nere possit, ne minus semetipsum, quam alios revereatur, etiam solus verebitur ea facere, quæ præsentibus aliis non auderet: sapientissimum igitur præceptum est, quod his versibus continetur, ut maximè vereatur quisq; se, & cujus alios conscios esse nollet, ejus ne se quidem sibi conscium esse patiatur. Est autem præceptum Pythagoræ in iis carminibus quæ aurea vocantur.

—πρήξεις δ' αἰσχρόν ποτε μήτε μετ' ἄλλου.
Μήτ' ἰδίῃ· πάντων δὲ μάλιστ' αἰσχύνεο σαυτόν.

Ut nos pauca loqui, plura autem adire moneret,
Linguam unam natura, duas dedit omnibus aures.

UT NOS PAUCA LOQUI. *Ad Æsopum Phrygem refertur. Constat autem utrumq; in laude poni & parce loqui, & cupidè audire: meritoq; laudatur veteris poëtæ versus:*

Σιγᾷν θ' ὅπου δεῖ, καὶ λέγειν τὰ καίρια.

Præcipuè autem hoc in juvenibus locum habet; multa enim discere necesse habent: & Aristoteles auditum ait esse sensum disciplinæ, & sapientissimus Hebræorum, etiam eum qui sapiens sit si libenter audiat, sapientiorē fore. neq; injuria Pythagoras quinquennium tacere jubebat adolescentes, qui se ei in disciplinam dabant.

Ἡ γὰρ σιωπὴ κόσμος ἀσφαλὴς νέου.

Vide Plutarchum in commentario de audiendo.

Quæ servare voles ne crebro invisere parce.
Namq; minus furem metuunt quæ sæpe videntur.

QUÆ SERVARE VOLES. *Negligentia dominorum nihil est in re familiari perniciosius. Est autem præceptum M. Varronis quod hic ponitur. cap. 22. lib. 1. de re rustica. Quæ res quotidie videntur minus metuunt furem.*

Blanditur primo, sed perdit inertia famam:
Aspera res primo est, sed fert industria laudem.

BLAN-

BLANDITUR PRIMÒ. *Ad hoc distichon illustrandum vide poëma Ausonii, quod falso Virgilio tribuitur, de litera Pythagoræ. Vide etiam colloquium voluptatis & virtutis cum Hercule, quod ex Prodico refert Socrates apud Xenophontem lib. 2. commentariorum, quem totum locum latinè reddidit Budæus in libro de studio instituendo. & tale quiddam fingit Silius contigisse Africano. Vide etiam Philostratum lib. 6. de vita Apollonii.*

Aut vinum ne tange, aut multa prolue lympha:
Cum vino indulges, igni puer adjicis ignem.

AUT VINUM NE TANGE. *Plato lib. 2. de legibus, pueris negat permittendum esse usum vini ante annum decimum octavum, & ait eos qui aliter faciunt* πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύειν. *Et præmaturo vini usu furorem quendam ingenerari hominibus. Idem narrat apud Carthaginenses legem fuisse, ne quis in exercitu vinum gustaret, sed toto expeditionis tempore, solius aquæ potu in castris uterentur. Item ut in urbe neque servi, neque ancillæ vinum unquam gustarent: ac ne magistratus quidem toto illo anno, quo jus dicebant, neque gubernatores navium, neque judices, quamdiu illo munere fungerentur. Præterea ne ii quidem, qui in consilio de rebus gravibus sententiam dicturi essent. Item ut de die nemo in urbe vinum biberet, nisi aut exercitationis, aut morbi caussa: ac ne noctu quidem ii patresfamilias, matronæq; ipsorum, qui ea nocte liberis operam daturi essent. Romæ quoque mulieribus perdiu vinum bibere non licuit: institutumq; ob eam rem, ut cognatos osculo salutarent, ut anhelitus ipse fidem faceret eas abstemias esse. Hodie illa tanta severitas remissa est.*

Fac tibi sit vultus comis, sermoq; modestus.
[illegible] multos facilè tibi conciliabis amicos.

FAC

FAC TIBI SIT VULTUS COMIS. *Multi sunt, qui truculentia quadam & feritate aspectus, odium sibi conciliant: quod Caligulam etiam adhibito studio fecisse traditum est, quin & Drusillam non alio firmiore indicio sui seminis esse credebat, quam feritatis: quæ illi tanta statim ab infantia fuisse dicitur, ut infestis digitis ora & oculos simul ludentium infantium incesseret. Contra autem comitas vultus primo statim aspectu omnium sibi amorem conciliat: præsertim si eam sermonis etiam modestia subsequatur. Ita autem hic dicitur vultus comis, ut apud Livium, frons comis, libro 1. Excepti hospitio ab Tullo blandè ac benignè, comi fronte, comiter regis convivium celebrant. quem locum eo citare volui, ut emendarem. nam in omnibus vulgatis libris duæ illæ voces,* COMI FRONTE, *desiderantur: quæ tamen leguntur & in aliis veteribus, & in uno qui apud Muretum est.*

Pauperem ne cui misero exprobraveris unquam:
Cujus munus opes, ejusdem est munus egestas.

PAUPERIEM NE CUI. *Ut corporis morbos cuiquam exprobrare stultum est, præterquam ei, qui per ignaviam aut per intemperantiam eos contraxerit, quod præclarè Aristoteles monet: ita pauperies nemini probro est, nisi qui aut inertia & desidia in eam inciderit, aut patrimonium inhonestis artibus dissiparit. Paupertas quidem ipsa per se tam longè abest omni turpitudine, ut præstantissimi quiq; ex omni antiquitate pauperes fuerint. Pauper fuit Phocion, pauper Miltiades, pauper Socrates: ex Romanis Poplicolæ, Menenii, Curii, Fabricii, Camilli, aliiq; præstantissimi viri pauperes fuerunt. Immò verò non magis dedecori erat ex opibus in paupertatē incidisse, quàm in patria & avita paupertate non perstitisse. Notum est quid M. Crasso obje-*

objectum fuerit. Tu si vir bonus esses, tam citò ad tantas divitias pervenisses? Nulli igitur exprobranda paupertas est; præsertim cum ita fundatas ac constabilitas opes suas habeat nemo, quin puncto temporis ad mendicitatem redigi possit. Est autem hoc quoque præceptum Theognidis.

Μή ποτέ μοι πενίην θυμοφθόρον ἀνδρὶ χαλεφθεὶς,
　Μηδὲ ἀχρημοσύνην Κύρνε κακὴν πρόφερε.
Ζεὺς γάρ τοι τάλαντον ἐπιρρέπει ἄλλοτε ἄλλως.
　Ἄλλοτε μὲν πλουτεῖν, ἄλλοτε δ' οὐδὲν ἔχειν.

Similis est & Isocratis sententia, nulli exprobrandam calamitatem. Fortunam enim communem esse, neque posse, quid futurum sit provideri. Μηδενὶ συμφορὰν ὀνειδήσῃς· κοινὴ γὰρ ἡ τυχὴ καὶ τὸ μέλλον ἀόρατον.

CUIUS UNIUS OPES. *Sumptum ex 11. cap. Eccles. ubi ita scriptum est,* πτωχεία καὶ πλοῦτος παρὰ κυρίου ἐστί.

Semper opum studio præfer virtutis amorem.
Non opibus virtus, sed opes virtute parantur.

SEMPER OPUM STUDIO. *Plato omne aurum quod supra quodque infra terram est, cum virtute comparandum negat & Theognis cùm dixisset multos improbos divites esse, multos autem viros bonos, pauperes, statim subjicit, multò pluris tamen faciendum esse virtutem: quod hæc firmum quiddam & stabile sit: pecuniæ autem modò ad hos, modò ad illos transeant. Socratis autem est, quod statim subjicitur, Virtutem opibus parare non posse, at opes virtute parabiles esse: neque non huc pertinet, quod Pericles dixisse fertur, qui cùm generum virum bonum & industrium opulento, sed ignavo anteposuisset, caussam ejus rei rogatus, malle se respondit virum sine opibus, quàm opes sine viro. Facile autem esse viro bono & erudito opes, si velit, parare, argumento est vel id, quod de Thalete Milesio ab Aristotele in politicis, & à Plinio narratur.*

NON

NON OPIBUS VIRTUS. *Quod hîc de virtute dicitur, idem dicit de gloria Isocrates.*

Δόξη μὲν χρήματα κτητὰ, δόξα δὲ χρημάτων οὐκ ὠνητή.

Disce, & quæ discis, memori sub pectore conde.
Aut facies tantundem ac si cribro hauseris undam.

DISCE ET QVÆ DISCIS. *Ut cibus, nisi contineatur in ventriculo, inutilis est: ita quidquid discitur, si statim excidat, inutile. Vereq; Fabius lib. 11. cap. 2. frustra doceri nos ait, si quicquid audimus præterfluat. Videtur autem secundus versus respicere ad fabulam Danaidum, quæ plenis rimarum vasis aquam haurire, eamq; in dolium, quod ipsum quoque pertusum est, apud inferos congerere dicuntur. Neque enim unquam illarum dolium expletur, neque animus ejus, qui eorum, quæ didicit, statim obliviscitur, in pueris autem præcipuè exercendam esse memoriam, & Quintilianus & alii tradiderunt.*

Dulcia sint quamvis, nunquã tamen appete, quæ sunt
Aut damnum allatura, aut incussura pudorem.

DULCIA SINT QVAMVIS. *Nihil est quod magis homines invitet ad peccandum, quàm voluptas: ideoque eam Plato escam malorum vocabat. Monet igitur, ut cum aliqua nobis suavitatis illecebra objecta est, ne statim nos abripi sinamus, sed prius reputemus ipsi nobiscum, nunquid ea res, quæ nos ad se allicit, aut damno aut probro futura sit: ut si vel alterutrum, vel etiam utrumq; ex ea impendere videamus, ab ea suscipienda deterreamur.*

Irasci noli temerè, nil fœdius ira:
Quam quæcunq; movere solent, ea temnere laus est.

IRASCI NOLI TEMÈRE. *Non omninò vetat irasci, etenim qui omninò non irascitur, stupidus videtur, ut ait Aristoteles quarto Ethicorum. Et iracundiam in pueris*

eris non ferendam modo, sed & laudandam, ut quæ ingenii signum sit, Politianus integro libello docere conatus est. Non igitur omninò irasci vetat, sed temerè irasci.

NIL FOEDIUS IRA. *Seneca. Ut scias insanos esse, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia sunt, audax & minax vultus, tristis frons, torva facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra & vehementius acta suspiria, ita irascentium eadem signa sunt. Nescias utrum magis detestabile vitium sit, an deforme.*

QUAM QUÆCUNQUE. *Levia plerunq; & contemnenda sunt, quæ nos ad iram commovent. Seneca. Frivolis turbamur & inanibus. Tantum color rubicundus excitat: ad umbram aspis exsurgit, ursos, leonesq; mappa proritat. Omnia, quæ natura fera, ac rabida sunt, consternantur ad minima. Idem inquietis ac stolidis ingeniis evenit, rerum suspicione feriuntur.*

Venti agitant celsis positas in montibus ornos,
A quibus in media tuta est arbuscula valle.
Sic & opes agitant majora pericula magnas:
Tutior angustos comitatur vita penates.

VENTI AGITANT. *Eleganti comparatione docet tutiorem esse vitam eorum, qui mediocribus opibus instructi sunt, quàm eorum, quos magna opum copia, & magna potentia invidiosos facit, potentes invidiæ expositi sunt: tenues contemptui, optima mediocrium conditio. Recteq; Solon,*

Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα, μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.

Horatius.

Sæpius ventis agitatur ingens
Quercus, & celsæ graviore lapsu
Decidunt turres: feriuntq; summos
Fulmina montes.

An-

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti caret invidenda
Sobrius aula.

Pauca loqui puero sed tempestiva, decorum est:
Hæc etenim ingenium res judicat, illa pudorem.

PAUCA LOQVI PUERO. *Pueros ornat silentium, est enim argumentum modestiæ: sed qui nimis taciturni sunt, hebetes plerunq; & obtusi esse consueverunt. Contra autem qui natura garruli sunt, oblectamento quidem esse solent audientibus: sed nisi tempestivè coërceantur, procaces ac petulantes evadunt. Optanda igitur in puero est ea indoles, ut & taceat ipse, loquentibus natu grandioribus, avideq; illos discendi studio audiat: & interrogatus, argutè atq; ingeniosè respondeat. Nam & modestum esse se ostendet & solertem atq; acutum. Tale quiddam in Lacedæmoniorum pueris à Xenophonte laudatur.*

Scire cupis quæ sit famæ via certa parandæ?
Talem te præsta, qualem te poscis haberi.

SCIRE CUPIS. *Socrates tutissimam & quasi compendiariam viam ad famam esse dicebat, si quis talis esse studeret, qualem se haberi vellet. Xenophon lib. 2. commentariorum. Cicero de officiis lib. 2.*

Verbera non metuet, metuet qui jussa magistri:
Hæc qui contemnet, meritò miser illa timebit.

VERBERA NON METUET. *Ut in viris, qui leges maximè metuunt securissimè vivunt: contra autem qui non metuunt leges, in perpetuo versantur accusatorum & judicum metu: ita in pueris, qui maximè magistrorum jussa metuunt, minimè metuunt verbera. Similis sententia est Synesii in epistolis.* ἀφοβία μεγίστη τὸ φοβεῖσθαι τοὺς νόμους.

Quàm

Quàm felix puer est, virtus in quo anteit annos,
Illum omnes meritis certatim laudibus ornant:
Et spectant cupidè & felicia cuncta precantur.
At contra nemo alloquio dignatur inertes.
Spernuntur cunctis & vulgi fabula fiunt:
Vix oculis pater ipse illos satis aspicit æquis.

QUAM FELIX PUER. *Hi sex versus satis per se perspicui sunt.*

Non tantùm in præsens obsunt peccata: sed hoc plus,
Ad mala quod proclivem animum assuetudine reddunt.

NON TANTUM. *Socratica sententia est. Constat autem ex Aristotele lib. 2. & 3. Ethicorum, frequentatis ejusdem generis actionibus habitum effici. Quanquam autem in potestate nostra est quid agamus: ubi tamen sæpe & diu agendo vitium contraximus, difficile est abducere se à diuturna & inveterata consuetudine. Quare magno studio cavere debemus ne peccemus: propterea quod sæpe peccando contrahimus habitum, qui ubi semel radices in animo egit, non nisi maxima cum difficultate evelli & extirpari potest.*

Quæ bona sunt, sectare: etiam si dura videntur
Principio, longus paulatim ea molliet usus.

QUÆ BONA SUNT. *Hoc quoque Socratis est: deligendam esse à principio eam vivendi rationem ac vitam, non quæ jucundissima sit, sed quæ honestissima. Adhibita enim consuetudine, eam ipsam jucundissimam fore. Verum enim est quod ait Lucretius--* consuetudo concinnat amorem. *Pertinet huc dictum Lacedæmonii cujusdam, qui captivus cum interrogaretur à domino, quid præstiturus esset, si eum liberis suis præfecisset: ut ea, inquit, quæ pulcherrima sunt, fiant ipsis etiam jucundissima. Hanc ipsam sententiam graviter, ut solet,* ex-

expressit S. Basilius his verbis : Δεῖ βίον ἄριστον αὐτὸν ἕκαστον αἱρεῖσθαι· ἡδὺν δὲ προσδοκᾶν τῇ συνηθείᾳ γενήσεσθαι.

Acceptum officium memora atq; extolle : sed abs te
Collatum extenua, & potius sine prædicet alter.

ACCEPTUM OFFICIUM. *Celebrata est à sapientibus sententia, beneficii, eum qui dedit, statim : eum qui accepit, nunquam oblivisci oportere. Qui autem beneficia quæ in alios contulerunt, ipsimet prædicant, detrahunt illis omnem gratiam, & efficiunt, ut iis qui acceperunt, de illis tacere liceat : cum ipsi partes eorum occupent. Extat in hanc sententiam elegantissimum epigramma Martialis :*

Quæ mihi præstiteris memini, semperq; tenebo.
Cur igitur taceo, Postume ? tu loqueris.
Incipio quoties alicui tua dona referre,
Protinus exclamat, Dixerat ipse mihi.
Non bellè quædam faciunt duo, sufficit unus
Huic operi. Si vis ut loquar ipse, tace.
Crede mihi, quamvis ingentia, Postume, dones,
Auctoris pereunt garrulitate sui.

Utilitas quoties pugnare videtur honesto,
Ne dubitare quidem fas est, quin vincat honestas.

UTILITAS QVOTIES. *Cicero primo de legibus. Rectè Socrates eum execrari solebat, qui primus utilitatem ab honestate sejunxisset. Id enim querebatur caput esse exitiorum omnium. Idem etiam tradit sub principium libri tertii de officiis: quo in libro toto hæc quæstio ab eo copiosissimè explicatur.*

Sub laceris crebrò virtus latet aurea pannis,
Cùm stolidas aurum pecudes & purpura velet.

SUB LACERIS. *Vulgus è vestitu, atq; ornatu judicare plerumq; de hominibus solet : in quo tamen sæpissime fallitur, cùm & à Græcis olim dictum, & à Plauto*

postea

postea repetitum sit, sub sordido palliolo sæpe latere sapientiam. In vita Terentii legimus, eum cum ab ædilibus jussus esset Andriam suam recitare Cæcilio, antequam ageretur, venisse ad Cæcilium cœnantem, & quod erat contemptiore vestitu, initium fabulæ in subsellio residentem legisse: sed post paucos versus invitatum ut accumberet, cœnasse unà, deinde cætera percurrisse non sine magna Cæcilii admiratione. At contra, Evangelo Tarentino, cum ornatus ingentis pretii veste, corona etiam aurea redimitus ad laureæ similitudinem conflata, cujus folia quidem ex auro erant, pro baccis autem pendebant smaragdi: citharam ferens inauratam multisq; gemmis distinctam, in Pythiis canere voluisset, magnamq; sui expectationem concitasset, ut, simul atq; canere cœpit, risu, clamore, sibilis exploderetur. Historiam facetissimè persequitur Lucianus in libello quo exagitat quendam, qui multis libris coëmendis doctum se videri volebat. Non igitur è vestitu, sed è dictis factisq; de unoquoq; judicandum est.

CUM STOLIDAS AURUM. Alludit ad dictum Diogenis, qui divites, indoctos, vocabat pecudes aureo vellere.

Nil laudis causa facito: & tamen omnia laudem
Quæ tibi conciliare queunt, ea sedulus urge.

NIL LAUDIS CAUSA. Qui laudem sibi in rebus agendis proponunt, ventosi & ambitiosi sunt: & corporis umbram, veritati imaginem anteponere videntur. & tamen vix est, ut sine aliquo laudis stimulo labores ad virtutem & eruditionem comparandam necessarii à juvenibus perferantur. Suadendum igitur eis est, ut neq; laudem, tanquam præcipuum quoddam bonum sequantur: & tamen nihil prætermittant eorum, quibus vera laus conciliari potest.

Divitias nec amare nimis, nec spernere debes,
Quanquam etenim nequeunt, facere ac præstare beatum,
Magna tamen vitæ sunt instrumenta gerendæ.

DIVITIAS NEC AMARE NIMIS. *Qui divitias nimis amant, avari sunt: qui contemnunt, parum prudentes, sine divitiis enim, ut ait Aristoteles primo Ethicorum, multa, quæ præclara & laudabilia sunt, commodè effici non queunt. Itaque præclarè sapientissimus ille Hebræus à Deo sibi neq; divitias, neq; paupertatem postulat. Eleganter autem divitiæ comparantur cum instrumentis. Ut enim lyra exempli causa, bonum lyricinem non facit; sed tamen bonus lyricen sine lyra munus suum exercere non potest: ita divitiæ beatum quidem non faciunt, sed tamen instrumenta sunt ad multas res gerendas necessaria. Neq; obstat, quod in sacris literis dicitur pauperes beatos esse, & divitibus difficile esse ingredi in regnum* DEI. *Nam illic pauperes dicuntur, qui ad divitias animum non adjiciunt, sive illas habeant, sive non habeant: & ita pauper esse aliquis etiam in maxima opum affluentia potest. Iis autem divitibus difficilis est aditus in regnum* DEI, *qui divitiis suis fidunt, & ad eas cor, ut David loquitur, apponunt.*

Fac contentus eo, quod contigit, usq; fruaris:
Sic tamen ut nunquam meliora requirere parcas.

FAC CONTENTUS. *Vetus præceptum est,* τὰ μὲν παρόντα στέργειν, τὰ δὲ κρείττω ζητεῖν. *Qui præsentibus contentus non est, nunquam quieto animo est, qui meliora non quærit, nunquam emergit.*

Quam sint cuncta hominum varia atque incerta notato:
Ne te unquam aut adversa premant, aut prospera tollant.

QUAM

QUAM SINT CUNCTA. *Imprudentis est, cùm res prosperæ sunt, confidere eas semper tales fore, rectéq́ Isocrates in Areopagitico, tunc maximè metuendum esse ait, cùm res nostræ ita eunt, ut volumus, eademq́ ratione nemini quamlibet duris & adversis in rebus abjicienda spes est. Horum incommodorum utrumq́ facilè vitabit is, qui diu ac diligenter rerum humanarum inconstantiam & instabilitatem notaverit.*

Pauca quidem hæc: sed quæ studio servata perenni
Mirificos fructus progressu temporis edent.
Adspiret tantùm cœptis Deus: omnia cujus
Consilio æterno & certa ratione teguntur.
Quem tu & luce puer prima cum strata relinquis
Impiger, & dulcem repetis cum vespere somnum,
Supplicibus facito places ante omnia votis.
Ille tibi ingeniumq́ sagax, corpusq́ salubre,
Et multò meliora dabit, diffidere noli.
Tu modò ad illius semper refer omnia laudem.

PAUCA QUIDEM HÆC. *Coronis hæc quædam est hujus opusculi, qua ei animum addit: & quemadmodum orsus erat à cultu divino: ita in eundem desinit, quod & ab eo tanquam principio ducenda sint omnia, & ad eundem, tanquam ad finem dirigenda. Secundùm illud Theocriti:*

Ἐν Διὸς ἀρχώμεσθα, καὶ εἰς Δία λήγετε Μῶσαι.

M. ANTONII MURETI MONODIA IN CHRISTOPHORUM TUANUM PRINCIPEM SENATUS Parisiensis.

OCTAVIO BLANDIO S.D.N. UTRIUSQUE SIGNATURÆ Referendario V.C.

ANTONIUS CONSTANTINUS S. D.

Ixi ferè biennium cum M. Antonio Mureto: & si quid in literis promovi, illius domesticæ consuetudini totum acceptum fero. Scio autem, & illi te amicum esse, & illum studiosissimum tui. Ego autem utrumque vestrum, ut debeo, observo. Cùm igitur ille nuper poëma quoddam de CHRISTOPHORI TUANI *præsidis Parisiensis mortui laudibus scripsisset: idque ego & ab aliis mirificè probari audirem, & à te laudari viderem: & intelligerem tamen, nonnulla esse in eo, quæ admonitionem aliquam desiderarent: breves quasdam notas scripsi, quibus & loca quædam veterum Poëtarum, quæ ille mihi imitatus videbatur, & alia nonnulla, quæ ab ipso inter loquendum acceperam, indicavi. Quamvis autem videbam munusculum hoc longè esse*

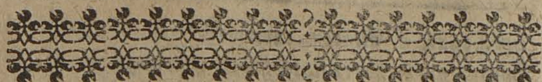
infra

infra tuam dignitatem, tamen cùm aliquid omninò tibi hoc tempore offerre statuissem, putavi, non tàm quid tu mereris, quàm, quid ego præstare possem, cogitandum. Accipies igitur hominis Galli lucubratiunculam valdè, ut mihi videtur, pertinentem ad gloriam Gallici nominis, cujus te studiosissimum esse scio, & voluntatem tui modis omnibus demerendi meam boni consules.

Vale, ex paternis ædibus tuis, 6. Kalend. Jan. M.D.LXXXIII.

M. ANTONII MURETI MONODIA.

IN OBITUM CLARISSIMI AC PRÆSTANTISSIMI VIRI CHRISTOPHORI TUANI, Primi summæ Parisiensis Curiæ Præsidis.

ANTONII CONSTANTINI IN EAM NOTÆ.

Formidata diu, qua Sol oriturq; caditq;
Gallia, præstantum genitrix fœcunda virorum,
Felix, ô nimium felix, dum te una voluntas
Una fides junctam concordi pace ligabat:
Nunc toties, miseranda, tuo madefacta cruore,
Inq; tuos sævire coacta immaniter artus,
Adde novos solitis questus, assvetaq; pridem,
Infelix lamenta novis ululatibus auge.

FORMIDATA DIU. *Nulla gens antiquis temporibus bellicosior aut formidabilior, quàm gens Gallorum fuit. Aristoteles lib. 3. Ethic. ait, Gallos neq; terræmotus, neq; fluctus metuere. De eisdem Ælian. lib. 12. de varia historia narrat, eos periculorum amantissimos esse carminum, quæ lingva sua scribunt, unam eis materiam esse, laudes eorum, qui fortiter ceciderunt in bello, pugnare coronatos, trophæa excitare; quæ & virtutis suæ monumenta sint, & posteris ad eam imitandam incitamenta:*

fugam, ita turpem ducere, ut ne ex domibus quidem corruentibus, aut incendio correptis fugere fas putent, in ipsum etiam mare armatos insilire, tanquam illud quoq; aut perterrefacere, aut vulnerare possint. quæ jampridem Muretus ipse collegit ad illum Horatii versum:

Te non paventis vulnera Galliæ.

Illi Brenno duce opulentissimum Delphicum templum deprædati sunt, quæ tamen res eis infeliciter cessit. Utinamq; vel hinc discerent, quanto majori scelere ac periculo veri Dei templa violentur. Illi jam ante Romam ceperant: tantumq; fecerant terrorem sui, ut eis bellum moventibus, vacationes non valerent. Ita postea formidabiles fuerunt etiam remotissimis Græcorum gentibus, ut proverbio diceretur, τὸν Φράγκον φίλον ἔχε, γείτονα ἢ μὴ ἔχε.

QUA SOL ORITURQUE CADIT. *In Oriente Cyprum, Judæam, alia: in Occidente Hispaniam ipsam devicerunt.*

GENITRIX. *Sic Homerus Idam matrem leonum: sic Pindarus urbem Syracusanam matrem virorum fortium vocat.*

FELIX Ô NIMIUM FELIX. *Hemistichium Virgilii.*

IN QUE TUOS SÆVIRE. *Alludere videtur ad fabulam Erisichthonis, de quo Ovid. in octavo.*

Ipse suos artus lacero divellere morsu
Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

ULULATIBUS. *Tanquam de muliere dixit Virgilius, & fœmineo ululatu. Homerus.*

Αἱ δ' ὀλολυγῇ πᾶσαι Ἀθήνῃ χεῖρας ἀνέσχον.

Ille tui nuper juris tutela TUANUS,
Quo se præcipuè jactabant vindice leges,

Cujus ab omnigena purum mercede tribunal
Certus erat portusque bono, scopulosque nocenti,
Deseruit terras. illa, heu, sacra ora quierunt,
Quæ meritò juris poterant oracla vocari.
Heu quonam illa abiit blando condita decore
Majestas vultus? quo vis, quo copia fandi?
Quò fugit illa viri, qua nunc vel maximè egebas,
Spectata in dubiis toties prudentia rebus?
Omnia præteriêre, his omnibus orba relicta es.

TUTELA TUANUS. *Quasi nomen ipsum Tuani à tuendo ductum sit.*

AB OMNIGENA PURUM MERCEDE TRIBUNAL. ἀδωροδόκητον *benè* PURUM. *Nam & judices dona respuentes dicuntur,* καθαρεύειν καὶ ἁγνεύειν τὰς χεῖρας. *Et notus est jocus in eum, qui Provinciam compilarat: Lava manus & cœna. Benè etiam* MERCEDE: *nam & venales judices dicuntur* μισθωτοί.

PORTUSQUE BONO. *Sic Cicero senatum, nationum portum esse dicit. Portus igitur, quia nullum periculum, Tuano judicium exercente, innocenti metuendum erat.*

SCOPULUSQUE NOCENTI. *Sumptum ex historia: L. Cassii tribunal propter judicandi severitatem, scopulum reorum vocabant.*

ORACLA. *Elegantia quæsita ex vocum similitudine. Ora, oracla.*

IN DUBIIS. *Ut enim navis, ita Reip. gubernator in tempestate dubia optimè cognoscitur.*

TOTIES. *Quod semel, bis, terve factum est, casu factum videri potest. At quod sæpè, ex habitu est.*

Aspice pullata mærentem in veste senatum:
Aspice primores populi: queis vulnere tanto
Confusis, ferrique videntibus omnia pessum,

Et

Et sua cuiq; movent & publica damna dolorem,
Quid populũ, proceresve loquor? fluit humor ab illis
Ecce oculis, quos flere nefas, si vota valerent
Publica, flet juvenis sceptro qui duplice clarus,
Cœlum ipsum aspectu solet exhilarare sereno:
Nunc alio populi transfigit pectore telo.
Quin etiam ipsa comas capitis laniata verendi,
Turbidaq; & scissa incedens miserabile palla,
Sancta sui exequias lachrymis Themis urget alumni.
Scilicet humanis nulla est fiducia rebus.
Quid falsis fluxisq; bonis confidimus? uni
Certa fides cœlo fragili stant cetera sorte.

FLUIT HUMOR. *Regem ipsum flere ait.*

SI VOTA VALERENT PUBLICA. *Universus enim populus vota facit, ne regi quidquam flebile contingat.*

SCEPTRO DUPLICE. *Galliæ & Poloniæ.*

NUNC ALIO. *Fit enim quædam accessio doloris publici ex regis dolore.*

QUIN ETIAM IPSA COMAS. *Themis justitiæ Dea putabatur. Eam igitur ministri sui morte mæstam esse fingit.*

LACHRYMIS THEMIS URGET. *Propertianum.*

Desine Paule meum lacrymis urgere sepulchrum.

Est autem usitatum Poëtis, ut quibus quisq; virtutibus præcipuè floruit, eas in funere ipsius lamentari fingant, quomodo hîc Themin, quæ eadem & justitia est in funere Tuani, qui juri dicundo sanctissimè præfuerat, lamentantem facit.

SCILICET HUMANIS. *Gnome.*

Omnia quæ votis homines communibus optant.
Contigerant uni; generis numerosa vetusti

Stemmata avum virtus, & opes sine crimine partæ,
Forma decens, mistumq; notans gravitate pudorem:
Non vasti membrorum artus: sed firma potensq;
Compages vigilem crebrò traducere noctem, &
Assiduos studiorum innoxia ferre labores.

OMNIA QUÆ VOTIS. *Propositio generalis, quam postea per partes exsequitur.*

GENERIS NUMEROS VETUSTI STEMMATA *Nobilitas.*

AVUM VIRTUS ET OPES. *Expressit Aristotele-am nobilitatis finitionem, qui in Politicis ait eam ess* ἀρχαῖον πλοῦτον καὶ ἀρετήν.

VIRTUS ET OPES. *Utrumq; enim sine alter imbecillum est.*

Οὔτ' ἀρετῆς ἄτερ ὄλβος ἐπίσταται ἄνδρας ἀέξειν,
Οὔτ' ἀρετὴ ἀφένοιο

OPES SINE CRIMINE PARTÆ. *Commendatur bo in vetere scholio,* πλουτεῖν ἀδόλως,

FORMA DICENS. *Euripides*

Ἴδοιμι δ' αὐτοὺς ἔκγονον ἄρρεν' ἀρρένων.
Πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιος τυραννίδος.

INNOXIA. παθητικῶς. *Ut apud Virgilium: Omne innocuæ.*

Vix signabat adhuc terræ sola sat pede firmo:
Vix poterat certas audire & reddere voces:
Cum studiis illum ingenuis pia cura parentum
Tradidit, ille animum discendi incensus amore,
Impiger & curam doctorum: & prævenit annos,
Ingenio monitus non expectante regentum.
Qualis Thessalici pecoris generosa propago,
Materno nuper depulsus ab ubere pullus,
Nunc campis insultat ovans, nunc flumina tranat,
Jamq; ad Olympiacos audax proludit honores.

VIX SIGNABAT. *Horatianum.*

Reddere qui voces jam scit puer, & pede certo
Signat humum.

QUALIS THESSALICI. *Elegans comparatio.*
Thessalia autem optimos equos ferre putabatur.

DEPULSUS AB UBERE. *Virgilius.*
Depulsos à lacte domi quæ clauderet agnos.

JAMQUE AD OLYMPIACOS. *Virgilius.*
——& sparsa ad pugnam proludit arena.

Ergo illum Aonides bifidi per culmina montis
Apprensum duxêre manu, tùm vertice ab uno
Monstrârunt puero veteris decora ardua Romæ:
Et tenera Arpinis lavere liquoribus ora
Non semel: atq; avidas lustrârunt sæpius aures
Mantoaq; tuba, & Venusini crusmate plectri;
Et quos prætereà tulit Itala terra Poëtas.
Inde aliud sacri montis petiêre cacumen
Tramite non trito, liberrimus unde patebat
In Grajos prospectus agros, quos larga perenni
Copia vestitos & fruge & flore coronat.

BIFIDI MONTIS. *Parnassi. Eleganter autem duos illos vertices, duas linguas facit, Latinam & Græcam.*

LUSTRARUNT. κατήχησαν.

CRUSMATE. *Ita vocant Græci lyræ sonum.*

TRAMITE NON TRITO. *Propter eorum, qui Græcarum literarum studio dediti sunt, paucitatem.*

ET FRUGE ET FLORE. *Significat summam Græcæ linguæ utilitatem pari amœnitate conjunctam.*

CORONAT. *Implet, exornat. Homerus:*

Ἀλλὰ θεὸς μορφὴν ἔπεσι στέφει.

Idem:

Κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο.

Hic plena Hyblæo populans alvearia melle,

Con-

Condidicit miram magni Demosthenis artem;
Miratus tonitrus, & non imitabile fulmen:
Miratus patrias cingentem mœnibus arces,
Et cum Pellæo ducentem bella tyranno.

HIC PLENA HYBLÆO. *Evolvens scripta Græcorum* ἀπαγγελία.

MIRATUS TONITRUS. *Respicere videtur ad illud Aristophanis de Pericle.* ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. *Cicero. Pericles ab Aristophane Poëta, fulgurare, tonare, permiscere Græciam dictus est. Idem: Demosthenis non tàm vibrarent fulmina illa, nisi numeris contorta ferrentur.*

MIRATUS PATRIAS. *Cùm urbis Atheniensis mœnia multis ex partibus labarent, delecti sunt homines decem, qui ea sumptibus publicis reficienda curarent, è singulis tribubus singuli. In hoc numero fuit Demosthenes, qui sumptibus suis partem sibi attributam refecit, ob idq; publice corona aurea donatus est. Vide illius Orationem nobilissimam* περὶ στεφάνε,

ET CUM PELLÆO. *Philippum dicit Macedonum regem. Pella enim urbs Macedoniæ. Sic & Juvenalis Alexandrum Pellæum juvenem vocat.*

Unus Pellæo juveni non sufficit orbis.

DUCENTEM BELLA. *Assiduè enim orationibus suis Atheniensium animos acuebat adversus Philippum, neq; cum eo pacem fieri patiebatur. Itaq; eum vel maximè Philippus ipse metuebat. Plutarchus.*

TYRANNO. *Nomen hoc Homeri temporibus incognitum, postea cœpit injustè imperantibus tribui. At Poëtæ etiam reges interdum Tyrannos vocant. Virgilius.*

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse Tyranni.
Te quoq; Mæonide grandi audiit ore canentem,

Peli-

Pelidæque iram, reditumque sagacis Ulixi.
Veraque sub specie miscentem plurima falsi.
Addidit his quoscunque alios vetus extulit Hellas,
Qui simul & jucunda docent, & idonea vitæ.

TE QUOQUE MÆONIDE. *Homerum dicit.*

PELIDÆQUE IRAM. *Argumentum utriusque Poëmatis Homerici unico versu complexus est.*

SAGACIS. πολυτρόπου, πολυμήτιος.

ULIXI. *Genitivus antiquus. Ulixes autem latinè scribi debet: non, ut vulgò, Ulysses, etsi Græcè* Ὀδυσσεύς.

VERAQUE SUB SPECIE. *Hac de re extat libellus Heraclidæ Pontici, & multa sunt apud Proclum in libros Platonis de Republica.*

HELLAS. *Græcia.*

QUI SIMUL ET JUCUNDA. *Horatianum.*

Aut simul & jucunda & idonea dicere vitæ.
Mox majora agitans, Academi invisere silvas
Instituit, celsique simul spatia alta Lycei:
Non ut quæ tenebris mundi sator abdidit altis,
Naturæque vias & tenuia semina rerum,
Frustra ea conquirens, studio indulgeret inani:
Verùm ut quæ scriptis vitæ præcepta regendæ
Mandassent illi, quorum sapientia clara est,
Fontibus hæc nitida & sincera hauriret ab ipsis.

MOX MAIORA AGITANS. *Exercitatus in studiis Poëticis & eloquentiæ, adjecit animum ad Philosophiam.*

ACADEMI *Herois nomen est, ex cujus sepulchro Academia nomen accepit. Platonicam autem Philosophiam significat.*

SILVAS. *Horatius. Atque inter silvas Academi quærere verum.*

SPA-

SPACIA ALTA LYCEI. *Aristoteleam Philosophiam dicit, rectè autem spatia. Ambulans enim docebat. Unde Peripatetici. Rectè, alta erat enim superior ambulatio.*

NON UT QUÆ TENEBRIS. *Non ut Physicam disceret: sed ut Politicen.*

TENEBRIS. *Ita Cicero, res naturæ obscuritate involutas, & ideo Democritus veritatem in altissimo puteo demersam latitare dicebat.*

FRUSTRA EA CONQUIRENS. *Hoc de Socratis sententia dictum est, qui operam ludere dicebat eos, qui unde fulgura, tonitrua, imbres fierent, exquirebant. Auctor Xenophon in Commentariis. Omnem autem veram Philosophiam, aut certè ejus summam uno Homerico versu dicebat contineri:*

ὅττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται.

STUDIO INDULGERET INANI. *Non damnat universum Philosophiæ naturalis studium: sed ea parte inane illud vocat, qua quærunt Physici acumine suo ad ea penetrare, quæ naturali lumine cognosci non queunt, de quibus, dum inaniter disputant, in plurimos & gravissimos errores incidunt. Cujusmodi sunt: Materiam primam creatam non esse, Mundum fuisse ex omni æternitate, DEUM non cognoscere singularia, Animos humanos aut immortales non esse, aut ita esse immortales, ut tamen nihil cujusquam proprium maneat; & multa ejusmodi impia & nefaria dogmata, propter quæ Tertullianus adversus Hermogenem Philosophos hæreticorum Patriarchas vocat. Et de talibus videtur intellexisse S. Paulus in Epistola ad Colossenses his verbis: Videte, ne quis vos decipiat per Philosophiam & inanem fallaciam secundùm traditionem hominum; secundum elementa mundi, & non secundùm CHRISTUM.*

Prima

Prima juventa genas jam flore umbrabat opaco,
Cum signata legens patriis vest gia plantis,
Si præcultum animum gravioribus applicat orsis:
Et Romanarum sinuosa volumina legum,
Spissum opus, aggreditur vigili pervolvere cura.
Quod per iter cum alii longis ambagibus errent.
Et labyrintheis anfractibus impediantur.
Hic quasi per planum directo tran ite currens,
Antevolat comites: nec tantùm æqualia transit
Agmina, sed canos linquit post terga magistros.
Talem Græca obiisse olim certamina Ladan
Fama refert, primo qui vix è carcere missus,
Fallebat spectantum oculos, metamq́ tenebat.

JAM FLORE UMBRABAT. *Ex Mureto ipso sæpè audivi, genus hoc loquendi ab Archilocho sumptum esse.*

SIC PRÆCULTUM ANIMUM. *Cicero in Hortensio. Uti qui purpuram volunt, sufficiunt prius lanam medicamentis quibusdam: sic literis talibusq́ doctrinis ante excoli animos, & ad sapientiam concipiendam imbui, ac præparari decet.*

LADAN. *Cursor hic admirabilis fuit, de quo extat hoc epigramma.*

Λάδας τὸ στάδιον εἴθ᾽ ἥλατο, εἴτε διέπτη.
Δαιμόνιον τὸ τάχος, οὐδὲ φράσαι δυνατόν.

Solinus cap. 6. Polyhistoris. Ladas ita su[pr]a cavum pulverem cursitavit, ut arenis pendentibus nulla indicia relinqueret vestigiorum. Mentio illius & apud Catullum, & apud Ciceronē. Vide & Pausaniā in Laconicis.

CARCERE. ὕσπληγξ,

FALLEBANT SPECTANTUM OCULOS. *Magnum est oculos fallere. Nullus enim sensus acrior, sed multò majus fallere oculos spectantium, qui hoc unum agunt, ut omnia planè pervideant.*

Postquam ætas matura viro: jamq́ ardua tempus
Munera tractare, & doctrinam ostendere factis:
Ad defendendas primum hunc facundia caussas
Deduxit, clypeumq́ reis insontibus unum,
Mortiferæ jussit fera bella repellere linguæ.

POSTQUAM ÆTAS. *Confecto studiorum curriculo, ad res agendas transiit,*

ET DOCTRINAM OSTENDERE FACTIS. *Verè enim hoc Aristoteles dicit, finem Politices esse, non cognitionem, sed actionem.*

AD DEFENDENDAS. *Præclarè. Oratorum enim virtus in defendendo, non in accusando posita est. Ideoque Cicero labores suos forenses, defensionum labores vocat, principio Tusculanarum, & in Verrem dicturus, summo studio conatur efficere; ut non tam Verrem accusare, quàm Siculos defendere videatur.*

CLYPEUMQUE. *Illustribus oratoribus post mortem clypeus sacrari, & in curia appendi solebat, Auctor Tacitus.*

Semper sponte sua petit ulteriora, sibiq́
Ipse viam meritis facit ad sublimia virtus.
Ante alias quascunq; opulenta amplectitur urbes
Gallia tam longè caput una Lutetia tollit
Ardua quàm superant humiles pineta genistas,
Nec verò indecores aliæ: sed luna minores
Obruit ut stellas, fraterna ut lumina lunam,
Sic decus omne aliarum hæc collata unica delet.

SEMPER SPONTE SUA. *Expositurus quemadmodum Tuanus ad sublimiores honoris gradus pervenerit, præmittit sententiam: Virtutem ambitione non egere: ipsamq́ suapte vi semper altius provehi. Plautus:*

Virtute ambire oportet non favitoribus,
Sat habet favitorum semper qui rectè facit.

ANTE ALIAS. *Prima urbs Galliæ Lutetia. primus in Gallia senatus Parisiensis. primus in senatu Parisiensi Tuanus.*

CAPUT. *Imitatio Virgilii.*

Verum hæc ante alias tantum caput extulit urbes;
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

NEC VERO INDECORES ALIÆ. *Non magnum est excellere: sed inter pulchra excellere, id demum magnum est.*

SED LUNA MINORES. *Horatius:*

——— micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

Hic sibi jampridem sedes Astrea locavit:
Marmoreum hic illi templum, laqueataq́ tecta
Sumptibus immensis reges statuere vetusti.
Quo bis centeni, lectissima pectora patres
Conveniunt, quot eunt soles, mactantq́ verendis
Ritè deam sacris, & certo fasq́ nefasq́
Fine regunt, ipsaq́ afflante oracula reddunt.
Consilioq́ suo regni moderantur habenas.

HIC SIBI JAMPRIDEM. *Astream veteres vocabant justitiam, aut justitiæ deam, quam Jovis & Themidis filiam esse dixerunt. Ovidius:*

Ultima cœlestum terras Astrea reliquit.

Hanc igitur dicit quasi domicilium quoddam elegisse Lutetiæ, propter summam Parisiensis Senatus justitiam & dignitatem. Omnino autem Astreæ nomine per allegoriam intelligit justitiam divinam: quæ eadem est cum ipso Deo.

MARMOREUM HIC ILLI. *Palatium intelligit, in quo Lutetiæ jus redditur.*

QUO BIS CENTENI. *Non sunt planè ducenti neq*

tamen longè ab eo numero absunt: sed hic numerum rotundare voluit, more poëtarum.

LECTISSIMA PECTORA. Neq; enim assumuntur in eum ordinem, nisi qui & eruditione, & justitiæ opinione præstant, ita ut Consessus ille flos sit totius Galliæ.

QUOT EUNT SOLES. Quotidie. Sic Horatius.

Quotquot eunt dies.

MACTANTQUE. Non tantum mactare hostias dicimus; ut Virgilius.

Cælicolum regi mactabam in littore taurum,

Sed & mactare Deum hostiis. Plautus Amphitruono.

Quia enim te macto.

Cicero in Vatinium. Cum puerorum extis deos manes mactare soleas. sic igitur & hoc loco. mactare deam sacris.

VERENDIS. Ita loquutus est, ut veteres de mysteriis & orgiis loquebantur.

RITE. verbum sacrorum.

DEAM. Deum ipsum intelligit, sed fœminino genere utitur propter nomen Astreæ.

SACRIS. Sacrificare Deo videntur, qui jus suum cuique reddunt.

FINE REGUNT. Verbum juris. inde enim actio finium regundorum. Ovidius:

Cum sua quisq; regat diversa flumina tractu.

Tibullus:

Qui regeret certis finibus arva lapis.

ORACULA. Ita vocat decreta ipsius Senatus.

Hos inter primo ipsa loco Dea magna Tuanum
Collocat: & Nostri princeps, ait, ordinis esto.
Ille Deæ imperium, solio sublimis eburno
Exsequitur, pœnasq; viris & præmia ponit.
Nec mora: diffugiunt fraudes, fugit improba longe

Gra-

Gratia, quæq; avidas pervertunt munera mentes.
Nil odium, nil ira potest, discrimine nullo,
Nobilis an plebejus, inops an divite censu,
Solus, an hinc illinc magnis stipatus amicis,
Consequitur jus quisq; suum: trutina omnib. æqua est.

PRIMO IPSA LOCO. *A justitia ipsa Tuanum principem Senatus constitutum esse dicit, ut ostendat, neque ambitu, neq; pecunia in eum locum pervenisse.*

POENASQUE VIRIS ET PRÆMIA PONIT. *Democritus iis duabus rebus omnem Rempublicam contineri putabat, pœna & præmio.*

DIFFUGIUNT FRAUDES. *Ita quasi de animatis loquitur, quam Aristoteles unam de præcipuis elocutionis virtutibus esse dicit.*

Viginti totos ita juri præfuit annos,
Ut nulla interea macula violaverit ostrum
Quod semel induerat: non tantùm criminis expers,
Sed neq; suspectus cuiquam, tactusvé querela.

UT NULLA INTEREA MACULA. *Purpura induuntur præsides senatus Parisiensis. allegoricè autem dicit, eum semper integrè & incorruptè judicasse.*

NON TANTUM CRIMINIS EXPERS. *Respicit ad dictum Cæsaris, qui dicebat, domum suam non tantum crimine, sed etiam suspicione criminis carere oportere.*

Non talem patiens sortita est Sparta Lycurgum:
Quanquam illum, ambiguus divumne hominemné vocaret.
Mox potius divos inter numeravit Apollo,
Neu nostro ante suum ferat Attica terra Solonem,
Neve suum Minoa, tui quæ Juppiter una est
Conscia vagitus & conscia Creta sepulchri.

LYCURGUM. *Cum Lycurgus vir inter Spartiatas nobilis Delphos ad oraculum venisset, ingredienti ei*

redditum est responsum ab Apolline, quo Apollo ipse dubitare se fatebatur, Deum illum an hominem diceret: sed statim addidit, se eum diis potius annumerandum prædicare. Historia extat apud Herodotum lib. 1.

SUUM. Quasi Tuanus Gallis Solo quidam fuerit:

SOLONEM. Hic, ut notum est, leges Atheniensibus dedit.

NEVE SUUM MINOA. Hic Cretensibus leges tulit, ut est apud Platonem 1. lib. de legibus. Homerus eum novem annos Jovis auditorem fuisse dicit, Propter summam justitiam creditus est judex inferorum.

CONSCIA VAGITUS. In Creta Jovem natum esse dicebant: in Creta etiam sepulchrum ipsius ostendebant. sed hoc nomine Callimachus Cretenses ut mendaces accusat.

Obtigit has inter, dictu mirabile, curas
Firma valetudo, & nullis obnoxia morbis,
Atq; inconcusso decurrens vita tenore:
Non vulgare Dei munus simul, & simul ingens
Compositi argumentum animi, nam turpiter acta
Ut celeres ducit canos florentior ætas,
Et parit informes morbos, ægramq; senectam:
Sic senium juvenile seniliter acta juventus.

OBTIGIT HAS INTER. Tuanum dicit, cum diu admodum vixerit, perpetuò firma valetudine inter multos labores usum esse: quod & maximum Dei munus est, & argumentum temperantiæ. Nam Hippocrates quoque affirmat, intemperantiam quasi fontem quendam morborum esse.

NON VULGARE. Nam etiam in versibus, qui pro foribus templi Delphici legebantur, bona valetudo, ut optimum quiddam commendatur. λῷστον δ' ὑγιαίνειν.

Sed nihil in terris stabile æternumve putandum est.

Omnes

Omnes incerto nos ordine certa manet mors,
Æternum aut miseros aut effectura beatos.
Ut matrem annosam jam mitia poma relinquunt
Sub finem autumni, contractaq; frigore primo
Sponte petunt terram: nitidi ut flos aureus ignis
Deserit arentem, consumpta Pallade lychnum:
Sic ægros senio, & vitali humore carentes
Deseruit mens sancta artus cælumq; petivit;

SED NIHIL IN TERRIS. *Euripides.* Θνητῶν δὲ θνητὸς ὄλβος.

UT MATREM ANNOSAM. *Duabus comparationibus eleganter ostendit, mortem naturalem, minimeq; violentam. Utraq; autem ex Cicerone est, cujus hæc sunt in Catone Majore. Itaq; adolescentes mori sic mihi videntur, ut cum aquæ multitudine vis flammæ opprimitur, senes autem, sicut sua sponte, nulla adhibita vi, consumptus ignis extinguitur; & quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avelluntur, si matura & cocta decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert: senibus maturitas.*

FLOS AUREUS IGNIS. *Sic Æschilus* ἄνθος πυρός.

CONSUMPTA PALLADE. *Oleo. Ovidius.*

Ut vigil infusa Pallade flamma solet.

Verte age Musa modos, vultusq; resume priores,
Dicamus bona verba. nefas lugere beatos.
Mitte supervacuo contundere pectora planctu,
Et lacrymarum imbrem populosa Lutetia siste.
Ille tuus præses flammantibus additus astris,
Credita jam cernit, sperataq; gaudia carpit,
Nec veterem tamen erga te deponit amorem.

VERTE AGE. *Hucusq; Tuani mortem deploravit, nunc ei ut in cælum evecto gratulatur.*

DICAMUS BONA VERBA. Εὐφημεῖν χρή.

NEFAS LUGERE BEATOS. *Ex philosophorum sententia dubium non est, quin Tuanus beatus vocari queat, nam & usq; à puero virtuti deditus fuit, & eam perpetuò exercuit, & diu vixit, & prospera valetudine usus est, summis honoribus functus: & uxorem ac filios habuit ex animi sententia, & cum eos, cum cæteros propinquos atq; affines summis honoribus florentes vidit, & discessus à vita ipsi vitæ conveniens fuit. Sed & Christiane loquendo, eum, cujus, quantum quidem homines judicare possunt, vita integra & inculpata fuerit, qui à Catholica religione nunquam desciverit, & privatim & publicè, quantum in ipso erat, omnium commodis servierit, nihil deniq; prætermiserit eorum, quæ Christianum hominem decent, sperare debemus in locum piis à Deo destinatum pervenisse: etiamsi id pro certo & explorato affirmare non possumus. quare hæc ita accipienda sunt, ut ex spe & voto potius dicta, quàm ex certa & explorata scientia. sic & S. Ambrosius in oratione de obitu Valentiniani imperatoris, non veretur eum ita alloqui. Prospicis nos igitur sancta anima, de loco superiore tanquam inferiora respiciens. Existi de tenebris istius sæculi, & ut luna resplendes, ut sol refulges. Sed & de Gratiano, & de Theodosio eodem modo loquitur, & tamen, ut cætera taceantur, Valentinianus sine baptismo decesserat. Non igitur arroganter affirmare vult Muretus, Tuanum cœlo receptum esse: sed id scribit, quod & cupit verum esse, & verisimiliter de tali viro sperari potest.*

MITTE SUPERVACUO. *Sic Horatius.*
———— & sepulchri
Mitte supervacuos honores.

CRE-

CREDITA IAM CERNIT. *in beatis fides amplius non est. Vident enim quod crediderant. Ne spes quidem: Fruuntur enim eo quod sperarant. Sola caritas perpetuo durat.*

Nec verò est, quod te desertam orbámve queraris.
Quid dubitas? viden' ut patrios renovarit honores
Crudus adhuc ævi, primoq; in flore juventæ
AUGUSTUS, *tanti spirans genitoris imago?*
Hoc tu unquam incolumi, tibi fas lugere putabis?
Cerne duos etiam generos, duo sidera regni,
Conspicuum cunctis excelsa è sede PHILIPPUM
Regia firmantem impresso decreta sigillo,
Aut rescindentem, si quid vel gratia pellax
Elicuit, tantóve oppressum pondere rerum
Effugit Regem justo quod pugnet & æquo.
Quiq; meis olim fecit stipendia castris,
Dum saltus sequitur Musarum, HARLÆUS ACHILLES:
(Nec levis à tali mihi gloria surgit alumno)
Qui patris & soceri vestigia pone secutus,
Æquatos titulis, prope jam virtutibus æquat,
Majora assiduè spondens: tantùm instar in illo est.
MURETUS *dominæ jam non novus incola Romæ,*
Hæc, AUGUSTE, *tibi mœstæ solamina mentis*
Dum meditor, nomenq; tuum, nomenq; parentis
Sæpe tui grato reddit mihi murmure Tibris
Et septem gemini resonant mea carmina colles.

AUGUSTUS, *Jacobus Augustus Tuanus, Christophori filius, consiliarius regius in Senatu Parisiensi.*

DUO SIDERA REGNI. *Imitatum ex illo Virgilii.*

——— *duo fulmina belli.*

PHILIPPUM. *Philippum Huraltum, magnum hodie Galliæ Cancellarium.*

REGIA FIRMANTEM. *Notandum est in his versibus quanta sit in Gallia Cancellarii auctoritas.*

HARLÆUS ACHILLES. *Hic nunc successit in locum Tuani soceri sui. Muretum autem olim Lutetiæ docentem diu audiit.*

QUI PATRIS. *Nam patrem quoque habuit in eadem curia Præsidem.*

PROPE IAM. *Nondum enim ad eam senectutem pervenit: neque tam diu in illo munere versatus est.*

PUBLII

PUBLII SYRI, MIMI

AUCTI ET CORRECTI,

EX

CODICE MANUSCRIPTO FRISINGENSI.

AD

AD LECTOREM.

PUblii Syri editio hæc non est Mureti, tamen cum Mureto hîc eam publicamus, eo consilio, ut cum elegantissimo nostri ævi ingenio elegantissimum illud prisci ævi ingenium habeas conjunctum; P. Syrum, inquam, cujus aliquot mimiambi jam antehac ab aliquibus sunt editi, ut à Godefredo, ex membranis Cantabrigiæ repertis: quas ipse conqueritur & depravatissimas, & sententias hinc inde fuisse infartas, pleraſq; è Seneca depromptas. Scaliger in lucem dedit aliquot mimos Syri. Vellem, indicasset, quis illi in Syri editione fundus, & quorum exemplarium fidem secutus sit. Suo arbitrio alios mimos mutat, alios omittit. Nec deest exemplum ubi versum Laberii pro Publiano ponit. Henricus Stephanus quoq; edidit aliquot mimiambos P. Syri, quos non per literas, ut alii fecerunt, sed per rerum capita digessit. Porrò admodum reverendus, nobilis, & eruditissimus dominus Antonius Velserus cathedralis Ecclesiæ Frisingensis Canonicus, in Bibliotheca Ecclesiæ Frisingensis membranas manuscriptas reperit; & ad Marcum fratrem II. virum Augustanum transmisit. Hic ad nos in quibus mimi P. Syri: quos ubi cum aliis conferre cœpi, illico deprehendi in Codice Frisingensi quam plurimos optimæ notæ, verè Publianos, & perquam eleganter acutos mimiambos, qui in omnibus aliis hactenus desiderabantur. Quare operæ pretium visum est hos adjicere, & editionem novam, omnium plenissimam adornare. Quanto in pretio hi mimi fuerint apud sapientes, testis sit Romanus sapiens,

piens, qui eos è theatralibus nugis, inter quas jactabantur, tanta cura selegit, iisq; sapientiæ præcepta exornavit: Probè enim scivit intima & severissima Ethices præcepta mimorum numeris aptè illigata esse; & quanta hoc factum sit utilitate passim testatur. Natura, *inquit*, fundamenta dedit semenq; virtutum omnes ad omnia ista nati sumus. Cùm irritator accessit, tunc illa animi bona velut soluta excitantur. Non vides quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publicè agnoscimus, & consensu vera esse testamur?

Desunt inopiæ multa, avaritiæ omnia.

In nullum avarus bonus est, in se pessimus.

Ad hos versus ille sordidissimus plaudit, & vitiis suis fieri convicium gaudet. *Et paulò post:* Nam, ut dicebat Cleanthes, quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cùm illum tuba per longi canalis angustias tractum, patentiore novissimè exitu effudit: sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minusque percutiunt, quamdiu soluta oratione dicuntur: ubi accessere numeri, & egregium sensum adstrinxere certi pedes, eadem illa sententia velut lacerto excussa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longissimis orationibus hoc præcipitur, ut homines in animo, non in patrimonio putent esse divitias. Eum esse locupletem, qui paupertati suæ aptus est, & parvo se divitem fecit. Magis tamen feriuntur animi, cùm carmine ejusmodi dicta sunt.

Is mi-

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Quod vult habet, qui velle quod satis est potest:

Cùm hæc atque ejusmodi audimus, ad confessionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. *Hæc Seneca, qui quàm magnificè hic hos quaternos Publianos mimos laudet, vides. Quia verò ille qui mimos Syri, primus collegit, eos ordine literarum digessit, eundem nos ordinem servamus, ita ut cujuscunque literæ seriem accuratè sequamur.*

DE PUBLIO SYRO ELOGIA.

Seneca lib. 1. Epist. 8.

QVàm multi Poëtæ dicunt, quæ à Philosophis aut dicenda, aut dicta sunt. Non attingam Tragicos, aut Togatas nostras: Habent enim hæ quoque aliquid severitatis, & sunt inter comœdias & tragœdias mediæ. Quantum disertissimorum versuum inter mimos jacet? quàm multa Publii, non ex calceatis, sed cothurnatis dicenda sunt? &c.

Seneca lib. 1. de tranquill. vitæ cap. 11.

NUnquam me in bona re, mali pudebit auctoris. Publius tragicis comicisque vehementior ingeniis, quoties mimicas ineptias, & verba ad summam caveam spectantia reliquit? inter multa alia cothurno, non tantùm sipario fortiora, & hoc ait:

Cuivis potest accidere, quod cuiquam potest.

Macro-

Macrobius lib. 2. Saturnal. c. 7.

Publius natione Syrus, cùm puer ad patronum domini esset adductus, promeruit eum non minus salibus & ingenio quàm forma. Nam fortè cùm ille servum suũ hydropicum jacentem in area vidisset, increpuissetq; quid in sole faceret; respondit, Aquã calefacit. Joculari deinde super cœna exorta quæstione, quodnam esset molestum otium, & aliud alio opinante, ille, Podagrici pedes, dixit. Ob hæc & alia manumissus, & majore cura eruditus, cùm mimos componeret, ingentiq; assensu in Italiæ oppidis agere cœpisset, productus Romæ per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scenam locaverant, provocavit; ut singulis secum posita invicem materia pro tempore contenderent. Nec ullo recusante superavit omnes; in quibus & Laberium, unde Cæsar arridens hoc modo pronunciavit:

Favente tibi me victus es Laberi à Syro.

Statimq; Publio palmam, & Laberio annulum aureum cum quingentis sestertiis dedit. Tunc Publius ad Laberium recedentem ait: Qui cùm contendisti scriptor, hunc spectator subleva. Sed & Laberius sequenti statim commissione, Mimo novo interjecit hos versus:

Non possunt primi esse omnes omni in tempore,
Summum ad gradum cum claritatis veneris;
Consistes ægrè, & quàm descendas, decides.
Cecidi ego, cadet, qui sequitur, laus est publica.

Publii autem sententiæ feruntur lepidæ & ad communem usum accommodatissimæ. Ex quibus has ferè memini singulis versibus circumscriptas:

Beneficium dando accepit, qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet, quàm par est, plus vult quam licet.

Comes

Comes facundus in via pro vehiculo est.
Frugalitas inserta est rumoris boni.
Hæredis fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa sæpius patientia.
———Improbè
Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
Nimium altercando veritas amittitur.
Pars beneficii est, quod petitur, si citò neges.
Ita amicum habeas, posse ut fieri inimicum putes.
Veterem ferendo injuriam, invitas novam.
Nunquam periclum, sine periclo vincitur.
Hæc apud Macrobium.

Gellius lib.17. cap.14.

Publius Mimos scriptitavit; dignusq; habitus est, qui suppar(al.super.) *Laberio judicaretur. C. autem Cæsarem ita Laberii maledicentia & arrogantia offendebat, ut acceptiores & probatiores sibi esse Publii, quã Laberii Mimos prædicaret. Hujus Publii sententiæ feruntur pleræq; lepidæ, & ad communem usum commendatissimæ. Ex quibus sunt istæ singulis versibus circumscriptæ, quas libitum herclè est adscribere:*

Malum est consilium, quod mutari non potest.
Beneficium dando accepit, qui digno dedit.
Feras non culpes, quod vitari non potest.
Cui plus licet, quàm par est, plus vult, quàm licet.
Comes facundus in via pro vehiculo est.
Frugalitas inserta est rumoris boni.
Hæredis fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa sæpius patientia.
———Improbè
Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
Ita amicum habeas, posse ut fieri hunc inimicũ putes.

Veterem ferendo injuriam vites novam.
Nunquam periclum sine periclo vincitur.
Nimium altercando veritas amittitur.
Pars beneficii est, quod petitur, si bellè neges.

Hæc apud Gellium.

Macrobius 2. Saturnal. capite septimo reddens causam, quare Cæsar, quem Laberio favorem ante exhibuit, in P. Syrum transtulerit.

SEd quia & paulò ante Aurelius Symmachus & ego, nunc Laberii fecimus mentionem; si aliqua hujus atq. Publii dicta referemus, videbimur & adhibendi convivio Mimos, vitâsse Lasciviam, & tamen celebritatem, quam quùm assunt, illi excitare pollicentur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingentis millibus invitavit, ut prodiret in scenam, & ipse ageret Mimos, quos scriptitabat. Sed potestas non solùm, si invitet, sed etsi supplicet, cogit. Unde se & Laberius à Cæsare coactum in Prologo testatur his versibus:

Necessitas, cujus cursus transversi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quo me detrusit pœnè extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
Nullus timor, vis nulla, nulla auctoritas
Movere potuit in juventa de statu;
Ecce in senecta ut facilè labefecit loco.
Viri excellentis mente clemente edita,
Submissa placidè blandiloquens oratio?
Etenim ipsi dii negare, cui nihil potuerunt,
Hominem me denegare quis posset pati?

Ergo

Ergo bis tricenis annis actis sine nota,
Eques Romanus Lare egressus meo,
Domum revertar Mimus. Nimirum hoc die
Uno plus vixi, mihi quàm vivendum fuit.
Fortuna immoderata in bono aquè atq; in malo,
Si tibi erat libitum literarum laudibus,
Floris cacumen nostræ famæ frangere.
Cur cùm vigebam membris præviridantibus,
Satisfacere populo, & tali cùm poteram viro,
Non flexibilem me concurvásti, ut carperes?
Nunc me quò dejicis? quid ad scenam affero?
Decorem formæ, an dignitatem corporis,
Animi virtutem, an vocis jucundæ sonum?
Ut hedera serpens vires arboreas necat.
Sepulchri similis, nil nisi nomen retineo.

In ipsa quoq; actione, subinde se qua poterat, ulciscebatur, inducto habitu Syri; qui velut flagris cæsus præripientiq; se similis exclamabat:

Porrò Quirites! libertatem perdimus.

Et paulò pòst adjecit:

Necesse est multos timeat, quem multi timent.

Quo dicto universitas populi ad solum Cæsarem oculos & ora convertit, notantes impotentiam ejus hac dicacitate lapidatam. Ob hæc in Publium vertit favorem.

Seneca lib.7.controv.3.

Cassius Severus, summus Publii amator, ajebat, &c. Apud eum (Publium) melius erant dicta, quàm apud quenquam Comicum Tragicumq;, aut Romanum, aut Græcum, &c.

EXPLICANTUR NOTÆ VERSIBUS APPOSITÆ.

F. *denotat manuscriptum codicem Frisingensem. Jam si cui versui litera, F. sola apponatur, denotat illum in solo Frisingensi reperiri, abesse autem in cæteris omnibus, tàm in editione Godefredi, quam Henrici Stephani, & Scaligeri.*

G. *denotat editionem Godefredi. Jam si cui versui litera, G. sola apponatur, denotat illum in sola editione Godefredi reperiri: abesse autem in M.S. Frisingensi & in Henrici Stephani & Scaligeri editione.*

H. *denotat editionem Henrici Stephani. Jam si cui versui litera, H. sola apponatur, denotat illum tantùm in editione Henrici Stephani reperiri, non autem alibi.*

S. *denotat editionem Josephi Scaligeri. Jam si cui versui litera, S. sola apponatur, denotat illum tantùm in Scaligeri editione esse, non autem alibi.*

Binæ ex his literis, denotant illum versum in binis illis codicibus, quos literæ significant, reperiri; in reliquis non. Ternæ verò literæ denotant versum in ternis reperiri, sed desiderari in eo codice, quem notat litera omissa. Ut exempli gratia F. G. denotat versum in M. S. Frisingensi, & in Godefredi editione reperiri, desiderari verò in Henrici Stephani & Scaligeri. Sic F. G. H. denotat versum reperiri in M. S. Frisingensi, & in Godefredi & Henrici editione;

tione; abesse autem in editione Scaligeri. Et sic de cæteris.

Si nulla litera apposita sit versui, signum est, illum in omnibus reperiri, tàm in codice M. S. Frisingensi, quam in editionibus Godefredi, Henrici Stephani & Scaligeri.

† *denotat nec esse Mimum Publianum, nec carmen, sed sententiam alicunde intrusam.*

PUBLII SYRI MIMI SELECTÆ SENTENTIÆ.

G.† *A Duabus causis præstare princeps solet, si aut se vendicat, aut alium.*

S. *A morte semper homines tantundem absumus.*

Ab alio exspectes, alteri quod feceris.

Ab amante lacrymis redimas iracundiam.

G.† *Aberrare à fortuna tua non potes, obsidet te: quocunque descenderis magno apparatu sequitur.* Senec.1. clem. 8. 5

Absentem lædit, cum ebrio qui litigat.

G. † *Acerrima virtus est, quàm ultima necessitas excutit.* Senec.ibid.cap.11.

Ad calamitatem quilibet rumor valet.

Ad pœnitendum properat, citò qui judicat.

Ad tristem partem strenua est suspicio. 10

S. *Adulter est uxoris amator acrior.*

S. *Æs debitorem, leve, grave, inimicum facit.*

G. † *Agat princeps curam, non tantùm salutis, sed honestæ cicatricis.* ibid.cap. 7.

Aleator, quantum in arte est, tantò est nequior.

Aliena nobis, nostra plus aliis placent. 15

Alienum æs homini ingenuo acerba servitus.

Alienum est omne, quicquid optando evenit.

S. *Alterius damnum gaudium haud facias tuum.*

Amans iratus multa mentitur sibi.

Amans

Amans quid cupiat, scit: quid sapiat, non videt: 20
Amans quod suspicatur, vigilans somniat.
F. *Amans sicut fax, agitando magis ardescit.*
Amare & sapere vix Deo conceditur.
Amare juveni fructus est, crimen seni.
F. *Amantis jusjurandum pœnam non habet.* 25
F. *Amantium ira, amoris integratio est:*
Ames parentem, si æquus est; si aliter, feras.
S. *Amicis eò magis dees, quo nihil habes.*
S. *Amicitia pares aut accipit, aut facit.*
S. *Amicitia semper prodest, amor & nocet.* 30
Amici vitia nisi feras, facis tua.
G.H. *Amicos res opimæ parant, adversæ probant.*
F. *Amicum, an hostem habeas, aperit calamitas.*
S. *Amicum lædere ne joco quidem licet.*
S. *Amicum perdere est damnorum maximum.* 35
Amor animi arbitrio sumitur, non ponitur.
Amor extorqueri non pote, elabi pote.
Amori finem tempus, non animus facit.
Amoris vulnus, idem, qui sanat, facit.
Amor misceri cum timore non potest. 40
Amor otiosæ causa solicitudinis.
Amor, ut lachryma, ab oculis oritur, in pectus cadit.
Angusta capitur tutior in mensa cibus.
Animo dolenti nihil oportet credere.
F. *Animo imperabit sapiens, stultus serviet.* 45
F. *Animo virum pudicæ, non oculo eligunt.*
Animus, vereri qui scit, scit tutò ingredi.
S. *Animus hominis, quicquid sibi imperat, obtinet.*
Anus, cùm ludit, morti delicias facit.
Apertè mala cùm est mulier, tùm demùm est bona.

G.H.S. *Arcum intensio frangit, animum remissio,*
S. *Ars non est, quæ ad effectum casu venit.*
Aspicere oportet, quod possis deperdere.
Astute crines dum celantur, ætas indicatur.
Avaro quid mali optes, nisi ut vivat diu?
Avarum facilè capias, ubi non sis idem.
S. *Avarum irritat, non satiat pecunia.*
Avarus damno potius, quàm sapiens dolet.
Avarus ipse miseriæ causa est suæ.
Avarus, nisi cùm moritur, nil rectè facit.
S. *Audendo virtus crescit, tardando timor.*
G.S. *Auferri & illud, quod dari potuit, potest.*
F. *Avidum esse oportet neminem nisi senem.*
Aut amat, aut odit mulier, nihil est tertium.
Auxilia humilia, firma consensus facit.

F. *BEnè audire alterum patrimonium est.*
Benè cogitata, si excidunt, non occidunt.
Benè dormit, qui non sentit, quàm malè dormiat.
F. *Beneficia donari, aut mali, aut stulti putant.*
Beneficia plura recipit, qui scit reddere.
Beneficium accipere, libertatem est vendere.
Beneficium dando accepit, qui digno dedit.
Beneficium dignis, ubi des, omnes obliges.
G. *Beneficium est, eo carere, quod invitus possideas.*
G.† *Beneficium est, semper reddere bonitatis verba.*
Beneficium qui dare nescit, injustè petit.
Beneficium, qui dedisse se dicit, petit.
Beneficium sæpè dare, docere est reddere.
F. *Benè perdas gaudium, ubi dolor pariter perit.*
Benè perdit nummos, judici quum dat nocens.

Benè

F. *Bene vixit, qui potuit; cùm voluit, mori.*
Benevoli conjunctio animi maxima est cognatio
G. *Benevolus animus maxima est cognatio.*
Benignus etiam dandi causam cogitat.
Bis emori est, alterius arbitrio mori. 85
Bis est gratum, quod opus est, si ultrò sit datũ.
Bis interimitur, qui suis armis perit.
Bis peccas, cùm peccanti obsequium accommodas.
Bis vincit, qui se vincit in victoria.
Blanditia, non imperio, fit dulcis Venus. 90
Bona comparat præsidia misericordia.
Bona fama in tenebris proprium splendorem obtinet.
F.G. *Bona imperante animo fiet pecunia,*
Bona mors est homini, vitæ quæ extinguit mala.
Bona nemini hora est, ut non alicui sit mala. 95
Bona opinio hominum, tutior pecuniâ est.
Bona, quæ veniunt, nisi sustineantur, cadunt, ut opprimant.
Bonarum rerum nimia consvetudo pessima est.
Bona turpitudo est, quæ periclum vindicat.
F. *Boni est viri, etiam in morte nullũ fallere.* 100
G.H.S. *Bonis nocet, quisquis pepercerit malis.*
Bonitatis verba imitari, malitia major est.
G.H.S. *Bona justitiæ proxima est severitas.*
Bonorum crimen est officiosus miser.
Bonum ad virum citò moritur iracundia. 105
Bonum est fugienda aspicere in alieno malo.
G. † *Bonum est reddere bona verba, etiam inimicis.*
Bonum, quod est, supprimitur, nequaquam extinguitur.

Bonus animus læsus, multò gravius irascitur.
Bonus animus nunquam erranti obsequium accommodat.
G. † *Bonus judex est, qui novit dispensare, quod dandum est, & quatenus.*
Breve amans est ipsa memoria iracundia.
F. *Brevis ipsa vita, sed malis fit longior.*

F. *Cæci sunt oculi, cùm animus alias res agit.*
F. S. *Caret periculo, qui etiam, cùm est tutus, cavet.* 115
Casta ad virum matrona parendo imperat.
S. *Casus, quem sæpè transit, aliquando invenit.*
F. *Cave amicum credas, nisi quem probaveris.*
Cavendi nulla est dimittenda occasio,
F. *Cave, quicquid incipias, quod pòst pœniteat.* 120
F. *Cicatrix conscientiæ, pro vulnere est.*
Citius venit periclum, cùm contemnitur.
Citò ignominia fit superbi gloria.
Citò improborum læta ad perniciem cadunt.
S. *Civilis belli oblivio defensio est.* 125
G. † *Clementia est lenitas superioris adversus inferiorem,* Sen. 2. clement. cap. 3.
G. † *Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi.* ibidem.
G. † *Clementia in quamcunq; domum venerit, felicem eam tranquillamq; præstabit.*
F. *Cogas amantem irasci, amare si velis.*
Comes facundus in via pro vehiculo est:
Conjunctio animi maxima est cognatio.
F. G. *Conscientia amici nullius invenit linguæ preces.*
S. *Considera, quid dicas, non quid cogites.*
F. *Consiliis juniorum multi se docti explicant.*

Con-

Consilio melius vincas, quàm iracundia. 135
Consueta vitia ferri, non prehendimus.
G. † *Consuetudo peccandi multitudinem facit peccantium.* Ex Senec. I. de clem. capite vigesimo secundo.
Contemni est gravius quàm stultitia percuti,
F. *Contra felicem vix Deus vires habet.*
F. *Contra imprudentem stultitia est nimia ingenuitas.* 140
Contumeliam nec facere fortis potest, nec ingenuus pati.
Cotidiè damnatur, qui semper timet.
Cotidiè est deterior, posterior dies.
Crimen relinquit vitæ, qui mortem appetit.
Crudelem Medicũ intemperans æger facit. 145
F. *Crudelem Medicum intemperans facit.*
F. *Crudelis est, non fortis, qui infantem necat.*
Crudelis in re adversa est objurgatio.
F. *Crudelis lacrymis pascitur, non frangitur.*
F. *Cui nolis sæpè irasci, irascaris semel.* 150
F. S. *Cui omnes benedicunt, possidet populi bona.*
S.H. *Cui plus licet, quàm par est, plus vult quàm licet.*
Cui semper dederis, ubi neges, rapere imperes.
Cuivis potest accidere, quod cuiquam potest.
F.G.H. *Cuivis dolori remedium est patientia.* 155
Cujus mortem expetunt cives, vitam oderunt.
F. *Cùm ames, non sapias, aut, cùm sapias, non ames.*
F. *Cùm das avaro præmium, ut noceas, rogas.*
F. *Cum inimico nemo in gratiam tutè redit.*
Cùm vitia prosunt, peccat, qui rectè facit. 160

Dam-

DAmnare est objurgare, quum auxilio est opus.
F. Damnat, quæ lingua, vocem habet, vim non habet
Damnum appellandum est cum mala fama lucrum.
S. Damnum, nisi ex abundantia, raro venit.
G.S. Dari bonum, quod potuit, auferri potest.
Didicere flere fœminæ in mendacium.
De inimico ne loquaris male, sed cogites.
F. Deliberando discitur sapientia.
F. Deliberando sæpe perit occasio.
Deliberandum est diu, quod statuendum est semel.
F.H. Deliberare utilia, mora est tutissima.
S. Demens est, quisquis præstat errori fidem.
F. Deos reddere credo, cùm felix vocet.
Despicere oportet, quod possis deperdere.
Desunt inopiæ multa, avaritiæ omnia
Desunt luxuriæ multa, avaritiæ omnia,
Dies, quod donat, timeas; citò raptum venit.
F. Difficile est dolori convenire cum sapientia.
G.† Difficilius est moderari, ubi dolori debetur ultio, quàm ubi exemplo
Difficilem habere oportet aurem ad crimina.
Dimissum quod nescitur: non amittitur.
Discipulus est prioris posterior dies.
Discordia fit charior concordia.
Diu apparandum est bellum, ut vincas celerius.
Dixeris maledicta, cùm ingratum hominem dixeris.
F. Dolor animi gravior est quàm corporis.
Dolor decrescit, ubi, quo crescat, non habet.

Ducis in consilio posita est virtus militum.
F. Dulce etiam fugias, fieri quod amarum potest.
Dũ vita grata est, mortis conditio optima est.
F. Duplex fit bonitas, simul ut accessit celeritas.

Effugere cupiditatem, regnum est vincere.
S. Eget minus mortalis, quò minus cupit.
Eheu quàm miserum est, fieri metuendo senem?
G.† Eleemosyna non tàm accipientibus, quàm dantibus prodest.
H. S. Eodem animo beneficium debetur, quo datur.
Eripere telum, non dare irato, decet.
G.† Errat, si quis existimat tutum diu esse regem.
S. Est cupiditati & ipsa tarda celeritas.
H.S. Est honesta turpitudo pro bona causa mori.
S. Est socia mortis homini vita ingloria.
S. Est turba semper argumentum pessimi.
S. Est vita misero longa, felici brevis
S. Et calamitas virtutis est occasio.
Et deest & superat miseris cogitatio.
F. Etiam bonum sæpius obest assvescere.
Etiam capillus unus habet umbram suam.
Etiam celeritas in desiderio mora est.
Etiam hosti est æquus, qui habet in consilio fidem.
Etiam innocentes cogit mentiri dolor,
Etiam in peccato rectè præstatur fides.
Etiam oblivisci, quod sis, interdum expedit.
Etiam qui faciunt, oderunt injuriam.
S. Etiam sanato vulnere cicatrix manet.
S. Etiam tyrannus vix precariò imperat.
S. Et miseriarum portus est patientia.

G. † Evadere possunt pusilla mala, & verba dare: ingentibus obviam itur.
Excelsis multò facilius casus nocet.
G. † Excusationem quærere, vitium est: omnia ad Deum relinque.
S. Exeritur opere nequitia, non incipit. 220
F. G. H. Ex hominum quæstu facta Fortuna est dea.
Exilium patitur, patriæ qui se denegat.
F. Ex lite multa, gratia fit formosior.
G. † Ex sæva animadversione nulli rei gloria est.
G. Ex spe præmii solatium fit laboris. 225
F. Extrema semper de antefactis judicant.
F. G. H. Ex vitio alterius sapiens emendat suum.
Exulis cui nusquam domus est, sine sepulchro est mortuus.

Facilitas animi ad partem stultitiæ rapit.
S. Facilius crescit, quàm inchoatur dignitas. 230
G. † Facilius privatis ignoscitur, pertinaciter se judicantibus.
F. H. S. Facit gradum Fortuna, quem nemo videt.
S. Factum tacendo, crimen facias acrius.
Falsum maledictum, malevolum mendaciũ est.
Fatetur facinus is qui judicium fugit. 235
F. Felicitas nutrix est iracundiæ.
Felix improbitas, optimorum est calamitas.
F. H. S. Fer difficilia, ut & facilia perferas.
Feras, non culpes, quod vitari non potest.
Feras quod lædit, ut & quod prodest feras. 240
G. H. S. Ficta citò ad naturam reciderint suam.
Fidem nemo perdit, nisi qui non habet.
F. Fidem nemo unquam perdit nisi qui non habet.

Fidem

Fidem qui perdit, perdere ultra nil potest.
Fidem qui perdit, quo se servat in reliquũ?
Fides ut anima, unde abiit, eo nunquam redit.
Fœminarum curam gerere, desperare est otiũ.
Formosa facies muta commendatio est.
Fortuna nulli plus quàm consilium valet.
S. *Fortuna jus in hominis mores non habet.*
S. *Fortuna magna magna domino est servitus.*
Fortunam citius reperias, quàm retineas.
Fortuna nimium quem fovet stultum facit.
Fortuna obesse nulli contenta est semel.
G. *Fortuna quam nemo invidet, gratũ facit.*
S. *Fortuna quo se, eodem & inclinat favor.*
Fortuna quum blanditur, captatum venit.
Fortuna vitrea est, tum, quum splendet, frangitur.
Fortuna unde aliquid fregit, cassum est.
Fortuna usu dat multa, mancipio nihil.
Fraus est accipere quod non possis reddere.
G. S. *Frequens vindicta paucorum, odium reprimit,* Sen.1. clem.8.
F. *Fragilitas rumoris bona miseria est.*
H.S. *Fragilitas inserta est rumoris boni.*
F.G.H. *Frustra, cum ad senectam ventum est, recipis adolescentiam*
Frustra rogatur, qui misereri non potest.
F.G.H. *Fulmen est ubi cũ potestate habitat iracundia.*
Furor fit læsa sæpius patientia.
Futura pugnant, ne se superari sinant.

S. G*eminat peccatum, quem delicti non pudet*
G.† *Gradus à magnis ad majora fit.* Sen.1.clem.1.

Grave crimen, etiam leviter cùm est dictum, nocet.

G.H.S. Grave est malũ omne, quod sub aspectu latet.

S. Grave judicium est, quod præjudicium non habet.

Grave præjudicium est, quod judicium non habet

Gravis animi pœna est, quem facti pœnitet,

Gravis animus dubiam non habet sententiam.

Gravior inimicus qui latet sub pectore.

S. Graviora quædam sunt remedia periculis.

Gravißima est probi hominis iracundia.

Gravissimum est imperium consuetudinis.

F. Gratius malũ est omne quod sub aspectu latet.

Gravius nocet, quodcunq; inexpertum accidit.

HAbent locum maledicti crebræ nuptiæ.

Habet in adversis consilia, qui in secundis commodat.

Habet suum venenum blanda oratio.

G. † Hæc clementia principem decet, ut quocunq; venerit, mansuetiora omnia faciat.

F. † Hæc conscientia animi gravior est servitute.

Hæredem ferre utilius est, quàm quærere.

Hæredis fletus sub persona risus est.

G. † Haud minus turpia sunt principi multa supplicia, quàm medico multa funera.

F.G.H. Heu dolor quàm miser est, qui in tormento vocem non habet.

Heu quàm difficilis gloriæ custodia est:

G. S. Heu quàm miserum est, ab eo lædi, de quo non poßis queri!

F. G. *Heu quàm miserum est discere servire, ubi sis doctus dominari.*

F.G.H. *Heu quàm multa pœnitenda incurrunt, vivendo diu!*

Heu quàm est timendus, qui mori tutum putat;

F. *Hominem etiam frugi flectit sæpe occasio.*

Hominem experiri multa paupertas jubet.

F. *Homini consilium tunc deest, quum multa invenit.*

Homo extra corpus est suum, quum irascitur.

Homo ne sit sine dolore, fortunam invenit.

Homo qui in homine calamitoso est misericors, meminit sui.

Homo semper in sese aliud fert, in alterum aliud cogitat.

Homo toties moritur, quoties amittit suos.

Homo vitæ commodatus, non donatus est.

S. *Honesta lex est temporis, necessitas.*

F.G. *Honesta turpitudo est, pro bona caussa mori.*

Honestè parcas improbo, ut non careas probo.

Honestè servit, qui succumbit tempori

G.† *Honestius est, cùm judicaveris amare quàm cùm amaveris judicare*

Honestus rumor alterum est patrimonium.

Honos honestum decorat, inhonestum notat.

F. *Humanitatis optima est certatio.*

F. *JAcet omnis virtus, fama nisi lata pateat.*

F. *Ibi semper est victoria, ubi concordia est.*

F. *Ibi potest valere populus, ubi leges valent.*

F. *Ictum tacentem crimen facias acrius.*

S.G.H. Id agas, tuo te merito ne quis oderit.
F. Ignis etiam suum calorem in ferro tenet.
Ignoscere hominũ est, nisi pudet cui ignoscitur.
S. Ignoscito sæpe alteri, nunquam tibi.
Illo nocens se damnat, quo peccat die.
G.† Imago animi sermo est, qualis est vir, talis oratio.
G.† Imbecillos oculos esse, qui ad alienam lippitudinem suffunduntur. Senec. 2. de clem. cap. 7.
S. Improbe Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
F. Imprudens peccavit, quem facti pœnitet.
Impunè in eum pecces, qui peccat rarior.
In amore semper mendax iracundia est.
In amore forma plus valet quàm auctoritas
F. In amore semper causa damni quæritur.
In calamitoso risus etiam injuria est.
F. Incertus animus remedium est sapientiæ.
F. Inertia tum judicatur, cum fugitur labor.
F. Inertia est laboris excusatio.
G.† In felice felicitas est innocentia, nequitia ipsa pœna sui est.
G. In felicitate se erigere, est felicitatem submittere.
Inferior horret, quicquid peccat superior.
Ingenuitas non recipit contumeliam.
Ingenuitatem lædas, quũ indignum roges.
F. Ingenuus animus non fert vocis verbera.
F. Ingrata sunt beneficia, quibus comes est metus.
Ingratus unus omnibus miseris nocet.
G.† Inhonesta res est, suos vincere: satis est, potuisse punire.

F. Ini-

F. *Inimici ad animū nullæ conveniunt preces.* 345
F. *Inimico extincto, exitum lachrymæ non habent.*
Inimicum, quamvis humilem docti est metuere.
Inimicum ulcisci vitam accipere est alteram.
In judicando criminosa est celeritas.
F. *Injuriam aures quàm oculi facilius ferunt.* 350
F. *Injuriam facilius facias, quàm feras.*
F. *Injuriam ipse facias, ubi non vindices.*
F. *Injuriarum remedium est oblivio.*
In malis sperare bene, nisi innocens, nemo solet.
F. *In misera vita etiam contumelia est.* 355
F. *In misero facile fit potens injuria.*
In nullum avarus bonus est, in se pessimus.
Inopiæ parva desunt, avaritiæ omnia.
Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter.
In rebus dubiis plurimi est audacia. 360
S. *Insanus omnis furere credit cæteros.*
Instructa inopia est in divitiis cupiditas,
S. *Intellige ecquæ sint, ut & benè agas, bona.*
F. *Interdum habet stultitiæ partem felicitas.*
F. *In turpi re peccare, bis delinquere est.* 365
F. *In Venerem semper certat dolor & gaudium.*
F. *In Venere semper dulcis est dementia.*
Invidia id quod videt loquitur, non quod subest
Invidiam ferre aut fortis aut felix potest.
F. *Invidia tacita citius inimica irascitur.* 370
Invidia tacitè, sed inimicè irascitur.
Invitat culpam, qui peccatum præterit,
S. *In vitia miseri nulla contumelia est.*
Invitum cum retineas, exire incitas,

Ipsæ amicos res optimæ pariunt, adversæ probant. 375

Iracundiam qui vincit, hostem superat maximum.

Iratum breviter vites, inimicum diu.

F. Iratus cùm ad se redit, sibi tum irascitur.

Iratus etiam facinus consilium putat.

F. Iratus nil non criminis loquitur loco 380

Irritare est calamitatem, cùm te felicem vocas

F. S. Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Ita crede amico, ne sit inimico locus.

Ita amicum habeas, posse ut fieri hunc inimicum putes.

F. Iter est, quacunq; dat prior vestigium. 385

F. Jucunda macula est ex inimici sanguine.

Jucundum nihil est, nisi quod reficit varietas.

Judex damnatur, cùm nocens absolvitur.

G. Jus omnem supra injuriam positum scias.

LÆso doloris remedium, inimici dolor. 390

Lapsus semel, fit culpa, si iterum cecideris.

Lascivia & laus nunquam habent concordiam.

G.† Lassa crudelitas, non est vocanda clementia.

F. Late lucere ignis, ut nihil urat, potest.

Laus nova nisi oritur, etiam vetus amittitur. 395

Legem nocens veretur, fortunam innocens.

F. Legem solet oblivisci iracundia.

Levis est Fortuna; citò reposcit, quod dedit.

F, Lex videt iratum, iratus legem non videt.

Lex universa est, quæ jubet nasci & mori. 400

Libido cunctos etiam sub vultu damnat.

Libido non judicium est quod levitas sapit.

F. Li-

F. *Licentiam des linguæ, cùm verum petas.*
F. *Locis remotis qui latet, lex est sibi.*
Loco ignominiæ est apud indignum dignitas.
F: *Longum est quod flagitat cupiditas* 405
Lucrum sine damno alterius fieri non potest.
Luxuriæ desunt multa, avaritiæ omnia.

Magis hæres fidus nascitur, quàm scribitur.
F. *Magis valet qui nescit quid valet calamitas.*
G.† *Magnam fortunam magnus animus decet.* 410
S. *Magnanimo injuriæ remedium oblivio est.*
G.† *Magni animi est proprium, esse tranquillum, injurias atq; offensiones semper despicere.*
G.H.S. *Magno cum periclo custoditur, quod multis placet.*
F. *Magnum crimen secum adfert indignatio.*
Mala caussa est, quæ requirit misericordiā. 415
Malæ naturæ nunquam doctore indigent.
Mala est Medicina ubi aliquid natura perit.
Mala est voluptas alienis adsuescere.
F. *Mala mors necessitatis contumelia est.*
F. *Malā rem cùm velis, honestatem improbes.* 420
Maledictum interpretando facias acrius.
Malè facere qui vult nusquam non caussam invenit.
Malè geritur, quidquid geritur Fortunæ fide.
Malè imperando summum imperium amittitur.
Malè secum agit æger, medicum qui hæredem facit. 425
F. *Malè vincit, quem pœnitet victoriæ.*
S. *Malè vivet, quisquis nesciet mori benè.*

Malè vivunt, qui se semper victuros putant.
F. *Malevolus animus abditos dentes habet.*
Malevolus semper sua natura vescitur. 430
Malignos fieri maximè ingrati docent.
G. † *Malis displicere laudari est.*
F. *Malitia unius citò fit maledictum omnium.*
F. *Malitia, ut pejor veniat, se simulat bonam.*
Malo in consilio fœminæ vincunt viros. 435
F. *Malo etiam parcas, si una est periturus bonus.*
G. † *Malo veris offendere, quàm placere adulando.* Sen.2. clem. cap.2.
S. *Malum consilium consultori pessimum est.*
F. S. *Malum est consilium, quod mutari non potest.*
F. *Malus animus in secreto pejus cogitat.* 440
F. *Malus bonum ad se nunquam consilium refert.*
Malus bonum ubi se simulat, tunc est pessimus.
Malus est vocandus, qui sua est caussa bonus.
F. *Malus etiam si obesse non potest, tamen cogitat.*
F. *Malus quicunque in pœna est, præsidium est bonis* 445
F. *Manifesta caussa secum habet sententiam.*
F. *Mansveta tutiora sunt, sed serviunt.*
F. *Medicina calamitatis est æquanimitas.*
F. *Meretrix instrumentum est contumeliæ.*
F. *Metuendum semper esse scias, quem tutum velis.* 450
F. *Metum respicere non solet, quicquid juvat.*
F. *Metus improbos compescit, non clementia.*
Metus quum venit, rarum habet somnus locũ.
F. *Minimum eripit Fortunam cum minimũ dedit.*
Minus decipitur, cui negatur celeriter. 455
Minus est, quã servus, dominus, qui servos timet

F. Mi-

F. *Minus sæpe pecces, si scias, quid nescias.*
G. † *Misera est ægritudo animi ob alienarum speciem miseriarum.*
F. *Misera est voluptas, ubi periculi memoria est.*
S. *Miser dici bonus vir, esse non potest.* 460
Miseriam nescire, sine periclo est vivere.
G. † *Misericordia est vicina miseriæ: habet enim aliquid, trahitq́ ex ea* Sen. 2. clem. 6.
G. † *Misericordia non caussam, sed fortunam spectat.*
F. *Misericors civis patriæ est consolatio.*
F. *Miserrima est fortuna, quæ inimicos latet.* 465
G.H.S. *Miserrima est fortuna quæ inimico caret.*
F. *Miserrimum est alterius arbitrio vivere.*
Miserum est, tacere cogi, quod cupias loqui.
G. *Monstro similis est avaritia unica.*
F. *Mora cogitationis diligentia est.*
Mora omnis odio est, sed facit sapientiam. 470
G. † *Morbum esse scias, non hilaritatem, semper arridere arridentibus, & ad omnium æstimationem ipsum quoq́ os diducere.*
Mori est felicis antequam mortem invocet.
Mori necesse est: sed non quoties volueris.
F. *Mors infanti felix, juveni acerba, nimis sera seni.* 475
S. *Mortem timere, crudelius est quàm mori.*
F. *Mortem ubi contemnas, omnes viceris metus.*
Mortuo qui mittit munus, nil dat illi, adimit sibi.
G. † *Muliebre est furere in irâ.*
F. *Muliebris lacryma condimentū est malitiæ.* 480
Mulier cùm sola cogitat, malè cogitat.
Mulier quæ multis nubit, multis non placet.
Multa ignoscendo fit potens potentior.
Multis minatur qui uni facit injuriam.

F. *Multis placere quæ cupit, culpam cupit.*
F. *Multorum calamitate vir moritur bonus.*
F. *Multa ante tempus, quàm virũ invenias bonũ.*
F.G. *Multos timere debet, quem multi timent.*
F. *Muneribus, non lachrymis meretrix est misericors.*
Mutat se bonitas, irritata injuria.

F.G.† *NAm etsi nullos inimicos tibi facit injuria; nonnullos tamen facit invidia.*
F. *Naturam absconditi improbus, cùm rectè facit.*
F. *Necesse est maximorum minima esse vitia.*
S. *Necesse est multos timeat; quem multi timent.*
F. *Necessitas ab homine, quæ vult, impetrat.*
F. *Necessitas dat legem, non ipsa accipit.*
F. *Necessitas egentem mendacem facit.*
F. *Necessitas quàm pertinax regnum tenet!*
F. *Necessitas quod celat, frustrà quæritur.*
F. *Necessitas quod poscit, ni dederis, eripit.*
F. *Necessitatem ferre, non flere addecet.*
F. *Necessitati quodlibet telum utile est.*
F. *Necessitati sapiens nihil unquam negat.*
S. *Necessitatis est remedium parcitas.*
F. *Nec mortem effugere quisquam, nec amorem potest*
F. *Nec vita nec fortuna perpetua est hominibus,*
Negandi caussa avaro nunquam deficit.
F. *Negandi caussa avarum nunquam facit.*
S. *Negata est magnis sceleribus semper fides.*
F. S. *Negat sibi ipse, qui, quod difficile est petit.*
F.G. † *Neminem citò accusaveris, neminem citò laudaveris,*
F. *Nemo immaturè moritur, qui moritur miser.*

F. Nemo

F. *Nemo timendo ad summum pervenit locum.*
G.† *Nemo potest personam diu ferre fictam: ficta citò in naturam suam recidunt.*
F.G.† *Nequitia ipsa pœna sui est. Nam mala conscientia sæpe tuta est, secura nunquam.*
Nescias, quid optes, aut quid fugias: ita ludit dies.
F. *Nescio quid cogitat, cùm bonum imitatur malus.*
F.G.† *Nihil negabis, quod petiturus eris.*
F.G.† *Nihil petas, quod negaturus es.*
F.G.† *Nihil prodest didicisse benefacere si cesses.*
F. *Ni gradus servetur, nulli tutus est summus locus.*
Nil agere, semper infelici est optimum.
F. *Nil aliud scit necessitas, quam vincere.*
S. *Nil eripit fortuna, nisi quod & dedit.*
F. *Nil est miserius, quam ubi pudet, quod feceris.*
F.G. *Nil interest, quo animo facias, quod fecisse vitiosum est. Nam facta cernuntur, animus non videtur.*
F. *Nil magis amat cupiditas, quàm quod non licet.*
F.G.† *Nil magnum est in rebus humanis, nisi animus magna despiciens.*
F. *Nil non acerbum prius quam maturum siet.*
Nil non aut lenit, aut donat diuturnitas.
Nil peccent oculi, si oculis animus imperet.
G. *Nil posse quenquam, mortuum hoc est vivere.*
Nil proprium dicas, quod mutari potest.
F. *Nil tempora ducas pro salutis remedio.*
S. *Nil turpius, quàm vivere incipiens senex.*
F. *Nimia concedendo interdum fit stultitia.*
Nimium altercando veritas amittitur.

F. *Nimium est in morte boni, cum nil siet mali.*
F. *Nisi per te sapias, frustra sapientem audias.*
F. *Nisi qui scit facere, insidias nescit metuere.* 540
F. *Nisi vindices delicta, improbitatem adjuves.*
G.† *Nobilis professio sapientia est, quæ distributa suscipit incrementum, avarum dedignata possessorem; citò nisi publicetur, elabitur.*
F. *Nocens precatur, innocens irascitur.*
F. *Nocentem qui defendit, crimen sibi parit.*
F. *Nocere casus non solet constantiæ.* 545
F. *Nocere posse & nolle, laus amplissima est.*
F. *Noli contemnere ea, quæ summos sublevant.*
G.† *Non alia facies est quieti moderatiq; imperii, quàm sereni cœli & nitentis.*
F.G.† *Nan aliter vivas in solitudine, aliter in foro.*
F.G.† *Non aspicis quàm plenas quisque manus DEO, sed quàm puras admoveat. Non enim aliter, nisi optimus animus, pulcherrimus Dei cultus est.* 550
Non citò ruina perit is, qui rimam timet.
F. *Non corrigit, sed lædit, qui invitum regit.*
F.G.† *Nondum felix es, si nondum te turba deridet.*
F. *Non est bonitas, esse meliorem pessimo.*
F.G.† *Non est pusilla domus, quæ multos recipit amicos.* 555
S. *Non est pusillum, si quid maximo est minus.*
F. *Non est turpis cicatrix, quam virtus parit.*
G. *Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.*
F. *Non facilè de innocente crimen fingitur.*
F. *Non facilè solus serves, quod multis placet.* 560
G. † *Non multum supra eum eminet quis, cui se irascendo exæquat.* Senec. 1. clem. capite quinto.

F. *Non novit virtus calamitati cedere.*
F. *Non potest non sapere, qui se stultum intelligit.*
F.G. *Non quàm multis placeas, sed qualibus; stude.*
F. *Non semper aurem facilem habet facilitas,*
F. *Non vincitur, sed vincit, qui suis cedit.*
Nulla tàm bona est fortuna, de qua nil possis queri.
F. *Nulla hominum major pœna est quàm infelicitas.*
F. *Nulli facilius quàm malo invenies parem.*
S. *Nulli imponas, quod ipse non possis pati.*
F. *Nullo in loco malè audit misericordia.*
G.† *Nullum ex omnibus clementia magis quàm regem aut prælatum decet.*
F. *Nullum locum esse sine teste putaveris.*
G.† *Nullum morosius est animal, majorīq; arte tractandum quàm homo, & nulli magis parcendum quàm homini.* Seneca 1. clem. cap. 17.
S. *Nullum sine auctoramento est magnum malum.*
Nullus tantus quæstus quàm, quod habes, parcere.
F. *Nunquam facilius culpa quàm in turba latet.*
G.† *Nunquam liquidum sincerumq; ex turbido venit.*
F. *Nunquam non miser est, qui, quod timeat, cogitat.*
Nunquam periclum sine periclo vincitur.
S. *Nunquam satis est, quod improbæ spei datur.*
S. *Nunquam secura est prava conscientia.*
F. *Nunquam ubi diu fuit ignis, defuit vapor.*
Nusquam melius morimur homines, quàm ubi libenter viximus.

F. OBjurgari in calamitate gravius est quàm colamitas. 585

F.G.† Objurgationi semper blanditiæ aliquid admisce.

F. Obsequium nuptæ citò fit odium pellicis.

F. Occasio ægrè offertur, facilè amittitur.

F. Occasio receptus difficiles habet.

F. Occidi pulchrum, ubi ignominiosè servias. 590

F.G.† Odia multorum sub vultu, multorum sub osculo latent.

F.G. Odio oportet ut bonum, peccandi non metu facias.

F. O dulce tormentum, æquo ubi reprimitur gaudium.

F. Officium benevoli animi finem non habet.

F.† Omitte excusationem, nemo peccat invitus. 595

Omne dixeris maledictum, quùm ingratum hominem dixeris.

F.G.† Omne peccatum actio est. Omnis autem actio voluntaria, tàm honesta, quàm turpis.

Omne ergo peccatum voluntarium est.

F. Omnes æquo animo parent, ubi digni imperant.

F. Omnes cùm peccant occultè, pacantur citius.

F.G.† Omnes enim vitam differentes, mors incerta prævenit. 600

G. Omne vitium habet patrocinium suum.

F.† Omnia tamen panduntur, cùm non dico, si cecideris, sed si titubaveris.

G.† Omni rei moderatio est adhibenda, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat.

F.G.† Omnis affectus habet, ut in hoc, quod ipse insanit, cæteros furere putet.

F.G. Omnis dies velut ultimus ordinandus est. 605

F.G.† Omnis doctor in vitæ ratione peccans, turpior est,

est, ob hoc, quod in officio cujus magister esse vult, labitur.

F. *Omnis voluptas, quemcunq; arrisit, nocet.*

F.G.† { *Opinentur de te homines malè sed mali:* / *Omnibus enim displicere malis, laudabile est.* }

F. *O pessimum periculum quod opertum latet.* 610

F. *Optimè positum est beneficium, ubi meminit, qui accipit.*

F.G.† *Optimum est majorum vestigia sequi, si rectè præcesserint.*

F.G.† *Optimum est semper ignoscere, tanquam ipse cotidiè pecces.*

F.G.† *Oratorem te puta, si tibi, quod oportet, persuaseris.*

F. *O tacitum tormentum animi conscientia!* 615

O vita misero longa, felici brevis!

F.G.† P*Acem cum hominibus habebis, bellum cum vitiis.*

F. *Paratæ lachrymæ insidias, non fletum indicant.*

G.† *Parcendum est improbandis civibus, non aliter quàm membris langventibus.*

F. *Parens iratus, in se est crudelissimus.* 620

S. *Parere scire, par imperio gloria est.*

F.H.S. *Pars beneficii est, quod petitur, si bellè neges.*

F. *Patiendo multa veniunt, quæ nequeas pati.*

F. *Patiens & fortis seipsum felicem facit.*

F. *Patientia, animi occultas divitias habet.* 625

G. *Patria est, ubi benè vixeris.*

F. *Paucorum est intelligere, quid decet Deos.*

F. *Paucorum improbitas, universis calamitas.*

F.G.† *Peccandi duo sunt genera: aliud ex proposito, aliud ex negligentia vel fragilitate.*

Pec-

G. † *Peccandi verecundiam facit ipsa clementia regentis.* Senec. 1. clem. capite vigesimo secundo.

F. *Peccare pauci nolunt, nulli nesciunt.*

F. *Peccatum amici veluti tuum rectè putes.*

F. *Peccatum extenuat, qui celeriter corrigit.*

F.G. † *Pecuniæ imperare oportet, non servire.*

F. *Pecunia est regina rerum omnium.*

F.G. † *Pecunia non satiat avarum, sed irritat.*

F.G. *Pecunia, si uti scias, ancilla est, si nescis, domina.*

F. *Pejora multa cogitat mutus dolor.*

F. G { *Pejora sunt tecta odia, quàm aperta.*
Propterea te loquax inimicus minus, quàm taciturnus offendit. }

Beneficia in vulgus cum largiri institueris.

G. *Perdenda sunt multa, ut semel ponas benè.*

F. *Perdendi finem nemo, nisi egestas, facit.*

F. *Perdidisse mallem, quàm accipere turpiter.*

F. *Perdit, non donat, qui dat, nisi est memoria.*

F. *Perenne conjugium, animus, non corpus, facit.*

F. *Pereundi scire tempus, assiduè est mori.*

F. *Perfacilè felix, quod vota imperant, facit.*

F. *Perfugere ad inferiorem, seipsum est tradere.*

F. *Pericula, qui audet, antè vincit, quàm accipit.*

F. *Pericula timidus, etiam quæ non sunt, videt.*

F. S. *Perpetuo vincit, qui utitur clementia.*

F. *Per quæ sis tutus, illa semper cogites.*

G. † *Pestifera vis, valere ad nocendum.* Senec. 1. clem. 3.

F.G. † { *Pleriq; cum stultis maledicunt, ipsi sibi convicium faciunt.* }

Per-

{ *Perturpe est enim, quod objicitur, in objiciente cognosci.*

G.† *Plerique famam, pauci conscientiam verentur.*

F.G.† { *Plerique metu peccare cessant, non innocentia.*
Profectò tales timidi, non innocentes dicendi.

F. *Plures tegit fortuna, quàm tutos facit.* 660

F. *Plus est quam pœna, injuriæ succumbere.*

F. *Plus est quàm pœna, sine re miserum vivere.*

F. *Pœna ad malum serpens, cùm properat, venit.*

F. *Pœna levatur, ubi laxatur dolor.*

F. *Pœnam moratur improbus; non præterit.* 665

F. *Populi est mancipium, quisquis patriæ est utilis.*

F. *Post calamitatem memoria alia est calamitas.*

F. *Potens misericors, publica est felicitas.*

F. *Potentia in adversis nunquam felicitas.*

F. *Potenti irasci, sibi periculum est quærere.* 670

G.† *Potest non esse honestum, quod non est liberum.*

F. *Præsens est semper, qui absens ulciscitur.*

F.G.† { *Præstabis parentibus pietatem, cognatis dilectionem:*
Præstabis amicis fidem, omnibus æquitatem.

F.G.† *Principium discordiæ est, aliquid ex communi proprium facere.* 675

G.† *Principum sævitia bellum est.*

F.G.† *Prius, quàm promittas, deliberes; ut, cùm promiseris, facias.*

F.G.† *Prius, si negaveris, fecisse postea, fallere est.*

F. *Proba & bona fama, maxima est hæreditas.*

F. *Probè delicta, cùm legas, deteras.* 680

F. *Probo beneficium, qui dat, ex parte accipit.*

Pro-

F. Probus libertus, sine natura est filius.
F. Prodesse qui vult, nec potest, æquè est miser.
F. Pro dominis peccare, etiam virtutis loco est.
F. Pro medicina dolor est, qui dolorem necat. 685
G. Propè est, ut libenter damnet, qui citò.
G. Propè est, ut non æquè damnet, qui nimis.
F. Properare in judicando est crimen quærere.
F.G. { Propter causam multa amico dabis: multa causæ etiam contra amicum.
Pro eo religiosior eris, quò melior. 690 }
F. Prospicere oportet in pace, quid bellum juvet.
F.G.† Proximum ad innocentiam locum tenet verecunda confessio.
F. Prudenti stultus etiam sermonis jocus est.
F. Pudor dimissus nunquam redit in gratiam.
F. Pudor doceri non potest, nasci potest. 695
F. Pudorem alienum, qui eripit, perdit suum.
F. Pudorem habere, servitus quoddammodo est.
F. Pudor quem non flectit, non frangit timor.
F.G.† Pulcherrimum est omnia præstare nihil exigentem.
S. Pupillus est avarus ætatis brevis. 700
S. Puras Deus, non plenas aspicit manus.
F.G.† Putandus est rectè fortior, qui cupiditates quàm qui hostes subjicit.

F.G.† QVæ sunt maximæ divitiæ? non desiderare divitias.
F. Quæ vult videri bella, nimium sibi negat.
F. Quàm felix vita quæ sine negotiis transigit!
F.G. { Quàm iniquum est nocuisse, quia oderis lædere!
Quantò iniquius est odisse, quia læseris. }

Quàm

F. G. { Quàm magnarum virium est negligere lædentem!
Qui enim vindicat, sentit.

F. Quam magnum est, non laudari, & esse laudabilem!

F. Quàm malus est, culpam qui suam alterius facit!

F. Quàm miser est, cujus ingrata misericordia est!

F. Quàm miser est, qui excusare sibi se non potest.

F. Quàm miserum auxilium est, ubi nocet, quod sustinet!

G. Quàm miserum est ab illo lædi, de quo non possis queri!

F. Quàm miserum est, benè quod feceris, factum queri!

F. Quàm miserum est cogi opprimere, quem salvum velis!

F. Quàm miserum est, cùm se renovat consumptum malum!

F. Quàm miserum est id, quod pauci habent amittere!

F. Quàm miserum est mortem cupere, non posse emori!

F. Quàm miserum officium, quod successum non habet!

F. Quàm miserum est, ubi consilium casu vincitur!

F. Quàm miserum est, ubi te capiant, qui defenderint!

S. Quàm pœnitenda incurrunt vivendo diu!

S. Quàm sæpè veniam, qui negaverat, petit!

F. Quamvis acerbus, qui monet, nulli nocet.

F.G. { *Quamvis agas, ne quis merito tuo te oderit.*
{ *Quærunt tamen semper, qui oderint.*

F. *Quamvis non rectum, quod adjuvat, rectum putes.*

F. *Quantò serius peccatur, tantò turpius incipitur.*

F. *Quem bono tenere non potueris, contineas malo.*

F. *Quemcunq; quærit calamitas, facilè invenit.*

F. *Quem diligas, etiam queri de ipso malum est.*

F. *Quem fama semel oppressit, vix restituitur.*

G. *Qui æquo animo malis miscetur, est malus.*

F. *Qui benè dissimulat, citius inimico nocet.*

G.† *Quicquid æque plus futurum est, in partem humaniorem inclina vel præpondera.*

F. *Quicquid bono concedas, das partem tibi.*

F. *Quicquid conaris, quo pervenias, cogites.*

F. *Quicquid fit cum virtute, fit cum gloria*

F. *Quicquid fortuna exornat, citò contemnitur.*

F. *Quicquid futurum est summum, ab imo nascitur.*

F. *Quicquid nocere didicit, meminit, cùm potest.*

F. *Quicquid plus, quàm necesse, possidentes premit.*

F. *Quicquid vindicandum est, optima occasio est.*

F. *Qui, cùm dolet, blanditur, post tempus sapit.*

F. *Quicunq; obesse, cùm potest, non vult, prodest.*

F.G. *Quidam inimici graves sunt inimici leves.*

F.G.† *Quidam quosdam occidunt inimicos, non quia habebant, sed quia meruerant.*

F.G.† { *Quid dulcius quàm habere, cum quo omnia audeas?*
{ *Quem sic credas ut te, cui sic loquaris quasi tecum? Quanti tales amicos habere voluerunt, quum ipsi tales esse non possunt?*

Qui

F. *Qui debet, limen creditoris non amat.*

G. † *Quid eò infelicius, cui jam malũ esse necesse est?* Senec. 1. clem. c. 13.

F. G *Quid est dare beneficium, imitari Deum.*

F. G. *Quid est inimicissimum homini? alter homo.*

F. *Qui doctè servit, partem dominatus tenet.*

G. † *Quid potest ab eo quisquam sperare, quem malum esse docuit?*

S. *Quid quisq; possit, nisi tentato nesciit.*

G. *Quid refert; quantum habeas? multò illud plus est, quod non habes.*

F. G. † *Quid sis, interest, non quid habearis.*

F. *Quid tibi pecunia opus est, si ea uti non potes?*

F. G. † *Quietissimè viverent homines, si duo verba tollerent, Meum & Tuum.*

F. *Qui expectat, ut rogetur, officium levat.*

F. *Qui in vero dubitat, malè agit, cùm deliberat.*

F. *Qui invitus servit, fit miser, servit tamen.*

F. *Qui jusjurandum servat, quovis pervenit.*

F. *Qui metuit calamitatem, rarò accipit.*

F. G. *Qui ob hoc injuriam facit, quia potest, citò desinet, quia fecit.*

F. *Qui omnes insidias timet, in nullas incidit.*

F. G. *Qui paupertatem timet, quam timendus est?*

F. *Qui potest celare vitium, non facit.*

F. *Qui potest consilium fugere, sapere idem potest.*

F. *Qui potest nocere, timetur, cùm etiam non adest.*

F. *Qui potest transferre amorem, potest deponere.*

F. *Qui pro innocente dicit, satis est eloquens.*

G. † *Qui propter pecuniæ, vel libidinis amorem moritur, ostendit se nunquam sui caussa vixisse.*

F. *Qui seipsum laudat, citò derisorem invenit.*
F.G.† *Qui servis crudelis est, ostendit, in aliis non voluntatem sibi deesse, sed potestatem.*
F.G.† *Quis est pauper? qui sibi videtur dives.*
F. *Qui sibi non vivit, meritò aliis est mortuus.*
F. *Quis miserum sciret, verba nisi haberet dolor?*
F.G. *Quis plurimum habet? is qui minimum cupit.*
F.G. *Qui succurrere perituro potest, cùm non succurrit, odit.*
F. *Qui timet amicum, amicus ut timeat, docet.*
F. *Qui timet amicum, vim non novit nominis.*
F. *Qui venit, ut noceat, semper meditatus venit.*
F. *Qui ulcisci dubitat, improbos plures facit.*
F. *Qui uni culpæ ignoscit, suadet pluribus.*
F. *Quo cavet is, cùm animus aliud, verba aliud, petunt?*
F. *Quod ætas vitium posuit ætas auferet.*
F. *Quod est timendum, decipit, si negligas.*
S. *Quod facere turpe est, dicere ne honestum puta.*
F. *Quid fugere credas, sæpè solet occurrere.*
F. *Quod nescias, cui serves, stultum est parcere.*
S. *Quod nescias, damnare, summa est temeritas.*
F. *Quod perit, quæri potest, reprehendi haud potest.*
F. *Quod quisq; amat, laudando commendat sibi.*
F. *Quod semper est paratum, non semper juvat.*
F. *Quod senior loquitur, omnes consilium putant.*
F.G. *Quod tacitum esse vis, nemini dixeris: quia non poteris ab alio exigere silentium, si tibi ipse non præstas.*
F. *Quod timeas citius, quàm quod speres, evenit.*
F. *Quod vix contingitur voluptatem parit.*

Quod

F. *Quod vult cupiditas cogitat, non quod decet.*
F. *Quod vult, habet, qui velle, quod satis est, potest.*
G.† *Quò se fortuna, & favor inducit hominem.* 805

F. *RApere est accipere, quod non possis reddere.*
F. *Rapere est non petere, quicquid invito auferas.*
F. *Rarum esse oportet, quod diu charum velis.*
F. *Ratione, non vi vincenda adolescentia est.*
F.G.† *Recta ingenia debilitat sapientia, prava confirmat audacia.* 810
F.G.† *Rectè parentem & inferiorem laudas, quia pertinet ad gloriam tuam.*
G.† *Rege incolumi mens omnibus una est, amisso rupere fidem.*
G.† *Regibus certior est ex mansuetudine securitas.* Senec.1.de clem.c.8.
F.G { *Regibus est pejus multò quàm servientibus.* *Quia singulos isti, illi universos timent.* 815
F. *Regnat non loquitur, qui nil nisi, quod vult facit.*
F. *Rei nulli prodest mora, nisi iracundiæ.*
F. *Remedium fraus est, contra flumen quærere.*
F.G. *Rem maximam promittit sapientia, ut te reducat tibi.*
F.G. *Repelli se homines facilius, quã decipi ferunt.* 820
S. *Repentè dives nemo factus est bonus.*
S. *Res inquieta est in seipsam, felicitas.*
F.G.† *Res ipsa, ut præstare possimus, efficiet, si polliceri properamus honesta.*
F.G. *Res magna clementia est, indulgendo magis corripere scelera, quàm vindicando.*
F.G.† *Res optima est, non exstirpare sceleratos, sed scelera.* 825

F.S. Respicere nil consuevit iracundia.
F.G.† Respue crudelitatem & matrem crudelitatis iram.
F. Res quantò est major, tantò est insidiosior.
F.G.† Res vera est, qui à multis timetur, multos timet.
F.G.† Revera memoria beneficii fragilis est, injuriarum tenax. 839
S. Revertere, unde veneris, nil grave est.
F. Reus innocens, Fortunam, non testem timet.
F. Rex esse nolim, ut esse crudelis velim.
F. Ridiculum est odio nocentis perdere innocentiam.
F. Rivalitatem non amat victoria. 835
F. Rogare beneficium, servitus quodammodo est.
F. Roganti melius quàm imperanti pareas.
F. Ruborem amico excutere, amicum est perdere.

S. SÆpè dissimulare, quàm vel ulcisci satius fuit.
S. Sæpè oculi & aures vulgi, sunt testes mali. 840
F. Salutis casus benè sit homini injuria.
F. Sanctissimum est meminisse, cui te debeas.
F. Sapiens contra omnes arma fert, cùm cogitat.
G.† Sapiens etsi contentus est se, tamen amicum vult habere, sed ob hoc nihil aliud, nisi ut exerceat amicitiam, ne tàm magna virtus jaceat: non ad hoc, ut dicit Epicurus, ut habeat, qui sibi assideat, succurrat, sed ut habeat, cui assideat, quando libet.
G.† Sapiens nihil facit, quod non debet, & nihil prætermittit, quod debet. 845
F. Sapiens, quod petitur, ubi tacet, breviter negat.

Sa-

F. Sapiens semper quiescendi dat locum injuriæ.
F. Satis est beatus, qui potest, cùm vult mori.
F. Sat magna usura est pro beneficii memoria.
F.G.† Scias eum multis virtutibus abundare, qui alienas amat. 850
F.G.† Scito, quid est invidia. Dolor animi ex alienis commodis.
Scito & illud, quia nulli invidet vir bonitate præditus.
G.S. Secretè amicos admone, lauda palàm.
F. Secunda in paupertate fortuna est fides.
F. Secundus est à matre, nutricis dolor. 855
F. Se damnat judex innocentem, qui opprimit.
F. Se denegare patriæ, exilium est pati.
F. Seditio civium, hostium est occasio.
F. Semper beatam se putat benignitas.
F. Semper consilium tunc deest, cùm opus maximè est. 860
F.G.† Semper dissensio ab alio incipiat, à te reconciliatio.
F. Se posse plus iratus quàm possit, putat.
F. Semper metuendo sapiens evitat malum.
F. Semper metuendum quicquid irasci potest.
F. Semper plus metuit animus ignotum malum.
F. Semper redundat ipse in auctores timor.
F. Sensus non ætas invenit sapientiam.
F. Sero est in periculis consilium quærere.
G.† Servis imperare moderatè laus est, Senec. 1. clem. 8.
G.† Severitas assidua amittit auctoritatem. 870
G. Severitatem abditam clementia in procinctu habet.
F.G.† Si benè te institueris, pudeat fieri deteriorem.

F. *Sibi ipsa improbitas cogit fieri injuriam.*

F. *Sibi ipsi dat supplicium, quem admissi pœnitet.*

F. *Sibi primum auxilium eripere est leges tollere.* 875

F.G.† *Sicut formosa pictura est, cujus nulla pars errat,*
Sic formosus homo, in quo nulla pars peccatis fœda est.

F.G.† *Si in clientelam felicis hominis potentisq; veneris, aut veritas, aut amicitia perdenda est.*

F.G.† *Si invitus pares, servus es: si volens, minister.*

F.G.† *Si multis placuerit vita tua, tibi placere non poterit.* 820

F. *Sine dolore est vulnus quod ferendum est cum victoria.*

F. *Si nil velis timere, metuas omnia.*

F.G.† *Si non invideas, major eris: nam qui invidet, minor est.*

F.G.† *Si quis irascitur, & ab alio pœnas petit, à se exigit:*
Si enim nos adversus peccantes severissimè ingerimus, & ipsi eadem committimus. 885

F. *Si rectè admones amicos palàm lauda.*

F.G.† *Si vis beatus esse, cogita hoc primum, contemni.*

G.† *Si vis amari, ama.*

F. *Socius fit culpæ, qui nocentem sublevat.*

F. *Solet esse in dubiis pro consilio temeritas.* 890

F. *Solet hora, quod multi anni abstulerint reddere.*

Solet

F. Solet sequi laus, cum viam fecit labor.

F G. † Solitudinem quærat qui vult cum innocentibus vivere.

F. Spes est salutis, ubi hominem objurgat pudor.

F. Spes inopem, res avarum, mors miserum levat. 895

F. Spina etiam grata est, ex qua spectatur rosa.

F. Stultitia est insectari quem diligunt.

F. Stulti timent fortunam, sapientes ferunt.

F. Stultum est alium velle ulcisci pœna sua.

F. Stultum est queri de adversis, ubi culpa est tua. 900

F. Stultum est timere quod vitare non potes.

F. Stultum est vicinum velle ulcisci incendio.

F. Stultum facit fortuna quem vult perdere.

S. Stultum imperare reliquis, qui nescit sibi.

F. Suadere primum benevoli est, dein corrigere.

G. † Succurre paupertati amicorum imo potius occurre. 905

F. Suis qui nescit parcere, inimicis favet.

F. Summissum imperium non tenet vires suas.

F.G. † Sunt multi qui plurimum verbis, non re contendunt: sed ipsa quæ spernunt, clam furantur.

F.G. † Sunt quorum corpus innoxium est: sed in mille Faunorum Furias mens cita decurrit. 910

S. Suspecta semper ornamenta ementibus.

F. Suspicio sibi ipsa rivales parit.

F. Suum sequitur lumen semper innocentia.

F.G. TAcere quisquis nescit, hic nescit loqui.

F. Taciturnitas stulto homini pro sapientia est 915

F.G. † Talem diligentiam exhibe in amicis comparandis: ne incipias amare, quem deinceps possis odisse.

F. Tam deest avaro quod habet, quàm quod non habet.

G. † Tamdiu à periculo aberit populus, quamdiu scies ferre frenos.

G. Tam omnibus ignoscere, quàm nulli, est crudelitas.

G. † Tene semper vocis & silentii temperamentum: tamen & in hoc incumbe, ut libentius audias, quàm loquaris. 920

F. Thesaurum in sepulchro ponit, qui senem hæredem facit.

Timidus vocat se cautum, parcum sordibus.

F.G. Tolerabilior est, qui mori jubet, quàm qui malè vivere.

F.G. Tolerabilior pœna est non posse, quàm nescire vivere.

F.G. Tristitiam si potes, cave, ne admiseris. 925

F.G. Turbæ præbet spectaculum æger animus.

F.G. † Turpia ne dixeris: paulatim enim pudor per verba discutitur:

Transibit sermo in affectum, si honesta loquamur.

S. Turpis inopia est, quæ nascitur de gloria.

F.G. † Turpius nihil est, quàm cum eo bellum gerere, cum quo familiariter vixeris. 930

F.G. † Tu primum exhibe te bonum, & sic quæras alterum similem tui

F.G. †

F.G. † *Tutißima res est nihil timere præter Deum.*
G. † *Tyrannus à rege distat factis, non nomine.* Sen.1. clem. c.13.

F. *VBi cœpit divitem pauper imitari, perit.*
F. *Ubicunque pudor est, semper ibi sancta est fides.* 935
G.† *Ubi discrimen inter bonos malosque sublatum est, confusio sequitur & vitiorum eruptio.*
F. *Ubi fata peccant, hominum consilia excidunt.*
F. *Ubi innocens formidat, judicem damnat,*
F. *Ubi omnis vitæ metus est, mors est optima.*
F. *Ubi peccat ætas major, malè discit minor.* 940
F. *Ubi sis cum tuis & absis, patriam desideres.*
F. *Ubi timetur, nil quod timeatur nascitur.*
G. † *Ubi usitata remedia non procedunt, tenta contraria.*
S. *Velox consilium sequitur pœnitentia.*
G. *Venia est pœnæ debitæ remißio.* 945
F.G. † *Verba rebus, non personis accipienda sunt.*
F. *Verbum omne, in quam partem intelligas.*
F. *Verum est quod pro salute fit mendacium.*
F.G. † *Verum non dicimus, nec audimus.*
F.S. *Veterem ferendo injuriam, invitas novam.* 950
G. † *Vide, si malus adhuc es, parce similibus: Verum si esse desiisti, quare aliis locum emendationis abscindas?*
F.G. † *Vir est bonus, qui in tantum perduxit animum suum, ut non modo nolit peccare, sed etiam non poßit.*
F.G. † *Vires tuas amici beneficiis, inimici injuriis sentiant.*

Viri

F. Viri boni eſt, neſcire facere injuriam. 955

F.G.† Viriliter feras quæ neceſſe eſt: doloribus enim patientia vincitur.

F. Virum bonum natura, non ordo facit.

F.G.† Virtutem cujus progreſſum videris, non exitium ejus deſperes.

F. Virtute quod non poſſis, blanditia auferas.

F. Virtuti amorem nemo honeſtè denegat. 960

F. Virtuti melius quàm fortunæ creditur.

F. Virtutis ſpolia cum videt, gaudet labor.

F. Virtutis vulnus partem habet victoriæ.

F.G.† Vis habere honorem? dabo tibi magnum imperium: Impera tibi.

F.G.† Vis omnibus eſſe notus? prius effice, ut neminem noveris. 965

F.G.† Vita omnis brevis eſt, ideo immortalitas eſt mors honeſta.

F. Vitium fuit, nunc mors eſt aſſentatio.

F.G. Vix quiſquam in bonum, niſi ex malo tranſit.

F.G. Ulcera animi ſananda magis quàm corporis.

F. Unus Deus pœnam affert, quam multi cogitant. 970

G.† Volunt homines ita præceptum eſſe, ut vivunt: non ita vivere, ut præceptum eſt.

F. Voluptas è difficili data dulciſſima eſt.

F.† Voluptas non pudicum corpus facit.

F. Voluptas tacita metus eſt magis, quàm gaudium.

F.G.† Ut aliquid auri extrahamus, terras pervertimus: ut ſummum bonum occupemus, ſcrutari pectus piget. 975

G. † *Utendum est divitiis, & non abutendum. ut nec à superioribus contemnaris, nec ab inferioribus timearis.*

G. † *Ut fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu; sic animadversiones magnarum potestatem terrent latius, quàm nocent.*

F.G. † *Utilis eductio & disciplina mores facit.*

Unde bona consuetudo excutere debet, quod mala instruxit.

G. † *Utinam ea lex homini esset, ut cum telo suo frangeretur. nec sæpius liceret nocere, quàm semel.* Sen.1.clem. c.19.

F. *Utrunque casum aspicere debet, qui imperat.*

F. *Vultu an natura sis sapiens, multum inter*

IN PUBLII SYRI MIMOS NOTÆ ET VARIÆ LECTIONES.

VERSU I. Hoc erat initium in editione Godefredi, qui plurima similia habet minimè Publiana, quæ, nescio quis, malè de Syro meritus intrusit. Ego nihil ex ulla editione ejeci, sed quæ mihi ejicienda videbantur, moneo per hoc signum † Certum est hanc sententiam è Seneca transumptam esse, & quidem vitiosè, qui lib. I. de clementia cap. I. ita incipit: *Duabus de caussis punire princeps solet. si aut se vindicat, aut alium.*

V. 2. *A morte semper homines tantundem absumus.* Dupliciter hic versus intelligi potest. Primo, ut is qui minimum hunc pronunciavit, gestu adjuverit & ostenderit verius sensum quam dixerit. Quemadmodum illud: *digitis à morte remotus, quatuor aut septem.* Secundo sensus is potest esse, quem & Seneca eleganter alio modo expresit de remed. fortuitorum: *Undecunq; ad inferos una via est.*

V. 3. S. *Ab alio exspectes, alteri quod feceris.* Citat hunc Publianum mimum Seneca lib. 14. epist. 95. *Quis autem negaverit feriri quibusdam præceptis efficaciter etiam imperitissimos: velut his brevissimis versibus. Nihil nimis. Avarus animus nullo satiatur lucro. Ab alio exspectes, alteri quod feceris. Hæc cum*

ictu

ictu quodã audimus, nec ulli licet dubitare, aut interrogare, Quare? Adeo etiam sine ratione ipsa veritas ducit.

V. 4. Frisingensis codex legit: *Ab amante lacrymis redimes iracundiam.*

V. 5. Hanc sententiam, minimè Publianam ita correxi. Nam G. legit. *A quocunque descenderis.* Est Sen. 1. de clem. cap. 8.

V. 9. *Ad pœnitendum properat, cito qui judicat.* Quod hic de præpropero judicio id Græcus quidam de nuptiis: Γαμεῖν ὁ μέλλων εἰς μετάνοιαν ἔρχεται.

V. 10. F. & H. *Ad tristem partem strenua suspitio.*

V. 11. Simile quid de Othone Imp. *Uxoris mœchus cœperat esse suæ.*

V. 12. *Æs, debitorem leve; grave, inimicum facit.* Ita enim corrigo, secutus Senecam, qui lib. 1. epist. 19. *Leve æs alienum, debitorem facit; grave inimicum.* Ubi Seneca sine dubio meminit Publiani hujus mimi, si tamen non ex hac ipsa sententia Senecæ pro Publiano concinnatus est. Scaliger legit: *Æs debitorem leve gravem inimicum facit.*

V. 14. Sequor hic lectionem m. s. F. Nam G. & H. sic legunt: *Aleator quanto in arte est melior, tanto est nequior.* Scaliger: *Aleator quantum in aleæ arte est, tanto est nequior.* Ut sit trochaicus.

V. 15. F. & G. & H. *Alienum nobis, nostrum plus aliis placet.*

V. 17. Retineo hic lectionem S. Exprimit hunc mimum vetus Græcus versus: τὰ δάνεια δούλους τοὺς ἐλευθέρους ποιεῖ. m. s. Frisingensis ita habet: *Alienum homini ingenua acerba est servitus.* G. & H. *Aliena homini ingenuo acerba est servitus.*

V. 17. Citatur à Seneca lib. 1. epist. 8. *Quantum*

tum disertißimorum versuum inter mimos jacet? quam multa Publii non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt? Unum ejus versum qui ad philosophiam pertinet, & ad hanc partem, quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostro habenda.

Alienum est omne quicquid optando venit.

Hunc versum à te dici non paulo melius, sed astrictiùs, memini.

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

V.23. F. vitiosè: *Amare & sapere vix à Deo conceditur.*

V.31. G. & H. bono quidem, sed alio sensu: *Amici vitia si feras, facis tua.*

V.32. Libellus ille de moribus quem Martino Episcopo Dumiensi, qui vixit anno D. LX. adscribunt: *Amicos secundæ res parant, adversæ certißimè probant.*

V.36. S. transponit: *Animi arbitrio amor sumitur, non ponitur.*

V.37. Sequor hic S. noster m. s. F. ita legit: *Amor extorqueri non potest, sed elabi potest.* G. & H. omittunt *Sed.*

V.41. G *Amor otiosa cura est solicitudinis.*

V.37. F. *tuta ingredi.* H. *tutò aggredi.*

V.51. Martinus libro de moribus. *Acuit intensio, frangit animum remißio.*

V.53. H. *Aspicere oportet quæ poßis deperdere.* m. s. F. vitiosè. *Aspicere oportet quid poßis perdere.* Neq; improbo lectionem S. *Despicere oportet quod possis deperdere.* Quem versum dabo in litera D.

V.54. Secutus sum m. s. F. uti claris literis legitur. sed sanandus est versus: Godefredus: *Astutè crines, dum celantur, ætas indicatur.* Et illico sub-

ſubjungit lectionem aliam quam è veſtigiis m. ſ. codicis eruit: *Aſtu canos, dum celantur, ætas indicat.* At mox corrigit ita: *Aſtu canos, dum celant, ætas indicat.* Neq; hic quieſcit, & ultimo ſic tentat: *Aſtutè dum celatur, ſe ætas indicat.* quam ultimam lectionem Henricus Stephanus ſequitur, eam tamen conjectura non infelici ita corrigit.

Aſtu crimen celatur, ætas indicat.

Scaliger hoc modo habet:

Ætas cinædum celat, ætas indicat.

Facilè ex his prudens ſibi eliget optimam lectionem.

V. 60. S. *Avarus, niſi cum moritur, nil rectum facit.*

V. 62. De hoc verſu vide infra in litera D. verſu 165. quæ notamus ex Seneca.

V. 64. m.ſ. codex Friſingenſis vitiosè: *nihil eſt teſtium.*

B.

V. 67. F. vitiosè habet: *B. c. ſic excedunt non occidunt.*

V. 70. ita clarè m.ſ. F. & G. licet S. aliter: *B. p. accepit q.ſ.r.*

V. 71. S. tranſponit. *B.a.l. vendere eſt.*

V. 72. ita citatur etiam à Gellio lib. 17. cap. 14. & Macrobio 2. Saturn. cap. 7. licet m.ſ. Friſingenſis aliter habeat: *Beneficium dando accipit qui digno dedit.*

V. 73. G. *Beneficia d.u. das, o. obligas.*

V. 76. G. *Beneficia dare qui neſcit, i.p.* H. *Beneficium dare qui n. i.p.*

V.77. G. *Beneficia se dedisse quid p.*

V.80. Ita omnino legendum ex G.& S. nam m.s.F. vitiose habuit: *B. p. n. iudicium qui dat n.*

V.82. Ita legit F.G.H. licet S. in litera C. sic habeat: *conjuncti animi maxima est cognatio.*

V.84. G. *excogitat.*

V.85. Ita omnino legendum cum S. nam F. & G. male: *Bis enim mori est.*

V.86 G.& H. *B.e.g.q.o.e. ultro si offeras.* S. *B.e.g. q.o.e. si ultro offeras.*

V.88 F. *peccato.*

V.89. ita lego cum G. & S nam F. perperam transposuit: *Bis v. q. se in victoria vincit.*

V 93. F. *Bona imperanti pecunia est.*

V 95 F. *Bona nemini hora est, ut non alicui mala.*

V 96. H. *homini.*

V 98. In G.& S. abest. *nimia,*

V.99. F *indicat.*

V.101 Martinus lib. de morib. corruptè hunc mimiambum citat. *Bonis nocet qui malis parcit.*

V.102. G H.& S. *B.v.i. major malitia est.*

V 105. Ita F. & S. nec opus corrigere cum G. & H. *Bonum apud virum.*

V.108. S. ita legit: *Bonum quidem supprimitur, nequaquam extinguitur.* G. vero hoc modo : *Bonum tametsi supprimitur, non extinguitur.*

V.109. G & S. transponunt verba: *Bonus animus læsus, gravius multo irascitur.*

V.110. G *commodat.*

V.112. G.& S. longe alio sensu: *Brevis mens ipsa est memoria iracundiæ.*

V.115. Se-

C.

V.115. Sequor m.f.F. qui longè nitidius quàm S.editio quæ sic: *C.p. etiam qui tutus cavet.*

V.128. Est sententia Senecæ *deprompta ex lib.1. de clementia cap. 5.*

V.130. Citatur à Gellio lib.17. cap. 14. & Macrob.2. Saturn. lib.7.

V.131. Ita G.& S.licet G. in litera B. etiam addat hos duos mimos: *Benevolus animus maxima est cognatio.* Et hunc. *Benevoli conjunctio animi maxima est cognatio.*

V. 136. ita corrigo ex m.f.F. ubi sic legitur: *Consueta vitia ferri non reprehendimus.* S. ita legit: *Consueta vitia ferimus, non reprehendimus.* Godefredus verò hoc modo: *Consueta vitia ferimus, nisi reprehendimus.*

V.138. G & H. *C.e.levius.q.f.p.* S. vero ita legit: *C.gravius est stultitiæ,q. percuti.*

V.141. Sequor hîc G. nam m.f.F. ita habet: *Contumeliam nec fortis potest, nec ingenuus pati:* Neque longe ab hac lectione abest H.S. qui ita legit: *Contumeliam non fortis pote nec ingenuus pati.* ut sit trochaicus versus.

V.143. Sequor hîc G.nam m.f.F. ita habet: *Quotidie est deterior dies posterior.*

V.151. S. transpositione variat: *C.o. b.d. populi poßidet. b.*

V.152. Citatur à Gellio lib. 17. cap. 14. & Macrob.2. Saturn.cap.7.

V.153. G. *Cui sæpe dederis, ubi negas, rapere imperas.*

V.154. S. transponit ita: *Cuivis accidere po-*

 test,

test, quod cuiquam potest. At ego sequor G. *Præsertim cum & Seneca sic citet lib.1.* de tranquil.cap. 11. *Nunquam me in bona re, mali pudebit authoris. Publius tragicis comicisq; vehementior ingeniis, quoties mimicas ineptias, & verba ad summam caveam spectantia reliquit? inter multa alia cothurno, non tantum sipariis fortiora, & hoc ait:*

Cuivis potest accidere, quod cuiquam potest.

Noster vero codex m.s.F. sic habet: *Cunctis potest a.q. cuivis p.*

V.156. G. *Cujus mortem exspectant cives, vitam oderunt.* H. *Cujus mortem amici exspectant, vitam oderunt.* Noster vero m.s.F. sic legit: *Cujus mortem amici exspectant, vitam cives oderunt.*

V.159. G. & H. *in gratiam citò redit.*

D.

V.161. F. vitiosè: *Damna ne objurgare cùm auxilio est opus.*

V.162. Ita ex conjectura restituo: nam m.s.F. vitiosè habet: *Damnat lingua, vocem habet, vim non habet.*

V.163. *Damnum appellandum est cum mala fama lucrum,* Feliciter idem vetus Græcorum:

Κέρδος πονηρὸν ζημίαν ἀεὶ φέρει,

V.165. Godefredus legit: *Dari bonum, quod potuit, auferri potest.* Scaliger vero ita hunc versum in litera A reddit: *Auferri & illud quod dari potuit, potest.* Sed ne quæramus quis germanam lectionem attigerit Publij, cùm hic versus non sit Publianus. Nam Lucilius ad imitationem Publiani mimiambi hunc fecit, teste Seneca, lib.1.epist.8. *Quam multa Publii non excalceatis, sed*

cothurnatis dicenda sunt? Unum ejus versum qui ad philosophiam pertinet, & ad hanc partem, quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostro habenda:

Alienum est omne quidquid optando venit.

Hunc versum à te dici non paulo melius, sed astrictius memini:

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiam num melius dictum à te non præteribo:

Dari bonum, quod potuit, auferri potest.

Hoc non imputo in solutum; de tuo tibi. Vale. Hæc Seneca.

V. 166. Sequor hic lectionem S. Nam noster m. s. F. ita habet: *Dediscere flere femina est mendacium.* Godefredus: *Dediscere flere feminam est mendacium.*

V. 176. Et hic sequor lectionem S. Nam alii alio bono sensu: *De inimico loquare male, si cogites.*

168. Repono hic ex conjectura, *Discitur*, nam m. s. F. habet, *Dicitur.*

V. 170. Sequor hic lectionem G. & S. Noster m. s. F. ita legit. *Deliberandum est sæpe quicquid statuendum est semel.*

V. 173. *Deos reddere credo, cùm felix vocet.* Hanc lectionem jam retineo, licet fuerim in illa opinione aliquando ut corrigerem: *Deos reddere credo cum felices vocet.* sed retineo potiorem, non quod placeat, sed m. s. Frisingensis ita apertè habeat, nec ego habeam, quam substituam certam & germanam.

V. 174. Vide, quæ notavimus in litera A, ad versum 53.

V, 175. Citatur à Seneca lib. 19. Epist. 109. *Non vides, quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publicè agnoscimus, & consensu vera esse testamur:*

Desunt inopiæ multa, avaritiæ omnia.
In nullum avarus bonus est, in se pessimus.

Ad hos versus ille sordidissimus plaudit, & vitiis suis fieri convicium gaudet. Hæc Seneca.

V.176. Citatur Seneca lib. 7. controvers. 3. *Apud eum melius erant dicta, quam apud quemquam comicum tragicumq́ aut Romanum, aut Græcum; ut illum versum, quo ajebat, unum versum inveniri non posse meliorem: Tam deest avaro quod habet, quàm quod non habet, & illud de eadem re dictum:*

Desunt luxuriæ multa, avaritiæ omnia.

V.117. G. & H. *Dives, quod donat, timeas; citò raptum venit.* Ego lego cum m. s. F. *Dies.*

V.185. ita legit. D. *Maledicta cuncta c. i. h. d.* & est Trochiacus S. *Omne dixeris maledictum, quum ingratum hominem dixeris*, quem versum in litera O. repeto. H. *Dixeris maledictum quum i. h. d.*

V.190. F. ita habet: *Dum est vita grata, mortis est conditio optima.* Ab hac mente est, quod ait Seneca de remed. fort. *Optimum est mori, cùm juvat vivere.* Et Ibidem: *Optimum est, antequam optes, mori.* Propterea dixit Martialis:

Rebus in angustis facilè est contemnere vitam,
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

E.

V. 195. Martinus libro de moribus iisdem verbis citat.

V. 211.

V. 211. G. *Eti m peccator.p f.* noſter verò m. ſ. Friſing. ita: *Et tamen huic peccato recte p. f.*

V. 212 F. *quid ſit.*

V. 213. F. *Et qui faciunt o. i,* G. & ita legit: *Etiam qui faciunt, odio habent injuriam.*

V. 216. *Et miſeriarum portus eſt patientia.* Aliter vetus Græcorum verſus : λιμὴν ἀτυχίας ἐστὶν ἀνθρώποις τέχνη.

V. 218. F. *Excelſus multò facilius caſus nocet.* Idem antea Apollodorus Comicus extulerat : οἴκου δὲ μεγάλου πτῶμα γίνεται μέγα.

V. 221. F. *Ex b minum quæſtu f cta eſt fortuna dea.*

V. 222 F. *e. pati eſt, patriæ qui ſe denegat.* Henricus Stephanus ſic legit: *Se denegare patriæ, exilium eſt pati.*

V. 228. Sequor hic lectionem S. ut ſit Trochaicus nam m ſ. F. ita habet vitioſè: *Exuli ubi nuſquam domus eſt, ſine ſepulchro eſt mortuum.* G. ita legit: *Exuli ubi nuſquam domus eſt, ſine ſepulchro eſt tanquam mortuus.* H. *cui nuſquam domus eſt, ſine ſepulchro eſt mortuus.*

F.

V. 230. Et hic ſcire adeò quis fundus Scaligero fuerit in Publianis mimis; è quibus, ſi hic eſt, Seneca illo uſus eſt, ſed aliter; Epiſt. 102. *Facilius creſcit dignitas, quàm incipit.*

V. 232. H. *Fortuna quam n. u.*

V. 233 ita S. ſed puto hunc verſum effictum ex illo, qui eſt in noſtro m ſ. F. hoc modo: *Ictum tacentem crimen facias acrius,* quem damus in litera I.

V. 235 F. *Fatetur f. is. q i facit.*

V.238. F. *Feras difficilia, ut facilia levius perferas.* G. *Fer difficilia, facilia ut levius perferas.* H. *Fer d. ut facilia l.p.*

V.239. Ita citatur à Gellio lib. 17. cap. 14. Frisingensis m.f. & Macrobius 2. Saturnal. cap. 7. *Feras non culpes, quod mutari non potest.*

V. 240. In F. vitiosè ita legitur: *Feras, quod lædit, ut quod prodest, feras.* Godofredus ita habet: *Feras, quod lædit, ut, quod prodest, perferas.*

V.241. *Ficta citò ad naturam reciderint suam*, prima producta ἀρχαϊκῶς in *Reciderint*, ut Lucretio *Reducere* & similia, Sen.1. clem 1.

V.242. G.& S. *Fidem nemo unquam perdit, nisi qui non habet.*

V.243. F.& H. *Fidem qui perdit, nil potest ultra perdere.*

V. 245. F. *Fidem, qui perdit, quo se servet, non est relictum.* S. ita legit: *Fidem qui perdit, quo servet se in reliquum?* H.F. *q.p.q. se servet in reliquum?*

V. 246. Ita cùm G. lego hunc versum. Nam F. ita legit: *Fides unanima, unde abit, nunquam redit.* S. verò hoc modo: *Fides unanima, unde abiit, eò nunquam redit.* H. *Fides ut anima, unde abiit, nunquam redit.*

V. 247. Sequor hîc lectionem S. Godefredus verò & H. ita habent: *Fœminarum naturam regere desperare est omnium*, noster m.f. *Fœminæ naturam regere desperare odium est.*

V.249. Frisingensis codex planè contrario sensu: *Fortuna homini plus quàm consilium valet.* Sed legendum forte: *Fortuna nemini plus.*

V.252. S. *Fortunā citius vel rapias, quàm retineas.*

V.259. Secutus sum hîc nostrum m. f. Frisin-

gen-

gensem. Scaliger notat hunc versum mutilum esse hoc modo:

Fortuna unde aliquid fregit, quassum est †———

Godefredus: *Fortuna, unde aliquid fregit, casus est.*

V. 260. Hic versus vel ex Seneca pro Publiano Mimo concinnatus est, vel ad Publianum Mimum respexit Seneca lib. 10. Epist. 73. cùm ait: *Nihil dat Fortuna mancipio.*

V. 261. Sequor S. lectionem. Nam G. ita habet: *Frequens* vindicta paucorum odium reprimit. omnium irritat.

V. 263. & 262. Omninò germana est hæc lectio Publiani Mimi:

Frugalitas inserta est rumoris boni.

Quem citat ita Gellius lib. 16. cap. 14. Macrobius 2. Saturnal. cap. 7. Inserta, aliter, instita: utrumque ab eadem origine. Græcè πάρεργος ὥσα τῆς ἐσθῆτος. Ut instita non est tota vestis, se sequela & ornamentum; ita frugalitas non omninò tota ornamentum; ita frugalitas non omninò tota causa est rumoris boni, sed accessit ornamentum illi. Planè Publianæ elegantiæ sententia. Tertullianus libro de idololatria, literaturam secularem insertam prædicationis Idololatriæ vocat. *Si fidelis*, inquit Tertullianus, literas doceat, insertas Idolorum prædicationis. Ita rectè corrigit S. *Cæterùm*, inquit Tertullianus ibidem *purpura vel cætera insignia, dignitatem insertæ, dignitati & potestatibus Idololatriæ ab initio dicata.* Insignia & purpuram vocat insertas dignitatum, quasi dicas ornamenta, ut est instita vesti, aut emblema annulo. Tam enim inserta potest esse instita, quàm emblema. Quod, si cui una cum S.

& Henrici lectione de inserta videatur, nihilominus retinendus ille alter Publianus Mimus:

Frugalitas rumoris boni miseria est.

næ ille poterit multis modis eleganter illam explicare, ut sit sensus: Esse frugalem rumor quidem bonus est, sed infelix, & parum vulgò laudatus, cui profuso magis placet. Vel: Qui laudatur frugalis, is non laudatur. Et sic miseria accipietur pro inopia seu penuria. Potest etiam sic exponi; Frugalitas est Parsimoniæ vitium, sub honesto laudatoq; nomine.

V. 265. G. & H. ita legit: *Frustrà, cùm ad senectutem ventum est, repetas adolescentiam.* Et est Trochaicus.

V. 267. ita rectè G. & H. nam m. F. habet: *flumen.* Et est Trochaicus.

V. 268. Citatur à Gellio lib. 17. cap. 14. & Macrob. 2. cap. 7.

V. 269. G. & H. ita legunt, *Futuri pugnant, ut se superari sinant.* Ut sensus sit: sic instant futura mala, ut tamen vinci vitariq; possint.

G.

V. 276. G. & H. ita legunt: *G. ap. p. e. q. post factum p.* S. verò hoc modo: *q. post facti p.*

V. 278. F. & S. *Gravior est inimicus, qui latet in pectore.*

H.

V. 285. S. & G. & H. legunt: auxilia, pro consilia. Et est Trochaicus.

V. 289. H. *Hæredem scire utilius est quàm q.*

V. 290. F. ita Macrobius citat & Gellius; licet

cet noster m.s.F.legat: *Hæres fictus sub persona risus est.*

V.292. Est Trochaicus.S.legit: *In tormentis.*

V.293.G. & H. *H.q.difficile est gloriæ custodia.*

V.294. Est Trochaicus. G.ita legit: *H.q.m.e.ab illo l.d.q.n.p.q.*

V.295. F. legit: *Ubi non sis doctus dominari.*

V.296.H. *Heu quàm pœnitenda incurrunt homines vivendo diu.*

V.297.F. *Heu quàm est timidus, qui mori tutum putat?*

V.301. F. ita legit: *Homo extra corpus suum est, cùm irascitur.*

V.302. G.& H. *Homo nescit, si dolore fortunam invenit.*

V.303. Est Trochaicus.

V.304. Ita lego cum G. & est elegans mimiambus tetrameter, qui in m.s.F. ita habetur: *Homo semper in se aliud fert, in alterum aliud cogitat.* Miror proinde S. ita mutâsse: *Homo semper in os fert aliud, aliud cogitat.*

V.308. ita habet: *H. l. est mari pro bona causa.*

V.310.F. *Serviet.*

V.311. His verbis refert hanc sententiam Martinus libro de moribus, quæ desumpta est ex Seneca lib.1. Epist. 3. *Tu verò omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam judicandum. Isti verò præposterè officia permiscent, qui contra præcepta Theophrasti, cùm amaverint, judicant; & non amant, cùm judicaverint.*

I.

V.315. Ita corrigo m.s.F. habet: *latè.*

V.318.

V.318. G. *locum tacentem crimen faciat acrius.* S. *Factum tacendo, crimen facias acrius.*

V.319. S. *Ita agas, ne quis tuopſe te meritò oderit.* H. *Id agas, ne quis tuo te meritò oderit.* Martinus lib. de moribus. *Id agas, ne quis meritò te oderit.*

V.321. Ita corrigo M. S. F. habet: *Ignoſcere hominum eſt, niſi pudet ignoſcitur.* Alio ſenſu legit G. & H. *Ignoſcere humanum, ubi pudet, cui ignoſcitur.* S. ita legit: *Ignoſcere hominum eſt, ubi pudet, cui agnoſcitur.*

V.324. His verbis refert Martinus libro de moribus hanc gnomen.

V.326. Eſt Trochaicus. Citatur à Gellio lib.17. cap.14. & Macrob.2. Satur.cap.7. apud quos aliqui ſic disjungunt:

——— *Improbè*
Neptunum accuſat, qui iterum naufragium facit.

V.328. F. *Impunè pecces in eum, qui peccat rarior.*

V.329. F. *In amore ſemper mendax eſt iracundia.* H. *In a. ſan. iracundus eſt.*

V.330. Ita corrigo m. ſ. F. habet: *In amorem.*

V.335. Corrigo ita ex conjectura. Nam F. habet: *Inertia laboris eſt excuſatio.*

V.338. Noſter m. ſ. F. habet: *Inferior horreſcit,* S. *Inferior neſcit, quicquid peccat ſuperior,* ut ſit ſenſus, ad quem alludat Juvenalis: *Tantò conſpectior in ſe crimen habet, quantò, qui peccat, major habetur.*

V.340. G. & S. & H. *levis e. r. rogas.*

V.344. Martinus libro de moribus. *Inhoneſta victoria eſt, ſuos vincere. Satis eſt pœnarum potuiſſe puniri.*

V.349. G. & H. *In vindicando.*

V.353. Hunc citat Seneca lib.14. Epiſt.95. *Nunquid*

quid rationem exiges, cùm tibi aliquis hos dixerit versus? Injuriarum remedium est oblivio. Audentes fortuna juvat. Piger sibi ipse obstat.

V. 354. G. & H. *In malis sperare bonum n.i.n.s.* & est Trochaicus.

V. 355. H. *In miseri vitia nulla contumelia est.*

V. 357. Ita etiam citat hunc versum Seneca lib. 19. Epist. 119. licet noster m. s. F. habeat: *In nullo.*

V. 358. S. *Inopiæ desunt parva, a o.* H. *Inopiæ pauca sunt.* Vide, quæ de hoc notemus in litera D. versu 175. τὸ, *parva*, pro *pauca*, est Hellenismus, παῦρα.

V. 360. F. G. S. *plurima.*

V. 368. G. ita legit: *Invidia loquitur, non quod est, sed quod subest.* S. verò hoc modo: *Invidia loquitur id, quod obest, non quod subest.*

V. 369. F. *Invidiam ferre an fortis, an felix potest?*

V. 371. G. & H. vitiosè: *Sed minutè irascitur.*

V. 372. F. legit: *In se vitat culpam, qui peccatum præterit.*

V. 374. F. *Incites.*

V. 375. Ita legit S. & est Trochaicus. Sed est confectus hic versus, ni fallor ex versu 22. quem vide & ejus variam lectionem.

V. 376. Ita S. & G. est Trochaicus. Noster m. s. F. invertit ita: *Iracundiam, qui vincit. maximum superat hostem.*

V. 381. Ita G. & S. & est Trochaicus. m. s. F. ita habet: *Irritare est calamitatem, cùm te vocaveris felicem.*

V. 382. F. *Is minimum eget, qui minimum cupit.* Sed omninò corrigendus est ex Seneca lib. 19. Epist. 109.

109. *Præcipitur, ut homines in animo, non in patrimonio putent esse divitias. Eum esse locupletem, qui paupertati suæ aptus est, & parvo se divitem fecit.*

Magis tamen feriuntur animi, cum carmine ejusmodi dicta sunt.

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Quod vult, habet, qui velle, quod satis est, potest.

V. 383. F. *Ita credas amico.*

V. 384. Ita citat hunc Mimum Gellius lib. 17. cap. 14. Aliter S. *Ita habeas amicum posse, ut fieri inimicum putes.* Ut sit Trochaicus. Aliter etiam F. *Ita amicum habeas, posse ut facilè fieri putes hunc inimicum.* Macrobius 2. Saturnal. cap. 7. ita citat: *Ita amicum habeas, posse ut fieri in inimicum putes.*

L.

V. 395. H. *Laus ubi nova oritur, etiam vetus admittitur.*

V. 399. G. & H. *Lex universi.* F. *Lex universa, quæ jubet n. & m.*

V. 400. G. & S. *Sub vultu domat.* Retineo tamen lectionem m. s. F. Ut sit sensus, quem etiam Seneca benè expressit lib. 1. de ira cap. 1. *Nec ignoro cæteros quoque affectus vix occultari, libidinem metumque & audaciam dare sui signa, & posse prænosci. Neque enim ulla vehementior intra cogitatio est, quæ nihil moveat in vultu.*

V. 401. G. *Libido indicium est, quo levitas sapit.* S. verò sic: *Libido indicium est ejus, quod levitas sapit.*

V. 407. Hic versus jam positus est in litera D. & est numero 175.

M.

V. 408. F. F. *Magis fidem hæres nascitur, quàm scribitur.*

V.411. Videtur hic sumptus ex illo mimiambo Publii: *Injuriarum remedium oblivio est.* De quo in litera I.

V. 412. Videtur ex Seneca desumpta sententia, qui ait lib.2. de ira cap.32. *Magni animi est, injurias despicere.*

V.413. Est Trochaicus.

V. 416 F. *datore*. H. *doctrina*.

V.418. F. *Mala est voluntas ad alienum consuescere.*

V.431. G. *Malignum.*

V. 452. Est sententia ex Seneca l. de remed. fortuitorum, de qua notavimus in litera G. v. 608.

V. 435 S. *Malo consilio.*

V.442. F. & H. *Malus ubi bonum se s. t. te p.*

V.443. H. & S. *M. e. u. q sua causa est b.*

V. 461. G. & S. faciunt Trochaicum: *Miseriam nescire propriam, est sine periclo vivere.*

V. 468. F. *Miserum est, egere cogi, quod cupias loqui.*

V. 473. S. *Invoces.*

V. 477. Ita corrigo. Nam in m. s. sic erant transposita. *Mortem, ubi contemnas, metus viceris omnes.*

V. 478. Est Trochaicus. S. & G. ita legunt: *Mortuo, qui mittit munus, nihil dat illi, sibi adimit.*

V. 479. Est sententia Senecæ ex lib.1. de clementia.

V. 481. S. *Mulier quæ.*

V.484. F. habet vitiosè: *Qui vi facit injuria.* S. ita legit: *Multis minatur, qui facit uni injuriam.* H. *m. m. q. un facit injuriam.*

V.490. F. *m. s. b. cùm irritatur injuria* G. & H. *irrites injuria.*

N.

D.491. Martino adſcriptus libellus de moribus hanc ſententiam ita refert: *Etſi nullos inimicos tibi facies injuria, multos tamen facit invidia.* Godefredus ſic legit: *Nam ſi nullos inimicos tibi parit injuria, multos tamen invidia.*

V.493. Ita ex conjectura reſtituo hunc mimiambum, qui in m. ſ. F. perperam erat, ſic tranſpoſitus: *Neceſſe eſt minima eſſe maximorum vitia.*

V. 494. Scaliger ineptè hunc pro Publiano mimiambo venditat, cùm ſit Laberianus ſimilis quidem illi Publiano, quem antè dedimus:

Multos timere debet, quem multi timent.

Seneca lib.2. de ira c.11. magnificè illum Laberii mimum laudat his verbis: *Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille verſus, qui medio civili bello, in theatro dictus, totum in ſe populum, non aliter convertit, quàm ſi miſſa eſſet vox publici affectus:*

Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent.

Ita natura conſtituit, ut, quod alieno metu magnum eſt, à ſuo non vacet. Macrobius 2. Saturnal. capite 7. agens de Laberii mordacibus mimis in Cæſarem jactatis etiam hunc numerat. *In ipſa quoque actione, ſubindè ſe qua poterat, ulciſcebatur, inducto habitu Syri; qui velut flagris cæſus proripientiq; ſe ſimilis, exclamabat:*

Porrò Quirites: libertum perdimus.

Et paulò pòſt adjecit.

Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent.

Quo dicto univerſitas populi ad ſolum Cæſarem oculos & ora convertit, notantes impotentiam ejus hac dicacitate lapidatam. Ob hæc in Publium vertit favorem.

V. 510. Codex m. ſ. F. *Negat ſibi, qui, quod difficile eſt, petit.*

V.511. Martinus lib. de moribus. *Neminem laudaveris; neminem citò accusaveris; semper puta te cum diis testimonium dicere.*

V. 515. F. *Pœna suis est.* Martinus lib. de moribus. *Nequitia ipsa sui est. Mala conscientia sæpe tuta est, secura nunquam.*

V. 516. Est Trochaicus. Henricus Stephanus ita legit: *Nescis, quid optes, aut quid fugias, ita ludit dies.*

V. 518. & 519. Martinus lib. de moribus. *Nihil petas, quod negaturus fuisti. Nihil negabis, quod petiturus fuisti.*

V. 522. *Nil agere semper infelici est optimum.* Quod hic de infelice dictum, versiculus Græcus de peregrino extulit.

Ξένος ὢν ἀπράγμων ἴσθι καὶ πρᾶξεις καλῶς.

V. 526. Hæc sententia reperitur in libello toties jam citato, de moribus, quem Godefridus cum Seneca edidit, & Martino Episcopo adscribit, ubi Gnomologia est ex Seneca, & mimis, & Pythagoræ aliorumq; dictis.

V. 529. Ita ex conjectura corrigo. Nam m. s. F. vitiosè habet: *Nihil non acerbum prius quam maturum fit.*

V. 533. H. & S. *Nil proprium ducas, quod mutarier potest.* G. *Nil proprium ducas, quod mutari possit.*

V. 534. Ita ex conjectura constituo hunc Mimum. Nam m. s. F. sic habet: *Nihil tempore ducas pro salutis remedio. Tempore,* enim lego, cùm sit per compendium dictionis, *tpe.* Quod moneo ideo; quia occasio fortè erit, germanæ lectioni eruendæ.

V. 535. *Nil turpius quàm vivere incipiens senex.* Elegan-

ganter ab hac mente Seneca lib.3. Epist.23. *Possum enim vocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc Epistolam liberare: Molestum est, semper vitam inchoare. Aut si hoc modo magis sensus potest exprimi: Male vivunt, qui semper vivere incipiunt. Quare? inquis, Desiderat enim explanationem ista vox. Quia semper illis imperfecta vita est. Non potest autem stare paratus ad mortem, qui modò incipit vivere. Id agendum est, ut satis vixerimus. Nemo hoc putat, qui orditur cùm maximè vitam. Non est, quod existimes paucos esse hos, propemodum omnes sunt. Quidam vivere tunc incipiunt, cùm desinendum est. Si hoc judicas mirum, adjiciam, quod magis mireris: Quidam ante vivere desierunt, quàm inciperent.*

V. 537. *Nimium altercando veritas amittitur.* Ita etiam citatur à Gellio lib. 17. c. 14. & Macrob. 2. Saturn. c. 7. Noster m.s.F. legit: *veritas evertitur.*

V. 538. Ita ex conjecturâ corrigo hunc mimum. Nam F. vitiosè: *Nimirum est in morte boni, cùm nihil sit mali.*

V. 549. Ita legunt G. & Martin. lib. de moribus. Noster m.s.F. transponit: *Non vivas aliter in solitudine, aliter in foro.*

V. 550. m. s. ita legit.

Non aspicias quam plenas quisq; Deo manus
Notes sed quam puras amoveat.
Non aliter pulcherrimus Dei cultus est animus.
Nisi fuerit optimus.

Martinus lib. de morib. ultimam hanc sententiam solam inserit suæ Gnomologiæ his verbis: *Optimus ergò animus & pulcherrimus Dei cultor est.* Latet autem hic elegans mimiambus Publii, quem in litera P. reddemus:

Puras

Puras Deus non plenas aspicit manus.

Ex quo nescio, quis malè feriatus ineptias illas concinnavit.

V.551. *Non citò ruina perit is, qui rimam timet.* Ita omninò legendum est. Sunt, qui elegantissimam sententiam ita corruperunt: *Non citò ruina cadit vir, qui primam timet.* Godefredus hoc modo legit: *Non citò perit ruina, qui ruinam timet.* Codex Frising. & H. sic habet: *Non citò ruina perit vir, qui ruinam timet.*

V.553. Martin lib. de moribus. *Nondum es felix, si te turba non riserit.*

V.565. F. *Non est pudica domus, quæ multos recipit amicos.* Martin. lib. de moribus. *Nulla est pusilla domus, quæ multos amicos capit.*

V.556. Propter hunc & similes multos versus, avent pariter mecum multi scire, quis fundus fuerit Scaligero in editione Publianorum Mimorum. Nam si hic Publianus est. Seneca illum in memoria habuit, cum scripsit Epistolas 101. *Sed non statim pusillum est, si quid maximo minus est.* Quid si quis ex hac sententia Senecæ versum concinnârit, quem pro Publiano supposuerit?

Non est pusillum, si quid maximo est minus.

V.558. Hic non est versus Publii, sed Lucilii, ad imitationem Publiani Mimi factus, teste Seneca lib.1. Epist.8 *Quàm multa Publii,* inquit Seneca ad Lucilium, *non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt? Unum ejus versum, qui ad Philosophiam pertinet, & ad hanc partem, quæ modò fuit in manibus, referam, quò negat fortuita in nostro habenda:*

Alienum est omne, quicquid optando venit.

Hunc versum à te dici non paulò melius, sed astrictius memini:

Non est tuum, Fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum melius dictum à te non præteribo:

Dari bonum, quod potuit, auferri potest.

Hoc non imputo in solutum; de tuo tibi

V. 561. Hæc sententia Senecæ est libro de ira.

V. 563. F. *Non potest non sapere qui se stultum intelligit.*

V. 564. Citat hunc mimiambum, licet corruptè Martin. lib. de moribus.

V. 567. Elegans trochaicus, quem S. ita legit: *Nulla tam bona est fortuna, de qua non possis queri.*

V. 573. Et hunc elegantem mimum corruptè citat Martinus lib. de moribus: *Nullum putaveris locum sine teste*, licet & in m. s. F. sint perperam transpositæ voces, hoc modo: *Nullum putaveris esse locum sine teste.*

V. 576. G. *Nullus est tantus quæstus, quàm eo quod habes parcere.* Ut sit pars trochaici tetrametri. Codex Frisingensis vitiosè: *Nullus est tantus quæstus, quàm quod habeas arcere.*

V. 580. *Nunquam periclum sine periclo vincitur.* Ita etiam citat Gellius lib. 17. cap. 14. & Macrobius 2. Saturnal. c. 7. Frisingensis Codex legit: *N. periculum sine periculo vi.*

V. 583. *Nunquam ubi diu fuit ignis, defuit vapor;* ita omninò corrigo ex conjectura, in m. s. F. legebatur, *cecidit vapor.*

O.

V. 596. G. legit: *aliquid blandi admisce.* Martinus lib. de moribus; *Objurgationi semper aliquid blan-*

blandè admiſce : facilius enim penetrant verba quæ milli vadunt via.

V. 592. Eſt trochaicus Godefredus ita habet, *Odium oportet peccandi, non metum, facias.*

V. 595. Martin. lib. de moribus : *Tolle excuſationem; nemo peccat invitus.*

V. 597. Libellus ille Martini de moribus ita incipit : *Omne peccatum actio eſt. Actio autem omnis voluntaria eſt, tam honeſta quam turpis. Ergo voluntarium eſt omne peccatum.*

V. 600. G. *Omnes vitam differentes mors incerta prævenit.*

V. 604. Martinus lib. de moribus : *Hoc habet omnis affectus, ut in quod ipſe inſanit, in id putet etiam cæteros furere.* Godefredus ita legit : *Omnis affectus habet, ut in eo in quo ipſe inſanit, in idem putet cæteros furere.*

V. 608. & 609. Sententia hæc ex Seneca concinnata eſt, qui libro de remed. fortuitorum hæc: *Malè de te loquuntur homines? ſed mali moverer, ſi de me Marcus Cato, ſi Lælius ſapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere, laudari eſt.* Hanc ſententiam ſuæ gnomologiæ inſeruit Martinus lib. de moribus, ubi & hæc : *Malè opinentur de te homines: ſed mali. Malis diſplicere, eſt laudari.*

V. 614. Martinus lib. de moribus : *Oratorem te puta, ſi tibi ante omnes, quod oportet perſuaſeris.*

V. 616. Citatur hic mimus Publii nomine à Seneca 7. controverſ. 3. Noſter m. ſ. F. ſic legit : *O vitam miſero longam, felici brevem.* Revocat mihi verſus iſte alium elegantiſſimum, quem Seneca citat libro de brevitate vitæ cap. 2. *Quod apud*

 maxi-

maximum poëtarum, more oraculi dictum est, verum esse non dubitem:

Exiguæ pars est vitæ quam nos vivimus.

P.

V.617.Martinus lib.de moribus: *Pacem cum hominibus habebis, cum vitiis bellum.*

V.622.Sequimur hic m.s.F.& Gellium qui lib. 17. cap.14. ita citat: *Pars beneficii est, quod petitur, si bellè neges.* Macrob.verò l.2.Saturn.c.7. hoc modo *Pars beneficii est, quod petitur, si citò neges.*

V.626.Godefredus ita legit. *Patria est, ubicunque benè vixeris.* Si Publianus est, tunc dimetrum mimiambum istum respexit Seneca l. de remed.fortuit. *Patria est, ubicunq; bene est. Illud autem per quod bene est, in homine, non in loco est.* Quam sententiam citat Martinus lib. de morib.

V. 627. Codex Frisingensis habuit: *Paucorum est intelligere, quid det Deus.*

V.634.Citat Mart.lib.de moribus.

V.635. Ita corrigo ex conjectura. nam m. s.F. ita legit: *Pecunia regimen est rerum omnium.*

V.636. Citat Martinus lib. de moribus.

V.639. & 640. Martinus lib de morib. *Pejora sunt tecta odia, quàm aperta. Itaq; minus loquax inimicus offendit, quam tacitus.*

V.641. & 642. Solus Godefredus refert hunc mimum solum:

Perdenda sunt multa, ut semel ponas bene.

Sed si hic Publianus est, necesse est & priorem esse, quem apud Senecam reperio: qui l.1.de beneficiis c.2. ita incipit:

Bene-

Beneficia in vulgus cùm largiri institueris,
Perdenda sunt multa, & semel ponas benè.

In priore versu utrumq; reprehendas. Nam nec in vulgus effundenda sunt, & nullus rei, minimè beneficiorum, honesta largitio est; quibus si detraxeris judicium, desinunt esse beneficia: in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens versus mirificus est, qui uno benè posito beneficio, multorum amissorum damna solatur. Hæc Seneca: Elegantes sanè duo mimiambi, digni qui suo auctori Publio reddantur.

V. 648. m. s. Frisingensis legit, sensu eleganter acuto: *Perfacilè felix quod vota imperant facit.* Si quis tamen hic, *vota*, in *fata*, mutet, huic non repugno.

V. 655. Martinus l. de Morib. *Multi cùm aliis maledicunt, sibiipsis convicium faciunt. Nihil turpius quàm qui objicit alteri, sibi objiciendum.*

V. 673. Martinus libro de moribus: *Præstabis parentibus pietatem, cognatis indulgentiam, omnibus æquitatem.*

V. 676. *Principium sævitiæ bellum est,* legit vitiosè Godefredus, quomodo corrigendum sit, patet ex Seneca l. 1. de clementia cap. 5. *Quantulum enim nocet privata crudelitas? Principum sævitia, bellum est.* Hæc Seneca.

V. 677. Martinus lib. de moribus: *Priusquam promittas, deliberes, & cùm promiseris facias.*

V. 692. Martinus lib. de moribus: *Locum tenet innocentiæ proximum confessio.*

V. 699. G. *Pulcherrimum est omnia præstare nihil exigenti.*

V. 701. Vide quæ supra notavimus in litera N. versu 550.

V.702. Martinus lib. de moribus: *Fortior est qui cupiditatem vincit, quàm qui hostem subjicit.*

Q.

V. 703. His ipsis refert hanc sententiam in gnomologia Martinus de moribus. Quales sententiæ passim in Seneca, ut & illa lib. 2. epist. 14. *Quia facta est auri mentio, accipe, quemadmodum usus fructusq; ejus tibi esse gratior possit*: IS MAXIME DIVITIIS FRUITUR, QVI MINIME DIVITIIS INDIGET. *Ede, inquis, autorem. Ut scias quàm benigni simus, propositum est aliena laudare. Epicuri est, aut Metrodori, aut alicujus ex illa officina. Et quid interest, quis dixerit? Omnibus dixit.*

V. 704. m. s. F. *Quæ vult videri bella, nimiùm illi negat.*

V. 705. m. s. F. *Quàm felix vita quæ sine negotiis transit.*

V.710. Martinus lib. de moribus: *Bonum est non laudari & esse laudabilem.*

V. 727. Godefredus ita legit: *Quamvis agas id, ut ne quis merito tuo te oderit: erunt tamen semper qui oderint.*

V. 730. & 731. Possis hos duos pro trochaicis agnoscere.

V.735. Martinus lib. de morib. *Qui æquo animo malis immiscetur, malus est.*

V.744. & 745. Hos duos versus pro trochaicis possis defendere.

V. 747. m. s. F. *Qui obesse cùm potest, non vult, prodest.*

748. Sequor hic lectionem m. s. F. argutè acutam. Godefredus legit: *Quidam inimici graves sunt, amici leves.*

V.749.

V.749 G. *Quidam, quosdam occidunt inimicos, non quia habeant, sed quia meruerunt.*

V.750. Martinus lib. de moribus: *Quid dulcius quàm habere amicum, cum quo audeas ut tecum loqui?* Sequor ego lectionem m. s. F. ubi tamen, *stultius* in *dulcius* muto.

V 754. & 755. Mart. lib de morib. *Quid est dare beneficium? Imitari Deum.* Et paulò post: *Quid homini est inimicissimum? homo.*

V.759 *Quid refert, quantum habeas? multo illud plus est quod non habes.* Hunc trochaicum citat Gellius.

V.760. G. *Quis sis interest, non quis habearis.* Martinus lib de moribus: *Quis sis interest, non quid habeas.*

V.762. Martinus libro de moribus: *Quietissimam vitam agerent homines in terris, si hæc duo verba à natura omnium rerum tollerent, Meum & Tuum.*

V.768. G. C. *desinit, quia fecit.*

V.760 Citat hunc mimum Martinus libro de morib. Noster m. s. F. ita legit: *Qui paupertatem timet, quàm timidus est?*

V.776. Martinus lib. de morib. *Qui propter pecuniæ amorem, & libidinem moritur, ostendit se nunquam sui caussa vixisse.*

V.782 Citatur etiam in libro de moribus: Hujus mentis plenus est Seneca, sicut & illa huc faciunt epist. 2. *Non qui parum habet, sed qui plus cupit pauper est.*

V.796. Est trochaicus noster tamen m. s. F. ita legit: *Quod perit, quæri potest, reprehendi non potest.*

V. 800. Martinus lib. de moribus: *Quod tacitum esse velis, nemini dixeris. Si tibi non imperasti, quomodo ab alio silentium speras?*

V. 804. S. ita legit: Quod vult habet qui cupere quod sat est potest. Nos secuti sumus Senecam. qui hunc mimum ita citat lib. 19. epist. 109. *Magis tamen feriuntur animi, cùm carmine ejusmodi dicta sunt:*

Is minimo eget mortalis qui minimum cupit.

Quod vult habet, qui velle quod satis est, potest.

Cum hæc atque ejusmodi audimus, ad confeßionem veritatis adducimur. Illi enim, quibus nihil satis est, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt.

R.

V. 810. m. s. F. vitiosè: *Parva* habet quod in *prava* mutandum.

V. 812. *Rege incolumi mens omnibus una est; Amisso rupere fidem.* Est Virgilii 4. Georg. Quod Seneca citat lib. 20. epistol. 115. & 1. de clementia, cap. 4.

V. 814 & 815. Martinus lib. de moribus: *Regnantibus pejus multò periculum, quàm his qui judicantur: hi enim singulos timent; illi universos.*

V 821 *Repentè dives nemo factus est bonus.* Vel si varies hoc modo: *Nemo bonus repentè factus est dives.* Aut, *Nemo repentè dives factus est bonus*, eodem res redit. Certè vetus Græca est sententia.

Οὐδεὶς ἐπλούτησε ταχέως δίκαιος ὤν.

V. 829. Publianus germanus mimus est iste:

Mul-

Multos timere debet quem multi timent.
Sicut & Laberianus iste:
Necesse est multos timeat quem multi timent.
In quos vide quæ suo loco notavimus. Ex his est concinnata hæc sententia: *Res vera est: qui à multis timetur, multos timet.* Sicut & Seneca sæpe habet eandem.

V.830. Martinus de moribus: *Multi sunt obligandi, pauci offendendi. Nam memoria beneficiorum facilis est, injuriarum tenax.*

V.834. Ita rectè G. & S. ut sit trochaicus. noster m.s. F. sic habet. *Ridiculum est odio nocentis innocentiam perdere.* Martinus de moribus corrupte citat hoc modo: *Ridiculum est aliquem odio nocentis innocentiam perdere.*

S.

V.839. *Sæpe dissimulare, quàm vel ulcisci satius fuit.* Est elegans trochaicus.

V.844. Est Senecæ.

V.850. *Scis quid invidia est? dolor animi est ex alienis commodis. Scito etenim illud, quia nulli invidetur, nisi prædito bonitate.*

V. 857. Sequor lectionem H. noster m. s. F. hunc versum in litera E, sic habet: *Exilium pati est, patriæ qui se denegat.* At S. & G. ita legunt. *Exilium patitur, patriæ qui se denegat.*

V.861. Martinus libro de moribus: *Dissensio ab alio incipiat, à te autem reconciliatio.*

V.862. *Se posse plus iratus quàm possit, putat.* Elegans hic mimus, omninò ita restituendus, qui perperam transpositus erat in m.s. F. hoc modo: *Semper iratus plus se posse putat, quàm possit.*

V. 872.

V.872 G. *Pudet fieri deteriorem.*

V.876.G. *Sicut formosa pictura est cuius nulla pars errat, sic formosus homo, in quo nulla peccati macula est. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc omni genere vitæ teneamus, ut nobis inexorabiles simus, exorabiles illis, qui non nisi sibi dare veniam nesciunt.*

V 887. Godefredus & Martinus de moribus ita legunt: *Si vis beatus esse, cogita hoc primum, contemnere & contemni.*

V.888. Si vis amari, ama. Hoc dictu usus est Hecaton teste Seneca, lib. I. epist. 9. *Hecaton ait: Ego tibi monstrabo amatorium, sine medicamento, sine herba, sine ullius veneficæ carmine.* Si Vis Amari Ama. Hæc Seneca.

V 893. Ita legit Martinus libro de moribus: *Solitudinem quærit.* F. *Solicitudinem quærit.*

V.901. Ita citat etiam Martinus libro de moribus hunc Publianum mimum quem Seneca respexit, eumque libro de remediis fortuitorum inseruit. non tamen laudato nomine Publii, ita tamen ut sit Scazon:

Stultum est timere quod vitare non possis:
Istud non effugit, etiam qui distulit.

Noster m.s. F. legit: *Quod mutari non potest.*

V.910. G. *In mille facinerum furias mens otiosa decurrit.*

V.911. Et hic pro Publiano mimo ex Seneca sumptus est: vel Seneca hunc Publianum mimum in oculis habuit, cùm scripsit lib. II. ep. 81. *Mangones quicquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaq; mentibus ornamenta ipsa suspecta sunt.*

V. 914.

T.

V.914. Ita corrigo hunc mimum. Martinus libro de moribus: *Qui nescit tacere, nescit loqui.*

V.917. Citatur hic mimus à Seneca lib.7. controvers. c.3. Noster verò m. s. F. ita legit: *Tam avaro quod habet, quàm misero quod non habet.*

V.926. Frisingensis codex legit: *Turbæ præbet spectaculum, æger animus.* Martinus lib. de moribus corruptè refert hunc mimum sic: *Turpe spectaculum præbet animus æger.* Godefredus etiam legit: *Turpe.*

V.927. & 928. Martin. de moribus citat hanc sententiam iisdem verbis. Codex Frisingensis legit: *Transibit sermo in effectum.*

V.

V.946. Martinus de moribus: *Verba rebus, non personis æstimanda sunt.*

V.950. *Veterem ferendo injuriam invitas novam.* Ita etiam laudat hunc Publianum mimum Macrob. l.2. Saturn. c.7. Gellius lib.17. c.14. alio sensu: *Veterem ferendo injuriam vites novam.* Arguté sanè: neque sperno. Retineo tamen priorem: quia m. s. F. apertè: *Veterem ferendo injuriam invites novam.*

V.953. Martinus lib. de morib. *Bonus vir est, qui eo perduxit affectum, ut non tantùm peccare non velit, sed etiam non possit.*

V.854. Martinus ibid. *Vires tuas amici magis sentiant beneficiis, quàm injuriis.*

V.656. Martinus ibid. *Dolor patientia vincitur.* Sicut & legit G.

V. 963. *Virtutis vulnus partem habet victoriæ*, Ita conjecto legendum, non, *vultus*, ut habet m. f. F.

V. 967. Martinus citat etiam hanc sententiam.

V. 967. G. vitiosè: *Vitium prius fuit observatio, nunc mos est.* F. *Vitium prius fuit assentatio, nunc est amor.* At nos sequimur hic S. lectionem. A cujus mente est quod ait Seneca lib. 5. epist. 38. *Desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerant vitia, mores sunt.*

V 616. S. *Est vita m. l. f. b.* Quem in litera E. dedi. L. Annæus Seneca Senecæ philosophi pater lib. 7. controv. 3. citat: cujus locum integrum dabo, ut intelligas quomodo etiam declamationibus usq; ad quorundam nauseam, mimos Publianos inseruerint: *Murrhedius usus colore est Publiana sententia dixit: Abdicationes, inquit, suas veneno diluit. Et iterum: Mortem, inquit, meam effudi. Memini nos, cùm loqueretur de hoc genere sententiarum, quo jam infecta erant adolescentulorum omnium ingenia, queri de Publio, quasi jam ille hanc insaniam introduxisset. Cassius Severus, summus Publii amator, ajebat, Non illius hoc vitium esse, sed illorum qui illum ex parte, qua transire deberent, imitarentur: quæ apud eum melius erant dictæ, quàm apud quenquam Comicum Tragicumq; aut Romanum, aut Græcum: ut illum versum, quo ajebant unum versum inveniri non posse meliorem:*

Tam deest avaro quod habet, quàm quod non habet.

Et illud de eadem re dictum:

Desunt luxuriæ multa, avaritiæ omnia.

Et illos versus, qui huic quoque ter abdicato possent convenire:

O vita

O vita misero longa, felici brevis.

Et plurimos deinceps versus referebat Publii disertissimos. Deinde autorem vitii quod ex captione unius verbi plura significantis, nascitur, ajebat Pomponium Atellanarum scriptorem fuisse: à quo primum ad Laberium transisset hoc studium imitandi; deinde ad Ciceronem, qui illud ad virtutem studio transtulisset. Nam ut transeam innumerabilia, quæ Cicero in orationibus, aut in sermone dixit, & nota ut non referam à Laberio dicta, cùm mimi ejus quicquid modò tolerabile habent, sale habeant; id quod Cicero in Laberium, &c. Uterque elegantißimè, sed neuter in hoc genere servat modum. Ab his bujus studii diffusa est in plures imitatio. Porrò ut videas quàm avidè oratores Publianas sententias ornamenti loco usurparint, idem fecit Calvus, ille inquam, *qui* (ut inquit Seneca lib 7. controv. 4.) *diu cum Cicerone iniquißimam litem de principatu eloquentiæ habuit, usque eo violentus accusator, & concitatus, ut in media actione ejus surgeret Vatinius reus, & exclamaret. Rogo vos Judices; num si iste disertus est, ideo me damnari oportet?*

De hoc Calvo inquit Seneca: *In hac controversia Publianam sententiam dedit.*

FINIS.

LIPSIÆ,

Impensis GOTFRIDI GROSSI,
Bibliop.

Excudebat JOANNES ALBERTUS
MINZELIUS

ANNO
ↀ Iↄc XXIX.

Purgatorium. pag: 338. l. 13.

* Morbos s. calamitates ad qd + ducat. pag: 338. l. 1[illegible]

Divitias nec nimis amare, nec contemnere [illegible]
vid. pag: 454.

Qxsqs amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam vetitam noverit esse sibi. Augu.

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam
Hanc mensam vetitam noverit esse sibi. S. Augu.

